المرشدة السنية في الفريضة المنسية
وبعض المسائل اليومية

UNUTULMUŞ FARİZA İLE
BAZI GÜNÜN MESELELERİNE
DAİR

AYDINLATICI REHBER

Muhammed Selim Yılmaz
Ankara Hasanoğlan Vaizi

Dizgi-Pikaj-Montaj: SARAY AJANS Tel: 526 33 18-İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Takriz 7
Önsöz 9
Zekatın hikmeti ve faydaları 15

ZEKATIN MANA VE DİNDEKİ ÖNEMİNE DAİR MEVİZE 19

Serveti gaye ve ilâh edinenlere bir ibret tablosu 23
Nimeti, her iki cihana çevirmek mümkündür 25
Nimeti, fitne ve fesat vasıtası kılmamak 26
Başarıyı kendi bilgi ve becerisine mâl etmek 27
Kârun'un yaşayışına imrenenler 28
Ahiret yurdu kimler içindir 31
İşlerin karşılığı 32
Karun'un ilâhî gazaba maruz kalışı 33
Zenginlik-fakirlik hikmeti 36
Dilencilik 41
İslâm şeriatında zekatın özellikleri 67
İnsanlar arasında enbüyük sosyal adaleti İslâm dini kurmuştur 69
Medine-i Münevvere'deki Ensar ile Muhacir muhabbeti 72
Zekâtı verilmeyen mal beladır 82

ÖŞÜR BÖLÜMÜ 97

Öşürün farziyetinin sebebi 106
Öşürün farziyetinin zamanı 106
Öşür tarla sahibine mi ait yoksa icarlayana mı? 107
Muzaraa (Ortaklaşa Ziraat) 109
Ürünün öşürü verilmeden yenilmez 110
Tahminen ürünün tesbiti 110
Tarlanın satıldığında öşürün durumu 111
Zekata tabi ürünler 111

Soğan ve Sarımsağın zekâtı 112
Üzerinde öşür borcu olan bir kimse öldüğü zaman terekesinden alınır 113
Ziraat için yapılan masraflar nazara alınmaz 114
Bal da zekâta tabidir 114
Arazi çeşitleri 115
Öşrî ve Haracî olmayan arazinin hükmü 129
Zirâi mahsulden alınması gereken zekat miktarı 133
Vergi zekatın yerine geçmez 135
İslam devletinin gelir kaynakları 137
Öşürün vücubunun şatları 141
Öşürden müstesnalar 143
Kamışların çeşitleri hakkında 144

DİĞER MALLARIN ZEKATININ VÜCUBUNUN ŞARTLARI 147

Nafaka hakkındaki ihtilafın beyanı 151
Zekatın sarf ciheti (yönü), zekat fakirliği kaldırır 163
Namaz kılmayana zekat verilir mi? 190
Çalışma gücü yerinde olanlara zekat verilebilir mi? 195
Zekatı bir beldeden başka bir beldeye nakletmek tenzihen mekruhtur 196
Fakirin borcu zekat ile ödenebilir 197
Verilen zekat kabz olunmalıdır 198
Zekata müstehaklardan yalnız birisine de verilebilir 200
Ticaret için olmayan kırlarda otlayan hayvanların zekatı ... 201
Birbirlerine karıştırılan hayvanların zekatı 205
Atların zekatı 214
Sığırların zekatı 217
Altın ve gümüşün zekatı 220
İslâmiyet'ten önceki para durumu 226
Her iki nisab arasındaki fazlalık 227
Karışık durumdaki altın ve gümüşün zekatı 228

Kağıt paraların zekatı 233
Faiz ve Daru'l-Harb 251
Cuma namazı ve mevcut devletlerin durumu 252
Ticaret malının zekatı 263
Ticaret malının değiştirilmesi 266
Şirketlerdeki zekâtın durumu 268
İslâm'da şirket çeşitleri 268
Ticaret malının zekatının farziyeti için şartlar 270
Hisse senetlerinin zekatı 272
Ücretler ve serbest meslek kazançları 275
Muhtelif şirketlerin hisse senetleri ile bonoların zekatı 278
Madenlerin zekatı 279
Deniz ürünleri 284
Maden zekatının sarf edilecek yerleri 284

SADAKA-I FITIR .....

Meşru olduğu tarih 313
Vücub vakti 319
Bunak ve deli 321
Yemin keffareti 330
Bu kitabın hazırlanmasında istifade edilen kaynaklar 335

TAKRİZ

المرشدة السنية adlı bu kitabı başından sonuna kadar gözden geçirdim. Bu konuda okuduğum kitapların başında geldiğinde şüphem yoktur. Meseleyi Hanefî ve Şafîî mezhebleri açısından ele alıp tedkik ve tahlile çalışan müellif, fıkhın en geniş kaynaklarına dalıp dalıp çözümü getiriyor. Her ne kadar kitabın konusu Zekatsa da, kitab fıkhın bir çok meselesini ele alıp tahlil ediyor. Bugün vâz kürsülerini meşgul eden genç vaizlere, mihrab ve minberleri kullanan imamlara lazım olan her meseleye bu kitapta dokunulmaktadır. Bu itibarla kitap bir va'z-u irşad mecmuasıdır denilebilir. Bu kitap, günümüzün girift ve çözümlenmesi zormeselelerini en kolay bir tarzda ele halleder. Konuyla ilgili delilleri gözler önüne serer. Kitapta işlenen belli başlı konular şunlardır:

1— Öşür (Mahsul zekatı) ile diğer malların zekatı, vergi zekatın yerine geçmez, zekat şahıslar haricinde bir yere verilir mi? Mal sahibi (zengin), zekatını vermek için fakiri aramak mecburiyetinde midir?

2— Farz olduğuna inanmasına rağmen zekatı vermeyenin namazı makbul müdür?

3— Altın ve gümüşün zekatı ve nisabları

4— Kağıt paraların zekatı ve onlardaki faiz durumu

5— Türk parasıyla değiştirilen ecnebi paraların mes'elesi

6— Türkiye daru'l-harb mı?

7— Türkiye'de cuma namazı kılınır mı?

8— Müslümanların hilafet ve saltanata bakışı

9— Ticaret mallarının zekatı

10— Memur ve işçinin ücretlerinde zekat var mıdır?

11— Şirketlerdeki zekat durumu ve İslâm'daki şirket çeşitleri

12— Hisse senetleri ile tahvillerin zekat durumu, baraj ve köprü hisse senetlerinin dini hükmü

13— Madenlerin zekatı

14— Fıtır sadakası

15— Yemin keffareti

Evet, bunlar gibi birçok konuları Hanefi ve Şafii mezheplerine göre tahlile çalışan ve çözüme kavuşturan bu kitabın yazarı Muhammed Selim Yılmaz Hoca Diyarbakır'ın (Bilmece) köyündendir. Bu genç hocamız o yörelerdeki medreselerde dini ilimleri tahsil etmeye çalışmıştır. En fazla Diyarbakır'ın Hazro ilçesi müderrisi meşhur Hacı Abdülfettah Efendi'den ders almıştır. Hocası hastalandıktan sonra Arapkendli Şeyh Muhammed Efendi'den ders okuyup ikmalı nusaha eylemesine dair izin vermiştir. O da bunu tatbik edip icazet almıştır. Aynı zamanda Şeyh Abdürrezzak'tan da icazet almıştır.

Ali ARSLAN

ÖNSÖZ

İslam dini, serveti meşru yolda temin edip, helâl kazanç elde etmeyi önemli hedeflerden sayarak, insanı tembellikten şiddetle men' etmektedir. Ancak bu dünya malının peşine düşerken, bizim için fani dünya zevk-i sefası gaye değil de, bilhassa elde ettiğimiz malı ahiretimizi kazanmaya vesile ittihaz etmeliyiz.

Şunu iyice bilmemiz gerekir ki; Müslümanlar büyük bir sorumluluk içindedirler. Zira dağların, göklerin yüklenemediği yükü yüklenmişlerdir. Allah (c.c) her şeyi insan oğlu için yaratıp onu da Rabbisini sıfatları ile tanıması, emirlerini tatbik edip ve ettirmek, yasaklarından sakınıp, sakındırmak için yaratmıştır. Yani yer yüzünde kendine halife kılmıştır.

Tabî ki bu hilafet makamını müslümanlar ihraz edip, bu ağır görevini yerine getirmek için ilahi emirleri her tarafa yayıp, insanlığın ne olduğunu insanlara öğretebilmek için cihad gerekir. Oysa düşmana karşı zaferi kazanıp, ilahi hükümlerin tatbiki için mal gereklidir. Zira, maddi yönde güçlenmek, manevi davanın güçlenmesine vesile olur.

Dünya malını, servetini gaye edinip de, elde ettiği malı Allah (c.c)'nın yolunda sarf etmeyen zekatını, sadakasını verip, fiilen ilahi nimetin şükrünü ifa etmeyen helâl, haram demeden mal, mülk edinme yolunda adeta mala taparcasına didinen, onun yüzünden Allah'ü teâlayı unutan, o malı gayrı meşrû' yollarda sarf eden, fakirleri, ilim peşinde koşanları dü-

şünmeyip, zekâtını vermeyen müslümanlar bilsinler ki nefislerini, mallarını kendilerine put edinmişlerdir. Nitekim Cenab-ı Hak (c.c) Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s)'ın münacaatında şöyle duada bulunduğunu ifade ediyor; (Yarabbi beni ve neslimi putlara tapmaktan koru.)[1] Bu ayeti kerimenin bir manası da şudur: (Yarabbi beni ve neslimi altın ve gümüşe tapmaktan koru.) Nitekim Resul-i ekrem (a.s.m) bir hadisi şerifinde meâlen şöyle buyurur; (Altın ve gümüşün kulu helâk olsun (Geberesice)[2] Demek oluyor ki bir insan neyi çok severse o, onun mabudu olur. Bir müslüman ki elde ettiği servetin zekatını vermezse Allah'ın emrini bırakıp malına tapmış oluyor. Fakat helâl kazanıp zekatını, sadakasını verirse, malını bir nihaî hedef değil de, belki asıl hedef olan Allah'ın rızasına kavuşmak için bir vasıta olarak kabul etmiş olur. Böylece Rabbisi ile daima irtibat halinde olup, onu unutmamış olur. Malının da içindeki fakirin hakkını vermekle temizlediği gibi kendi nefsini de cimrilik gibi kötü vasıftan arındırmış olur.

İslam dini, dünya ile ahirete, birbirlerini tamamlayan ruh ile beden misali ikisine de önem vermiştir. Huzurlu bir hayat elde edebilmek için bedenle ruhun sıhhatli olmaları gerektiği gibi, dünya ile ahiretin de aynı şekilde dengede olmaları gerekmektedir. Zira birisinin ihmaliyle diğeri de tehlikeye girer. Nitekim Allah (c.c) meâlen şöyle buyurur; "İnsanlardan kimi "Ey Rabbimiz, bize nasibimizi yalnız dünyada ver der, artık onun ahirette nasibi yoktur. Kimi de "Ey Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem ateşinden koru" der. İşte bunlar için çalışıp kazandıklarından

(1) İbrahîm suresi, Ay: 35
(2) Keşfü'l hafa C. 1 S. 307 - Sübülü's-Selâm C. 4, S. 174. (Buhari)

nasib vardır. Yüce Allah (c.c) ise hesabı çok süratli görendir''[3] Ayeti kerimelerden de anlaşıldığı gibi muvazeneyi kurup din ve dünya için çalışarak her iki cihan saadetini elde etmek için çok gayret göstermeliyiz. Ancak bizim için asıl gaye dünya olmayıp ebedi hayat olmalıdır.

Zaten bu gaye ve düşünce ile yapılan bütün meşru'u dünyevi çalışmalarımız ahiretlik sayılır. İbadet hükmüne geçer...

Günümüzde İslam alemi kapitalizm ve komünizm gibi maddeye dayalı sistemlerin çatışma sahası haline gelmiştir. Bilhassa komünizm iktisaden fakir ve güçsüz milletlere musallat olmaktadır. Müslüman olarak onlara karşı her alanda ilmî, sinaî, iktisadî, maddi ve manevi sahada galip olabilmemiz için güçlü olmaya gayret göstermemiz gerekir. Nitekim Allah (c.c) bir ayeti kerimede şöyle buyurur: "Ey mü'minler, kafirlere karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları, (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarını, hem de sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız (karşılığı) size tastamam ödenir. Hiç de haksızlığa uğramazsınız)[4] Bu ayeti kerimenin ışığı altında hareket edersek bu iki sistemle birlikte diğer beşeri sistemler de tamamen yok olacaktır. Nitekim hali hazırda dünya kamuoyunca komünizm iflas etmiştir. Diğer sistemler de aynı akibete uğrayacaktır. Zira beşeri sistemler insanlara huzur sağlayamazlar. Ne acı bir haldir ki İslamiyetin men'ettiği cehalet ve tembellikten dolayı müslüman anadolu çocuklarımız batının çöpçülüğünü ve domuz bekçiliğini yapmaktadırlar. Halbuki her yönden onlardan ziya-

(3) Bakara Sûresi, ay: 200-202
(4) Enfâl, ay: 60.

de potansiyel sahibiyiz. Ancak bu potansiyeli hârekete geçirecek çalışkan, dürüst insanlarımız kifayetsizdir. Mevsimler itibari ile de zenginiz. Zira Allah'u teâla bizi VASAT (orta) halli hayırlı bir ümmet olarak dünyanın orta kuşağında yaratmıştır. Güneş enerjisi açısından da zenginiz. Dört mevsim yaşıyoruz. Her mevsime göre mahsül alabiliyoruz. Avrupa devletlerinden bazılarının (Hollanda, Belçika gibi) toprakları bizim Konya ilimizin toprağı kadar yoktur.

Hülasa, biz Allah teâlanın emri dahilinde hareket ederek, helal kazanıp, kazancımızı meşrû dairede sarfedersek, israftan lüks harcamalardan vazgeçip, birbirimizle yardımlaşarak, fakir-fukaralarımızı zekat ve sadakamızdan müstefid kılarsak, Allah'ın izniyle ehl-i küfrü geçip her iki cihan saadetini kazanmış oluruz. Çalışkanlık müslümanın vasfıdır. Şayet kafir çalışkan olur da müslüman kafire ait olan tembellik vasfı ile muttasıf olursa, müslüman teavün (yardımlaşma) ruhundan uzaklaşıp, kafirler birbirleri ile yardımlaşma ruhu içinde yaşıyorlarsa o zaman sıfatlar yer değiştirmiş olur. Müslüman müslümandır ama ahlakı kafir, kafir kafir olduğu halde, ahlakı müslüman olduğundan müslümana galib olur. Demek isteniyor ki, galip olan yine müslümanın sıfatıdır. Yani kafir tembellik sıfatını atıp, müslümanın çalışkanlık sıfatını almış ise, elbette tembel müslümana galip olur. Mü'min kendisine aid sıfatları kazandığı zaman yine kafire galip gelecektir. Allah (c.c)'nun izni ile...

Şu bir gerçektir ki; küfür alemi biz müslümanları asırlarca cephede yenemeyince; bu kez savaş taktiğini değiştirerek, mevcud neslimizi semavi vahy'a dayalı hakiki kültürümüzden Kur'an'ımızdan uzaklaştırarak yozlaştırdılar. Gençlerimizi oyun ve eğlence mübtelası yaptırarak hem dini ve hem

de dünyevi çalışmalardan mahrum ettiler. İçtimai sınıfların arasına kin ve düşmanlığı soktular. Netice olarak, bizi hem maddi ve hem de manevi yönden yıktılar.

Şu halde kafirlerin iktisadi, içtimai, fikri, ahlaki, askeri, ananevi ve her türlü baskılarından kurtuluş çaresi arıyorsak, onlara bir köle gibi boyun eğmek istemiyorsak, hem dinimiz hem de dünyamız için çalışmak, helal servet elde etmek bir dini vecibedir. Buna paralel olarak da diğer önemlibir mesele şudur ki, İslâm aleminin iktisadi bünyesi ile sıkı bir münasebeti olan ZEKAT müessesesini canlandırıp, geçim sıkıntısı çeken fakirleri, ilim yuvalarında tahsil gören talebeleri, onları okutan müderrisleri, cephede düşmanlarla çarpışan mücahidlerin zekat ve sadakalarımızla sıkıntılarını giderip, himayemize alarak yabancı ideolojilerin etkisinde bırakmamak da aynı derecede dini bir vecibedir.

Bu duygu ve düşünce ile evvela hata ve nisyanlarımızdan Cenâb-ı Hakk'ın bizi muahaza etmemesini dileriz. Saniyen bu risalemizi okumak lütfunda bulunacak kardeşlerimizden hata ve kusurlarımızı ıslah kalemleriyle düzeltip cefnüddelesle örtmelerini istirham ederim. Zaten hata işlemek leim, hatayı düzeltmek de kerim insanın özelliğidir. Kitabın hacmini nazara alarak bazan arapça parçalarını tam yazmamışım. Aynı zamanda bazı yerlerde arapça metinlerinin muhtevasıyla iktifa etmişimdir. (Fe ma'zereten)

ZEKATIN HİKMETİ VE FAYDALARI

Zekatın meşruiyetindeki faydaları pek mühimdir. Ve bu herkesçe adeta malumdur. Rasulullah bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur: "Mallarınızı zekat ile koruyunuz. Hastalarınızı sadaka ile tedavi ediniz. Bela dalgalarını dua ve niyaz ile karşılayınız."

Demek zekat sayesinde servet korunmuş olur. Sadakalar maddi ve manevi hastalıklara birer ilaç mahiyetindedir. Hakikaten zekat ve sadaka verenlerin mallarında, canlarında bir feyiz ve bereket, bir sıhhat ve afiyet yüz gösterir. Bunun çok üstünde olarak da kendileri Hak Teâlanın rızasını kazanıp, nice manevi mükafatlara nail olurlar. Zira Allah'u tealanın Cevad (cömerd) sıfatına mazhar olurlar. Allah (c.c) İbrahim Halilullah'ı ibadetle değil de belki sehavetle (cömertlikle) kendine Halil (dost) edinmiştir. Yani Halillik unvanını zekat ve sadakalarıyla kazanmıştır. Bir çok tehlikelerden kurtulmuştur. Öyle cömert müminler de maddi ve manevi felaketlerden kurtulurlar.

Zekatın faydalarını şöyle özetleyebiliriz;

1- İctimai hayatın dirilmesine, sosyal adaletin gerçekleşmesine, toplumun birleşip birbirleriyle muhabbetle bağlanmalarına sebeptir.

2- Zekatın edasıyla (fakirlere verilmesiyle) iktisadi (ekonomik) düzensizlik ortadan kaldırılmış olur, ictimai hayatın garantisidir.

3- Zekat insanları cimrilik hastalığından kurtarır,

4- Zengin ve fakir arasındaki sevgiyi celbeder, birbirleriyle kaynaştırır.

5- Zekat malın ziyadeleşmesine bereketlenmesine sebeptir.

6- Zekat, cömertlikle ve Allah için malı sarf etmekle müslümanı hem Allah'a hem de insanlara yaklaştırır (sevdirir.)

7- Allah Resulu (a.s), "zekatını veren kimseye" cennete girmesini tekeffül etmiştir.

8- Zekat müslümanı cehennemden uzaklaştırır.

9- Zekat müslümanı komşu şerrinden korur.

10- Zekat malı zayii, çalınmadan muhafaza eden bir kalâdır.

11- Zekat, Alah'ın rahmetine tekarrüb (yaklaşma) cheti ile Allahu Teâla'nın zekat vernin duasını müstecab kılmasına, hastalığı gidermesine vesile olur. Zira daha önce de bahsettiğimiz gibi Resulullah (a.s) şöyle buyurur: "Hastalarınızı sadaka ile tedavi ediniz"(5)

Zekat aynı zamanda sosyal sigortadır. Bu zekat müessesesi kaldırıldığı için sosyal sigorta kurumları kurulmuştur. Ancak bu günkü sigorta ile zekatın temin ettiği sigorta arasında büyük fark vardır. Zira zekatta prim ödenmeden güvenlik sağlanıyor. Ve ilk sene zekat ile yardım edilen fakir ikinci sene, şayet zengin olursa o da sigortasına prim ile zekat ödemeye mecburdur. Yani zekat sigortasından yalnız zenginler mesuldurlar. Fakirlerden bir şey istenmez. Böylece fakir zümre ka-

(5) Etterğib vetterhib C. 1. S. 561

yıtsız şartsız güvenlik içinde yaşarlar. Ekonomik sıkıntılardan kurtarılmış olurlar. Bugünkü sıkıntılar, sınıf kavgalarının en çoğu zekat müessesesinin kaldırılıp işlemeyişinden kaynaklanmaktadır.

İslam dini, borçlulara zekat ile yardım edilmesini emreder. Ne yazık ki bu devirdeki merhametsiz insanlar maddeci olmuşlar, dolayısıyla mana alemini düşünmekden mahrum bu kapitalist sömürücü zihniyetle, din kardeşlerini borçtan dertten kurtaracakları yerde, faiz ile borç vererek onları daha da ezmektedirler. Şayet zekat müessesesi işler halde olsaydı, fakirlere tamamen karşılıksız yardım eder, onları ekonomik sıkıntıdan kurtarır, huzur ve sükunetin sağlanmasına vesile olurdu.

İşte zekatın bunca önemli bir dînî rükün olduğuna binaen irşadla görevli olduğum mıntıka ile . Türkiye'nin birçok yerlerinde yaşayan müslümanlarımızın bu dini vecibe hakkında özellikle mahsul zekatının verilmesi hususunda büyük ihmallerini müşahede ettiğim için evvela bu küçük hacimli kitabı kaleme alarak bir kaç sayfalık mevizeden sonra öşür bölümüne öncelik verdim.

Allah (c.c)'nun bizlere tevfikat-ı sübhaniyesini yar etmesi ve müslüman kardeşlerimizi bundan müstefid kılması başlıca temennimizdir.

NOT: Türkiye'mizde yaşayan müslüman kardeşlerimiz yalnız İmam-ı Şafii ile İmam-ı Hanefi mezheplerine mensub olduklarından, kitabın hacmini de nazara alarak mezkur imamların görüşlerini belirtmekle yetindik.

بسم الله الرحمن الرحيم

وبه نستعين

ZEKATIN MANA VE DİNDEKİ ÖNEMİNE DAİR MEVÎZE (NASİHAT)

الحمد لله الذى جعل الزكاة لِلدِّينِ اساساً ومبنى والصلاة والسلام على النبى الذى اظهر وجوب الحرب لمن امتنع وابى

(Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla) Zekatı dinin temeli kılan Allah'a hamdü senalar olsun. Zekâtı vermekten imtina eden kimselerle savaşın gerekliliğini açıklayan Rasûlullah'a salat-ü selâm olsun.

Zekat lugatta temizlik, artmak, bereket, medhusena, ıslah etmek gibi manalara gelir. Şer-i şerifteki manası ise şudur:

الزكاة اسم لما يخرجه الانسان من حق الله تعالى الى الفقراء وسميت زكاة لما يكون فيها من رجاء البركة وتزكية النفس

"Zekat, Allahü Teâlâ'nın hakkı olarak (nisaba erişmiş bir maldan belirli bir miktarda ve zamanda müslüman) fakirlere (Allah rızası için) müslüman bir kimsenin verdiği malın adıdır. (İçinden fakirin hakkının çıkarılması ile bereketlendiğinden, sahibinin nefsinin de malın kötü ihtiras ve cimrilikten temizlenmesine sebep olduğundan) ona zekat adı verilmiştir. (Böylece lügat manası ile istılah manası birleşmiş ol-

du.)[1] "Ona sadaka da denilir. Zira onun verilmesi ile kulun kulluğunda doğru olduğu belli olur."[2]

وهى احد اركان الاسلام الخمسة وقرنت بالصلاة في اثنتين وثمانين آية وقد فرضها الله تعالى بكتابه ورسوله ﷺ بِسُنَّتِهِ

(Zekat; İslam'ın beş temelinden birisi olup, Kur'an-ı Kerim'de namazla beraber (82) ayette zikredilmiştir ve şüphesiz ki Allah (c.c) kendi kitabı ve Resulullah da sünneti ile zekatı farz kılmıştır (Aynı zamanda ümmetin icmaı ile de farziyeti sabittir)."[3]

قد قَرَّرَ العلماء انه من انكرها وجحدها فقد كفر ومرق من الاسلام

(Gerçekten (bütün) ehl-i ilim, zekatın farziyetini inkar edip men edenin kafir olup, İslam dininden tamamen çıktığını (ittifaken) kararlaştırmışlardır.[4] Ancak yeni müslüman olup henüz İslam'ın hükümlerini öğrenmeyen ile ulemadan uzak yaşayan kimseler müstesnadırlar. Onlar mazur sayılırlar. Hicri ikinci senesinde Ramazan orucunun farziyetinden önce zekat farz olunmuştur. Biz mü'min olarak bu mali ibadetimizi icra etmekle kamilen iman sahibi olmuş olur ve hakiki mülk sahibi olan Allah'ın emrini yerine getirerek gerçek manada mülk sahibi olmadığımızın bilincine varmış oluruz. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

---

(1) Fıkhüssennet c. 1, s. 287;
(2) Fethülkadir c. 2, s. 112
(3) Dürrülmuhtar c. 2, s. 1-fıkhüssennet c. 1, s. 287-Durerinhaşiyesi Şürünbülâlî c. 1. s. 171
(4) İbnüküdame c. 2. s. 428-Fıkhüzzekat c.1, s.86

آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ

"Allah (c.c)'a ve Peygamberine iman edin ve Allah'ın sizi hakkında halife (vekil) kıldığı mal ve mülkten (onun yolunda) harcayın. Artık sizden kimler iman edip (malını Allah'ın dilediği yolda ve ölçüde) harcarsa onlar için büyük bir mükafat vardır"(5) Yani siz onun olduğunuz gibi sizin mülk ve malınız da onundur.

Burada çok ince bir nokta vardır, şöyle ki; imanla birlikte infaka (malı Allah olunda sarf etmeye) zekat ve sadaka vermeye mü'min çağırılıyor. Aynı zamanda insanlara öyle bir duygu veriliyor ki, onlar mallarını sarf ederlerken kendilerinin halife (vekil) kılındıkları şeylerden infak ediyolardır. Yani hazine bekçiliğini yaptıklarının bilincinde olduklarının gerektiği ifade buyurulmaktadır. Madem ki insanlara bunca nimetleri veren Allâhü Teala'dır, öyle ise neden zekat ve sadakalarımızı vermekten çekiniyoruz. Halbukzi, Allah'ın hazinesinin tükenmesi söz konusu değildir. Bu insanları Allah namına zekat ve sadaka vererek fakirleri, tahsil gören ilim talebelerinin ihtiyaçlarını temin etmekten alıkoyan nedir?

Zekatını vermeyen kimse cimri ve hodgam (bencil) olduğunu açıkça ortaya koyduğu gibi, tam bu ayeti kerimenin aksine, mal-mülkün Allah tarafından bize vekaleten verildiğini kabul etmeyip, bilakis Karun gibi kendi kendini servetin sahibi olduğunu ima ederek mâlî ibadet olarak farz kılınan zekatı vermemekle isyan bayrağını çekmiş olur.

---

(5) Hadid, Ay: 7

Kur'an, insan yolunu aydınlatan, yaratılanla yaratan arasındaki engelleri kaldıran, pürüzleri gideren, insanı insanlık şeref düzeyinde tutan, onu ferdiyyetçilikten kurtarıp, toplumun malı yapan, yaşayabilmesi, sağlam bir nesil yetiştirebilmesi için mali ve bedenî fedakarlıklarda bulunmasını emreden ilahi ve mukaddes bir kitabdır. Sosyal adaleti bu açıdan ele alır, onu eğitir, cemiyete mal eder ve yararlı bir unsur haline getirir. Kur'ân-ı Kerim kapitalist Kârun'dan ibret için bahsederken şöyle buyurur:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ* وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ
وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ الخ

"Şüphesiz ki, Kârun, Musa'nın kavminden idi. Onlara karşı azgınlık ve taşkınlıkta bulundu. Biz ona öyle hazineler verdik ki, anahtarlarını taşımak, güçlü bir gruba ağır geliyordu. Hani milleti ona dedi ki: 'şımarıp böbürlenme; Allah elbette ki şımarıp böbürlenenleri sevmez. Allah'ın sana verdiği bunca hazinelerle ahiret yurdunu arayıp elde etmeye çalış. Dünyadaki nasibini de unutma; Allah'ın sana iyilikte bulunduğu gibi sen de iyilikte bulun; bir de sakın yer yüzünde fesad çıkarmaya özenme; çünkü gerçekten Allah fesad çıkaranları hiç sevmez. Kârun: "Bu hazineler bendeki bir bilgi ve beceri sayesinde bana verilmiştir" dedi. Bilmez mi ki Allah ondan önceki nesillerden, kendisinden daha güçlü ve daha çok servet toplayan nicelerini yok etmiştir. Artık suçlu günahkarların suç ve günahı kendilerinden (bilgi edinmek) için sorul-

maz. (Zira Allah'ın malumu olduğu gibi simalarından da meleklerce bilinmektedirler) derken Kârun (bir gün) debdebe ve şatafat içinde zinet ve ihtişamı ile (atlarının eğerleri altından olan yetmiş bin süvarisiyle) kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler "keşke Kârun'a verilenin bir benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o büyük bir pay sahibidir" diye temennide bulundular. Kendilerine ilim verilenler ise "Yazıklar olsun size. Allah'ın sevabı, dosdoğru iman edip iyi-yararlı amelde bulunan için daha hayırlıdır. Buna da ancak sabır edenler kavuşabilirler" dediler. Biz Kârun'u da evini de yere batırdık. Allah'a karşı ona yardımda bulunacak taraftarları da olmadı. O da kendini kurtaracaklardan da değildi."(6) Şimdi bu ayetlerin izahatına geçiyoruz:

SERVETİ GAYE VE İLAH EDİNENLERE BİR İBRET TABLOSUDUR

Allah'a ve ahirete inanmayan nankörlere göre edindikleri ilâhlar umumiyetle üç grupta toplanırlar: 1- Cansız cisimler, 2- Canlı varlıklar, 3- Altın ve para. (mal.)

İşte Musa peygamberin (a.s.) kavminden olduğu, büyük bir peygamber'e ve Tevrat gibi büyük bir Kitab'a eriştiği halde, altın ve servetten başka değer ölçüsü tanımayan, dini ve dindarlığı fantazi olarak gören Kârun üçüncü grubu temsil edenlerin başında geldiğinden, Cenab-ı Hak, kalbini ve kafasını altın ve paraya takıp başka bir değer tanımayan şaşkınları bu misal ile uyarıyor.

O bakımdan Allah'ı ve ahireti unutan Kârun'dan bahs edilmesinin sebep ve hikmetleri şöyle özetlenebilir:

---

(6) Kasas, Ay: 76-77-78-79-80-81

a- Böylesine muhteris (hırslı) bir zenginin yahudilerden olması, b- Altından buzağı yapıp mabudu maddeleştirmek isteyen o kavmin altın ve paraya, servete aşırı derece aşık olup tutkularının sınır tanımaması, c) Altın ve parayı büyük bir peygamberin meclisinde bulunmaktan, ondanfeyiz almaktan daha kıymetli görüp servetin imana tercih edilmesi, d- Mal ve geniş servetle başkasına karşı üstünlük taslamanın o kavimde çok yaygın olması, e- Mekke'nin ileri gelen söz sahibi zenginlerin, insanlara rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'i (a.s) küçümseyip kendi servet ve nüfuzlarıyla böbürlenmelerine karşılık, şımarık ve azgın bir zenginin uyarıcı anlamda misal verilmesi bu cümledendir.

Şüphesiz ki Kur'an'da, geniş servetiyle ün yapan Kârun misal verilirken, hem Mekke'li zengin putperestler, hem de her devirde yaşamakta olan şımarık ve azgın servet sahipleri uyarılmakta ve mü'minlerin servet edinirken onu sadece Allah'ın rızasını kazanmak ve ahiret yurduna kavuşmak için bir vesile ve araç olarak görmeleri telkin edilmektedir. Aynı zamanda hakiki mutluluğun, gerçek anlamda insan olmanın ölçü ve kıstasının mal ve servet olmadığına işaretle, insanı insan yapan şeyin, kalbinde kök salan sağlam iman ve irfanı, doğruyu bulan selim aklı ve haktan yana gelişen vicdanı olduğu hatırlatılıyor. Zira mal ve makam, şöhret ve servet talî derecedeki şeyler olup ahiret hayatı olan asıl hedefe ulaşmak için sebeplerdir. Yani iyi ve yararlı yolda sarf edilirse, sahibini her iki alemde mutlu ve bahtiyar eder; kötü ve zararlı yolda kullanılırsa, sahibini felakete sürükler. Nitekim geniş servet ve nimeti gaye edinen ve şımarma, kibirlenme, küfür ve isyana vasıta yapan Kârun'un nasıl bir âkıbete uğradığı duyarlı bir şekilde anlatılmaktadır.

NİMETİ HER İKİ CİHANA ÇEVİRMEK MÜMKÜNDÜR

إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ وَابْتَغِ فِيمَا
آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا
أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

"Hani kavmi ona dedi ki: "Şımarıp böbürlenme, Alah elbette ki şımarıp böbürlenenleri sevmez. Allah'ın sana verdiği bunca hazinelerle ahiret yurdunu arayıp elde etmeye çalış. Dünyadaki nasibini de unutma! Allah sana iyilikte bulunduğu gibi sen de iyilikte bulun." (el-Kasas: 76-77)

Allah'ın insanlara cömertçe verdiği sayısız nimetlerden her kişi kendi kabiliyeti, zekası, çalışması nisbetinde faydalanabilir. Ancak unutmamak gerekir ki, nimetler hayatın gayesi değil de hayatın devamını sağlamaya ve onu hareketli kılmaya yönelik vasıtadır. Kullanılma alanı meşrû ve gayri meşrû olmak üzere ikiye ayrılır. Meşrû olanı dinin çizdiği ölçüler dahilinde elde edilip dünyadan nasibini almaya ve öylece ahiret yurdunu hazırlamaya matuftur (yöneliktir). Gayri meşru olanı ise, dini ölçüler dışında elde edilip nefsin ardı-arkası kesilmeyen arzularını gerçekleştirmeye ve dünya hayatından başka ahiret hayatı nazara almamaya yöneliktir. Kârun'un anlayış ve fikri bu ikinci şıkka bakıyor. "Nasibini dünyadan unutma" ilahi emrin asıl manası ise şudur; "Dünya ahiretin tarlasıdır" hadisinin muktezasınca gerçekten dünyadan nasib, salih amel ile kemale ermiş, ebedi hayatımızı bize kazandıracak hakiki imandır. Nitekim:

قَالَ ابن عباس والجهور لا تضيع عمرك فى اَلاَّ تَعمل عملا صالحا فى دنياك فنصيب الانسان عمره وعمله الصالح فيها

İbni Abbas ve cumhur-i ulema bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle derler; "Dünyada salih amelleri terk etmekle ömrünü zayii etme". O halde insanın (dünyadaki) asıl (gerçek) nasibi, ömrü ile dünyada (işlediği) salih amelidir."(7)

NİMETİ, FİTNE VE FESAT VASITASI KILMAMAK

وَلاَ تَبْغِ الْفَسَادَ فِى الْاَرْضِ اِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

(Bir de sakın yer yüzünde fesat çıkarmaya özenme; çünkü Allah fesat çıkaranları sevmez.) (Kasas: 77)

Alah'a, onun rahmet ve kudretinin, nimet dolu hazinelerinin sınırsızlığına inanan mü'minlerin, o dönemde servetiyle böbürlenip hakkı unutan Kârun'a son tavsiyeleri şu olmuştu: "Sakın yer yüzünde fesat çıkarmaya özenme"

Cenab-ı Hakk'ın böyle bir olayı ibretli taraflarıyla noktalaması, şüphesiz ki bir takım hikmetleri beraberinde taşımaktadır. Şöyle ki;

a- Daha çok sevilmeye ve gönül verilmeye layık olan Allah'tır. Zira O'ndan başka her şey fanidir; o ise daimdir, bakidir.

b- Kalbi ve kafayı mal ve makama olan arzu ve ihtirasla meşgul edip her türlü kutsal değeri unutmak ve böylece malı şerre âlet etmek bedbahtlığın en açık alametidir

(7) Kurtubi, c. 14, s. 314

c- Allah'ın insanlardan yana hazırlayıp ihsan ettiği nimeti O'nun mülkünde, O'nun huzurunda O'nun rızası dışında kullanmak küstahlığın ve ahmaklığın ta kendisidir.

d- Nimeti, fitne ve fesat ateşini yakıp çevreyi tedirgin edecek biçimde kullanmak nankörlüğün en kötüsüdür.

e- Kötü yolda kullanılan hiç bir mal ve makam kişiye rahmet getirmemiştir ve getirmeyecektir. Karun bunun misallerinden sadece birisidir. Ne büyük bir hiyanettir ki Allah'ın emaneten verdiği nimeti ona karşı isyan aracı yapmak, malmülk can her ne varsa hepsi emanettir. Nitekim bir Hak dostu şiir ile bu durumu şöyle dile getirir:

وَمَا الْمَالُ وَالْاَهْلُونَ اِلاَّ وَدَائِعُ ولابُدَّ يَوْماً اَنْ تُرَدَّ الْوَدَائِعُ

"Mal ve evlad-ü iyal birer emanetten başka bir şey değildirler. Bir gün olup da emanetlerin (sahibi olan Allahu Teâla'ya geri verilmesi gereklidir."(8)

Ne yazık ki, toplumda nice mağrur servet sahibleri vardır ki kendilerine verilen ilahi emanetlerin asıl sahibi olan Allah'ı unutarak gafilce o nimetleri Kârun gibi kendi bilgi ve çalışmasına mal ederler. Dolayısıyla fakirleri hor ve hakir görmektedirler.

BAŞARIYI KENDİ BİLGİ VE BECERİSİNE MÂL ETMEK

قَالَ اِنَّمَا اُوتِيْتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِى

(8) Ruhulmeâni c. 27, s. 169

(Kârun: "Bu hazineleri, bendeki bir bilgi ve beceri sayesinde elde ettim" dedi.)

İkinci manası da şöyledir:

انما اعطانى هذا لعلمه انى استحقه

Kârun: "Allah (c.c) ancak layık olduğumu bildiği için bana bu serveti vermiştir"[9] dedi.

Kendisine Allah'ın yüce kudreti, geniş rahmeti hatırlatıldıkça konuyu değiştiren "Dünya ile ahiret arasında denge ve köprü kurmak ve olgun bir insan olmak için yalnız aklın ve zekanın gelişmesi, servetin çoğalması yeterli değildir; buna paralel olarak iman ve vicdanın da gelişmesi şarttır." denildikçe, kuvvet ve kudreti kendi bilgi ve becerisine bağlayıp ilâhî kanunu ve ezeli planını hesaba katmayan Kârun böbürlendikçe böbürlenmiştir. Oysa ilâhî kanuna uymayan, vicdanını bu doğrultuda geliştirmeyen, daha güçlü ve daha zengin olan sapık azgınların baş aşağı getirilip yok edilecekleri bir gerçektir. Ancak bu, bazen hem dünyada hem de ahirette, bazan da sadece ahirette gerçekleşir.

Kur'ân-ı Kerim böylece hayat dengesini bozan ve vasıta olan dünyalığı gaye edinen kişileri ikaz etmekte ve kendini bu hale getiren Kârun'un akıbetinin ne olduğunu gözlerinin önüne sermektedir.

KÂRUN'UN YAŞAYIŞINA İMRENENLER

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِى زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

(9) Kısasülenbiya (İbnü Kesir) c. 2, S. 163
İbni Kesir tefsiri c. 3, S. 400

يَالَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

(Derken Kârun bir gün şatafat ve haşmetli bir halde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını gönülden arzu edenler: Keşke Kârun'a verilenin bir benzeri bize de verilseydi doğrusu o büyük bir pay sahibidir) diye temennide bulundular.

Servetini üstünlük sebebi sayma, dünyalıkça kendisinden aşağıda olanları küçük görme hastalığına yakalanan zenginleri tedavi etmek çok zordur. Bu incelikleri düşünmeden Kârun'un şatafatlı yaşayışına, hayran kalan, mal ve servetine, imanı zayıf kişilerin özenmesi ise buna yakın bir hastalıktır ki, erken teşhis edilip tedavi edilmezse, neticesi (dünya ve ahiret) felaketidir.

Şüphesiz hayata nefis ve şehvet gözlüğüyle bakanların bu tarz özentileri ömürleri süresince kalp ve kafalarını meşgul etmekten ve ruhi sıkıntı doğurmaktan başka bir şeye yaramaz.

Aklını ve idrakini Allah'a ve âhirete çevirip onu iman ile birleştiren sağduyu sahipleri ise, asıl imrenilecek hayatın iman, irfan ve faydalı amellerle değerlendirilenin olduğunu bilirler ve dünyanın şatafatlı nesnelerine, çekici metâına kapılanları uyarırlar. Zira kendini bu hale getiren o bahtiyarlar dünya ile ahiretin birbirini tamamlayan iki ayrı hayat olduğunu çok iyi bilirler. En üstün şeref ve azizliği Allah'a karşı kulluk görevlerini dosdoğru yerine getirmekte ararlar.

Böylece ilgili ayetlerle, Kârun'un ölçüsüz davranışı uyarıcı bir misal verilirken, dosdoğru iman eden mü'minlerin tavsiyeleri anlatılarak yaşamakta olan mü'minlerin hayatına ışık tutuluyor, küfür ve isyan karanlığı içindeki gafiller, nankörler ise uyarılıyor.

SERVET İLE BÖBÜRLENENİN SONU

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ الخ

(Daha dün Kârun'un yerinde olmayı temenni edenler sabahlayınca, "vay! Demek Allah, rızkı kullarından dilediği kimselere genişletiyor, dilediğine daraltıyor. Eğer Allah bize lutuf etmeseydi, her halde bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkara saplananlar küfrü seçip azgınlık göstererek böbürlenenler umduklarına kavuşamazlar dediler.")

"İşte ahiret yurdu! Onu, yer yüzünde ne böbürlenip başkasına tepeden bakmak, ne de fesat çıkarmak arzu ve isteğinde olmayanlara veririz. İyi sonuç Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanlaradır.

Kim iyilikle gelirse, ona daha hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse, kötülük işleyenler ancak işlediklerine denk ceza görürler." [Kasas 83-84]

Serveti tek gaye olarak seçen Kârun'un sonunun nereye vardığını, dünyalığı ilâhlaştıranların nasıl bir yıkılışla yıkılıp gittiklerini gözleriyle gören zayıf iradeli, zayıf imanlı kişiler uyandılar. Daha önce ilim adamlarının: Yazıklar olsun size! Allah'ın sevabı, dosdoğru iman edip iyi (yararlı) amelde bulunan için daha hayırlıdır. Buna da ancak sabır edenler kavuşabilir." diye uyarıda bulunmalarının hikmetini ve rızkın Allah'a ait olduğunu daha iyi anladılar. Dünya malının sadece bir geçim vasıtası bulunduğunu idrak ettiler; gerçek başarı ve kurtuluşa ermenin servet ve makamla değil; iman, ir-

fan, ahlak, fazilet ve her daima Allah'a güvenip, dayanmakla olduğuna akıl erdirdiler.

Cenab-ı Hak Kârun olayının bu bölümünü belirtirken, gaflete dalıp kendini dünyalığa kaptıran zayıf iradeli mü'minleri uyarmakta ve insanları iyiye, doğruya, hakka ve fazilete irşad eden ilim adamlarının öğüt ve tavsiyelerine kulak vermelerini emrederek, fakirleri gözetip, muhtekir (kapitalist) Kârun gibi hareket etmemelerinin gerektiğini ifade buyurmaktadır. Aynı zamanda en gerekli ve hakiki servet Allah'ın kudret ve azametini tanımaya vesile olacak ilim ve irfan olduğunu beyan buyurmakla bize ışık tutmaktadır.

AHİRET YURDU KİMLER İÇİNDİR?

تِلْكَ الدَّارُ الآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ
وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

(İşte âhiret yurdu; O'nu yer yüzünde ne böbürlenip başkasına tepeden bakmak, ne de fesat çıkarmak arzu ve isteğinde olmayanlara veririz. İyi akibet Allah'tan korkup fenalıklardan sakınanlaradır.)

Dünya ahiret yolunun üzerinde bir uğrak, orası için hazırlanma yeri, ebedi hayatı anlamanın nümunesidir. Dünya hayatını bu ölçü ve anlamın dışında düşünüp onu tek amaç haline getirmek, küçük bir göleti görüp denizi unutmaya benzer. Kur'an-ı Kerim bu ölçüsüz bağlanmanın iki önemli sebebini açıklamaktadır: Kibir ve fesatçılık. Allah (c.c) değil bunları bilfiil yapmak, bizzat bu gibi kötü duyguları kalb ve kafadan geçirmemesinin lüzumunu ifade buyurur. Yani Allah'ı

ve ahireti unutarak mal ve makamla böbürlenip yetinmek; sonra da başkalarına tepeden bakmak, nimeti kötüye kullanıp yer yüzünde fitne ve fesadı çıkarmak insanı maddeperest eder, hayatın hikmet ve gayesinden mahrum kılar. "Bu gibi ahlâklar Firavun ile Kârun'un ve onları temsil edenlerin ahlaklarıdır"[10]

Hayatın hikmet ve gayesini belirleyip ona göre bir yol tutmak ve mutlu bir gelecek hazırlamak ise; ancak takvâ ile mümkündür. Nitekim şöyle denilmektedir:

ان الدّار الآخِرَة ليست الا لمن اتقى عذاب الله باداء فَرَائِضِهِ واجتناب معاصيه

"Gerçekten ahiret saadeti hiç bir kimseye müyesser olmaz. Ancak Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getirip yasak etmiş olduğu şeylerden sakınmak sûretiyle Allah'ın azabından korkan kimselere müyesser olur."[11] Günahlar insan ruhunu kirletir, vicdanını karartır, yaratılışındaki azizliğe ters düşer. İşte Allah'tan korkup emirlerini yerine getirerek yasaklarından sakınmakla ruhu temizlenir, Cenab-ı Hak ile irtibatı sağlanmış olur.

İŞLERİN KARŞILIĞI

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلاَ يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلاَّ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ

(10) Rühülmeâni c. 20, s. 125
(11) Şeyhzade c. 3, s. 533

(Kim iyilikle gelirse, ona daha hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse, kötülük işleyenler ancak işlediklerine denk ceza görürler)

Allah'ın rahmeti her zaman gazabının önündedir. Çünkü varlıkta her şey O'nun rahmetinin eseridir ve her şey mutlaka mevcut düzende yerine oturtularak belli bir hizmet ve amaca yöneltilmiştir.

İnsanoğlunun işleyeceği her iyilik ve kötülük, iman ve niyeti ölçü alınarak, mutlaka karşılık görecektir; ancak önde giden ilahi rahmet gereği, işlediği iyiliğe kat kat ecir verilirken işlediği kötülüğe karşılık denk bir ceza verilir.

Salih ameller de iki şekilde mütalaa edilir; biri ilâhî emirleri: namaz, oruç gibi bedenî ibadetler, hem bedeni hem de mali olan hac ve yalnız mali olan zekat ve sadaka gibi amellerdir. İkincisi ise Allah'ın yasak etmiş olduğu şeylerden sakınmaktır.

Kârun'un ilahi gazaba maruz kalışı şöyle kaydedilir:

عن ابن عباس رضى الله عنهما ان قارون كان ابن عم موسى عليه السلام وكان يتبع العلم حتى بغى على موسى عليه السلام وحَسَدَهُ .فقال موسى ان الله تعالى امرنى ان آخذ الزكاة فالى الخ

İbnü Abbas (r.a)'dan olan rivayete göre: Kârun Hz. Musa'nın amcazadesiydi. Musa (a.s)'dan ilim öğrenmeye çalışıyordu ve daha sonra Hz. Musa'ya zulüm ederek hased yapmaya başladı. (Hz. Musa da akrabalık münasebetiyle onu ida-

re ediyordu) Zekatla ilgili emir gelince, Hz. Musa (a.s.): "Ona Allah (c.c)'ın emriyle sizden ve bütün servet sahiplerinden zekat almam gerekiyor" deyince O: "Hayır zekat vermem" dedi ve kendi yandaşlarına: "Musa namaz gibi bir çok yükleri size yükledi. Siz de yüklendiniz, bu kez sizin malınızı da yemek ister ne dersiniz?" Onlar: "Hayır biz buna gelmeyiz, zekatı vermeyiz" Kârun'un yandaşları kendisine: "Sizce Musa'dan kurtulmanın çaresi nedir?" deyince, O da şöyle dedi: "İsrailoğullarının zinacı kadınlarından birisini ayarlayalım, Musa'ya iftira etsin." (Zaten yahudi milletinin prensibidir ki, hali hazırda dahi peygamberlerin mirasçısı olan din adamlarını halkın nazarından düşürmek için onlara çamur atmaktadırlar) ve bir zaniyeye (zina edene) büyük bir maktarda -bir rivayete göre iki bin dirhem, bir rivayete göre de bin dinar (altın) diğer bir rivayete göre de bir leğen dolusu altın- Kârun tarafından rüşvet verilir ve Musa peygambere iftira için kadından söz aldıktan sonra Kârun Hz. Musa'nın yanına giderek ona: "Haydi Beni İsraili (İsrailoğulları) topla ve Allah'ın sana emir ettiklerini onlara bildir" dedi. Hz. Musa onları toplayıp bir hutbe irad ederek: "Allah (c.c)'a şirk koşmayın, sıla-ı rahimde bulunun, zina yapmayın, kim ki evli olarak zina yaparsa recim edilmesi gerekir..." diye ilahi emirleri tebliğ edince, Kârun hemen söze karışarak şöyle dedi: "Ya sen de böyle bir fiil işlediysen aynı ceza sana da mı uygulanacak?" deyince, Musa (a.s): "Ben de aynı hükme dahilim" dedi. Bunun üzerine kadın toplantı yerine getirilir ve Hz. Musa kadına hitaben: "Allah hakkı için doğru söyle. Kârun'un hakkımdaki iddiası gerçek mi?" Kadın: "Hayır! Asla doğru değildir. Bizzat bana külliyetli miktarda (iki bin dirhem veya bin dinar ya da bir leğen dolusu altın) vererek sana iftirada bulunmamı istediler. Sen yüksek seciyeli bir peygambersin, öyle şeylerden

uzaksın." diyerek imana gelir. Hz. Musa (a.s) bu iftiradan çok üzülerek secdeye kapanır ve öfkesinden ağlar. Bunun üzerine Allah (c.c) ona vahy ile: "Sana yeri musahhar kılarak emrine verdim." diye buyurunca, hemen başını secdeden kaldırır ve yere bu kafiri yandaşlarıyla "yakala" emri verince, yer onları "Musa'nın aleyhinde Kârun'la beraber pilan hazırlayanları) topuklarına kadar yakalar. Büyük hatalarının farkına varan o mağrurlar, Hz. Musa'dan aman dilediler, ancak koca bir peygambere iftira etmek kolay bir iş olmadığı için son derece öfkelendiğinden onların feryadlarına iltifat etmeden yere "yakala" emri tekrarlayınca, yer onları diz kapaklarına kadar yuttu. Daha sonra tekraren "yakala" emri verince bu kez onları göbeklerine kadar yuttu. Böylece tamamen yerde kayboldular)

Sonra "Beni İsrail" şöyle dedikodu yaptılar: Musa kendi amcasının oğlu olan Kârun'un başına böyle bir felaket getirdi ki, onun malını, servetini miras alsın, dediklerini duyunca, "Ya Rabbi onun (altından yapılmış) evi ile bütün servetini kaybet" diye dua edince, Allah (c.c) onları de yere batırdı.)[12]

Yunus Emre şöyle der: "Yüce tahta binen yere düştü, yüce benim diyen'e sinek üştü."

İşte bu kıssadan şöyle bir netice hasıl oluyor: Allah kullarını zenginlik ve fakirlikle imtihan eder. İmtihanı kazanmak isteyen zengin, malının zekat ve sadakasını verir. Helaldan kazanır ve meşru yolda sarfeder. Asıl servet sahibinin Allah olduğunu itiraf eder. Kendisinin hazine bekçiliğini yaptığını kabul eder, haddini bilir, şımarmaz. Kazandığı malı kendi gücü ile değil de ancak Allah'ın kudreti ile kazandığına inanır, da-

(12) Ruhul-Mani c. 20, s. 123- Kazi Beyzavi c. 2, s. 220-İbnû Kesir c. 3, s. 401

ima şükür eder, mütevazi bir şekilde fakirlerin dertleri ile dertlenir, gereken yardımı yapar.

zenginlik ve fakirlik hikmeti

Bu kıssadan alacağımız bir ders de şudur: İnsan bilmelidir ki, çok çalışmakla, akıl ve zeka ile servet sahibi olunmaz. Zira bu dünyada nice aklı ve zekası üstün olanlar vardır ki onun dünyalığı azdır. Aynı zamanda nice cahiller ve acizler vardır ki, malı ve serveti çoktur. Bu ilahi hikmetin gereğidir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur:

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا
بِرَآدِّى رِزْقِهِمْ عَلٰى مَامَلَكَتْ اَيْمَا نُهُمْ الخ

"Allah (c.c) rızık hususunda bazınızı diğerinize rızıkta üstün kıldı. (Bazınızı zengin bazınızı da fakir kıldık.) Kendilerine fazla mal verilenler ellerinin altındaki kölelerine rızıklarını kendilerine eşit olacak ölçüde çevirip verici değillerdir. Allah'ın nimetini bile bile inkar mı ediyorsunuz?"(13) Yani: "Siz kölelerinizle bir seviyede olmadığınız halde nasıl oluyor da siz benimle kullarımı aynı seviyede tutuyorsunuz. Bana şerik (ortak) koşuyorsunuz. Putlara, mahlukata tapıyorsunuz."(14) İkinci manası ise şöyledir:

فَاِنَّمَا يَرُدُّونَ عَلَيْهِمْ رِزْقَهُمْ الَّذِى جَعَلَهُ اللّٰهُ تَعَالَى فِى اَيْدِيهِمْ

"Gerçekten zenginlerin, (fakirlere, (kölelere) verdikleri sadaka (zekat) ancak Allah'ın fakirlere verilmek üzere zenginlerin ellerine verdiği ilahi rızıktan başka bir şey değil-

(13) Nahl, Ay: 71
(14) Kurtubi, c. 10, s. 141

dir."[15] Buna göre manası şöyle oluyor: Yani zengin kendi rızıklarını fakirlere vermiyorlar. Belki Allah tarafından kendilerine emanet edilen fakirlerin rızıklarını onlara iâde ediyorladır.

Zengin bir müslüman, zekatını fakire verirken, birisine borçlu olup da borcunu ödercesine minnet (başa kakmak) gibi bir duyguya kapılmamalıdır. Bilakis fakirin sayesinde o mali mesuliyetten dini vecibeden kurtulup Allah'ın mükafatına mazhar olmak için üzerindeki hakkını ödediğinden bizzat fakire minnettar olmalıdır. Ne yazık ki toplumda öyle mağrur insanlar vardır ki, onlardan bir fakir zekat veya sadaka isterken onu hor görüp azarlarlar. Aynen devr-i saadetteki kafirler misali, onlar da fakirlere karşı gaddarâne davranırlardı. Nitekim Allah (c.c) onların hakkında şöyle buyurur:

قَالُوا اَنُطْعِمُ مَنْ لَوْيَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُ

"(Allah'ın (c.c) sizi rızıklandırdığı şeylerden fakirlere tasadduk ediniz, denildiği zaman) o kafirler iman edenlere şöyle derlerdi: "Biz hiç yedirirmiyiz o kişiye ki Allah dileseydi onu yedirirdi." dediler"[16]

Bunun tefsirinde şöyle de denilir;

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ كَانَ بِمَكَّةَ زَنَادِقَةٌ فَاِذَا اُمِرُوا بِالصَّدَقَةِ عَلَى الْمَسَاكِينِ قَالُوا لاَ وَاللّٰهِ اَيُفْقِرُهُ اللّٰهُ وَنِطْعِمُهُ

(15) Kadibeyzâvi, c. 1, s. 674
(16) Yasin, Ay: 47

İbn-i Abbas'tan rivayete göre: Mekke-i Mükerreme'de bir takım zındıklar vardı. Muhtaçlara sadaka vermeleri emredildiğinde hayır, vallâhi Allah'ın fakir edeceği kimseleri biz mi zengin edeceğiz? dediler."(17)

Şunu demek istemişlerdir: Allah (c.c) yedirmeye muktedir bir rezzaktır diyorsunuz, neden o yedirmiyor da biz yedireceğiz deyip müslümanlarla aley ediyorlardı. Halbuki Allah (c.c) her şey için bir sebep kılmıştır. Buradaki sebep ise, zenginleri fakirlere zekat, sadaka vermeye teşvik etmek suretiyle milli bir uzlaşmayı ve ahengi sağlamaktır. Aynı zamanda dinin rüknü olan zekat da fakirin sayesinde yerini bulup tehakkuk etmektedir. Fakat cahil oldukları için bilemiyorlardı. Evet yalnız fakirlik, zenginlik hususunda değil de ilahi yaratış fabrikasının eşsiz imalatı akıllara durgunluk veriyor. Aynı ana ve babadan dünyaya gelen çocukları düşünün; her birinin rengi, biçimi, kabiliyeti ve karakteri ayrıdır. Kimi tembel, kimi hareketli, kimi de daha becerikli ve zeki, kimi az zekalı kimi ahlaklı, kimi de ahlaksız... Allah (c.c)'ın hikmeti ilâhisi ve planı bu farklılığa ataları sebep kılmıştır. "Gen" denilen harikaya, bir kaç batın yukarı ataların yetenek ve karakterlerini ve irsî kusurlarını yerleştirmiştir.

Demek ki ilahi kanun, genleri bu hususta aktarıcı araçlar olarak kullanırken, diğer taraftan toplum hayatının dengeli olabilmesi için, birinin diğerine muhtaç bulunmasına bağlamıştır. Kimi ticarette, kimi ilimde, kimi sanatta daha başarılı olur. Şayet hepsi aynı yetenek ve güçte yaratılmış olsaydı dünya hayatının çarkı hiç bir zaman ahengli ve düzenli bir şekilde işlemezdi.

---

(17) Kurtubi c. 15, s. 37

İşte Kur'ân-ı Kerim iki önemli noktaya temas ederek, bizlere şunu ifade buyuruyor. Irsî kusur ve meziyetlerin nesilden nesile geçmesi ile denge ve düzen bu farklılıklardan sağlanmış oluyor.

Eşitliği savunarak patronla işçinin, amirle memurun arasındaki farklılığı kaldırmakla sosyal adaleti tahakkuk ettirme iddiasında bulunanlara soruyoruz: Neden insanlar eşit yetenek ve beceride yaratılmamıştır? Onların aklı ermediği için, bu sualin cevabını Kur'ândan ilham alarak şöyle veriyoruz; "Dünyanın nizam ve intizamı içindir."

Nitekim büyük müfessir fahr-ir-Razi şöyle der:

واعلم ان هذا التفاوت غير مختص بالمال بل هو حاصل فى
الذكاء والبلادة والحسن والقبح الخ

(Bilmiş ol ki, insanlar arasında mevcut farklılıklar sadece mala mahsus olmayıp belki zekada, geri zekalılıkta, güzellikte ve çirkinlikte, akıllılık ve akılsızlıkta, sıhhatda hastalıkda olduğu gibi birçok hususlarda da farklılıklar mevcuttur)[18]

O halde hayatın gelişmesi ve düzeni için zaruri olan fıtri kanun, aheng, hiç bir zaman değişmez, ortadan kaldırılamaz. Zaten bunun içindir ki, zorbalığa dayanan ideolojiler işçiyle patronun düz amele ile mühendisin, kumandanla erin, efendi ile kölenin ücretleri arasındaki eşitliği için her ne kadar ideolojik olarak çarpışmış ve bu meramlarını tatbik ettirmeye çalışmışlarsa da bir türlü netice alamamışlar ve alamayacaklardır.

---

(18) Fahrurrazi c. 21, s. 87

İşte bu ayet-i kerimenin sonundaki muhteva şöyledir: (Her şeyi hikmet sıfatı ile yerli yerince yapan, nizamı-ı alem için herkese ezeli taksimatıyla rızık veren Rezzak olan Allah'ın nimetini bile bile inkar edip onun kurduğu düzenin hilafına (tersine) bir düzen mi istiyorsunuz?)

Lâkin inanmış kimseler Cenab-ı Hakkın kurduğu düzene inanarak kendisine ihsan edilen ilahi mal nimetinin şükrünü eda etmek için tereddütsüz ve seve seve içinde bulunan fakirin hakkını verirler. Nitekim Allah (c.c)'nun bu ayeti kerimesinin tefsirinde müfessirler şöyle derler:

لان الله تعالى اذا ملك عبداً مالا ثم اوجب عليه فيه حقاً فكانه انتزع ذالك القدر منه فلا معنى للاعتراض

"Zira Allah (c.c) bir kuluna herhangi bir serveti verdikten sonra o malda onun üzerine (muhtaçlar için) bir hak gerekli kılar. Ondan o hak istenildiği zaman, itiraza mahal bırakmadan seve seve vermelidir. Sanki Allah (c.c) o hakkın belirlenen miktarını alıyordur. Öyle ise servet sahibinin (istenilen hakka karşı) ihtirazının bir anlamı yoktur"[19] Yani zengin fakire borçludur. Borcunu ödemekle mükelleftir.

Nitekim Allah (c.c) diğer bir ayet-i kerimede cehennem azabından emin kalacak hakiki müminlerin vasıflarından bahsederken mealen şöyle buyurur: biri de şudur: "Mallarından (muhtaç durumda) dilenene ve (dilenmek tenezzülünde bulunmayıp zengin zannedilip de sadakadan mahrum bırakılan yoksul kimse için) belirli bir hakkı (zekatı) ayıranlar."[20] Diğer

(19) Kurtubi c. 15, s. 37 (1966) Beyrut-Lübnan
(20) Mearic, A: 24/25

bir ayeti kerimede Allah (c.c) ehl-i takva kimselerin vasıflarını addederken (sayarken) şöyle buyurur:

وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

"Ve onların mallarında dilenen ve yoksul için bir hak vardır"(21) Demek oluyor ki zenginin malında fakirin hakkı vardır. Böylece zekat, kefaret ve benzeri vecibelerin fakir ve yoksulların hakkı olduğu bildiriliyor. Zengin bu hususta itiraz etme hakkına sahip değildir.

Bu ayeti kerimede geçen kelimelerin manaları:

Sail: İsteyen, dilenen kimsedir.

Mahrum: İffetliliğinden dolayı dilenmekten arlanıp bir şey istemediğinden, zengin zannedildiği için sadakadan mahrum bırakılan kimsedir. Hakiki mü'min, yoksullara haklarını verdiği gibi istemeyip de mahrum bırakılan muhtaçları da araştırıp bulmaya gayret eder, haklarını verir.

Dilencilik

Bazı kimseler şöyle derler: Canım boşver birçok kimseler zengin oldukları halde dilenmeyi adet edinmişlerdir. (Gerçi öyleleri vardır) Fakat herkes böyle olmadığı için bu hüküm yanlıştır. Dilenciliği adet edenlerin kazancı haramdır. İslam dininde 24 saatlik yiyeceği ve giyecek elbisesi olan kimsenin dilencilik yapması caiz görülmemiştir.

Evet her ne kadar öyleleri varsa da yine biz saili (Dilenciyi) mahrum etmemeliyiz. Zira Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

---

(21) Zariyat A: 19

وَاَمَّا السَّائِلَ فَلاَ تَنْهَرْ

"Ve Saili (isteyeni) azarlama"[22] Hacetini ver. Veya imkanın yoksa gönül alıcı güzel bir sözle geri çevir.

Bir Hadisi Şerifde de şöyle buyurulmaktadır:

لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَاِنْ جَاءَ عَلَى الْفَرَسِ

"İsteyenin (senin üzerinde) hakkı vardır. At üstünde gelse dahi"[23] Yani isteyene karşı katı davranma. Dergahından kovma. İhtiyacını yerine getirmeye gayret et. Az bir şey vermekle olsa dahi gönlünün alınması gerekir. Şayet verilecek bir şey yoksa yumuşak bir dille çevirmeliyiz. Demek oluyor ki, müslümanlar hakkında hüsn-ü zan yapmalıyız. Hatta bizden bir şey isteyenin zengin olduğunu bilmeden ona zekat verirsek dahi caizdir. Nitekim fıkıh kitablarımızda bu meselenin fıkhi hükmü şöyle izah edilmiştir:

وَمَسْئَلَةُ الزَّكَاةِ عَلَى اَرْبَعَةِ اَوْجُهٍ اَحَدُهَا اَن يُعْطِيَ زَكَاةَ مَالِهِ رَجُلاً مِنْ غَيْرِ شَكٍّ وَلاَ تَحَرٍّ وَلاَ سُؤْلٍ فَهَذِهِ يُجْزِيهِ مَالَمْ يَتَبَيَّنْ اَنَّهُ غَنِيٌّ فَاِنْ شَكَّ فِي اَمْرِهِ فَاِنَّهُ لاَيُجْزِيهِ مَالَمْ يَعْلَمْ اَنَّهُ فَقِيرٌ لِاَنَّ بَعْدَ الشَّكِّ لَزِمَهُ التَّحَرِّي والثَّالِثُ اَنْ يَتَحَرَّى بَعْدَ الشَّكِّ وَيَقَعَ فِي اَكْبَرِ رَأْيِهِ اَنَّهُ غَنِيٌّ فَدَفَعَ اِلَيْهِ مَعَ ذٰلِكَ فَهٰذَا لاَ يُشْكِلُ اَنَّهُ لاَيُجْزِيه مَالَمْ يَعْلَمْ بِفَقْرِهِ فَاِذَا عَلِمَ فَهُوَ جَائِزٌ وَهُوَ الصَّحِيحُ

(22) Duha A: 10
(23) Taç C: 2-S. 42 (Sünen-i Ebu Davud C: 5-S. 83)
Ahkamül Kur'an (Cessas) C. 1, S. 133

وَالرَّابِعُ اَنْ يَتَحَرَّى وَيَقَعَ فِى اَكْبَرِ رَئْيِهِ اَنَّهُ فَقِيرٌ فَدَفَعَ اِلَيْهِ فَاِذَا ظَهَرَ اَنَّهُ فَقِيرٌ اَوْ لَمْ يَظْهَرَ مِنْ حَالِهِ شَىْءٌ جَازَ بِالْاِتِّفَاقِ وَاِنْ ظَهَرَ اَنَّهُ كَانَ غَنِيًّا فَكَذَالِكَ فِى قَوْلِ اَبِى حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ والشَّافِعِىِّ تَلْزَمُهُ الْاِعَادَةُ رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالَى وَلَوْ تَبَيَّنَ اَنَّ الْمَدْفُوعَ اِلَيْهِ كَانَ اَبَا الدَّافِعِ اَوْ اِبْنَهُ فَهُوَ عَلَى هَذَا الْاِخْتِلَافِ اَيْضاً وَذَكَرَ اِبْنُ شُجَاعٍ عَنْ اَبِى حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى اَنَّهُ لاَ يُجْزِئُهُ لاَنَّ النَّسَبَ مِمَّا يُعْرَفُ حَقِيقَةً وَوَجْهُ ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ مَا احْتَجَّ بِهِ فِى الْكِتَابِ فَاِنَّهُ رُوِىَ عَنْ مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ السُّلَمِىِّ قَالَ خَاصَمْتُ اَبِى إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَضَى لِى عليه وَذَلِكَ اَنَّ اَبِى اَعْطَى صَدَقَتَهُ لِرَجُلٍ فِى الْمَسْجِدِ وَاَمَرَهُ بِاَنْ يَتَصَدَّقَ بِهَا فَأَتَيْتُهُ فَاَعْطَانِيهَا ثُمَّ اَتَيْتُ اَبِى فَعَلِمَ بِهَا فقال واللّٰهِ يابُنَىَّ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ بِهَا فَاَخْتَصَمْنا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فقالَ يَازَيْدُ لَكَ مَا نَوَيْتَ وَيَامَعْنُ لَكَ مَا اَخَذْتَ وَلاَمَعْنَى لِحَمْلِهِ عَلَى التَّطَوُّعِ لاَنَّ تَرْكَ الْاِسْتِفْسَارِ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ دَلِيلٌ عَلَى اَنَّ الْحُكْمَ فِى الْكِتَابِ وَاحِدٌ مَعَ اَنَّ مُطْلَقَ الصَّدَقَةِ يَنْصَرِفُ اِلَى الْوَاجِبِ

"Herhangi bir dilenciye verilecek zekat konusunda ulemanın dört görüşü vardır:

1- Fakirliğinde hiç şüphe etmeden ve fakir olup olmadı-

ğını araştırmadan (soruşturmadan) zekatını veren kimsenin zekatıdır. Bu zekat kendisine verilen adamın zengin olduğu belli olmadıkça caizdir.

2- Eğer fakir olup olmadığında şüphe ettiği halde fakir olduğunu yakinen bilmeden zekat verirse caiz olmaz. Zira şüphe ettikten sonra araştırması gerekir. (Oysa bu durumda fakirliğinde şüphe ettiği halde araştırmamış oluyor.)

3- Fakirliğinde şüpheye düştüğünde, halini araştırdıktan sonra, kuvvetli görüşüne göre fakir olduğu belli olmakla beraber ona zekatını verirse tam manasıyla fakir olduğunu bilmedikçe verilen zekatı caiz olmaz. Eğer fakirliğini bilmiş olursa verilen zekatı caizdir. Sahih olan da budur.

4- Araştırdıktan sonra en kuvvetli görüşüne göre fakir olduğu belli olup da zekatını verir ve daha sonra eğer fakir olduğu belli olur veya ne fakirliği ne de zenginliği belli olmazsa bu durumda ulemanın ittifakıyla caiz olur. Hatta İmam-ı Ebu Hanife ve İmam-ı Muhammed'e göre eğer zengin olduğu belli olursa dahi daha evvel araştırıp da kuvvetli görüşüne göre fakir olduğu anlaşıldığı için caiz olur. (Ancak bu durumda takva sahibi bir kimseye, yeniden zekat vermesi tavsiye edilir.) Fakat İmam-ı Ebu Yusuf ile İmam-ı Şafii'ye göre: Böyle bir durumda verdiği zekatı iade etmesi gerekir. Eğer zekatını alan fakir, zekat sahibinin babası veya oğlu olduğu ortaya çıkarsa, bu meselede de söz konusu ihtilaf mevcuttur. Yani İmam-ı Ebu Hanife'ye göre caizdir. Zekatın iadesi gerekmez. Ancak ibni Şüca'ın İmam-ı Azam'dan rivayetine göre bu zekatı alan kimsenin zekat sahibinin babası veya oğlu olduğu belli olursa o zekatın iadesi gerekir. (Verilen zekat kabul olunmamıştır) Zira nesebin (Soyun) bilinmesi mümkün olan şeylerdendir. Fakat rivayetin zahirine göre caizdir. Bunun dayandığı

delil şudur; Rasulullah (a.s.v) zamanında şöyle bir vaka zuhur etmiştir: Rivayete göre Mân b. Yezidissülemi der ki: "Babam Sadaka namına fakirlere verilmek üzere mescitte bir zata bir miktar dinar teslim etmişti. Ben de bir fakir olarak onun yanına gittim o da bana babamın sadakasını verdi. Sonra babamın yanına gittim, babama olanı anlattım, o da onun sadakası olduğunu anlayınca "bana "Ey oğulcağızım Vallahi ben seni kastetmedim. (Yani sana verilsin diye niyetim yok) dedi ben babamı aramızdaki nizai izale etmek için Resulullah'a götürdüm. Resulullah (a.s) "Ey Zeyd sen nasıl niyet ettiysen Allah senin niyetine göre kabul buyurur" Bana da "Ey Man senin aldığın şey de senindir." diye buyurdular. (Kimisi hadisteki "Sadakayı' nafile sadaka olarak kabul eder.) Ancak yukarıda ibaresini yazmış olduğumuz meşhur mebsut şöyle devam eder; "Bu sadakayı nafile bir sadakanın üzerine haml etmenin (yüklemenin) anlamı yoktur. (Yani zekat değil de nafile bir sadaka olarak kabul etmenin bir anlamı yoktur) Zira Resulullah (a.s)'nın onlara verdiğiniz sadaka nafile miydi, yoksa farz mıydı? diye bir soru tevcih etmeyip açıklanmasını istemeyişi hepsinde hüküm müsavi olduğuna delildir. Bununla beraber esasen "Sadaka" kelimesi kayıtsız olarak zikir edildiğinde farz olan sadaka (zekat) kastedilir"[24] Ancak İmam-ı Azam'ın ictihadına göre kişi kendi usül (ana, babalarına) ve fürua, evlad, torunlarına farz ve vacip olan fitresini veremeyeceğine göre fakihlerimiz bundaki sadakadan nafile sadakayı kastetmişlerdir. Nitekim İmam-ı Nevevi de bu hadisi açıklarken şöyle der:

ظاهره صدقة تطوع

(24) Fethulkadir C. 2-S. 213-4-Mebsut C.10-S. 186-87 Darulmarife

"Bu hadisin zahirine bakıldığında, bundan nafile sadaka anlaşılıyor"[25]

Şu halde Hanefi mezhebine göre usül ve furua zekat ve fitre verilmez. Şafii'ye göre ise, ergen ve sakat olmayan, çalıştığı halde geçinemeyen fakir ve borçlu evlada zekat verilebilir. Ancak Şafii'ye göre de ana ve babaya fakir de olsalar dahi verilemez ileride fıkıh bölümünde bu konuya temas edeceğiz. Mebsut adlı eserin C. 3-S.13 de de mezkur vakıa zikir edilerek "Resulullah (a.s) bu gibi şüpheli hallerde de verilen sedakayı geçerli sayardı. Adı geçen zatın zekatının da kabul olunduğunu haber vermiştir." diye kayıd edilmektedir. Ahkamülkuranda Cessas şöyle der:

فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ لَكَ مَانَوَيْتَ يَازَيْدُ وَقَالَ لِمَعْنٍ لَكَ مَا اَخَذْتَ وَلَمْ يَسْئَلْهُ أَنَوَيْتَهَا من الزكاة او غيرها فدل على جوازها ان نواها

Resulullah (a.s) "Ya Zeyd sen nasıl niyet ettiysen Allah (c.c) niyetine göre kabul buyurur ve yâ Ma'n senin aldığın da senindir diye buyurdu ve ona sen zekata mı niyet etmiştin yoksa nafile sadaka mı niyet ettin? diye birsoru yöneltmemişti. Bu hususta herhangi bir soru sórmayışı şayet zekata da niyet getirmiş ise dahi caiz olduğuna delalet eder."[26]

Daha önce bahsettiğimiz gibi zaruret olmadıkça dilenmek caiz değildir. Nitekim Allah (c.c) dilenmekten sakınanları medh ederek şöyle buyurur:

---

(25) Delilülfalihin C. 1- S. 56
(26) El Cessas C. 2, S. 138-Fethulkadir C. 2, S. 214.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافاً وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

(Sadakalarınızı kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmayan fakirlere (verin) ki, onlar dilenmekten haya ettikleri için hiç kimseden bir şey istemezler. Hallerini bilmeyen onları zengin zanneder. Sen onları simalarından, (müşahade edilecek edeb ve nezahet, yüzlerinden belli olacak âsârı fakru-zaruret gibi alametlerile) tanırsın; insanlardan yüzsüzlük ederek istemezler. (Evet) hayırdan ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu bilir."(27)

Bu ayeti kerimeden anlaşılan mühim nokta şudur ki zengin olan kimse fakir olup da utandığı için halini arzetmeyen kimseleri araştırıp bulmalı ve onların ihtiyaçlarını zekat ve sadakaları ile gidermelidir. Her ne kadar bu ayeti kerime sayıları (400) kadar bulan Medine-i Münevvere'de bulunan Ashab-ı Soffe denilen ve sırf ilim, irfanla meşgul olan zatlar hakkında nazil olmuş ise de onun hükmü umumidir. Allah rızası için ilim tahsil edenler, düşmana karşı nöbet tutan mucahidler, muhtaç oldukları halde çalışmaya kudreti olmayanlar veya kudreti yetişmeyenler bu ayeti kerimenin hükmüne dahildir. Ancak dînî ilim tahsil edenler diğerlerinden daha önemlidir. Dilenciliği yeren bir hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır:

وَعَنْهُ قَالَ مَايَزَالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ النَّاسَ حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

(27) Bakara Ay: 273, "Buhari C. 1, S. 248

لَيْسَ فِى وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ

Hz. Ömer (r.a)'ın rivayetine göre Peygamber (a.s) şöyle buyurdu; (Durmadan malı çoğaltmak için) dilencilik yapan kimse, kıyamet gününde yüzündeki etler parça parça dökülerek yüzünde hiç bir parça et kalmayacak şekilde mahşer yerine gelecektir)[28]

عَنْ اَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الْمَسْأَلَةَ لاَ تَصْلَحُ اِلاَّ لِثَلاَثَةٍ لِذِى فَقْرٍ مُدْقِعٍ اَوْ لِذِى غُرْمٍ مُفْظِعٍ اَوْ لِدَمٍ مُوجِعٍ

Enes (r.a)'dan gelen bir hadisde peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Dilenmek şu üç kişiden başka kimseye uygun görülmemiştir. (Caiz değildir) 1- Açlıktan ölecek kadar fakire, 2- Korkunç bir borca boğulmuş kimseye, 3- Bir cinayetten dolayı kendisine terettüp eden can yakıcı diyet tazminatı vermeye mecbur kalana"[29] (Can yakıcı demek şu demektir: Şayet o diyet verilmezse öldürülecektir) Diğer bir hadisi şerifde şöyle buyurulur:

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ الْمَسَائِلُ كُدُوحٌ يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ فَمَنْ شَاءَ اَبْقَى عَلٰى وَجْهِهِ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَ اِلاَّ اَنْ يَسْأَلَ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ اَوْ فِى اَمْرٍ لاَيَجِدُ مِنْهُ بُدًّا

SEmura (r.a.) Peygamber (s.a)'den şöyle rivayet etti: "Dilencilik büyük ayıptır. İnsanın yüzünü karartır, çirkinleştirir.

(28) Tac C. 2, S. 36-Buhari C. 1 S. 257
(29) Feyzulkadir C. 2, S. 390-Mişkatülmesabih C. 1, S. 581

Bundan kurtulmak isteyen kimse yüzünün vakar ve cemalini muhafaza eder, dilenmez. İsteyen de dilenerek yüzünü karartır. Ancak bir fakirin devlet hazinesine bakan Sultandan zekat gibi hakkını istemesi (bunda âr yok) Zîrâ devlet hazinesinde fakirin hakkı vardır.) Veya büyük bir zaruret neticesinde çaresiz kalan kimsenin istemesi müstesnadır.)[30]

Demek oluyor ki, dilencilik hem dünyada ve hem de ukba (ahiret)'de bir yüz karasıdır. Fahr-i kainat (a.s) diğer bir hadisi şeriflerinde

وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ يَتَكَفَّلُ لِى اَلاَّ يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئاً
وَاَتَكَفَّلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ فَقَالَ ثَوْبَانُ اَنَا فَكَانَ لاَيَسْأَلُ اَحَداً

"Kim insanlardan bir şey dilenmeyeceğine dair bana söz veriyor da ben de ona cennete gireceğine dair kefil olayım." buyurunca Sevban "ben" Ya Resûlallah dedi ve (ömrü boyunca) kimseden bir şey istemedi.[31] Tabi ki zaruret hali müstesnadır. Fakat zaruret dışında insanlardan bir şey istenmemelidir. Hatta mezkur zat hayvanın üstünde iken dtüşen kamçısını kimseden istemezdi. Keza Ebu Bekiri Sıddik (v.d)'nın devesinin üstünde iken kamçısı düşerdi de kimseden istemezdi. Devesinden iner, kamçısını alırdı.

Günümüzdeki dilenciliği sanat edinenlerin yüzünden bir çok fakirin gönüllerini kıran kimseleri müşahede ettiğimiz için bu hacmi küçük olan kitabımızda hem dilenciliğin doğru bir meslek olmadığına işaret etmek hem de malına, makamına mağrur olan kimselerin mü'min kardeşlerinin gönüllerini kır-

(30) Tac C: 2, S: 36
(31) Tac C: 2 S: 36-Mişkatülmesabih C. 1 S. 581. (Elbani)- Sünen-i Ebi Davud C. 5, S. 57 (Avnulmabud)

makla yukarıda zikrettiğimiz "Senden bir şey isteyeni azarlayıp kovma, ihtiyacını yerine getir." ayet-i kerimenin düsturuna muhalefette bulunanları ikaz etmekte, fayda mülahaza ederek şu vakıâyı kayd etmek istedim. Mezkur ayeti kerimenin iniş sebebinde şöyle bir rivayet vardır;

قيل ان عثمان رضى الله عنه اهدى اليه ﷺ عنقود عنب الخ

"Denildi ki Hz. Osman (r.a) peygamber'e (a.s) bir salkım üzüm hediye eder. Dilencinin birisi Resulallah'a gelip bir şey ister, Rasulullah da onda bulunan o üzüm salkımını ona verir. Hz. Osman (r.d) o salkımı elinde görünce Resulallah'a hediye ettiği salkım olduğunu anlar ve ondan bir dirhem mukabilinde satın aldıktan sonra Rasulallah'a (a.s) götürüp teslim eder. Aynı adam hane-i saadete gidip ondan tekrar birşey ister. Resulallah (a.s) ona tekrar o üzümü verir. Hz. Osman (r.d) o salkımı elinde görünce Resulallah'a hediye ettiği salkım olduğunu anlar ve ondan bir dirhem mukabilinde satın alır ve Resulallah (a.s.v)'ın hane-i saadetine götürüp teslim eder. O sail (dilenci) üçüncü kez tekraren Resulallah'dan bir şey ister; Resul-i Ekrem (a.s.v) hiç kızmadan bir latifede bulunarak şöyle buyurdu: "Ey adam sen dilenci misin yoksa tüccar mısın" diyerek ona tekrar o salkım üzümü verir. Rivayete göre bundan dolayı vahiy 15 gün gecikti."[32].

Demek ki, latife olsa dahi dilencinin hoşuna gitmeyen herhangi bir söz ve davranışta bulunmamak gerekir. Gerçi ihtiyacı olmayan bir kimsenin dilenmesi halinde azarlanması lazımdır. Ancak dilenen kimsenin muhtaç olup olmadığı kesin bilinmediği için azarlanması da yetimin kahretmesi gibi Al-

(32) Ruhulmaani C. 30, S. 157- Şeyhzade c. 4, S. 669 (M. 1968-H. 1388)

lah tarafından kesin bir şekilde men edilmiştir. Çalışıp kazanmaya güçleri yeten kimselerin dilenmeleri şer'an haramdır. O halde dilenen bir kimsenin gücü yerinde ise azarlanması uygundur. Hatta gereklidir. Zira haram kazanç elde ediyor. Onu o kazançtan men etmeliyiz. Allah'ın verdiği nimetlerden sarf etmeliyiz.

Allah'ın sana verdiği yalnız mal değil, bütün nimetlerden sarf etmeye mecbursun. Mesela: ilim ve din hususunda bir şey istiyene ilmi olan bir kimsenin red etmeyip gereken bilgiyi vermesi gerekir. Hatta bazı zevata göre bu ayetteki "SÂİL"den maksad ilmi ve dini sual soran demektir. Bilhassa bu hususta yani ilmi ketm edenler (gizleyenler) hakkında büyük bir tehdid vardır. Hadis-i şerifde şöyle buyurulmaktadır.

"Kim ki ilimden sual olunup da onu ketmederse, kıyamet gününde ateşten bir gem ile gemlenir"(33) Esasen bu husustaki mâna umumidir. Nitekim Cenab-ı Hak (c.c) Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

"Ve ol müttekiler (yalnız imandan sonra namaz gibi bedeni ibadetle kalmayıp) kendilerine nasip ettiğimiz bütün şeylerden (Allah (c.c)'nun rızası için) sarfederler."(34)

Bu ayeti kerimedeki (MA) kelimesinin türkçe karşılığı "nesne" demektir. Yani Cenab-ı Hak (c.c) mü'minlere ihsan ettiği maldan infakta bulunmaları gerektiği gibi, kendilerine lütuf edilen, ilim, fikir, marifet sanat, makam, evladü-iyalini... de dini yönde gerekli yerlere sarf etmeleri gerekir. (Yani din uğrunda birer fedai olarak yetiştirmelidirler)

(33) Tac. c. 1, S. 67
(34) Bakara ay: 3

Şu halde sadakanın yalnız mal veya paraya mühnasır olmayıp ilim, fikir, amel, kuvvet gibi Allah'ın verdiği bütün nimetlerinden muhtaç olanlara verilmesi gerekir. Hele konumuz olan malın zekatı çok önemlidir. Nisaba malik olanlar zekat gibi bir farizayı vakit geçirmeden biran evvel araştırarak müstehakkını bulup, hemen ona teslim etmekle kendilerini o mesuliyetten kurtarmalıdırlar. Aynı zamanda zengin kendisinin fakire olan ihtiyacını, fakirin kendisine olan ihtiyacından daha ziyade bilmelidir. Zira fakir her ne kadar ondan beş on kuruş dünyalık alıyorsa da o, fakirin sayesinde mali mesuliyetten kurtulup Allah'ın rızasını ve cennetini kazanıyor. Aynı zamanda dünyayı da kazanıyor. Nitekim Resulallah (s.a.v) şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ قالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْفِقْ
يَاابْنَ آدَمَ اُنْفِقْ عَلَيْكَ

"Allah (c.c): "Ey Adem oğlu (sana verdiğim nimetten fakirlere) ver ki, ben de sana vereyim." buyurur[35]

İşte bu şuurla hareket eden zengin, fakiri bir veli nimet bilip, değil onu tahkir etmesi, bil'akis onu saygı, sevgi ve ihtiramla karşılamasının gerektiğine inanır ve ona minettar olduğunu asla unutmaz. Na yazık ki toplumumuzda öyle fani olan servetin mağrurları vardır ki, kapısına kadar gelen fakiri azarlayıp manevi kâbe olan kalbi yıkmaktadır. Öylelerin serveti tamamen Karun'un serveti gibidir. Rahmetten mahrumdur. Yunus şöyle der:

---

(35) Mişkatülmasabih C. 1, S. 583

"Gönül çalabın (Allah'ın) tahtı, çalab gönüle baktı"
"Her iki cihan bedbahtı, kim gönül yıktı."

Mevlana da farsça bir beytinde şöyle der:

كَعْبَه بُنْيَادِى خَلِيلِ آزَرَسْتْ دِلْ قِبْلَكَاهِى جَلِيلِ اَكْبَرْسْتْ

"Kâbe'yi yapan, (duvarlarını ören) İbrahim Halilullah (a.s)dır. Onun (yapısıdır) Fakat kalb kudreti, bütün kudretlerin üstünde olan yüce Allah (c.c)'ın nazargâhidir (baktığı Kale aldığı noktadır)" Yani Allah Teâlâ bizim malımıza, cismimize, makamımıza vs. önem vermez. Ancak kalbi hayatımıza önem verir.

Manası sahih olan bir hadisi kudsîde şöyle buyurulmaktadır: "Allah (c.c) beni, ne yer ve ne de gök içine sığdıramaz. Ancak beni mü'min kullarımın kalbi içine alır"(36) buyurur. Yani imánlı bir kimse daima Allah'ı anar, kalbinden ayırmaz, kalbinde muhabbeti, zikri ve marifeti bulunur. Yoksa haşa Allah kalbin içine girer diye inanmak küfürdür (Dikkat edilmelidir)

Resulallah (a.s.v) dilenciliğe asla rıza göstermezdi. Hatta bir sefer Ensarı kiramdan bir adam Resulallah'dan bir sadaka istedi. Resul-i kibriya (a.s) ona senin evinde bir şey yok mudur? diye sorar. Adam evimde yalnız bir çul ile bir kâse vardır der. Peygamber (s.a.v) onları yanıma getir dedi. Adam çul ile kaseyi peygamber efendimizin yanına getirdi. Resulullah (a.s.v) onları iki dirheme sattı ve adama bir dirhem ile çocuklarına erzak al, diğeri ile de bir balta al yanıma getir dedi.

---

(36) Keşfülhafa C. 2, S. 190

O zat Resulallah'ın emrine itat ederek bir balta aldı, yanına getirdi. Resulullah bizzat kendi eliyle ona bir sap takar ve adama git odun kes, sat, onbeş gün seni görmeyeyim der. O adam çalışır on beş günde on dirhem kazanır. Bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın aldı. Resulullah (a.s) da "Bu senin için kıyamet gününde yüzünde (dilencilikten dolayı) bir leke ile mahşere gelmekten daha iyidir."(37) dedi. Dolayısıyla o zat dilencilikten vazgeçti.

Aslında geçici (fani) hayatın zahiri görünüşüne göre değil de belki hakiki değer ölçüsü olan takvadan ayrılmayan zengin, servetine mağrur olmaz. Fakir de fakirliğinden dolayı üzülmez. Asıl hayat olan ahiret hayatı için tedarikte bulunur. Sâdi Şirazi hazretleri bir beyitinde şöyle der:

دَوْرَانِ بَقَاچُوبَا دِصَحْرَا بَكذَشْتْ
تَلْخِی وَخُوشِی وزِشْتُ وَزِیبَا بَكذَشْتْ
يَنْدَاشْتِ سِتَمْ كَرْكِهِ سِتَمْ بَرْمَا كَرْد
دَرْكَرْدَنِ اُوبمَانْدُو بَرْ مَابَكذَشْتْ

"Bu fani ömür çölde esen rüzgâr gibi süratle gitmektedir. Acı, tatlı, çirkinlik, güzellik hepsi zevale mahkumdurlar. Zalim insan zenneder ki bana zulüm etmektedir. Halbuki bana yaptığı zulmün acısı gelip geçecektir. Fakat o, zulmün vebali zalimin boynunda ebediyen (uzun zaman) kalacaktır."(38) Zekatını vermeyen zengin de fakirin hakkını yediği için zalim sayılır.

(37) Ettergib vetterhib C. 1, S. 591-Sünenü Ebi Davud, C. 5, S. 53-4-Ezzevacir C. 1, S. 185
(38) Gülistan S. 40

Evet, gerek fakirlik halimizdeki sıkıntılar ve gerekse zenginlik halimizdeki fani zevk-u sefalar tamamen gelip geçicidir. Sadece bize ebediyyen kalacak servet takva ve ihlasla yaptığımız salih amellerdir. O zaman ilahi imtihanı kazanıp Allah indinde yüce makamlara ermemiz mümkündür. Bu mevzuu şu ayeti kerime ile açıklayalım;

وَقَالُوا لَوْلاَ نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِى الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

"Ve bir de o kafirler dediler ki: "Ne olurdu bu Kur'ân-ı (Kerim) şu iki şehir (Mekke ile Taif)'dan büyük servet sahibi bir kimseye indirilse idi. Rabbının rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Oysa dünya hayatında onların geçimliğini aralarında biz paylaştırdık ve birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık. Rabbın rahmeti ise onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır. Şayet insanların (küfür ve sapıklıkta toplanıp) bir tek ümmet olması gibi bir sakınca olmasaydı, Rahman (olan Allah)'ı inkar edenlerin evlerinin tavanını, üzerinde yükseldikleri merdivenleri, (asansörleri) evlerinin kapılarını ve üzerine yaslandıkları karyolalarını, kanepelerini, hep gümüşten ve altından yapardık. Doğrusu bunların hepsi dünya hayatının kısa süreli yararlanılan geçimliğinden başka bir şey değildir. Halbuki Rabbının yanında ahiret (hayatı ve saadeti ise bir gün gelip Allah'a gi-

deceğini bilip, küfürden ve günahlardan korunarak Allah'ın emirlerini yerine getirmeğe gayret eden) müttakilere mahsustur."(39)

Materyalist görüşlü madde perest insanlar, her devirde olduğu gibi, Mekke-i Mükerremede de Resulullah'ın peygamberliğine karşı çıkarak, Peygamberlik ancak zengin ve nüfuzlu kimseye layıktır diye savundular.

Zavallılar büyüklüğü peygamberliği dünya malı, evladı ve güçlü çevresi olan kimselere layık görüyorlardı. Bunun temelinde inançsızlık, eğitimsizlik, sosyal yapının perişanlığı, âile yapısının bozukluğu yatmaktadır. Dolayısıyla para, şatafat, lüks, konfor ve şeytani bir yaşamın, şarlatanlık, yalancılık ve ahlaksızlıkla birleştiği bir memlekette dinden, imandan, irfandan bahsetmek alay konusu olmaktan öteye geçmez. Tabii ki, ehl-i ilim irşad görevlerini usanmadan Resulullah'ın yolunda giderek sürdürmek mecburiyetindedirler. Zira öyle azgın ve ölçüsüz hareket eden insanların içinde Allah'ın hidayeti kendilerine nasip olanlar olabilir.

İşte Mekke'li putperest müşrikler, Hz. Muhammed'i (a.s) peygamberlik görevine layık görmüyorlardı. Sözü edilen iki şehirde onlara göre, daha soylu ve zengin olanlar şunlar idiler. (Velid b. Muğıre ile Urve b. Mesud) Nitekim müfessirler şöyle derler:

انهم ارادوا بذلك الوليد بن المغيرة وعروة بن مسعود الثقفى

(39) Zuhruf, ay: 31-32-33-34-35

"Gerçekten onlar "peygamberlik rütbesine Kur'ân'ın kendilerine indirilmeye layık olan (Mekke'de) Velid b. Muğire ile, (Taif'te) Urve b. Mes'ud es-Sakafi'yi kasd etmişlerdi."(40)

Sanki ilahi rahmeti taksim yetkisi onlara verilmiş de istediklerini peygamber namzedi gösterebilir, istediklerini de peygamberlikten azledebilirlerdi. Resul-ı kibriya (a.s) öyle ahlaksızlığın dört nala gittiği bir ortamda tebliğ görevini kusursuz olarak yaptı, yılmadan, yorulmadan o ahlak ve faziletten mahrum olanlarla mücadeleye devam etti.

Cenab-ı hak (c.ç) bu ayet-i kerime ile onların o bozuk fikirlerini reddederek şöyle buyurdu: "... ve bir de dediler ki: "Bu Kur'ân, şu iki şehirden büyük bir adama indirilmeli değil miydi? Rabbının rahmetini onlar mı taksim ediyorlar"

Kur'ân, onların bu ölçüsüz yargılarını red ediyor ve kimselere bu konuda yetki verilmediğini açıklıyor. Daha sonraki ayette de dünya malının hiç bir değeri olmadığını ifade buyurarak, "Eğer insanları kafir edecek derecede küfre teşvik eylemek gibi bir şey lazım gelip küfür ve azgınlıkta birleşerek hayatı felce uğratma hususu olmasaydı, Cenab-ı Hak altın ve gümüşü dökercesine çok yaratırdı da evlerinin tavanını gümüşten, altından yapacak kadar imkanlar verirdi. Ama bütün bunlar bir kaç günlük dünya hayatını süslemekten öteye geçmez."

Bir hadisi şerifde şöyle buyurulur:

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ «لَوْ عَدَلَتِ الدُّنْيَا

(40) İbnü Kesir C. 4, S. 127

جَنَاحَ بَعُوضَةٍ عِنْدَ اللّٰهِ مَا أَعْطَى كَافِراً مِنْهَا شَيْئاً»

Sehl b. Sa'd (r.a)'tan rivayete göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah indinde eğer dünya hayatının sivri sineğin kanadı kadar değeri olsaydı, ondan kafire hiç bir şey vermezdi."(41)

Bir rivayete göre de "Allah (c.c) dünyadan kafire bir yudum su içmezdi." "

İşte dikkatli olmamız gerekir ki, dünya hayatı bir sivrisineğin kanadı kadar değer taşımıyor. O halde fakirlik ve zenginlik hallerimizde bu mübarek hadisi şerifi unutmayalım. Aksi halde yolumuzdan inhiraf edip sapıklığa düşebiliriz. Allah (c.c) muhafaza buyursun.

Hz. Ali (r.a) şöyle der:

لَدُنْيَاكُمْ عِنْدِى أَهْوَنُ مِنْ عُرَاقِ خِنْزِيرٍ فِى يَدِ مَجْزُومٍ

"Cidden benim yanımda dünyanız cüzzam hastalığına yakalanmış bir şahsın eline aldığı domuz kemiğinden daha değersizdir."(42)

Servetine, makamına mağrurlananların, için için düşünüp bu gibi öğütlerden ibret almaları gerekmez mi?

(41) İbnü Kesir C. 4, S. 127
Feyzul Kadir C. 5, S. 328
(42) Aynı eser ve aynı c. ve s.

Yukarıda zikrettiğimiz ayet-i kerime'nin tefsirinde şöyle denilmektedir:

لِيَسْتَعْمِلَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فِي حَوَائِجِهِمْ فَيَحْصُلَ بَيْنَهُمْ تَآلُفٌ وَتَضَامٌّ يَنْتَظِمُ بِذٰلِكَ نِظَامُ الْعَالَمِ الخ

"Birbirlerine iş yaptırmaları, birbirlerinin ihtiyaçlarını gördürüp, aralarında muhabbet ve kaynaşma hasıl olması için dünya hayatında Allah tarafından rızık hususunda bazılar bazılardan üstün kılınmışlardır. Ancak böyle olunca hayat çarkı normal olarak seyrine düzenli bir şekilde devam edebilir. Yoksa rızkı bol verilen kimsenin kemalı veya rızkı daraltılanın da noksanlığı için değildir"(43)

Elbette ki insanlar birbirine bağlıdırlar. Hayat çarkı bu devamlı bağlılığın sürüp gitmesi ile mümkün olur. Her hal ve şartlarda insanlar birbirlerine muhtaçtırlar. Kendilerine hazırlanan rızkı temin etmek için bu devri daim takdir buyrulmuştur. Şöyle ki, bir takım mal yığmak ve onu başkalarına yedirmek yolu ile birbirlerine iş gördürürler. İşte rızık konusundaki farklılık, birisinin diğerine iş gördürmesi anlamındadır. Böylece hayat çarkının işleyişinde birisi diğerine bağlı kalır. Mesela; işçi mühendise, mühendis de işçiye ve iş sahibine bağlıdır. İş sahibi ise hem mühendise hem de işçiye bağladır. Ve hepsi yeryüzünde farklı kabiliyet ve kapasiteleriyle değişik iş ve üretimler ile farklı kazançlar elde ederek yer yüzünü tamir etme vazifesini ifa etmektedirler. Yeryüzünü istenilen şekilde imar etme görevini yerine getirmek için de vazifelerinin farklı olması gerekir. Nitekim şöyle açıklanır:

---

(43) Kazi Beyzavi c. 2, S. 407 (H. 1285)

وَلَوْ كَانَ جَمِيعُ الْإِنْسَانِ نُسَخاً مُكَرَّرَةً مَا اَمْكَنَ اَنْ تَقُومَ الْحَيَاةُ فِى هٰذِهِ الْاَرْضِ بِهٰذِهِ الصُّورَةِ الخ

"Eğer bütün insanlar şayet bir nüshanın mükerrer kopyaları gibi eşit olsalardı şüphesiz ki bu surette yer yüzünde hayat imkanı kalmazdı. Ve birçok işler yeterli elemanlar bulamazdı. Ve o, işi yapanlar gerekli imkanı elde edemezlerdi."(44) Aynı müfessir şöyle devam eder:

وَالَّذِى خَلَقَ الْحَيَاةَ وَاَرَادَ اِظْهَارَ الْبَقَاءِ وَالنُّمُوَّ خَلَقَ الكِفَايَاتِ وَالْاِسْتِعْدَاداتِ مُتَفَاوِتَةً الخ

"Halbuki hayatı yaratan, gelişip devam etmesini isteyen yüce Allah (c.c) icrası gereken farklı işlere muvafık olarak kabiliyet ve istidatları da farklı yaratmıştır. İşte bu vazifenin farklı yapılışında rızık farklılığı ortaya çıkmaktadır"(45) Daha evvel de Fahrürrazi gibi müfessirlerin beyanatını kayd etmiştik. Değişik şekilde fıtri istidadat (kabiliyetler) gereklidir. Zira nizam-ı âlem buna bağlıdır. Ancak bu şekilde işler düzene girer, hayat nizamı sağlıklı bir şekilde devam eder.

O halde hayatın gelişmesi için zaruri olan fıtri aheng hiçbir zaman ortadan kalkmaz. Boşuna çırpınmasınlar, cenab-ı Hak (c.c) yarattığı fabrikanın çarkının ahengli bir şekilde işleyiş şeklini daha iyi bilir. Er ile kumandan, işçi ile mühendis bir olamaz. Allah (c.c) vazife taksimini yapmıştır. İşte bu ilahi beyanat hayatın vazgeçilmez kanunlarından birisini gözönü-

(44) Fîzilâli'l-Kur'ân c. 7, S. 330
(45) Fîzilâli'l-Kur'ân c. 7, S. 330

ne sermektedir. Bu dünya hayatındaki rızık ve mâişet konusu böyle olduğu gibi bundan ötesinde de Allah'ın rahmeti gizlidir. Herkes kendi ameline göre ilahi rahmete mazhar olur.

Demek oluyor ki, ehl-i dünyanın zannettikleri gibi değer, mal ve servet, dünyevi şan ve rütbe ile değildir. Ve Allah (c.c) fakirle zengini lihikmetin = birbirine sevdirmek için fakiri zenginin malına, zengini de fakirin gücüne muhtaç kılmıştır. Cenab-ı Hak zekat sayesinde zenginle fakiri bir birine yaklaştırıp, aralarındaki irtibatı sağladığı gibi, dünya ile ahiret arasında da bağlantı sağlayan bir köprü olarak kılmıştır. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ

Ebudderda'dan ve Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre: Resulullah (a.s) şöyle buyurur: "Zekat İslâm dininin köprüsüdür"(46) Yani müslümanların birbirlerine yardımları evvela zekat köprüsü üstünden geçmekle gerçekleşir. İnsanların hayat-ı ictimaiyesindeki intizam ve asayişi temin eden köprü zekâttır. Aynı zamanda fakirin kıskançlık, kin ve düşmanlık duygularını köreltir. Dolayısıyla mal sahibi için fakirden gelecek zarardan güven ve emniyeti sağlar. Hırsızlık olayları en asgari hadde iner. Zira günümüzdeki hırsızlık ve anarşi olayları çoğunlukla mal ve servet kıskançlığından, fakru zaruretten ileri gelmektedir. Tabii ki bunun temelinde de imanın zayıflığı yatmaktadır.

Zekat'ın cemiyet hayatında uygulanması, sosyal adaletin gerçekleşmsine en büyük bir amildir. Zekat'ın sayesinde

(46) Keşfül hafa C. 1. S. 439-Feyzülkadir c. 4, S. 71-Ezzevacir C. 1, S. 170 (İbnü-Hacer)

cemiyette huzur ve emniyet sağlanmış olur, herkes malından, canından emin kalır. Beşeriyet aleminde hayat-ı ictimaiyenin selameti muâvenetten doğar. İnsanların terakkiyetine engel olan isyanlardan, ihtilallerden, ihtilaflardan meydana gelen felaketlerin ilacı muâvenettir (yardımlaşmadır).

Şu bir gerçektir ki zekatın farziyetiyle, fâizin haram oluşunda büyük bir hikmet, yüksek bir maslahat, geniş bir rahmet vardır. Evet tarihi bir nazarla sahife-ı âleme bakacak olursak ve o sahifeyi lekelendiren beşerin hatalarına dikkat edersek, hayat-ı içtimaiyede görünen ihtilaller, fitneler ahlâki rezaletin iki kelimeden doğduğunu görürüz. Birisi:

إِنْ شَبِعْتُ فَلاَ عَلَيَّ اَنْ يَمُوتَ غَيْرِي مِنَ الْجُوعِ

"Ben tok olayım da başkası açlıktan ölürse ölsün, bana ne?" İkincisi;

إِكْتَسِبْ اَنْتَ لآكُلَ اَنَا وَاتْعَبْ اَنْتَ لأَسْتَرِيحَ اَنَا

"Sen çalış, ben yiyeyim ve sen zahmet içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim."(47) İslâm alemini zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmaya yaklaştıran birinci kelimeyi sildiren ancak zekattır. Nevi beşeri umumi felaketlere sürükleyen ve komünizme sevkedip, terakkiyatı asayişi mahveden, ikinci kelimeyi de kökünden söküp atan faizin haram kılınmasıdır." Zaten faizle iştigal etmek yahudinin ahlakıdır. Nitekim cenab-ı hak (c.c) şöyle buyurmaktadır:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ

(47) İşaretül İcaz, S. 17

لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيراً وَأَخْذِهِمُ الرِّبوا
وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ

"Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, bir çoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men edildikleri halde fâiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık."(48)

Hayât-ı ictimâiyyeyi koruyan nizam ve intizamın en büyük şartı insanların tabakaları arasındaki boşluğun kalmamasıdır. Havas kısmı âvamdan, zengin kısmı fükeradan hatt-ı muvasalayı (irtibat bağlarını) kesecek derecede uzaklaşmamaları lazımdır. Ne yazık ki zekat farziyyeti ile faizin yasaklandığına riayet etmediklerinden sınıflar arası gittikçe gerginleşmekte, sıla-i rahim azalıp, merhamet bağları kesilmiş durumdadır. Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, muhabbet, itaat yerine, ihtilal saldırıları, hased duyguları kin ve nefret temayülleri yükselir.Keza yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri tehakkümler şimşek gibi tahkirler yerleşmiştir.

Hülasa; tabakalar arasında sulhun temini ve iyi münasebetlerin sağlanması ancak erkanı İslâmiyye'den olan zekat ve zekatın yavruları olan sadaka ve teberruatın verilmesiyle, Kur'ân-ı Kerim'in yolunun takip edilmesiyle olur.

Semavi dinler daima fakiri, zayıfı himaye etmiştir. Yusuf el-Kardavi şöyle kaydeder:

---

(48) Nisa, ay: 160-61

وَنَحْنُ اِذَا رَجَعْنَا فِى ذٰلِكَ اِلَى الْقُرْآنِ الكَرِيمِ
وَجَدْنَاهُ يَتَحَدَّثُ مِنْ اِبْرَاهِيمَ الخ

"Biz Kur'ân-ı Kerim'e müracaat ettiğimiz zaman Hz. İbrahim İshak ve Yakup gibi (Peygamberler) (a.s)'dan bahsederken şöyle buyurmakta olduğunu görüyoruz"(49)

وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِمْ فِعْلَ
الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلاَةِ وَاِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ

"Ve onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler kıldık. Onlara hayırlı işleri işlemeyi, namaz kılmayı ve zekat vermeyi vahyettik. Zaten onlar bize ibadet eden kullardı".(50) Ve Hz. İsmail'den bahsederken şöyle buyurmuştur:

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِسْمٰاعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ
وَكَانَ رَسُولاً نَبِيًّا وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلاَةِ وَالزَّكَاةِ
وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

"Kitabta İsmail'i de (a.s)'ı hatırla. Doğrusu o sözünde sadık bir kimse; (aynı zamanda) bir resul, bir nebî idi. Ailesine ve yakınlarına namaz ve zekat ile emrederdi ve O Rabbisinin katında beğenilmiş, hoşnutluğa ermişti."(51) Ve Beni İsrail'den söz ederken şöyle buyurmaktadır:

---

(49) Fıkhüzzekat, C. 1, S. 48
(50) Enbiya, ay: 73
(51) Meryem, ay: 54-5

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ

"Hatırlayın ki, İsrailoğullarından, "Allah'tan başkasına tapmayın, anaya ve babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikte bulunun. İnsanlara (hitap ederken, onlarla bir konu üzerinde fikir alış-verişinde bulunurken) iyi söz söyleyin; namazı vakitlerinde dosdoğru kılın, zekatı verin" diye (bildirmiş ve bu hususta gereken) sözü almıştık. Sonra siz pek azınız müstesnâ olmak üzere yüz çevirdiniz. Sizler zaten dönek kimselersiniz"[52] Hz. İsa (a.s)'dan da bahsederken şöyle buyurmaktadır:

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

"Ve (Rabbım) nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım sürece bana namaz kılmamı ve zekat vermemi emretti."[53]

Diğer bir ayeti kerimede şöyle buyurulur:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

(52) Bakara, ay: 83
(53) Meryem, ay: 31

"Halbuki onlar (kendilerine kitap verilenler) ancak dini O'na (Allah'a) has kılmakla, batıldan uzak, hakk'a yönelerek, Allah'a kulluk etmekle, namazı dosdoğru kılmakla zekatı vermekle emrolunmuşlardır. İşte en âdil, en sağlam hükümler taşıyan din ve müstekim ümmetin özelliği budur."(54) Diğer bir ayeti kerimede şöyle buyurulur:

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَىْ عَشَرَ نَقِيباً
وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّى مَعَكُمْ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ الخ

"Andolsun ki allah (c.c) İsrailoğullarından kesin bir söz almıştı; Onların on iki tane ileri gelen söz sahiplerini görevlendirip, göndermiştik. Allah (c.c) onlara "eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerine inanır da kendilerine yeterince yardım ederseniz ve Allah'a faizsiz ödünç verirseniz herhalde ben sizinle beraberim; Kusur ve günahlarınızı elbette bağışlarım ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sizi yerleştiririm" demişti. Bu kesin sözden sonra sizden kim nankörlük edip, inkâra saparsa, herhalde o düz ve doğru yoldan sapmış olur."(55)

Bu gibi âyetlerde Hz. Muhammed (a.s.v)'ın ümmetine uyarı var. Hz. Musa'ya ve kendisine nazil olan Tevrat'ın hükümlerine uyacaklarına kesin söz verdikleri halde, yahudiler maalesef yan çizmişler, sözlerinden dönmüşler. Bu ahde vefasızlıklarından dolayı ilahi emri ve büyük peygamber olan Hz. Musa'yı dinlemediklerinden Allah tarafından lanetlenip, büyük felaketlere mâruz kalmışlardır. İnandıktan sonra mü'-

(54) Elbeyyine, A. 5
(55) Maide, ay: 12

min kimse de ilâhi emre itaat etmezse dini rükünleri yerine getirmeyip zekatlarını vermezler ve ilahi emirlere karşı lakayt kalırlarsa diğer âsi ümmetler gibi felaketlere maruz kalabilirler. Nitekim bu 20. asrın insanı felaketlerin girdabında oldukları halde ne yazık ki farkında bile değillerdir.

İSLÂM ŞERİATINDA ZEKATIN ÖZELLİKLERİ

اَوَّلاً اَنَّ الزَّكَاةَ الْاِسْلاَمِيَّةَ لَمْ تَكُنْ مُجَرَّدَ عَمَلٍ طَيِّبٍ مِنْ اَعْمَالِ الْبِرِّ بَلْ هِيَ رُكْنٌ اَسَاسِيٌّ مِنْ اَرْكَانِ الْاِسْلاَمِ ثَانِياً اَنَّهَا فِي نَظَرِ الْاِسْلاَمِ حَقٌّ لِلْفُقَرَاءِ فِي اَمْوَالِ الْاَغْنِيَاءِ وَثَالِثاً اَنَّهَا حَقٌّ مَعْلُومٌ قَدَّرَ الشَّرْعُ الْاِسْلاَمِيُّ نُصَبَهُ الخ

(Geçmiş semavi dinlerde fakirleri korumak için zenginlerin fakirlere vermek mecburiyetinde oldukları sadakalarından dinimizdeki zekatı ayıran özellikler şunlardır;)

"1- İslâmiyetteki zekat farizası yalnız fakire verilen iyilik cinsinden olmayıp, bizzat İslâm Dininin temelini teşkil eden bir esastır. İslâm'ın rükünlerindendir.

2- İslâm dininin nazarında zekat zenginlerin mallarında fakirlere ait bir haktır.

3- (İslâm'da zekat öyle gelişi güzel bir hak olmayıp,) bizzat şer-i şerifin nisablarını, edasının zamanını, ne şekilde eda edilmesinin gerektiğini, tayin edip zamanı geldiğinde hemen muhtaç olanlara bir hak olarak ödenmesi gereken bir farizadır.

4- Dinimiz fakirlerin hakkı olan zekatı ferdlerin vicdanına bırakmayıp bilâkis İslâm devleti bu farizayı üzerine alıp,

müstehak kimselerin arasında hakkı ile tevziini gerekli görmüştür.

5- Eğer bu vecibeyi yerine getirmekten imtina eden olursa, devlet reisi ona gerekli gördüğü şekilde ceza uygulayabilir. Hatta zekatını zorla almakla beraber "imam-ı Ahmed ile diğer bazı ehl-i ilme göre ceza olarak da malının bir kısmını alabilir. Fakat Ebu Hanife, Malik ve Şafii gibi fukehanın çoğuna göre, fazla değil de yalnız zekat mikdarını alabilir."(56)

6-Zekatını vermekten imtina eden kimseler kuvvetli olup birşiddet sahibi iseler, devlet reisi onlara karşı harb ilan etmelidir.

7- Bu zekat hasılatı Yahudilerde olduğu gibi, amir-umeranın heva ve hevesleri ve tehakkümleri için tedarik edilmez. Belki sırf fakir halli kimselere tahsis edilir.

8- Bu zekatla yalnız muayyen bir vakitte fakirin ihtiyacını görüp de sair zamanda onu fakru zaruret içinde bırakmak değil de belki her zaman fakirin ihtiyaçlarını temin etmek içindir. (Ne yazık ki, bu zamanda fakirlere yalnız Ramazan-ı Şerif'te bakılıyor)

9- İslâm dininin nazarında zekat; ruhi, ahlaki, ictimai, siyasi gibi birçok hedefleri gerçekleştirmek içindir."(57)

İşte bu gibi noktalardan dolayı zekatın İslam dinindeki yeri çok önemlidir. Böylece zekat müessesesinin işlediği bir toplumda hiçbir fakir kalmaz. Ferdler arasında yardımlaşma, adalet, merhamet duyguları hakim olup, birbirlerine sevgi ve

(56) Fıkhüssennet, C. 1, S. 333 - İbnu Küdame, C. 2, S. 428
(57) Yusuful Kardavi, C. 1, S. 86/87/88 (fıkhüzzekat)

saygı göstererek huzur ve sükunet içinde yaşarlar. Günümüzdeki sıkıntılar bu gibi dini esaslara riayet etmeyişimizden kaynaklanmaktadır.

İNSANLAR ARASINDA EN BÜYÜK SOSYAL ADALETİ İSLÂM DİNİ KURMUŞTUR

وَكَانَتِ الْحُكُومَاتُ قَبْلَ الْإِسْلَامِ تَفْرِضُ الضَّرَائِبَ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَمُتَوَسِّطِي الْحَالِ الخ

"İslâmiyetten önceki devirlerde bulunan gayri İslami hükümetler (orta çağdakiler gibi) vergiler fakirlerden orta halli kimselerden, çiftçilerden, sanatkârdan, rızkını alın teri ile, elin emeği ile gecenin uykusuzluğu, gündüzün yorgunluğu ile kan ve göz yaşları ile kazananlardan alırlardı. Alınan vergiler zalim imparatora (kıral'a) ve etrafındaki dalkavuklara insafsızca sarfedilirdi. Fakir tabakası ise, büyük mahrumiyet içinde kalıp zengin kimselere kölelik esareti içinde kıvranıp dururlardı."(58)

Mesela, İslâmiyet'ten önceki devirlerde fakirlerin Mısır'daki halleri şöyle idi:

كَانَتْ مِصْرُ فِي عَهْدِهَا الْقَدِيمَةِ جَنَّةَ اللّٰهِ فِي الْأَرْضِ وَكَانَتْ تُنْبِتُ مِنَ الْخَيْرَاتِ مَا يَكْفِي أَضْعَافَ أَهْلِهَا الخ

"Mısır eski zamanlarda yer yüzünde Allah'ın cennet misali bir memleket idi. Aynı zamanda her türlü mahsulatın ye-

(58) Ruhuddinil-İslami S. 342

tiştiği münbit bir yer idi. Öyle ki, yetiştiği mahsullar o devirde orada bulunan insanların (nüfusun) kat kat ziyade bir nüfusu besleyecek kadar bir potansiyele sahipti. Ancak kârun gibi merhametsiz insanlar olduğu için fakir-fükara tabakası yiyecek ekmeğe dahi muhtaç olup, açlıktan kıvranırlardı. On ikinci asırda şiddetli bir kıtlık baş gösterdiğinde, fakir-fukara tabakası yiyecek ekmeğe dahi muhtaç olup, açlıktan kıvranırlardı. On ikinci asırda şiddetli bir kıtlık baş gösterdiğinde, fakirler kendi nefislerini zenginlere karın tokluğuna sattılar. Allahu Teâla o merhametsizliklerine ve zulümlerine mukabil onları kahhar sıfatı ile kahreyledi. Yere batırdı. Rezilu rüsvay etti. Irak tarafında Dicle ve Fırat arasında bulunan Babil denilen memlekette de durum aynı, Mısır'daki durum gibi idi. Orada da fakirlere memleketin arazi mahsulünde bir hisse yoktu. Halbuki o da zalim firavunların memleketi olan Mısır gibi bolluk bir memleket idi. Ne yazık ki, Babil memleketinde de Mısır'daki firavunlar, Karunlar gibi zalim insanlar fakirlere yardım ellerini uzatıp onların ihtiyaçlarını temin etmeyip, bilakis fakirleri köle gibi zor işlerde çalıştırarak, zillet ve meskenet içinde bırakırlardı. Roma imparatorluğnda da durum aynı merkezde idi. Fakirlerin fakirlikleri gün be gün artmakta ve zenginlerin de zenginlikleri git gide artmakta idi. Roma imparatorluğu yıkılınca Avrupa devletleri Roma'nın enkazı üzerine kurulduğunda durum daha da kötüleşti. Hatta fakirler kendi arazileri ile beraber hayvanlar gibi satın alınıyorlardı."[59] İslâm güneşi doğunca, kainat birden bire karanlıktan aydınlığa, esaretten hürriyete, sefaletten saadete kavuşturuldu. Fakirleri himaye ederek, diğer sapık milletlerin tam tersine, zenginlerin zekatlarını verip, muhtaçların ihtiyaç-

(59) Fıkhüzzekat, c. 1, s. 45-46-47

larını temine çalışmalarını emrederek hiçbir millette benzeri olmayan sosyal adaleti sağlayıp, zengin fakir arasındaki irtibatı sağladı. Sevgi ve saygıya sebebiyet veren, anarşiyi önleyen, fakirin zengine olan kin ve kıskançlığını yok eden zekat müessesesini kurarak, fakirleri fakru zaruretten kurtardı. Esefle belirtelim ki, günümüzün insanları tam manasıyla İslâmi prensblere bilhassa bu mali ibadet olan zekat müessesesine sahip çıkmadıkları için türlü türlü felaketlere maruz kalmaktadırlar. Başta hiç huzur yoktur. Zira zekat müslümanı mal fitnesinden koruyarak, cemiyetteki dengesizlikleri kökünden kazır. Zekat mülkiyette bir kuvvet dengesi meydana getirir. Fakat zekat ve sadaka ile fakirin ihtiyaçları giderilmezse daima huzursuzluk meydana gelir, kominizme yol açılmış olur.

Günümüz müslümanları cemaatleşerek hayır müesseseleri kurup, zekattan gelen hasılatla fakir çocukları okutup, onlara dini ve milli kültürü vererek, bu gibi huzursuzlukları yok etme çarelerine gerektiği gibi önem vermemektedirler. Dolayısıyla ulaşılması gereken mesafeden fersah fersah uzaklaştırılmaktadırlar. Böylece müslüman kimseler zekatlarını vermemekle İslâmiyet'e büyük bir darbe vurmuş oluyorlar. Zira İslâm'ın kalâsi olan zekat ibadetini yerine getirmeyip, marksist düşünceye gün kazandırarak gençliğin adım adım komünizmin kucağına atılmasına sebep teşkil etmektedirler. Komünizmi ve kapitalizmi tesirsiz hale getiren, sosyal adaleti gerçekleştiren ancak zekat müesesesidir. Bu müesseseyi yıkmak müslümanlar arasında büyük bir fitne kapısını açmak demektir. Bunun içindir ki, ekonomik sıkıntı çekip, yardım olunmayan fakir tabakalar ile zenginler arasında sürtüşmeler devam etmektedir.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'DEKİ ENSAR İLE MUHACİR MUHABBETİ

Hakiki sosyal adalet kâmilen Medine-i Münevverede tesis edilmiştir. Şöyle ki, hicretin ilk zamanlarında Resulullah (a.s.v) sosyal adaleti temin etmek maksadıyla muhacirlerden her birisini Ensardan biriyle kardeş yapmıştı. Bunlardan Abdurrahman b. Avf ile Sa'd b. Rabî kardeş olmuşlardı. Abdurrahman (r.a) bizzat kendisi ile kardeş olduğu zatın arasındaki hadiseyi şöyle anlatmıştır:

وَرَوَى الْبُخَارِيُّ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ سَعْدٌ أَنَا أَكْثَرُ الْأَنْصَارِ مَالاً فَأُقَاسِمُكَ نِصْفَ مَالِي الخ

Buhari'nin rivayet ettiği Abdurrahman b. Avf'a ait hadiste şöyle denilmektedir:

Abdurrahman b. Avf (r.a): "Biz Medine-i Münevere'ye hicret edince, Resulullah (s.a.v) benimle Sa'd b. Rabi arasında kardeşlik muahedesini yaptı. Sa'd (r.a) beni alıp evine götürdü. Bana "Ey kardeşim ben Medine'li ensarın en zenginiyim. Bir de benim iki âilem var. Malımın yarısını sana veriyorum. Binaenaleyh siz mallarınızı, evlerinizi ve İslâm'ı kabul etmeyen ailelerinizi Allah rızası için Mekke'de bırakıp geldiniz. Bu iki ailemden de hangisini istersen onu boşarım, iddeti bittikten sonra onunla evlenebilirsin" dedi. Bunun üzerine ben dedim ki "kardeşim senin ne malında ne de ailelerinde gözüm vardır. Allah onları sana mübarek eylesin ve ba-

ğışlasın. Sen bana ticaret yapılan bir pazar yeri göster, ben ticaret yapayım'" dedim. Bunun üzerine (beni, Benî Kaynuka çarşısına götürdü. Orada ticaretle meşgul oldum. Daha sonra evlendim. Para kazanarak ihtiyacımı temin ettim.)[60]

Beşer tarihinde eşine rastlanmamış bir fedakarlık! Buna FENAFİL-İHVAN denir. Yani müslüman olan kimse kendi din kardeşini o kadar sevecek ki, adeta mevlananın dile getirdiği şu şiirin muktezasınca kardeşine aşık olmalıdır:

رُوحُهُ رُوحِي وَرُوحِي رُوحُهُ * مَنْ رَأَى رُوحَانِ عَاشَا فِي الْبَدَنْ

صَحَّ عِنْدَ النَّاسِ أَنِّي عَاشِقٌ * غَيْرَ أَنْ لَمْ يَعْرِفُوا عِشْقِي لِمَنْ

"Onun ruhu benim ruhum, Ruhum da onun ruhudur. Bir bedende iki ruhun yaşadığını kim gördü? İnsanların nazarında benim aşık olduğum sabittir. Şu kadar var ki aşkımın kime olduğunu bilmediler." Yani kime aşık olduğumu bilmediler (onun aşkı Allah aşkıdır.) Yani Allah için de din kardeşini seveceksin.

Evet hakiki mü'minler Allah için birbirlerine karşı sevgide öyle bir hale gelmelidirler ki, birbirinin muhabbet denizinde gark olunup adeta tek vucüd halinde yaşamaları gerekir. Ta ki Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar olsunlar. Allah (c.c) bu şekilde yaşayan mübarek zatlar hakkında şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

(60) Hayatüssahabe, Kandehlevi, C. 1, S. 363

"İnanıp hicret edenler ve Allah yolunda savaşanlarla (onları) barındırıp yardımda bulunanlar (ensarı kiram) var ya, işte onlar hakiki mü'minlerdir. Onlar için mağfiret ve bol bereketli rızık vardır"[61] Böylece Mekke'den gelen mü'minlerle onları Medine-i Münevvere'de barındıran müminler arasında sıcak bir din kardeşliği oluşturuldu. O denli ki, biri ölecek olursa diğeri ona mirasçı oluyordu. Bu hüküm, ganimet malları çoğalıp şu ayeti kerime nazil oluncaya kadar devam etti:

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ

"Hısımlar ise Allah'ın kitabına (hükmüne) göre birbirlerine daha yakındırlar (varis olmaya daha layıktırlar)[62]" Bu ayetin inmesiyle kaldırıldı. Ne yazık ki değil mallarımızın yarısını fakirlere vermek, Allahu Teâlâ'nın farz kıldığı malın zekatını dahi hakkı ile vermiyoruz. Bir de İslâmiyet'ten dem vuruyoruz. Kaldı ki, zekatın farziyetini inkar eden bir kimse daha evvel beyan ettiğimiz gibi küfre gider. Katli mübahtır. Eğer farziyetini inkar etmeden vermezse fasık olup devlet reisi ondan görünen malın zekatını zorla alır. Gereken cezayı onun hakkında uygular. Zira zekatın İslâm nazarındaki yeri büyüktür. Nitekim şöyle denilir;

وَالْإِسْلَامُ مَاجَعَلَ فَرِيضَةَ الزَّكَاةِ تَرْجِعُ لِهَوَى الشَّخْصِ الخ

İslam dini, zekat farizasını kişilerin heva hevesine (isteğine) bırakmayıp, mutlaka alınması gereken fakirlere ait bir hak olarak kabul etmiştir[63] Nitekim Buhari, Müslim gibi sahih hadislerde şöyle rivayetler mevcuttur:

(61) Enfal, ay: 74
(62) Enfal, A: 75
(63) Ruhuddinil İslâmi, S: 344

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ اُمِرْتُ اَنْ اُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَاِنْ فَعَلُوا ذٰلِكَ فَقَدْ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ اِلاَّ بِحَقِّ الْاِسْلاَمِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللّٰهِ

İbn ömer (r.a)'dan rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

"İnsanlarla LAİLAHE İLALLAH MUHAMMEDÜN RESULALLAH" deyip namazı dosdoğru kılıp, zekatı verinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunları yerine getirdiklerinde İslâm'ın öngördüğü hakkın alınmasında uygulanacağı hüküm müstesna. Onlar kanlarını, mallarını benden korumuş olurlar. Kalblerinde gizledikleri küfrün, nifakın hesabını Allahu Teâlâ'ya havale ederiz."(64) Daha evvel de kaydettiğimiz gibi.

Güçlü kuvvetli bir topluluk zekatı vermekten imtina ederlerse, mutlaka devlet reisinin onlara ilan-ı harb etmesi gerekir. Ebu Bekrisiddik (r.a) böyle bir şey uygulamıştır. Nitekim sahih hadis kaynaklarında şöyle denilmektedir:

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَكَانَ اَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لاَبِي

(64) Fıkhüssünnet, C: 1, S: 334- Riyazussalihin, S. 474

بَكْرٍ كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلاَّ بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللّٰهِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَاللّٰهِ لأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاَةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللّٰهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقاً كَانُوا يُؤَدُّونَهُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهِ قَالَ عُمَرُ فَوَ اللّٰهِ مَا هُوَ إِلاَّ أَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ

"Resulullah (s.a.v) dünydan irtihal edince Ebu bekirissıddık (r.a) halife oldu. Onun hilafeti döneminde dinden çıkan arap kabileleri oldu." (Bunlardan kimisi putperestliğe döndü, kimisi ise Müseylemetülkezzab adlı yalancı peygambere tabi oldu. Kimisi de zekatı vermekten imtina etti. "Biz zekatı Muhammed (a.s.v)'ın hatırı için veriyorduk. O ancak zekatı almağa yetkili idi. Zekatı bizden alırken bize dua yapardı. Yaptığı dua bizim için bir sükunet ve ilahi rahmet vesilesi idi. O, dünyadan irtihal edince artık vermeyiz" diye direndiler. Bunun üzerine halife bir ordu hazırlayıp onlarla harbetmek için harekete geçince), "Hz. Ömer (r.a) Ey Allah'ın Resulünün halifesi "Resulullah (a.s)'ın kelime-i şehadeti getirinceye kadar insanlarla savaşmaya emrolundum. Kim ki "Lailahe illallah" derse o artık malını, canını benden korumuş olur. Ancak İslâm namına bir hakkın yerine getirilmesi müstesna kalbinde gizlediği şeylerin hesabını Allah'a havale ederiz" buyurduğu halde, sen nasıl oluyor da kelime-i şehadeti getirenlerle savaşacaksın?" deyince, Halife ona şu ceva-

bı verdi: "Allah'a yemin ederim ki, namazla zekatı bir birinden ayırıp, (namazı kılarız ama zekatı vermeyiz diyenlerle) savaşacağım. Zira zekat mala konmuş bir haktır. Resulullah'a verdiği bir dişi keçi yavrusunu (yani zekatın bir dirhem mikdarı kadar az bir şeyi) benden men' edip vermeyeceklerse dahi onlarla savaşacağım." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) ilk düşüncesinden vazgeçip): "Vallahi bu ancak Allah'ın doğru ilham edip Ebu Bekrissiddik'in kalbini savaşa açmasından başka bir şey değildir. Şimdi onun haklı olduğunu anladım"(65) diye onu tasdik etti.

İşte bu tarihi olay şunu gösteriyor: fakirlerin hakkını savunmak için zenginlerle savaşan Ebu Bekir-i Sıddık (r.a)'ın reisi olduğu ilk İslâm devleti olmuştur. Böylece cahiliyye devrinde fakir tabakasını ezip hak ve hukukuna tecavüzün kökünü keserek, gereken hassasiyeti göstermiştir. Kıyamet gününde de cezası çok ağır olacaktır. Nitekim Resulullah (a.s.v) şöyle buyurur:

عَنْ اَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ وَيْلٌ لِلْاَغْنِيَاءِ مِنَ الْفُقَرَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُونَ رَبَّنَا ظَلَمُونَا حُقُوقَنَا الَّتِى فَرَضْتَ لَنَا عَلَيْهِمْ فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى وَعِزَّتِى وَجَلَالِى لَأُقَرِّبَنَّكُمْ وَلَأُبَعِّدَنَّهُمْ

Enes (r.a)'dan: Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

"Kıyamet gününde fakirlerin yüzünden (zekatını vermeyen zalim) zenginlerin vay haline, onlara şiddetli azab vardır.

(65) Tac, C: 2, S: 8 - Buhari C. 1, S. 243 -İsalbabilhalebi-Riyazussalihin S. 474

Fakirler (onları cenab-ı Hakk'a şikayet ederek); "Rabbimiz bizim için onlar üzerinde farz kıldığın haklarımızda bize zulüm ettiler" (Hakkımız olan zekâtlarını vermediler) deyince Allah (c.c): İzzetime, celaletime yemin ederim ki, sizi ebedi nimetlerime, rızama yaklaştırıp (cennetime koyacağım) onları da nimetlerimden uzaklaştırıp (cehenneme atacağım)"[66] diye buyuracaktır. Sonra Resulullah (a.s) "Onların mallarında isteyen ve mahrum olanların hakkı vardır" ayetini okudu. Yani bu ayeti kerime ile delil getirdi.

Diğer bir ayet-i kerimede şöyle buyurulur:

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ

"Eğer şirkten tevbe edip, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı verirlerse, artık onlar din kardeşlerinizdir."[67] demek oluyor ki, bu üç şart tahakkuk etmedikçe tam manasıyla İslâm dairesine girilmez. Dolayısıyla müslümanlarla aralarındaki savaş da sona ermez. Mezkur ayetin tefsirinde şöyle açıklanmaktadır.

فهذه ثلاثة شروط للكف عن قتال هؤلاء وتخلية سبليهم الخ

"Ehli küfürle harbetmekten vazgeçip onları serbest bırakmak için şu üç şartların tahakkuk etmesi gerekir:

1- Tevbe edip İslâm'a girmek, 2- Namaz kılmak, 3- Zekat vermektir."[68] Bu üç esasa riayet eden oruç da tutar ve sair dini vecibeleri de ifaya çalışır.

---

(66) Kurtubi, c. 18, s. 539 - Ezzevacir, c. 1, s. 163 - Nihayetüddrib s.86 (1372) Dımışk-Etterğib vetterhib c. 2, s. 539
(67) Tevbe, ay: 11
(68) Fıkhüzzekat "Kardavi" c. 1, s. 69 - İbnü Kesir c. 2, s. 336 (1380.M.)

Demek oluyor ki yalnız sözle küfürden vazgeçip tevbe etmek İslâmiyet'e girmek için yeterli sayılmaz. Zira namazla zekât, imanla küfür arasındaki farkı ortaya koyan en belirgin alametlerdir. (Zekat imanın üç parçasından biridir. Farziyetine inandığı halde vermezse şahitliği kabul olunmaz, fasık olur. İnkarı ise küfürdür."[69]

Bu ayet-i kerimenin manasında birazcık tefekkür eden, zekatın ehemmiyetini derhal idrak edebilir.

Evet ister müşrik olsun, ister yahudi ve hıristiyan gibi ehl-i kitab olsun, müslümanlarla yaptıkları sözleşmlere bağlı kalmazlarsa, bazı gizli tertipler, planlar kurup müslümanların aleyhine çalışırlarsa, onlara karşı savaşmak meşrû ve gereklidir. Tevbe edip şu bahsi geçen üç şeyi kabul ederlerse dinde kardeş sayılırlar. Namaz ile zekat hakkında Cenab-ı Hakk (c.c) Hz. Msa'ya (a.s) şöyle buyurdu:

يَامُوسَى اِنَّ الصَّلاَةَ وَالزَّكَاةَ تَوْأَمَانِ لاَاَقْبَلُ اِحْدَايهُمَا اِلاَّ بِالْأُخْرَى

"Ya Musa gerçekten namaz ile zekat iki ikiz gibidir. Birini diğerisiz kabul etmem"[70] Nitekim hadis kitablarında şöyle denilir:

عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ اُمِرْنَا بِإِقَامِ اَلصَّلاَةِ وَاِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَمَنْ لَمْ يُزَكِّ فَلاَ صَلاَةَ لَهُ

Abdullah b. Mes'ud (r.a)'dan kendisinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Biz namazı dosdoğru kılmakla zekatı ver-

(69) Mecmâulenhür, c. 1, s. 157- Dersadet (1309.H)
(70) Şir'âtül İslam, S. 175-(1326)

mekle emrolunduk. Zekatını vermeyenin namazı da kabul edilmez.[71] (Ruhu olgunlaşıp hakiki iman zevkine nail olamaz).

İbn Kesir de şöyle der:

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ زَيْدٍ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَقْبَلُ الصَّلاَةَ اِلاَّ بِالزَّكَاةِ

Abdurrahman b. Zeyd: "Allahu Teâlâ namazı zekatsız olarak kabul etmemeyi (prensip) edinmiştir"[72] dedi.

Mü'minin şiârı zekat vermektir. Zekat vermeyen kimse müşriklerden tam manasıyla belli olmaz. Zira Allah (c.c.) bir âyeti kerimede şöyle buyurmaktadır:

اَلَّذِينَ لاَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

"Ol müşrikler ki zekatı vermezler ve ahirete inanmazlar."[73]

Aynı zamanda zekatı vermeyen kimse münafıklardan da tam manasıyla ayırt edilmez. Cenab-ı Hak (c.c) onlar hakkında da şöyle buyurmaktadır:

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الفَاسِقُونَ

"Münafık erkeklerle münafık kadanlar birbirlerinin (kopyası ve tamamlayıcısı)dırlar. Kötülüklerle emrederler, iyilik-

(71) Ezzevacir, c. 1, s. 170-Etterğib vetterhib c. 1, s. 540
Kurtubi c. 20, s. 23
(72) İbnü Kesir c. 2, S. 236
(73) Füssilet, ay: 7

lerden alıkorlar. Ve ellerini (cimriliklerinden dolayı) sımsıkı tutarlar. Allah'ı unuturlar ve Allah da onları unutmaya terketti. (İnayet ve hidayetini onlardan kesti) Şüphesiz ki münafıklar fasıkların ilahi emirleri çiğneyip, ilahi hududu aşanların ta kendileridir)[74] Aynı surenin 71. ayetinde de meâlen şöyle buyurulmaktadır: "Mü'min erkeklerle mü'mine kadınlar birbirlerinin velileri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları)dırlar. İyilikle emrederler, fenalıktan men ederler. Namazı vaktince kılarlar, zekatı (yerli yerince) verirler de Allah ve peygamberine itaat ederler. İşte bunları Allah (c.c) (geniş) rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah yegâne üstün ve her işinde hikmet sahibidir"

Görülüyor ki, ilahi rahmetten istifade edebilmemiz için mutlaka zekatımızı vermek mecburiyetindeyiz. Nitekim Cenab-ı Hak (c.c) bu gerçeği şu ayeti kerime ile de ifade buyurur:

وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِىَّ الْأُمِّىَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ

"Benim rahmetim ise (dünyada) herşeyi kapsayıp kuşatmıştır (kafir olsun, mü'min olsun herkese merhamet nazarı ile bakarım) Ahirette ise rahmetimi ancak benden korkanlara, zekatını verip ayetlerimize dosdoğru inananlara, yanlarındaki tevrat ve incilde yazılı buldukları ümmi (okumamış) peygamber'e inanıp uyanlara yazıp tespit edeceğim"[75] Yani

(74) Tevbe, ay: 67
(75) A'raf, 157

dünyada "Rahman" sıfatıyla kafir olsun, müslüman olsun herkese rahmet nazariyle bakar, fakat ahirette "Rahim" sıfatıyla yalnız rahmetini mü'minlere lutfeder.

ZEKATI VERİLMEYEN MAL BELADIR

Müşrikler ve münafıklar şiddetli dünya hırsından cimrilikten ellerini sımsıkı tutarlar, Allah'ın gazabına maruz kalırlar. Hidayetten nasiblerini almayıp, Allah'ı unuttukları gibi, Allah Teâlâ da onları rahmetinden unutmaya terkeder. (Onlardan rahmetini keser) imanlı kimseler ise iman aşkıyla seve seve malının zekatını verir, Allah'ın rahmetine nail olmaya gayret ederler. Zekatını vermeyenin tehdidine dair bir hadisi şerif:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ مَنْ آتَاهُ اللّٰهُ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً اَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِى بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ اَنَا كَنْزُكَ اَنَا مَالُكَ

Ebu Hüreyre (r.a)'an: Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

"Allah (c.c) her hangi bir kimseye mal vermiş de o da zekatını vermezse (zekâtı verilmemiş) mal kıyamet günü kendisini (cezalandırıp azab vermek için)iki gözü üstünde siyah nokta bulunan) korkunç zehirli kel ve erkek yılan şekline konulur (kuyruğu ile başı birleşerek) bir halka halinde sahibinin boynuna sarılır, daha sonra ağzı ile sahibinin çenesinin

her iki tarafından (her iki kulaklarının altındıka çene kemiğinden) yakalayarak ben senin dünyadaki hazinen, dünyadaki malınım." der. Ravi diyor ki bundan sonra Peygamber (a.s) Ali İmran'ın şu ayetini okudu:

وَلَايَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْراً لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Allah'ın kendilerine fazlu kereminden ihsan ettiği nimetlerinden (muhtaçlara vermek) hususunda cimrilik gösterenler (sakın bu hareketi) kendilerine hayırlı bir hareket olduğunu sanmasınlar, bilâkis bu onlar için şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü (cehennemden yaratılmış bir halka halinde) boyunlarına dolanacaktır."(76)

Aynı zamanda ilim adamları kendilerine verilen ilmi başkalarına öğretmeyip de bahillik yaparlarsa onlar da bu ayetin kapsamına giriyorlar. Yani aynı cezayı göreceklerdir. Zekatını vermeyen dünyada da ceza görür. Nitekim bir başka hadisi şerifde şöyle buyurulmaktadır:

عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مامَنَعَ قَوْمٌ الزَّكَاةَ إِلاَّ اِبْتَلاهُمُ اللَّهُ بِالسِّنِينَ

Büreyde (r.a)'dan rivayete göre: Resululah (a.s) şöyle buyurur: "Zekatı vermekten imtina eden hiç bir kavm (topluluk) yoktur ki Allah (c.c) onları, kıtlıkla, fakirlikle, masarı-

(76) Buhari, c. 1, s. 244
Tac, c. 2, s. 8

fın ağırlığı ve mal ile evlattaki bereketsizliği ile mübtela kılmasın"[77] Yani öylelere her taraftan bela yağdırılır.

İşte günümüzdeki ekonomik sıkıntısı, evladu-iyalin itaatsizliği, mal ve bütün gelirimizdeki bereketsizlik, sırtımıza yüklenen ağır yüklerin, vergilerin hepsi toplumların, devletlerin arasındaki huzursuzlukların tamamı düşünüldüğünde, bu hadisi şerifin anlamı daha iyi anlaşılmış olur. Diğer bir hadisi şerifinde Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

Ebu Hüreyre (r.a)'dan Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ مٰامِنْ صٰاحِبِ ذَهَبٍ وَلاٰفِضَّةٍ لاٰيُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا اِلاَّ اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ فَاُحْمِىَ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَيُكْوٰى بِهَا جَنْبُهُ وَجَبِينُهُ وَظَهْرُهُ كُلَّمَا بَرَدَتْ اُعِيدَتْ لَهُ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضٰى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرٰى سَبِيلُهُ اما اِلَى الْجَنَّةِ وَاِمَّا إلى النَّارِ قِيلَ يَارَسُولَ اللّٰهِ فَاالْاِبِلُ قٰالَ وَلاَصٰاحِبِ اِبِلٍ لاٰيُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا وَمِنْ حَقِّهَا حَلْبُهَا يَوْمَ وِرْدِهٰا اِلاَّ اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ اَوْفَرَ مَا كَانَتْ لاَيَفْقِدُ مِنْهَا فصيلا واحداً تَطُؤُهُ بِاَخْفَافِهَا وَتَعَضُّهُ بِاَفْوَاهِهٰا كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ اَوْلاهَا رُدَّ عَلَيْهِ اُخْراهاً فِى يَوْمٍ

(77) Ettergib vetterhib c. 1, s. 543-Ezzevacir c. 1, s. 170 (İbnü Haceril Heytemi) (1978)

كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضٰى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرٰى
سَبِيلُهُ اِمَّا اِلَى الْجَنَّةِ وَاِمَّا الى النَّارِ قِيلَ يَارَسُولَ اللّٰهِ فَاالْبَقَرُ
والْغَنَمُ قَالَ وَلاٰ صٰاحِبِ بَقَرٍ وَلاٰ غَنَمٍ لاٰيُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا اِلاَّ
اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ لاٰ يَفْقِدُ مِنْهَا شَيْئاً
لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلاَ جَلْحَاءُ وَلاَ عَضْبَاءُ تَنْطَحُهُ بِقُرُو نِهَا
وَتَطَؤُهُ بِأَظْلاَفِهَا كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ اَولاهَا رُدَّ عَلَيْهِ اُخْرَاهَا فِى يَوْمٍ
كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضٰى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيُرٰى
سَبِيلُهُ اِمَّا الى الْجَنَّةِ وَاِمَّا اِلَى النَّارِ

"(Hakkını) Zekatını vermediği altın, gümüş sahibi olan hiç bir kimse yoktur ki, bu mal demirden geniş levhalar halinde cehennem üzerinde kızdırılıp, sahibinin yanı, alnı ve sırtı bunlarla dağlanmasın. (Mutlaka dağlanır) Bu levhalar soğudukça yeniden kızdırılıp, ellibin sene süreli kıyamet gününde bu tazib (cezalandırma) tekrar tekrar devam eder. Ta kullar arasında Allah'ın hükmü belli olup, cennet veya cehenneme götüren yol kendisine gösterilinceye kadar. (Bunu işiten Eshabı kiram) tarafından denildi ki, "Ya Resulallah deve sahibinin durumu da böyle midir?" Resulullah (s.a.v) de devenin hakkını (zekatını) vermeyen deve sahibinin durumu da böyledir. Devenin haklarından biri de onu su içmeye götürüldüğü günde sağmaktır" (ve fakirlere südünü içirmektir.) Hakkı (zekatı) verilmeyen devenin sahibi kıyamet günü onların önünde geniş bir sahada yüzüstü bırakılır, onların cüsseleri dünyadakinden daha semiz ve daha iri bir durumda (gelerek) onlardan hiç bir yavru dahi kaybolmadan (ucu bucağı olma-

yan) o sahada ayakları ile onu çiğner ve ağızlarıyla da onu ısırırlar. (Sahibini vura vura ve çiğneye çiğneye geçen) hayvanların sonu geldikçe başı sahibine dönüp ona böylece ellibin sene süreli kıyamet gününde musallat olur. Bu cezalandırma Allah tarafından kullar arasında hüküm verilip kendisine gidreceği cennet veya cehennem yolu belli oluncaya kadardevam eder. (Yine) "Ya Resulallah sığır ve koyunda da hüküm böyle midir?" denildi. Resulallah (a.s.v) hakkını (zekatını) ödememiş hiç bir sığır ve koyun sahibi yoktur ki, kıyamet günü onların önüne geniş bir sahada yüzüstü konulmasın. Onlardan hiç bir şey kaybolmadan onların arasında eğri boynuzlu, boynuzsuz ve boynuzu kırık olan bulunmayıp, boynuzları (tastamam olup) sahibini boynuzlar ile vurur ve sığırlar da onu ayakları ile birbiri ardınca çiğnerler (sahibini vura vura ve çiğneye çiğneye) geçen hayvanların sonu geldikçe başı sahibine dönüp ona böylece musallat olur. Bu tazib (cezalandırma) ellibin sene süreli kıyamet gününde tâ kullar arasında Allah'ın hükmü belli olup gideceği yolun cennet veya cehennem olduğu kendisine gösterilinceye kadar devam eder."(78)

Dünyada zekatı verilmeyen servetin akıbeti yok olmaktır. Nitekim Rasulullah (a.s) şöyle buyurur:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مَا خَالَطَتِ الزَّكَاةُ مَالاً اِلاَّ اَهْلَكَتْهُ

Hz. Aişe (r.a)'dan: Kendisi ben Rasulullah'tan şöyle duydum demiştir:

"Zekat bir malın içine karışmaya görsün mutlaka onu helak eder (mahveder)"(79)

(78) Tac c. 2, s. 7-Süneni Ebi Davud (Avnulmabud) c. 5, s. 76-7-Müslim c. 7, s. 67
(79) Mişkatülmesabih, c. 2, S. 562 (Elbani)

Allah Teâla (c.c) servet sahiblerine akıl ve izan versin. Kendilerine verilen malın hakkını (zekatını, sadakasını) vererek bir nimet haline getirip, ilahi rahmet vesilesi kılmazlar da tam aksine bir nikmete (azaba) sebeb kılarlar. Dolayısıyla Allahu Teâla'nın gazabına, azabına maruz kalmaktadırlar. Adeta kendi mallarını kendilerine düşman yapıyorlar. Nitekim Allah (c.c) bir ayeti kerimede şöyle buyururlar:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيراً مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

"Ey iman edenler! Doğrusu hahamlar ve rahiplerin çoğu insanların mallarını haksız sebeplerle yerler; bir de (onları) Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü (yani dünya servetini) hazine edinip (Allah yolunda harcamayanları elem verici bir azap ile müjdele! (haber ver) öyle bir günde ki bunlar cehennem ateşinde kızdırılarak onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacak. Ve işte bu sizin kendiniz hesabına toplayıp hazine edindiğinizdir. Toplayıp hazine edindiğinizi tadın bakalım (denilecektir)."(80)

Mal ve servet bütün insanlık menfaatı için yaratılmıştır. Ne yazık ki, hırslı insanlar kendilerine Allah tarafından ihsan edilen mal nimetinin kadrini bilmiyorlar. Helalinden ka-

(80) Tevbe, ay: 34-35

zanıp meşru yolda amme yararına sarfetmezler. Kendi heva ve heveslerine, lükste, israfta, şeytani işlerde, yığın yığın paraları harcarlar. Değil sadakayı, Allah'ın kendilerine farz kıldığı zekatı bile fakirlere verip ihtiyaçlarını karşılamazlar. Yunus Emre'nin dediği gibi:

"Kazanıp kazanıp verir ziyana
Hak yolunda bir puluna kıyamaz." Böyle bir serveti biriktirip, amme menfaatine harcamayan, zekatını vermeyen müslüman, tıpkı haksız yere alemin malını yiyen haham ve rahibler gibi, bu ilahi tehdide mâruz kalırlar; Hak teala iki sınıfı aynı ayette zikretmiştir. "Artık bunlara elim bir azaba giriftar olacaklarını haber ver. Kıyamet günü Allah (c.c) tarafından o altınlar ve gümüşler aynı zamanda diğer zekatı verilmeyen servetler, cehennem ateşinde kızdırılacak, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacaktır." (Zekatı ödenmeyen bütün mallar ayette anılan kenz (hazine) sayılır. Sahibi kıyamet gününde onunla dağlanır.

Şayet eğer kızdırılamayacak zekatı verilmeyen ziraî mahsuller, hayvanlar gibi mallar nasıl olacak? diye sorulursa cevaben deriz ki: her şeye kadir olan Allah Teâla tarafından o gibi mallar ateşte kızdırılabilecek demir misali bir şey haline getirilip, zekat vermeyenin fakirden yüz çevirip, ekşittiği ve mal ile gururlandığı için yüzü, fakire yan çizdiği için, yanı, fakire arkasını döndüğü ve malına güvenip dayandığı için sırtı bütün bu önemli organların (beyin, kalb ve ciğer) bulunduğu yerlerle diğer bütün azaları dağlanacaktır. "İşte bu bel bağlayıp zekatını vermediğiniz servetinizdir. Azabını tadınız" denilecektir. Allah (c.c) kahhar sıfatından bizleri muhafaza buyursun. Malımızı bize azab değil de rahmet vesilesi kılsın. Amin...

Bu ayeti (kerime) ile kitap ehlinin din adamları kınanırken müslüman din adamlarına, bu gibi sakıncalı yollara sapmamaları hatırlatılıyor. Nitekim Alusi şöyle der:

وَفى ذلك تنبيه للمؤمنين حتى لايحُومُوا حول ذلك الحمى

"Bunda müminlere uyarı vardır. Ta ki, Allah'ın yasak ettiği korunun etrafında dolaşmasınlar. (Yani Allahü Teâla'nın yasakladığı, haram kıldığı hududun şemtine yaklaşılmaması için müminlere uyarıcı işaretler verilmektedir)

İbn Kesir şöyle der:

والمقصود التحذير من علماء السوء وعباد الضلال كما قال سفيان بن عيينه من فسد من علمائنا كان فيه شِبْه من اليهود ومن فسد من عبادنا كان فيه شبه من النصارى والحاصل التحذير من التشبه بهم فى اقوالهم واحوالهم

"Bu ayetten kastedilen mana şudur; Kötü alimler ile kendini ibadete veren sapık abitlerden sakındırıp, tehlikeli olduklarını haber vermektedir. Nitekim Süfyan b. Üyeyne şöyle der; Alimlerimizden herhangi birisi bozulursa onda yahudiye benzer gibi bir hal ve abitlerimizden de herhangi bir kimse bozulursa onda da hıristiyanlara bir nevi benzerlik mevcut olmuş olur.

Hasılı, gerek sözlerinde ve gerekse hallerinde onları taklit etmenin onlara benzemenin tehlikeli olduğuna dair haber veriliyor. Ve bu hususta müslümanlar uyarılıp sakındırılıyorlar."(81)

(81) Ruhulmeani c. 10, s. 86

Kurtubi de şöyle der:

قال ابو ذر وغيره المراد بها اهل الكتاب وغيرهم من المسلمين وهو الصحيح

"Ebu Zer ve onun görüşünde olan diğer Sahabe-i Kiram (r.a) bu ayetten maksat, hem kitap ehli hem de müslümanlardır. (Yani Yahudi ve Hıristiyan din adamları ile müslüman din adamlarını ilgilendirecek şekilde yorumlamışlardır.) Bu yorum en sahih bir yorumdur."(82)

İbnü Kesir onların durumlarını şöyle açıklar; "Kitap ehlinin din adamları dini dünyalığa alet ederek haksız kazançlar elde ederlerdi. Makam ve mevkileri sebebiyle onların mallarını alıp yerlerdi. Nitekim cahiliyet döneminde Yahudilerin hahamlarının halk arasında şeref ve itibarları vardı.

Hatta onlara vergi ve hediyeler dağıtılıyordu. Rasulullah (s.a.v.) Peygamber olarak dünyaya gönderilince onlar kendi makamlarını muhafaza etmek çıkarlarının kökü kesilmemek için küfür ve dalaletlerine devam ederek Rasûl-i Ekrem (a.s) ile ilgili Tevrat ve İncil'deki hakikatları gizlemek suretiyle halkı islamiyete girmekten alıkoymaya çalıştılar. Kilise ve Havralarına vergi ve teberru topluyorlardı, insanların günahlarını para ve mal mukabilinde af ettiriyorlardı. Hala bu haksızlıklar devam etmektedir. Her memur ve işçiden aidat kesiliyor ve Hristiyan ülkelerinde biri, biriken günahların temizlenmesini istediği zaman hemen papazlara baş vurarak mal veya para mukabilinde günahlarını af ettirir. Papazlar da kendilerinde böyle yetkinin bulunduğunu iddia ederler. Hatta yeni

(82) Kurtubi c. 8, s. 122

doğan çocuklarını günahkar sayarak vaftiz yaparlar. Yani onların batıl inançlarına göre her doğan çocuk günahla dünyaya gelir. Dolayısıyla papazlar para karşılığında vaftiz ederler. Halbuki İslam inancına göre her doğan çocuk İslam fıtratı üzerinde günahsız olarak doğar.

Hülasa; din adına nice helali haram ve haramı da hela sayıp bir takım menfaatları sağlamak için dini hükümleri değiştiren, dolayısıyla dinin aslından uzaklaşan Yahudi ve Hristiyan din adamaları kınanırken müslüman din adamları da o kötü yollara düşmemeleri için ikaz edilmektedirler. Zira ehli ilim tuz misalidir. Nasıl ki tuz yiyecek maddeleri islah edip teaffundan (kokuşmadan) muhafaza ediyorsa öylece alimler de insanların birer önderi olarak onların kötü hal ve hareketlerini islah ederek, kötü yollara düşmekten muhafaza ederler. Hasan Basri (k.s) şöyle der, "Eğer âlimler olmazsa insanlar hayvani bir yaşayışta bulunurlar"(83)

Şayet alim kişi bozulursa tıpkı tuzun bozulması gibi, nasıl ki, tuzu ıslah edecek bir yiyecek maddesi yoksa hakeza alimleri de ıslah edecek bir kimse olmaz. Allah ıslah etsin.

Zaten bu ayet ile üç sınıftan bahsedilir; ilim ehli, abitler ve servet sahipleri. Zira bunlar insanların önderleridir. Nitekim İbni Kesir şöyle der:

ان الناس عالة على العلماء وعلى العباد وعلى ارباب الاموال

فاذا فسدت احوال هؤلاء فسدت احوال الناس

"Gerçekten insanlar alimler, abitler ve servet sahiplerinin aile fertleri sayılırlar. (Yani onlar diğer insanlar için birer

(83)

aile reisi hükmündedirler) Şayet onların halleri bozulursa (İslami prensip dahilinde hareket etmeyip dini ahlaktan saparlarsa) onların aile fertleri mesabesindeki diğer avam tabakaları da bozulur."[84]İbnü'l-Mübarek şöyle der:

وَهَلْ اَفْسَدَ الدِّينَ اِلاَّ الْمُلُوكُ وَاَحْبَارُ سُوءٍ وَرُهْبَانُهَا ·

"Yahudi ve Hristiyanın hakiki dinini bozan ancak onların dünya liderleri ile (menfaatperest) kötü din adamları olan hahamlar ve rahibleridir)[85]

Hükümdarları din adamlarına rüşvet vererek dini hükümlerini kendi heva ve heveslerine uydurmaya çalışıyorlardı. Böylece her iki sınıf (din ve dünya liderleri) birbirleriyle anlaşarak halkı sömürüyorlardı. Biri dünyevi, diğeri dini yönde sömürüyorlardı. Çıkar ve menfaatları için halkı hakiki din olan İslâm dinine girmekten alıkoyarlardı.

Eğer müslüman din bilginleri de makam ve mevkileri, çıkarları için yanlış fetva verip dini düsturlar hükümler hakkında rical-i devletin (devlet adamlarının) gözüne girmek için tavizkarane bir tavır alırlarsa, Allah korusun kitap ehlinin din adamları gibi, bu ayet-i kerimenin tehdidine maruz kalırlar. Nitekim bu devirde aslı astarı olmayan ipe sapa sığmayan bazı fetvalara şahit oluyoruz. Mesela; biri kalkıyor diyorki, kitap ehli de cennete girecek, bir başkası faiz hakkında fetvaya kalkışıyor, başka birisi de tesettürle ilgili ayeti inkar ederek ahkam kesiyor...

---

(84) İbnu Kesir C. 2, S. 350
(85) İbnu Kesir C. 2, S. 350

Bu mevzuu şu ayeti kerime ile noktalayalım;

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِى آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ
فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ
وَاتَّبَعَ هَوَيهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْ الخ ...

(Ey Muhammed!) kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini (olayını) anlat; O verdiğimiz ayetlerden sıyrılıp çıktı; şeytan da onu kendi peşine takıp sürükledi ve böylece o azgınlardan, sapıklardan oldu. Dileseydik onu ayetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar) dık; ne var ki o maddeye yönelip aşağılığa bağlı kalmayı (tercih etti), hevâ-hevesine uydu. Onun hali ve tutumu üzerine varsan da, kendi durumuna bırakırsan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin haline benzer. İşte bu ayetlerimizi yalanlayan topluluğun misalidir. Artık sen olayı onlara nakledip anlat, ola ki düşünürler."(86)

Bu ayetler İsrailoğullarından Belâm b. Baura adında duası makbul alim ve abidin (çok ibadet eden adam)ın dikkat çekici olayını hem yahudilere, hem de müslümanlara hatırlatmak için inmiştir. Mezkur adam zorbaların en çok yaşadığı kenanilere ait bir bölgede yaşıyordu. Hz. Musa (a.s) orayı fethetmek istedi. O da Hz. Musa ve ordusunun aleyhinde beddua etti. Kendisi de Kenanilerdendi.

(86) Araf Ay. 175-6

Müfessirler şöyle derler:

قال ابن عباس وابن مسعود ومجاهد رحمهم الله
نزلت هذه الآية فى بلعم بن باعورا وذالك ان موسى عليه
السلام قصد بلده الذى هو فيه وَغَزَا أهله وكانوا كفّاراً فَطَلَبُوا
منه أن يدعو على موسى عليه السلام وقومه وكان مجاب الدعوة
فامتنع منه وقال ويلكم كيف ادعو عليهم وهو نبى الله ومعه
الملائكة فاهدوا اليه هدية فقبلها الخ

"İbnu Abbas, İbnu Mesud ve Mücahid (r.a) derler ki, "bu ayeti kerime Belâm b. Baura hakkında inmiştir. Bu hadise şöyle gelişti; (mezkur alim, abidin) oturduğu beldenin ahalisi kafir idiler.

Hz. Musa (a.s) (ordusuyla) onun bulunduğu beldeye girip, ahalisiyle savaşarak o bölgeyi fethetmeye kast edince, (bunun üzere kafir olan halk toplanıp, Belama giderek) Musa ve ordusu aleyhine dua etmesini talep ve rica ettiler. Duası Allah tarafından kabul olunan bir zat idi. O da onlara "Size yazıklar olsun Musa Allah'ın bir peygamberidir, onunla beraber melekler var ve ordusu da imanlı kimselerdir, onların aleyhine nasıl beddua edeceğim." diyerek red etmiştir. (Işrarlar fayda vermeyince) bu kez kendisine (pahası biçilmeyen) büyük hediye verdiler. O da onların dünyalıktan hediyelerini kabul etti ve onlar onun peşini bırakmadılar, onu yoldan çıkarıp beddua etmesini sağlayıncaya kadar yalvardılar. Nihayet Belam Hz. Musa ile ordusunun aleyhine dua etmeye başladı. (Ne var ki) Allah (c.c) onun lisanını çevirerek, (Musa ve or-

dusuna beddua edeceği yerde) gayri ihtiyari kendi kavminin aleyhine dua edermiş. Beddua geri dönmüş. Bunun üzere "Ey Belam ne yaptığının farkında mısın? Sen bizim aleyhimizde dua ediyorsun" diye kavmi onu ikaz edince, o şöyle cevap verdi: "Bu benim elimdeki bir şey değildir. Allah bana öyle söyletiyor"(87) Bunun üzere ona şöyle korkunç bir hal oldu; hem dünyası ve hem de ahireti gitti.

ان بلعم لما دعا على موسى عليه السلام خرج لسانه فتدلى على صدره وجعل يلهث كالكلب الى ان هلك

"Gerçekten Belam Hz. Musa'ya bedduada bulununca dili dışarı çıkıp göğsüne değecek şekilde sarktı ve helak oluncaya (ölünceye) kadar köpek gibi solumaya başladı."(88)

İlgili ayetle, ilahi feyz ve karemetlere eriştirilen, duası makbul olan arş-ı ilahiyi müşahede edebilecek, Allah Teâlâ'nın ismi azamını bilen, büyük makamlara ulaşan bir alimin acıklı bir hali örnek veriliyor. Hani, "Bir tutam ot deveyi yardan atlatır" derler ya, işte Belam'ın durumu öyle olmuştur. Geçici bir dünyalık için dinden, iman ve irfan kaftanından sıyırılarak şeytana oyuncak olmak ne hazin bir şey.

Allah (c.c) öyleleri, gayesi ve gayreti yemekten ve şehevi arzulardan başka hiçbir derdi olmayan, daima bir kemik hayaliyle yaşayan hırslı, kalbi zayıf dolayısıyla soluyuşta çok zahmet çeken köpeklere benzetmiştir. Zira dini dünyalığa alet eden kimse de hidayetten yoksun olur. Ona nasihat etsen de, ken-

---

(87) Fahrurrâzi c. 3, s. 326-İbnu c. 2; S. 266 Kesir-Kurtubi c. 7, S. 318 (1965)
(88) Ruhulmaani C. 9, s. 114-(İhyautturasibarabi-Beyrut-Lübnan)

di haline bıraksan da dalaletine devam eder kalbi zayıf olur. Tıpkı köpek misali, üzerine varsan da, kendi haline bıraksan da solumasına devam eder. Bu gibi hallerden Allah'ın hıfz-u emanına sığınırız.

ÖŞÜR BÖLÜMÜ

Öşürün (toprak mahsülünün) zekatının gerekli olduğuna delil: Serahsi şöyle der;

الاصل فى وجوب العشر قوله تعالى اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَاكَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَقَال الله تَعَالى وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَقَالَ رَسُول الله ﷺ مَا اَخْرَجَتِ الْاَرْضُ فَفِيهِ الْعُشْرُ

"Öşürün gerekli olduğuna asıl delil, Allah (c.c)'nun: "Helal kazancınızdan ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerden Allah yolunda harcayın"[1] ayeti kerimesi ile "Gelişip meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin ve biçilip devşirildiği gün hakkını verin"[2] ayeti ile "Yerin çıkardığı şeyde öşür vardır"[3] hadisi şerifidir.

قال ابن عباس حقه الزكاة المفروضة

"İbnu Abbas (mezkur ayette geçen) "hak"tan maksat, farz olan zekattır"[4] diye tefsir eder. Müfessir Kurtubi şu son ayetin tamamını açıklarken şöyle der:

---

(1) Bakara, ay: 267
(2) Enâm, ay: 141
(3) Mebsut c. 3, s. 2 (Beyrut-Lübnan-Darulmarife)
İbnu Küdame c. 3, s. 3
(4) İbnu kudame c. 3, s. 3 (M. 1968)

وفى هذه ادلة ثلاثة احدها ان المتغيرات لابد لها من مغير الثانى
على المنة منه سبحانه علينا فلو شاء اذ خلقنا الا يخلق لنا غذاء
واذ خلقه الا يكون جميل المنظر طيب الطعم واذ خلقه كذالك
الا يكون سهل الجنى الثالث على القدرة فى ان يكون الماء
الذى من شأنه الرسوب يصعد بقدرة الله الواحد علام الغيوب
من اسافل الشجرة الى اعاليها الخ

"Bu ayeti kerimede ilahi kudretin yüceliğine delalet eden üç delil vardır:

1- Değişmekte olan her şey için bir değiştiren gerekir, 2- Allah Teâla ve tekaddes Hz.'nin bize olan nimetlerine delalet eder. (İnsan bir düşünmeli) Şayet Allah dileseydi bizi yarattığı zaman bize gıdaları yaratmazdı. Yine şayet dileseydi gıdayı yaratırken güzel manzaralı ve lezzetli olarak yaratmazdı. Ve yine dileseydi yaratmış olduğu meyvelerin derlenip toplanmasını (zorlaştırıp) kolaylaştırmazdı, 3- Suyun özelliği olan yerin altına akması gerektiği halde gizli, (açık) her şeyi çokça bilen Allah Teâla'nın kudretiyle suyun ağacın derinliklerinden yukarısına çıkıp, ağacın her tarafına yayılmasıdır...

Mezkûr tefsirdeki ibarenin muhteva ve izahı:

"Bu ayeti kerimede ilahi kudretin azametin yüceliğine delalet eden üç delil vardır: 1- Bu varlık aleminde belirli kıstaslarla (ölçülerle) oluşma, gelişme ve değişme meydana gelmektedir. Ancak her şey nev'ini, türünü korumaktadır. aynı zamanda bu gibi evsafını (özelliklerini) nesillerine de aktarmaktadır. Yalnız şunu da bilmek gerekir ki, her oluşun bir oluş-

turanı, her gelişimin bir geliştireni ve her değişimin de bir değiştireni vardır. Kâinat hakkında bu ilahi kanun bir plan ve program dahilinde gereken düzen ve ahengi koruyup idame etirmektedir.

2- Allâhu Zülcelal'in bize olan ihsanını izhar ederek kudreti ile nakışlandırıp, vücud sahasına getirdiği her şey faydalı olup bir gaye ve amaca yöneliktir" Hatta zahiren zararlı görülen şeylerin bile bir çok faydaları olduğu gibi, bir gaye ve amaca yöneliktirler de... Zira zararları izafi olup bizim idrak ve anlayışımıza göredir. Haddi zatında o zararlı gördüğümüz nesneler kainatta dengeyi sağlamak için yaratılmıştır. Boş yere yaratılmamışlardır. (Mesela; zehir zararlıdır. Fakat bir çok yönlerde de faydasının olduğu herkesçe malumdur. Sinek tab'-ân menfur olup hoş karşılanmamaktadır. Ama çevrede bulunan pislikleri meydandan kaldırmakla çevre temizliğinde rol oynar ve zararlı böcekleri de yok ederler.) Yani âbes hiçbir şey yoktur. Her yaratığın hikmeti ve hizmeti vardır. Zaten şerrin yaratılışı da şer olmayıp, şer yönünde çalışma yapıp onu kazanmak şerdir. Örneğin: silâh yaratılmıştır. Bunu din düşmanına sarfedersen hayır, namlusunu din kardeşine çevirirsen şerdir...)

Allahu Teâla bizlere sayısız nimetlerini ihsan etmektedir. Onun o nimetlerinden birisi de ayette geçen meyve, sebzelerdir. Bunların sağlığımızdaki rollerinin ne kadar çok olduğu herkesçe malumdur. Taşıdıkları vitaminler ve tuzların yararları hadsizdir.

Ne yazık ki Cenab-ı Zülcelal (c.c) her şeyi insan için yaratmış, insanı da ilahi yüce kudretini ve azametini tanıyıp kendi acz ve fakrını idrak etmekle, o yüce kudrete karşı boyun eğe-

rek, kulluk görevini yapmak için yarattığı halde, maalesef biz insanlar şuursuzcasına nimetlerle meşgul olup hakiki münîmimizi (bize nimet vereni) unutuyoruz. Ve böylece her şeyi bir nizam içinde yaratıp bizlere sunan Rabbimize karşı hem bedeni (Namaz oruç gibi) ibadetlerimizi hem de mali (zekat, sadaka) gibi ibadetimizi yaparak o ilahi nimetlere mukabil tam manasiyle şakir (şükreden) olmaya gayret etmiyoruz. İnsan bir düşünecek ki, şayet Allah (c.c) dileseydi bizi hiç de yaratmazdı. Fakat bizi iradesiyle eşrefül-mahlukat olarak yarattı. Yine dileseydi bizi yarattığı zaman bize şu güzelim gıdaları yaratmazdı. Bizi sefalet içinde bırakırdı. Ama öyle de yapmadı. Bize her türlü nimetlerini ihsan edip bizi şerefli bir halde yaşattı. Yine düşünmemiz gerekir ki; şayet Rabbü'l-Alemin diliseydi, yarattığı güzel meyveleri, güzel manzaralı, lezzetli olarak yaratmazdı. Fakat kudreti ile her şeyi güzel ve mükemmel olarak yarattı. Bu da onun her türlü noksanlardan münezzeh, bütün kemalat sıfatları ile muttasıf bir yaratıcı olduğuna delil ve hüccettir. Ve yine dileseydi; yaratmış olduğu meyvaların devşirilmesini, derlenip toplanmasını zorlaştırırdı. Ama öyle de yapmadı. Kuluna rahmeti ile kolaylaştırdı. 3- Allahu Teâla'nın kudretine delalet eden belgelerden birisi de, suyun özelliği olan yerin altına akması gerektiği halde, Allâmülgüyub (gizli ve açık sırları çokça bilen) Kâdir-i mutlak (c.c) 'nun kudreti ile suyun damarları vasıtası ile ağaç ve bitkilerin derinlilerinden yukarısına doğru çıkarak bütün ağacın alanına yayılmasıdır. Sanki bir emme basma tulumbası kullanılıyormuş gibi, ağaç böylece yerin derinliklerinden gıdasını aldıktan sonra onun cinsinden olmayan yemyeşil yapraklar meydana gelir ve bambaşka mükemmel, bol, renkleri güzel, yeni yeni ve lezzetli meyveleri güzel bir halde meydana gelirler. Hani tabiatçıların yanlış düşündükleri gibi her şey türüne göre idi

ya? Halbuki yaprak başka, meyveler türlü güzelliklerdedir. Bunlar kör tesadüfün, tabiatın (doğanın) eseri olabilir mi?

Hiç mümkün müdür ki, öyle şeyleri yapsın, heyhat! Böyle şeyleri düşünmek büyük bir gafletin neticesinde meydana gelir. (Tabiat sanattır. San'î değildir. Nakıştır. Nakkâş değildir. Mahluktur, Halık değildir. Kanundur, kanun koyan değildir.) Böyle muhkem ve düzenli şeyleri Halıkından, Rabbından, gafilane fani varlıklara isnad etmek ancak şuurdan mahrum, iman devletinden nasibini almamış, nurundan mahrum yaşayan kimselerin özelliği olabilir. Ah! bir düşünselerdi bileceklerdi ki böyle şeyleri ancak mutlak kudret ve iradeye sahib "Muhyi" (Diriltici) sıfatı ile her şeye hayat veren Allahu Teâla'nın eserinden başka kimin eseri olabilir. Her şeyde Yüce kudretine delil ve sonuç bulunan mevlay-ı müteâl her türlü noksanlardan münezzehtir"(5)

Ayette insanlara bu gibi meyvaların birer rızık olduğuna dikkat çekildi. Ve her bitkinin, meyvenin vücud bulup gelişmesinde Hakim (Hikmet sahibi) ve "Kadir" olan ilahi sünnetin kanun, yüceliği bulunduğuna nazarımızı çekerek, her şeyi insanlar için yaratan, bu gibi şeyleri de onlar için rızık olarak yaratan yüce mevlanın varlığını, ahadiyetini, (birliğini) azametini ilan etmektedir. Akıl sahibi kimselere hasseten müminlere bu gibi ilahi nimetlere değil de, asıl bu nimetleri veren Razıkına, Yaratanına gönül bağlayıp, ilahi nimet olan o malı yine onun rızası doğrultusunda sarfetme gayreti gerekli olan bir kulluk görevi olduğu buyurulmaktadır.

İşte o kulluk görevimizden birisi de mezkur ayetin son bölümünde "Biçilip devşirildiği gün hakkını=zekatını verin,"

(5) Kurtubi c. 7, s. 99

emri ilahiyi yerine getirmektir.

İmam-ı Ebu Hanife bu ayeti kerime ile arazi mahsulun umum manasını ifade eden "Ma" kelimesinin içinde kullanıldığından (Yağmur suyu ile sulanan arazinin her çeşit meyve, ürünün öşürü; "(onda biri) diğeri, su taşıyan develerle, masraflı ve külfetli araçlarla sulanan arazinin ürününden ise yirmide bir olarak zekatın verilmesi gerekir." hadisi şerifine dayanarak her türlü meyve ve sebze, toprak mahsulünün zekatının gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Görüş ve ictihadı bu merkezdedir. (Azlığı çokluğu söz konusu değildir.)

İmam-ı Malik ve Şafii'ye göre "KÛT" denilecek ve rızık olarak kilerde saklanabilecek ürünlerde zekat gerekir; diye ictihad etmişlerdir.

İmam-ı Ahmed bin Hanbel'e göre de, İmam-ı Ebu Hanife'nin dediği gibi bütün ürünlerde öşür gereklidir. Ancak İmam-ı Azam'a göre öşrün gerekli olabilmesi için koşulan mezkur şartlarla beraber şu iki şart da gereklidir, diye ictihad etmiştir.

1- Kilerde saklanabilecek ürünlerden hurma, üzüm ve kut (yaşamak için yenen ve besleyici özelliği olan şey) niteliğindeki tahıl ve benzeri şeyler.

2- Nisab miktarı olan 5 vask'a ulaşması ve ölçülebilen cinsinden olmalı. Bu bakımdan badem gibi şeylerde zekatı gerekli kılmış, çünkü ölçülebilenlerdendir. Hind cevizi gibi ise, zekata tabi değildir, der. Zira ölçüye değil de sayıya girmektedir. İmam-ı Ahmed ile İmam-ı Şafii "5. Vask'dan az üründe öşür yoktur." hadisi şerifi ile delil getirmişlerdir.[6]

(6) Kurtubi c. 7, s. 99-Elfıkhu alelmezahibilerbaa c. 1, s. 618

Şafii'nin büyük fıkıhçılarından Nevevi'ye göre; nı tarı şöyle hesaplanır. Beş vask 300 sa'dır. Her sa da 685, hemdir. Her dirhem de 50.4 arpadır. Her arpa da 0,05 gr. halde bir dirhem 0,05 × 50.4 = 2.52 gr.

Öyle ise şöyle hesab yapabiliriz. Bir sa = 685,7 × 50.4 = 34559,28 arpa × 0.05 = 1727.964 Kg × 300 Sa = 518.389,2 gr. Yani Nevevi'ye göre zekata tabi olan zirai mahsulun nisabı bundan ibarettir. Rafii'ye göre ise şöyle hesaplanır; Bir sa 8 rıtıl, her rıtıl da 130 dirhem olduğuna göre bir sa' = 8 × 130 dirhem = 1040 dirhem. Her dirhem-ı şer'î de 50.4 arpadır. Bir arpa da 0.05 gr. O halde bir sa' = 1040 dirhem × 50.4 arpa = 52416 arpa. Her arpa da 0.05 gr. olarak tespit edilmiştir. Öyle ise bir sa'ın gr. tutarı şudur: 52.416 arpa × 0.05 gr. = 2620,8 gr. Zirai mahsulun nisabı 300 sa'dır. Gram tutarı şudur: 2620,8 gr. × 300 = 786,240 kg. Züheyli şöyle der: وهي (٦٥٣ كلغ) "Zirai mahsulun nisabında zikredilen beş vask'in gram tutarı 653 kg."[7]

Said Havva şöyle der: (والوسق يعدل ١٢٠ كلغ) "Bir vask, 120 kg.a eşittir"[8] O halde ona göre nisab şu kadardır. 120 × 5 Vesk = 600 gr.dır. Hulasa

Şafii olan zat, nisab hususunda İmam-ı Nevevi'ye göre hareket edip 518 kg. mahsul kaldırdıktan sonra zekatını verirse daha ihtiyatlı davranmış olur. Fakat ileride bahsedeceğimiz gibi fıtır sadakası hakkında imam-ı Rafii'ye göre fitresini vermesi takvaya daha uygundur.

İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre: ÖŞÜR İÇİN NİSAB SÖZ KONUSU DEĞİLDİR. Ancak İmam Ebu Yusuf ile

(7) El fıkhülislami c. 2, s. 811
(8) El islam, Said Havva, c. 1, s. 122

İmam Muhammed'e göre de nisabın (5 vesk olması) şarttır. Zühayli'nin tasbitine göre bunun gram tutarı (653 kg.) Hanefi fıkıh kitablarının tamamı şöyle der: "İmamı Azam'a göre yerden çıkan her üründe ÖŞÜR gereklidir. Çıkan mahsul az olsun, çok olsun, nisaba ulaşsın veya ulaşmasın hüküm değişmez." Zira mezkur her iki hadisi şeriflerin manaları bu anlamda şumullü ve umumidir. Aynı zamanda Allah (c.c) 'nun rızası için verilen öşür artıcı olan bir yerin ücretidir. Halbuki ürünün çıkması ile bu durum tahakkuk eder. Azlığı çokluğu aranmaz"[9] Bu hususta imam'ın görüşü daha kuvvetlidir. Yeter ki çıkan mahsul bir sâ veya yarım sâ olsun onda biri zekattır. Bir sâ (üçbinsekizyüz gram) yani en az bu veya bunun yarısı kadar mahsül kaldıran kimse öşürünü vermelidir.

Öşürün farziyeti hakkında Kâsâni de şöyle der:

واما زكاة الزروع والثمار وهو العشر فالدليل على فريضته الكتاب قال الله تعالى «وآتو حقه يوم حصاده» قال عامة اهل التأويل ان الحق المذكور هو العشر او نصف العشر وهذه مجملة فى حق المقدار ولكن فسرت بقول النبى ﷺ ما سقت السماء ففيه العشر وماسقى بغرب او دالية ففيه نصف العشر كما ان قوله تعالى «وآتو الزكاة» مجملة فى حق المقدار فبينه النبى ﷺ بقوله «فى مأتى درهم خمسة دراهم» واما الاجماع فلان الامة اجمعت على فرضيّة العشر الخ .

(9) Mebşut c. 3, s. 3

"Ekin ve meyvelerin zekatına gelince ki buna öşür denilir. Onun farziyetine delil, kitap, sünnet ve icma-i ümmettir. Allah (c.c) şöyle buyurur: "Yerden çıkan ürünün devşirildiği günde hakkını verin" Bu ayeti kerimede geçen "Hak" kelimesinden bütün müfessirin-i kiram öşürü veya nisf-i öşürü (ondabiri veya yirmide biri olan zekat manasını çıkarmışlardır.) (Ayette geçen öşür veya nisf-i öşür olan bu (Hak'ın) verilecek miktarı açıklanmadan zikredilmiştir. Lakin Peygamber(a.s)'ın "Yağmur suyu ile sulanan arazinin ürününden öşür, külfetli masraflarla; büyük kova veya dolaplarla (aynı zamanda asrın diğer araçları ile) sulanan arazinin mahsülünden de yirmide bir zekat olarak verilmesi gerekmektedir." Hadisi şerifi ile açıklanmıştır. Nasıl ki "zekatınız verin" mealindeki ayet-i kerimede mücmel bırakılan zekat miktarı "ikiyüz dirhemde beş dirhem zekat vardır." Hadisi şerif'inin beyanı ile açıklanmıştır. Farziyeti icmâ-i ümmetle de sabittir. Dediğimize gelince zira bütün ümmet onun farziyetinde müttefiktir. Farziyeti âklen de sabittir. çünkü mahsulün öşürünü fakirlerin ihtiyaçlarını görmek suretiyle vermek fiilen ilahi nimetin şükrü demektir. Yine toplumda bulunan muhtaçların ihtiyaçlarını gidermekle onları kendilerine terettüp eden kulluk görevlerini yapmaya muktedir hale getirmek, fakirle zengin arasındaki muhabbet bağlarını kuvvetlendirerek dengenin sağlanmasma vesile olmaktadır. Ve bununla beraber bu dini vecibeyi yerine getirmekle fakirin hakkını çıkarıp vermekle malımızı bereketli ve helal bir kazanç haline getirmiş olur ve kendi nefsimizi de cimrilik gibi kötü vasıftan temizlemiş oluruz. İşte bunların tamamı aklen de şer'an de gerekli şeylerdir.[10]

(10) Bedaiussanai c. 2, s. 56

ÖŞÜRÜN FARZİYETİNİN SEBEBİ

واما سبب فرضيّه فالارض النامية بالخارج حقيقة حتى لو اصاب الخارج آفة فهلك لا يجب فيها العشر

"Öşürün farziyetinin sebebine gelince; gerçek manada ürünle gelir sağlayan arazidir. Hatta bu bakımdan arazi sahibinin müdahalesi olmadan çıkan mahsulu helak olursa öşür de sakıt olmuş olur."(11)

ÖŞÜRÜN FARZİYETİNİN ZAMANI

ووقته خروج الزرع وظهور الثمر فلو عجل عشر ارضه قبل الزرع لا يجوز ولو عجل بعد الزراعة بعد النبات فانه يجوز ولو عجل بعد الزراعة قبل النبات لايجوز

"Öşür, araziden ürünün meydana çıktığı ve meyvelerin olgunlaştığı zaman gerekli olur. Dolayısıyla eğer bir kimse ürününün öşürünü daha ekmeden verirse, caiz olmaz. Şayet tohumunu ekip yeşerdikten sonra verirse caiz olur. Eğer ekip de daha yeşermeden öşürünü verirse caiz olmaz."(12)

İmam-ı Şafii'ye göre ise meyvelerin olgunlaşmadan, hububatın taneleri sertleşmeden zekatları gerekmez. Ancak her iki mezhebe göre de hububat kılçıklarından, (samanından) ayrılıp tasfiye edilmedikçe, meyveler de kurumadıkça (yani saklanacak hale gelmedikçe) zekatın çıkarılıp verilmesi gerekmez)

(11) Bedaiussanai c. 2, s. 54 (Darulkitabilarabi)
(12) Fetavayi hindiyye c. 1, s. 186

Meyvaların zekatı erkenden verilir mi?

ولو عجل عشر الثمار ان كان بعد طلوعها يجوز وان كان قبل طلوعها لايجوز

"Eğer meyveler çıkıp kendini gösterdikten sonra öşürünü verirse caiz olur. Şayet kendini göstermeden verirse caiz olmaz."(13)

Öşür tarla sahibine mi ait yoksa icarlayana mı?

والعشر على المؤجر وقالا على المستأجر

"İmam-ı Azama göre öşür arazi sahibine, İmameyne göre araziyi icarlayana gerekir."(14) İmam-ı Şafiye göre de öşür icarlayana aittir. Züheyli şöyle der: "Her ne kadar bu konuda İmam-ı Azam'ın görüşü kuvvetli olup fetvaya uygun ise de, yine de eğer zekatın tarlayı icarlayana gerekli olduğunda fakirlerin daha fazla menfaatleri mevcut ise ona gerekir. Nitekim müteahhirin alimlerimiz bu konuda imameynin görüşüne göre fetva vermişlerdir. Yani öşür tarlayı icarla tutana gerekir, demişlerdir."(15) İmam-ı Azam'ın görüşüne göre fetva verilirse tarla sahibi aldığı ücretten öşürü vermesi gerektiği gibi tarladan çıkan bütün mahsuldan da verir. Yani hem aldığı ücretin, hem de yerden çıkan bütün mahsulun zekatını verir. Nitekim şöyle denilir;

اذا كان الخارج من القرية مثلا مأة قفيز من الحنطة يأخذ المتولى اجرة الارض وهى خمسة وعشرون قفيزاً ثم يدفع المتولى

(13) Fetavayi hindiyye c. 1, s. 186
(14) İbnu Abidin c. 2, s. 55
(15) Elfıkhul İslami c. 2, s. 720 (Doktor Zühayli)

من هذا الى التمارى عشر جميع الخارج الخ

(Mesela; Vakfın mütevelisi ücretle verdiği köy arazisinden) yüz ölçek çıkarsa alacağı üçret 25 ölçektir. Daha sonra aldığı ücretten yerden çıkan mahsulün tamamının (100 ölçeğin) öşürü olan (onunu) ÖŞÜRÜ TOPLAMAKLA GÖREVLİ memurlara verir. Yani zannedildiği gibi yalnız aldığı ücretin değil de yerden çıkan mahsulun tamamının öşürünü vermelidir."[16] Dürrul Muhtar şöyle der:

وبقولهما نأخذ

(Bu konuda) "İmameynin görüşleriyle amel ederiz" Yani onların görüşünü tercih etmekteyiz. Ancak Reddul Muhtar şöyle bir açıklama yapar:

فان امكن اخذ الاجرة كاملة يفتى بقول الامام والا فبقولهما الخ

"Eğer arazi sahibi kamil manada tarlasının ücretini alabiliyorsa öşür kendisine gerekli olup bu hususta fetva İmamı Azam'ın görüşü iledir. Şayet noksan alıyorsa icarla tutana farz olup, İmameyn'in görüşleri ile fetva verilir." (Müellif ibnu Abidin kendi görüşünü şöyle açıklar.)

"Ben derim ki günümüzde nice köy ve mezralarda bulunan evkaf arazisini düşük bir ücretle ekip biçenler vardır. İşte bu gibi kimselere öşür gerekli olup İmameyne göre fetva verilir." yani öşür tarlayı icarlayana gerekir"[17]

(16) El fetavel Hamidiyye c. 1 s. 10 (1300) Beyrut-Lübnan
(17) Reddül Muhtar c. 2, s. 55

Evet mezkur müellifin zamanında olduğu gibi bizim hali hazır günümüzde de nice düşük ücretle evkafa ait tarlaları icarlayanlar mevcuttur. Öyleyse öylelere öşür gerekir. Keza şahsa ait olan bir araziy-i cüzi bir ücretle icarlayana öşür aittir. (Ona gerekir.) Fakat hazineye ait "memleket" arazisini (Hazineye ait arazi) icarlayana öşür gerekmez. (Yani onun öşürü yoktur)

MÜZARAA = ORTAKLAŞA ZİRAAT

"Bir taraftan yer, diğer taraftan iş olmak üzere ortaklaşa ziraat yapıldığında; İmameyne göre amel ederiz, eğer tohumu tarla sahibinden ise öşür ona gerekir. Şayet işçiden ise herkes hissesi nisbetinde öşür öder. Zira onlara göre böyle bir ortaklık caizdir ve fetva da onların görüşüne göre ulema arasında meşhurdur. (Yani böyle bir ortaklığın sahih olduğu yaygındır.)[18] Böyle bir ortaklıktaki öşür mevzuu şöyle bir neticeye bağlanmıştır.

ان العشر على رب الأرض عنده وعليهما عندهما من غير ذكر هذا التفضيل الخ

"Yukarıdaki tafsilatı zikretmeden (kayıtsız şartsız) gerçekten öşür, İmam-ı Azama göre tarla sahibine aittir. (Zira ona göre böyle bir ortaklık fasittir. (Caiz değildir.) Dolayısıyla çıkan ürünün tamamı tarla sahibinin olup işçinin ancak çalışma ücreti ona aittir.) İmameyne göre ise (böyle bir or-

(18) Durrulmuhtar c. 2, s. 55 (İbnü Abidin)
İbnü abidin c. 2, s. 56

taklık caizdir.) dolayısıyla ikisine öşür gerekir. (Yani ister tohumu tarla sahibine ait olsun, isterse işçiye ait olsun) herkes hissesi nisbetinde öşür ödemek mecburiyetindedir."[19] Fetvaya uygun olan da onların görüşüdür. (Yani herkes hissesine göre öşür verir.) Şafii'ye göre bu tür ortaklık caiz olmadığı halde böyle bir durumda herkes hissesi nisbetinde zekatını verir. Fakat Şafii mezhebinde itimatlı olmayan görüşe göre de caizdir. Halkımız bu muamele ile mübtela olduğu için bu görüşle fetva verilebilir.

ÜRÜNÜN ÖŞÜRÜ VERİLMEDEN YENİLMEZ

ولا يأكل شيئاً من طعام العشر حتى يؤدى عشره وان افرز العشر يحل له اكل الباقى وما اكل من الثمر او اطعم غيره ضمن عشره

"(Arazi) ürünün öşürü verilmeden sahibi ondan her hangi bir şey yiyemez. Eğer çıkan mahsulun öşürünü ayırırsa o zaman geriye kalandan yiyebilir. (Şayet ayırmadan) Meyvadan bir şey yiyecek olursa veya başkasına yedirecek olursa yenilen kısmın öşürünü vermek zorundadır."[20]

TAHMİNEN ÜRÜNÜN TESBİTİ

فان جمهور العلماء على اجازة الخرص في النخيل والاعناب حين يبدو صلاحها وقال ابو حنيفة وصاحباه الخرص باطل

(19) Bedaiussai c. 2, s. 56 -(M. 1382)-
(20) Fetavay-ı Hindiyye c. 1, s. 187-Mecmaûl-Enhûr c. 1, s. 17'

"Gerçekten ulemanın cumhuruna göre meyvanın olgunlaştığında dalları üzerindeki yaş hurmadan ne kadar kuru hurma ve asmaları üzerindeki yaş üzümden ne kadar kuru üzüm çıkacağı (Tecrübeli kimseler) tarafından tahminen tesbit edilmeyi caiz görmüşlerdir. Ebu Hanife ve arkadaşları ise böyle bir şeyin batıl olduğunu söylemişlerdir. (Yani caiz görmemişlerdir.)"[21]

TARLANIN SATILDIĞINDA ÖŞÜRÜN DURUMU

وَإِذَا بَاعَ الْأَرْضَ الْعُشْرِيَّةَ وَفِيهَا زَرْعٌ قَد أدرك مع زرعها او باع الزرع خاصة فعشره على البائع دون المشترى الخ

"Bir kimse içindeki yetişmiş ekini ile beraber öşri arazisini sattığı zaman ya da tarlayı değil de yalnız içindeki ekini satarsa öşürü tarlayı satana aittir, alana değil. Ama ürün henüz yetişmeden satılır ve alıcı da bunu yetişinceye kadar bekletirse o takdirde öşür alıcıya gerekir."[22] Şafi'nin görüşü de bu doğrultudadır (yani aynıdır)

ZEKATA TABİ ÜRÜNLER ŞÖYLE SIRALANMAKTADIR:

ويجب العشر عند ابى حنيفة رحمه الله تعالى في كل ماتخرجه الارض من الحنطة والشعير والدخن والارز واصناف الحبوب والبقول والرياحين والاوراد والرطاب وقصب السكر والذريرة والبطيخ والقثاء والخيار والباذنجان والعصفر واشباه ذالك مما

(21) Bidayetül müctehid c. 1, s. 244
(22) Fetavay-ı Hindiyye c. 1, s. 186-İbnü Abidin c. 2, s. 54

له ثمرة باقية او غير باقية قل او كثر سواء سقى بماء السماء او سيحاً يقع في الوسق او لايقع ويجب في الكتان وبذره وفى الجوز واللوز والكمون والكزبرة وما يجمع من ثمار الاشجار التى ليست بمملوكة كاشجار الجبال يجب فيها العشر الخ .

"İmam-ı Ebu Hanife'ye (r.h) göre yerin çıkardığı her şeyin öşürü gerekir ki, şu gibi şeylerdir: Buğday, arpa, darı, pirinç ve her çeşit hububat ile bakliyat, reyhanlar, güller, yaş hurma, şeker kamışı, hind sünbülü, kavun-karpuz, acur, hıyar, patlıcan, boya otu ve bunlara benzeyen ister meyvası (kilerde saklanabilir cinsten olup) dayanıklı olsun, ister olmasın ister meyvası az olsun, ister çok olsun. (bunların hepsinin de öşrü gereklidir) Bunların yağmur suyu ile akar su ile sulanmaları da müsavidir. Keza bunların ölçüye giren cinsden olsun, olmasın ve keten ile onun tohumunda cevizde, bademde, kimyonda, kişniş otunda da öşür gerekir. Aynı zamanda kimsenin mülkü olmayan dağlarda biten ağaçların meyveleri toplandığı zaman onların öşürü de gereklidir."[23]

SOĞAN VE SARIMSAĞIN ZEKATI

ويجب في البصل والثوم

"... Ve soğan ile sarımsakda öşür gerekir"[24].

(23) Fetavay-ı hindiye c. 1, s. 186
(24) Dürer c. 1, s. 186 -İbnü Abidin c. 2, s. 50

ÜZERİNDE ÖŞÜR BORCU OLAN BİR KİMSE ÖLDÜĞÜ ZAMAN TEREKESİNDEN ALINIR

Nitekim fıkıh kitablarımız şöyle derler:

اذا مات اخذ من تركته

"Eğer bir kimse mahsul zekatını vermeden ölürse borçlu olduğu) öşür miktarı terekesinden (mirascıların rızaları olmasa dahi) alınır."(25)

Ama diğer malların zekatı öyle değildir, yani mirascılar isterlerse verirler. Şayet istemezlerse zorla alınmaz. Ancak ölenin vasiyeti varsa o takdirde verilmesi gerekir. Şu konu ile ilgili İbn-i Abidin'nin ibaresinin muhtevasını kaydetmeyi faydalı görüyorum; "Vasiyet hususunda günümüzdeki müslümanlar büyük bir gaflet içindedirler. Zira önemli olan şeyler için vasiyette bulunmazlar. Fakat önemsiz ve hatta şer'ân ücretle caiz olmayan hatim, tehlil ve bidâ-ı hasene olan mevlit gibi şeyler için vasiyet ederler. Halbuki bir müslümanın üzerinde sırf Allah (c.c)'nun hukuku olan namaz, oruç, yemin, adak ve hac gibi dini vecibelerle hem Allah (c.c)'nun hukuku, hem de kul hakkı sayılan öşür, zekat borcu olursa mutlaka bu gibi haklara kafi gelecek miktar ile vasiyette bulunması gereklidir. Yani şayet az bir şey yetmezse malının üçte biri ile vasiyet etmesi icab eder. Yoksa günahkar olur."(26) Zaten üzerindeki dini vecibeleri îfa etmediği için günah işlemiştir. Ayrıca vasiyet etmemek için de günahkar olur, mirascıları da dinen önemli konulara ehemmiyet vermeden önemsiz işlere

(25) Tenvirülebsar c. 2, s. 54 (İbnü Abidin)
(26) İbni-Abidin c. 1, s. 492

imkanlarını sarf etmektedirler. Şer-i Şerife bakmazlar adetlere taparlar. Allah (c.c) bizi iyi ameller işlerken desinler için değil de sırf Allah (c.c) rızasını kazanmak için yapan halis kullarından eylesin. Amin.

ZİRAAT İÇİN YAPILAN MASRAFLAR NAZARA ALINMAZ

ويجب بلا رفع اجرةالعمال ونفقة البقر وكرى الانهار واجرةالحافظ ونحو ذالك

"(Öşür vermeye mükellef olan kimse) ziraat için amelelere verilen ücret çifte koşulan hayvanlara, (motorlu araçlara) kanal açmaya yapılan masraf, bekçiye verilen ücret ve bunlara benzer (ilaçlamaya, gübrelemeye yapılan emeklerin) hiç birisini nazara almadan elde edilen ürünün tamamı hesab edilerek öşürü (onda birisi)ni zekât olarak vermesi gerekir."[27] Şafii'ye göre de yapılan masraf nazara alınmaz.

Borç öşüre mani değildir. Nitekim şöyle denilir:

"Öşür, borçla beraber gerekir"[28] yani, adam her ne kadar borçluda olsa öşür vermesi gerekir. İmam-ı Şafii'ye göre ise borç değil öşüre, diğer malların zekatına da mani değildir.

BAL DA ZEKATA TABİDİR

فيؤخذ العشر من قليله وكثيره في قول ابى حنيفة

"İmam-ı Azam'a göre balın azından da, çoğundan da öşürün alması gerekir"[29]

(27) Bedaussani c. 2, s. 62 -İbni Abidin c. 2, s. 51-Fethulkadir c. 2, s. 194
(28) Bedaussani c. 2, s. 57
(29) İbni Abidin c. 2, s. 49-Mabsut c. 3, s. 15

Arılara yapılan masraf çıkarıldıktan sonra gelirin 1/10'u nisbetinde zekatın verilmesi gerekir.

Bir hadisi şerifde şöyle buyurulur:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ اَخَذَ مِنَ الْعَسَلِ اَلْعُشْرَ

Abdullah b. Amr (r.a)'dan rivayete göre: Kendisi Rasulullah (a.s)'ın: "Gerçekten baldan öşür aldığını rivayet etmiştir"(30)

Diğer bir hadisi şerifde şöyle buyurulur:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ فِى الْعَسَلِ فِى كُلِّ عَشَرَةِ اَزِقَّةٍ زِقٌّ

İbni Ömer (r.a)'dan rivayete göre: Peygamber (a.s) şöyle buyurdu; "Balın her on tulumunda bir tulum zekattır"(31)

Şafii'ye göre ise bal zekata tabi değildir. Meğer ticaret malı olsun. O takdirde ticaret malın kapsamına girer.

ARAZİ ÇEŞİTLERİ:

İbnu Abidin şöyle der:

ما اسلم اهله طوعاً او فتح عنوة وقسم بين جيشنا

1- Arazi-yi öşriyye:

"Bu arazi iki kısma ayrılır; a) Ahalisi kendiliklerinden

(30) İbnu Maceh, c. 1, s. 584 (İhyautturasilarabi)
(31) Tac c. 2, s. 23 -Muhtasar Sünen-i Tirmizi c. 1, s. 196 (Elbani)

İslamiyeti kabul edip de asıl sahiplerine mülk olarak terk edilen arazi, b) Müslüman fatihler tarafından cebren fethedilip de müslüman askerlerimiz arasında taksim edilen yerler.

او التى احياها المسلمون

c) Veyahut da müslümanların dirilttikleri arazidir. Sözü edilen bu üç çeşit araziye "Arazi-yi öşriye" denilir.

2- Arazi-yi haraciyye: Bu da üç kısma ayrılır; a) Müslümanlar tarafından zorla fethedilip eski gayri müslim ahalisi elinde bırakılan arazi, b) Eski ahalisi devlet reisi tarafından sürgün edilip de haricten getirilen gayri müslim kimselere terk edilen arazi, c) Sulh ve andlaşma yoluyla fethedilip de belli birnisbette haraç almak üzere gayri müslim ahalisine bırakılan yerlerdir.

والنوع الثالث من الاراضى لا عشرية ولاخراجية تسمى اراضى الحوز وهو مامات اربابه بلا وارث وآل لبيت المال او فتح عنوة وابقى للمسلمين الى يوم القيامة الخ

3- "Üçüncü nevi arazi ise ne öşri ve ne de haracidir. Buna memleket arazisi denildiği gibi arazi-yi havz de denir. (Zira sultan onu devlet hazinesine tahsis etmiştir.) Bu da iki şekilde mütalaa edilir: a) Vaktiyle arazi-yi öşriye veya haraciye iken bilahere sahiplerinin geriye mirascı bırakmadan ölüp dünyadan ayrılmasıyla devlet hazinesine intikal eden arazidir, b) Müslüman mücahidleri tarafından zorla fethedilip hiç kimseye verilmeden kıyamete kadar umum müslümanlara terk edilen arazidir.)[32]

(32) İbnu Abidin c. 3, s. 254-5-6

Bunun başka bir adı da arazi-yi emiriyyedir. Konulan resmi vergiyi ödemek şartıyla başkasına bırakılan devlete ait arazilerdir. Adı geçen müellif şöyle devam eder:

واراضى المملكة اذا كانت في ايد زراعها لاتنزع من ايديهم ما داموا يؤدون ما عليها ولاتورث عنهم اذا ماتوا ولايصح بيعهم لها ولكن جرى الرسم في الدولة العثمانية ان من مات عن ابن انتقلت لابنه مجاناً

"Memleket" adı verilen bu tür arazi-yi işleten çiftçilerin devlete olan borçlarını ödedikleri müddetçe ellerinden alınmaz ve öldüklerinde miras bırakılmaz ve bu tür araziyi satmaları caiz olmaz (satamaz. Zira arazinin sahibi değillerdir.) Ancak Osmanlı devletinde, öyle bir araziyi işleten kimse geriye bir oğlan çocuk bırakıp ölürse meccanen kendisine belli şartlarla intikal etmesi bir kanun halinde cereyan ederdi. (uygulanırdı)"(33)

Zaten Osmanlı döneminde kendilerine arazi verilen kimselerin toprak üzerindeki kullanma yetkisi iki şekilde olurdu; Biri tapu senediyle araziyi kullanan re âyanın (tebaa'nın) elindeki arazi: Bu onların tarımla uğraşma hakkı idi: Ancak toprağın sahibi değillerdi. Toprağı işletip devlete vergi ödemekle mükellef idiler. Fakat o arazide diledikleri gibi tasaruufta bulunamazlardı. Mesela; rehin, ipotek, yaptıramazlar, bağışta bulunamazlardı. Aynı zamanda yukarıda anlattığımız gibi öldüklerinde de miras bırakamazlardı. Ancak devlet isterse ölenin varislerine belli şartlarla devredebilirdi.

(33) İbnu Abidin c. 3, s. 256 (Daru ihyâi't-türâsi'l-ârabi)

İbnu Abidin şöyle der:

السلطان اذا دفع اراضى لا مالك لها وهى التى تسمى الاراضى المملكة الى قوم ليعطوا الخراج جاز وطريق الجواز احد شيئين اما اقامتهم مقام الملاك في الزراعة واعطاء الخراج او الاجارة ويكون المأخوذ منهم خراجاً في حق الامام اجرة في حقهم الخ

"Devlet reisi, sahibi olmayan "memleket" denilen araziyi bir topluluğa vergisini vermeleri için verdiği zaman caiz olur. Caiz olmanın yolu ise şu iki şeyden birisinin tahakkuk etmesiyle olur: Onları ziraat hususunda arazinin sahibi olarak kabul edip onların ya haraç veyahut da icar bedeli vermeleridir. Onlardan alınan şey devlet reisine göre haraç, onlara göre ise icar bedeli sayılır. Mısır ve Şam arazisi bu kabildendir." Mezkur müellif şöyle devam eder:

"Bundan da anlaşılıyor ki, beldelerimizin arazi sahiplerine öşür (mahsul zekatı gerekmez) Ancak devamen şöyle der:

اذا كانت اراضيهم غير مملوكة لهم

"Şu şartla ki, eğer tasarrufatları altındaki arazileri kendilerinin mülkü değilse"(34)

Demek oluyor ki, zekata tabi olmayan arazi devlete ait, umum halka terkedilen arazidir. (Hazine arazisidir)

Anadolu ve Rumeli arazileri buna girer. Ancak devlet zamanla bu arazilerden elini tamamen çekmiş ve herkesin elin-

(34) İbnu Abidin c. 2, s. 55 (Daru ihyâi't-türâsi'l-ârabi)

de bulunan araziyi kendisine bırakmış, her türlü tasarruf yetkisini onlara tanımıştır. Dolayısıyla gerek Anadolu, gerekse Rumeli kesimindeki araziler artık arazi-yi "memleket" olmaktan çıkmış, arazi-yi "memlûke" haline dönmüştür. Yani araziyi öşriyye statüsüne girmiştir. O halde müslüman kardeşlerimiz elde ettikleri ürünlerin öşürünü (zekatını) vermek mecburiyetindedirler. Hatta Galip Esmer'in tapu ve kadastro genel müdürünün yazdığı eserin 78 sayfasında şöyle denir. "Arazi kanunun miri araziye ilişkin hükümlerin medeni kanunun yürürlüğe girdiği tarihi olan 4.Ekim.1926'dan sonra ortadan kalkmıştır."

Mezkur müellif İbni Abidin şöyle der: "Irak, Şam ve Mısır gibi zorla fethedilen yerler bilahare ahaliye taksim edilirse, öşriye arazisi sayılır. (Yani mülk arazisi) olur.)"(35) Binaenaleyh zekata tabi olur. Türkiye'mizin arazisi de aynıdır. Zira ahaliye taksim edilmiştir. Hatta 1966 tarihinde Çankırı'ya geldiğimde, bazı köylülere toprağın dağıtılmakta olduğunu müşahade ettim. Beytü'lmâle (Hazine'ye) ait iken daha sonra ahalinin mülkü haline geldi. Bunun bir delili de şudur:

"Memleket" diğer bir tabirle "Emiriyye" arazisini elinde bulundurur da işletmeyip boş bırakandan alınıp başkasına verilirdi. Nitekim fıkıh kitablarımız şöyle derler:

وان عطلها متصرفها ثلاث سنين او اكثر تنزع منه وتدفع لآخر

"Eğer öyle bir arazinin mütesarrıfı o araziyi üç sene veya daha fazla muattal bırakıp işletmezse ondan alınır, başkasına verilir"(36)

(35) İbnu Abidin c. 3, s. 255
(36) İbnü Abidin c. 3, s. 256 -Mecmaulenhür c. 1, s. 514 (1309)

Dikkat edersek, hali hazır elimizde bulunan arazimizi senelerce işletmezsek hiç devlet bizden alır mı? Cevabı herkesçe malumdur. Öyle ise müslümanların ellerinde bulunan arazi öşri arazidir. Zekata tabidir. Hatta diğer bütün müctehidlere göre; müslümanın elindeki arazi haraci de olsa öşre tabidir. İmam-ı Azam'ın bu husustaki ictihadına delil olarak ileri sürülen hadis-i şerif hakkında Fethulkadir şöyle der:

وهو حديث ضعيف حتى نسب الى الكذب على ابى حنيفة

وليس هذا الا نقل مذهب بعض التابعين

(İmam-ı Azam'ın)

"Öşür ve haraç bir müslümanın arazisinde toplanmaz" dayandığı hadis zayıf bir hadistir. Hatta bu İmam-ı Azam'a isnad edilen yalan ve iftiradır. (Yani böyle hadisi delil olarak ileri sürmemiştir. Hadis değildir) olsa, olsa ancak bu bazı tabiin mezhebinin görüşünün naklidir"

Sonra o mezkur hadiste geçen "Harac" kelimesi cizye mahiyetindeki haracı kabul ediyoruz. Yoksa yerin ücreti sayılan harac (vergi) hem müslümanın hem de kafirin arazisinden alınabilir. Arazinin bir ücretidir, cizye gibi ceza değildir." İbnu Kudame de aynı konuda şöyle devam eder:

فجاز اجتماعهما

"Öyleyse müslümanın arazisinde hem haracın hem de öşrün toplanması caizdir."(37) Kaldı ki hali hazır müslümanların ellerindeki arazi, öşridir. Nitekim İbnu Abidin şöyle der:

---

(37) Fethulkadir c. 5, s. 286-7 -İbnü Kudame c. 4, s. 29. -Elfıkhülislami c. 2, s. 824-5 (Zühayli)

ان اراضى مصر والشام لم تعد خراجية وان الخراج ارتفع عنها لعودها الى بيت المال بموت ملاكها فاذا اشتراها انسان بعد ذالك من بيت المال شراء صحيحاً ملكها الخ

(Hanefi mezhebinin müteahhirin alimleri) "Mısır ve Şam diyarının arazisi artık haraciye sayılmıyor. Ve onlardan haraç kalkmıştır. Zira sahiplerinin ölmesiyle devlet hazinesine intikal etmiştir. Öyle ise bundan böyle herhangi bir kimse beytülmaldan (Devlet hazinesinden) sahihan satın aldığı zaman, onun mülkü olur. Kendisine haraç gerekmez. Haraç gerekmeyince de bu kez öşür (zekat) gerekir. "Yani daha evvel memleket arazisi iken (Umum halka ait iken) devletten satın alan adam o malı, o araziyi kendisine mülk edinmiş olur ki, bu da öşre tabidir. (Yani mahsulünün onda birini zekat olarak vermesi gerekir)[38]

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen hocamız da şöyle der: "Sırf arazi-i memluke (mülk arazisi) bu memleket arazisinden olup, beytülmala aid iken bilahare (daha sonra) bir bedel mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsulatı da sahibleri müslüman bulununca zekat hususundaki arizi-i öşriyye mahsulatı gibidir."[39]

İbnü Kudame şöyle der:

اجمع كل اهل العلم على ان كل ارض اسلم اهلها عليها ان عليهم فيما زرعوا الزكاة وكذلك الحكم فى كل ارض خراجية

(38) İbni Abidin c. 3, s. 255 -Fıkhuzzekat c. 1, s. 418
(39) Büyük İslam ilmihali s. 351

"Bütün ilim ehli (fıkıh bilginlerinin) ittifakı ile üzerinde ahalisinin müslüman olmuş bütün arazi (parçasında) gerçekten ekip biçtikleri mahsüllerinden zekat vermeleri gerekir. Bütün haracî olan arazi de aynı hükme tabidir."(40)

Meslekdaşlarımdan acizane tavsiyem şudur ki, bu önemli ve fakat bir çok müslümanlar tarafından ihmal edilen dini rükün olan zekat hususunda vakkaf ve hassas davranıp vartaya (tehlikeye) girmeden iyi araştırıp ona göre karar vermelidirler. Bilhassa ürünün öşürü mevzû'unda yanlış fetva vermekten sakınalım. İmam-ı Azam'ın şu kıssasından ibret alalım;

انه رىء صبياً يلعب في الطين فحذره من السقوط فاجابه بان احذر انت الخ

"Şüphesiz İmam-ı Azam (r.h) bir gün bir çocuğu çamurda oynarken görür, (düşeceğinden endişe ederek) "Kendine dikkat et, düşersin!" diye çocuğu ikaz eder. Çocuk "Ey imam esasen sen düşmekten kendini sakındır. Zira gerçekten bir âlimin düşmesi ile bir alem düşer." diye cevap verir. Yani çocuk şunu demek istemiş; benim düşmemle bedenim zarar görür, fakat bir alimin düşmesi ile din zarar görür. İmam Hz. çocuğun bu sözünden çok duygulanır ve hemen talebelerine "benim ileri sürdüğüm bir mesele hakkındaki görüşüme muhalif delili olan bir kimse hemen delilini açıklasın. Halk beni cehennem üzerinde köprü yaparak geçiyorlar. Onlar kurtuluyorlar. Ya benim halim ne olacak? Yanlış bir fetva verirsem yarın Allah (c.c)'nun huzurunde ne cevap vereceğim" diye çok üzülmüştü. Aman ey arkadaşlarım (talebelerim) bana yar-

(40) İbnu Kudame c. 3, s. 28-9

dımcı olun ki, yanlış bir fetva vermeyelim" dedi. İşte bir kavle göre bu çocuk hadisesi imamın talebelerinin kendisine muhalefet etmelerine sebep ve hikmet teşkil etmiştir. Zira bu hadiseden sonra talebeleri ile bilhassa bin talebesinden ictihad mertebesine ulaşmış Ebu Yusuf gibi 40 kişi ile vakiâlar hakkında şûrâ meclisi halinde onlarla istişare ederdi. Hatta o kadar itina ile (önemle) onlara sorular sorarak, hakkı meydana çıkarmak için mücadele ederdi ki, bir ay kadar uzun bir müddetten sonra şûrâ meclisinin kararlaştırdığı son görüşleri İmam Ebu Yusuf tarafından yazılıp, tesbit edilirdi. İşte böylece mezheb usulu ilim heyetinin görüş ve ictihad birliği ile tesbit edilmiştir"(41)

Ne yazık ki Sâdi Şirazi'nin dediği gibi:

گل رفت وَخار بماند

"O, gül misali alimler gitmişler, (biz isek, o zatların makamlarını işgal ederek,) birer diken misali kaldık." Ele avuca alınacak halimiz yoktur. Zaten biz nerede, ilim nerede? onların yazdıkları o değerli arapça eserlerini dahi okuyup anlayamıyoruz. Ama dini konularda da ahkam kesiyoruz. "Cahil cesur olur"

Osmanlı döneminde arazi üzerindeki yetki şeklinin ikincisi ise, tımar sistemi ile sipahilere geçici olarak verilen mîrî arazisi idi. Tımarlı sipahilere böyle bir arazi harb esnasında devletin emrine hazırlayacakları askere karşılık idi. Onlar kendilerine ayrılan arazinin tek sahibi değillerdi. Aynı zamanda köylünün yetiştirdiği ürünün öşürünü alan bir memurdu. Rea'ya'yı tebaa'yı yönetirdi. Osmanlı yönetiminin temelini oluş-

(41) İbni Abidin c. 1, s. 45-6

turan bu sistem, ordunun tımarlı sipahilerini en güçlü birliğini meydana getirdiği gibi, idari bir askeri hizmetlerinin yürütülmesi için de gerekli mali kaynakların önemli kısmı da bu sistem sayesinde te'min ediliyordu. Tımarlı sipahinin geliri köylünün vereceği öşüre göre artacağından köylünün iyi ürün alabilmesi için tımarlar köylüye tohum tedarikinde ve diğer işlerinde yardımcı olurlardı. Tımar sahibi tımar geliri ve gücü oranında muharebeye (CEBELİ) adı verilen tam donatımlı süvari askerleri götürmek zorunda olduğundan; memlekette at ve binici yetiştirilmesinde de çaba gösterirlerdi. Bir çok kısımlara ayrılan miri topraklarından büyük parçalar özel adlar taşırlardı. Küçük parçalara ayrılanlara da genel deyimle "Tımar-Zeâmet" denirdi.

Merhum ÖMER NASUHİ bu hususta şöyle der:

"Vaktiyle Türkiye'de tımar, zeamet, has namiyle sipahilere, kumandanlara v.s ricale (erkeklere) tevcih edilen arazi iktâ kabilinde bulunmuştu. Yani memleket arazisinden bir parça arazi ayırtedilerek, kendilerine temlik edilirdi (mülk olarak verilirdi).

Ikta'ın diğer bir nev'i de vardır ki, böyle bir arazi parçasının hükümet tarafından bir zata tamamen temlik edilmesi suretiyle (kendisine mülk olarak verilmesiyle) olur. Bu halde o arazi hakkında sırf arazi-yi memluke (mülk edinilen) hükmü cereyan eder. Yani mülk arazisinin hükmünde olur. Ve o zat şöyle devam eder: "Sırf araziy-yi memluke (mülkedinilen) arazi mahsulatından öşür alınır. Hatta vaktiyle araziyi haraciye veya saire kabilinden iken, bilahare araziyi memlukeye geçen araziden de bu öşür alınır. Mesela: Maliklerinin (sahiplerinin) tamamen inkiraziyle (yok olmasıyle) beytülmala

(devlet hazinesine) intikal edip de veliyyül emrin (devlet reisinin) müsaadesiyle bir müslümana sahihan satılan arazi-yi haraciye, haraciye olmaktan kurtulur. Binaenaleyh, bunlardan haraç namına bir şey alınmaz. Fakat bu arazi ekilince mahsulatından öşür (onda biri) eğer paralı su ile sulanmışsa yirmide biri nisbetinde zekat namına verilmesi gerekir. Zira bu öşür bu mahsulatın zekatıdır''(42)

İşte ÖMER NASUHÎ'nin kitabının ibaresi budur. Ona göre de hali hazırdaki elimizde bulunan arazi mülk arazisi olup, zekata tabiidir. Maalesef bu zatın tam manasiyel kullandığı arapça kökenli kelimelerinden, ifadelerinden anlayamıyoruz ya da gereği gibi dikkatlice okumadan, yanlış ve hilafı vakî fetvaya kalkışıyoruz. Halbuki böyle nazik meselelerde her önüne gelen fetvaya kalkışmayıp işi ehline bırakırsa daha isabetli olmaz mı? Elbette ki isabetli olur ve dini hükümler teğeyyurat ve tebeddülattan mahfuz kalmış olur.

Demek istediğimiz şey şudur: Böyle dini meseleleri önüne gelen çözmeye kalkışırsa dinde büyük tahribata sebep olur ve müslüman halkın inancında, ibadetinde bir sarsıntı meydana gelir. Ama konuyu ehline bırakmak en doğru ve en sağlıklı yoldur. " لا أدرى نصف العلم "Ben bilmiyorum demek ilmin yarısıdır''(43) yani ehil olmadığını bildiği için kısmen de olsa bilgili sayılır. Hiç olmazsa öyle kimsenin cehaleti mürekkeb değil basittir. Sahihi Buhari'de İbni Mesut'tan şöyle rivayet edilmiştir: (Bir kimsenin bilmediği şey hakkında sorulduğunda) ''Allah-u Âlem'' (Allah (c.c) herkesten herşeyi daha iyi bilendir) demesi ilimdendir.''(44) Bizzat Arapça kaynaklardan

(42) İstilahatı fıkhiye kamusu c. 4, s. 86-87
(43) Keşfülhafa c. 2, s. 346
(44) Keşfülhafa c. 2, s. 346

istifade etmeliyiz. Zira meseleleri kaynağından öğrenmek daha sağlıklı olur. Mesela: Ömer Nasuhi Bilmen iktâdan bahseder. İktâ Arapça bir kelimedir. Manası devletin bir parça araziyi ayırıp birisine vermesidir. İbnu Abidin şöyle der:

للامام ان يقطع كل موات وكل ماليس فيه ملك لاحد ويعطى

من احب على وجه التمليك ويؤخذ منها العشر الخ

(Devlet reisi (istediği zaman) ölü ve kimsenin mülkü olmayan hazine arazisini dilediği kimseye temlik edebilir (mülk olarak verme selahiyetine sahiptir) Öyle bir arazinin ürününden öşür alınması gerekir. Devlet maslahata binaen vatandaşa devlete ait maldan yardım edebilir, arazi ile başka mallar arasında da fark yoktur."(45) Şayet Arapça kaynaklarından anlamıyorsak böyle önemli konularda ehliyle istişare etmek gerekir. Aksi takdirde hataya düşeriz. Bir de Ömer Nasuhi Bilmen Hocamızın memleket arazisi hakındaki açıklamasını dikkatli okuyalım. İşte o zat şöyle der:

"Arazii memleket; bu vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip, bir kimseye temlik edilmeksizin (Kimseye mülk olarak verilmeksizin) umum Müslümanlar için ibka edilmiş (terk edilmiş) olan topraklardır. Bunlar amme namına hükümete ait olup, tasarrufu ahaliye tapu ile tefviz edile gelmiştir. (Teslim edile gelmiştir.) Bunların yalnız tasarrufları, müayyen kimselere aittir. Bunların mütesarrufları müstecir (kiralayıcı) mesabesindedirler. Hükümete verecekleri müayyen hisseler veya vergiler de bedel-i icare hükmündedir. Yani icar bedelidir (karşılığıdır).

(45) İbni Abidin c. 3, s. 265 (İhyauttürasilarabi)

Binaenaleyh bu gibi arazinin mahsulatından öşür ve sair namına zekat lazım gelmez. Çünkü öşür ile bu hükümde bulunan bedel-i icare bir arazide içtima etmez.

Türkiye'deki arazi, başlıca bu kabilindendir."

Şimdi bu zatın bu son sözünü ele alarak yanlış fetva veren kardeşlerimize soralım. Hali hazırdaki elinizde bulunan arazi bu zatın tarif ettiği gibi midir? Yani bu arazi sizin mülkünüz mü? Yoksa devletten bu araziyi icarladınız mı? Eğer bu arazi bizim mülkümüz değil, onu satamayız. Öldüğümüz zaman miras bırakamayız, rehin ipotek yapamayız. Çünkü hazine malıdır diyor iseniz mesele kalmaz. Mesuliyetten kurtulmuş olursunuz. Hayır bu arazi bizim mülkümüzdür. Dilediğimiz an, onu satabiliriz, hibe edebiliriz, öldüğümüz zaman çocuklarımıza miras bırakabiliriz diyorsanız ki öyledir, o zaman zekatını da vermek zorundasınız ve o zatın ifadelerine dikkat edelim ki o zat "Bunlar âmme namına hükümete ait olup, mütesarrıfları müstecir (kiralayıcı) mesabesindedir" diyor. Elimizdeki arazi mülk arazisidir. Zekata tabiidir vesselam. Dikkatli olalım, yanlış fetva vermekle imanımızı tehlikeye maaruz bırakmayalım. Devlet bu gibi araziyi ahaliye mülk olarak vermiştir. Ondan tamamen el çekmiştir. Daha evvel devletin arazisi iken, şimdi milletin arazisidir. Yukarıdaki iktâ ile ilgili Arapça ibaresinin manasına da iyi dikkat edersek hemen hakikat anlaşılır ki, günümüzde bulunan araziler devlet tarafından vatandaşlara mülk olarak verilmiştir. Asrımızın müelliflerinden olan Seyyid Sabık, "Günümüz müslümanlarının ellerinde bulunan topraklar haraç veya öşür arazisi diye bir mesele bahis konusu değildir" der. Mezkur zat, cumhuru ulemanın görüşünü şöyle açıklar:

والزكاة كما تجب فى ارض العشر تجبُ كذالك فى ارض الخراج اذا اسلم اهلها او اشتراها المسلم الخ

(Cumhur-ı ulemaya göre) "zekat öşri arazide gerekli olduğu gibi, haraciye olan arazisinin sahipleri müslüman oldukları zaman veya müslümanlar tarafından satın alındığı zaman da artık o arazi haracî değil de öşri statüsüne girip, zekatının verilmesi gerekli olur." İmam-ı Azam'ın "öşürle haraç bir müslümanın arazisinde toplanmaz" dayandığı hadisi şerif zayıf bir hadistir)[46] der.

Yusuf Kardavi de şöyle der:

والواقع ان الحكومات الحديثة الآن اصبحت تفرض على كافة الاراضى الزراعية ضريبة عقارية خاصة غير ناظرة الى ماكان أصله عشرياً او خراجياً الخ

(Şu açık bir hakikattır ki, bu devirde iş başında bulunan hükümetler bütün ziraate elverişli arazilerde esasında öşriye veya haraciye olduğuna bakmadan belli bir nisbette arazi vergisini tayin edip gerekli kılmaktadırlar. (Onlara göre her türlü arazi aynı seviyedidir). Bu bakımdan müslümanların ellerinde bulunan arazilerin tamamı öşriye statüsüne dahil olup, elde edilen mahsulun 1/10'u veya paralı su ile sulanmış olanında 1/20'si zekat namına fakirlere verilmesi gerekir.)[47]

4- Memluke: daha evvel devlet hazinesine ait iken bilahare bir bedel mukabilinde satın alınan arazidir. Zaten eski-

(46) Fıkhüssünnet c. 1, s. 312
(47) Fıkhüzzekat c, 1, s. 418

den bütün arazi ya evkafa veya beytü'l-mala (devlet hazinesine ait) idi. Nitekim ibni Abidin şöyle der:

ان تلك الاراضى فى الاصل غير مملوكة لاهلها بل هى وقف او ملك لبيت المال

"Şüphesiz ki aslında o, arazilerin tamamı tesarrufatını yapan ahalinin hiç birisinin mülkü değildi. Belki onlar vakıf arazisi veya devlet hazinesine aitti" Ancak daha sonra halk ölü bir toprağı dirilterek veya hükümet tarafından kendilerine mülk olarak verilerek elde etmişlerdir. Artık onların ellerinden alınmaz. Zira onların mülkü olmuştur. Aynı zamanda mazisi bilinmezse de yine o, araziyi işleten kimsenin mülkü sayılır. Aynı eserde bu meâlda devamen şöyle denilir:

ومالم يعلم فهو ملك لاربابه

(Şam, Mısır arazisinden) "Mazisi bilinmeyip de, devlet hazinesine de ait olduğu bilinmezse tasarrufu altında bulunan sahiplerinin mülkü sayılır"(48)

ÖŞRİ VE HARACİ OLMAYAN ARAZİNİN HÜKMÜ

ان فرضيّة العشر ثابتة بالكتاب والسنة والاجماع وبانه زكاة الثمار والزروع ويجب فى الارض الغير الخراجية ويجب فيما يسقى بعشرى ولاخراجى كالمفاوز والجبال الخ

"Gerçekten öşürün farziyeti Kitap, Sünnet, İcma ve aklen de sabittir. Şüphesiz ki öşür meyva ve zirai ürünlerin zekatıdır. Aynı zamanda haraci olmayan arazinin mahsulünde

(48) İbnü Âbidin c. 3, s. 258 (Daru ihyaittürasilarab. [illegible]

gerekli olduğu gibi öşri ve haraci olmayan çöl ve dağlık araziler gibi hükümete âit yerler de, çocuk, deli, köle ve evkaf arazisinde de gereklidir."[49] Zira daha evvel bahsettiğimiz gibi vucubunun sebebi gerçekten ürünün çıkmasıyla yerin gelişip verimli oluşudur. Seyyid Sabık İslâm'ın ilk devirlerinde müslümanların ellerinde bulunan toprakları iki statüde mütalââ ederek şöyle açıklamıştır:

تنقسم الارض الى عشرية وهى الارض التى اسلم اهلها عليها طوعاً او فتحت عنوة وقسمت بين الفاتحين او التى احياها المسلمون وخراجية الخ

"Arazi, (şu kısımlara) taksim edilmiştir;

a) Öşrî: Bu isteyerek müslümanlığı kabul edenlerin ellerindeki topraklarla harp neticesinde zorla fethedilip ganimet olarak müslüman fatihlerin arasında taksim edilerek kendilerine verilen arazi veya müşlümanların dirilttikleri ölü arazilerdir ki, bunlar öşri arazidir.

b) Haracî: Bu zorla (savaşla) feth edilip belli bir vergi ödeme karşılığında gayri müslim sahiblerine bırakılan topraklardır. Bunlar öşre tabi değildir."[50] Demek oluyor ki müslümanların ellerinde bulunan araziden öşür, gayri müslimlerin arazisinden de haraç alınır. Günümüzün müslümanlarının ellerindeki arazi için haraci veya öşri diye bir mesele kalmadığına göre, hali hazır müslümanların ellerindeki toprakları mazideki statüsüne değil de öşür arazisi olarak mütalââ etmek gerekir. Şayet günümüzde bir müslüman elindeki toprağını

(49) İbnûâbidin c. 3, s. 255
(50) Fıkhüssennet c. 1, s. 312

gayri müslim birisine satacak olursa, satın alan gayri müslim öşür değil de haraç vermek zorundadır. Zira kafir öşürle mükellef değildir. Mebsut adlı eserde şöyle denilir:

ولو انّ كافراً إشترى ارضاً عشرِيَّةً فعليه فيها الخراج

"Eğer kafirlerden birisi bir müslümanın öşri arazisini satın alırsa, zekatla mükellef olmadığı için haraç vermek mecburiyetindedir"(51)

Demek oluyor ki, müslüman olan kimse zekatla mükellef, kafir ise haraçla mükelleftir.

5- Arazi-yi mevat (ölü arazi): Hiç kimsenin ne mülkünde ve ne de tesarrufunda olmayan, müslümanlar tarafından diriltilen arazilerdir. Fıkıh kitablarımız bu araziyi şöyle tarif ederler:

ارض لم تملك فى الاسلام او ملكت و لم يعرف مالكها وتعذر زرعها بانقطاع الماء عنها وبعدت من العامر بحيث لايستمع صوت من اقصاه ملكها محيها باذن الامام ويجب فيها العشر الخ

"(Ölü) arazi İslamiyette mülk edinilmeyen (hiç bir kimsenin mülkünde ve tasarrufunda olmayan) veya sahibi bulunmuş fakat aradan uzun zaman geçtiğinden kimse tarafından tanınmayan, susuzluktan ekilmesi zor olan (taşlık, kıraç, boz gibi yerler olup) imar görmüş yerlerin son ucundan yüksek sesli olan kimsenin seslendiğinde sesinin işitilmeyecek kadar uzak yerlerdir. (İmam-ı Azam'a göre) böyle bir arazi devlet reisinin izniyle diriltmiş kimsenin mülküdür. İhya edilen (di-

(51) Mebsut c. 3, s. 47

riltilen) bu arazinin ürününden müslüman olan sahibinden öşür (zekat) müslüman olmayan sahibinden ise haraç alınması gerekir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ve İmam'ı Şafii'ye göre devlet reisinin iznine gerek olmadan öyle bir arazi diriltilip mülk edinilebilir."(52)

Harac ve öşür hakkında bir hadisi şerif:

عَنِ الْعَلاَءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ قال بَعَثَنِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الى الْبَحْرَيْنِ اَوْ اِلَى هَجَرَ فَكُنْتُ آتِى الْحَائِطَ يَكونُ بَيْنَ الْاِخْوةِ يُسْلِمُ اَحَدُهُمْ فَآخُذُ من الْمُسْلِم الْعُشْرَ وَمِنَ الْمُشْرِكِ الْخَرَاجَ

El-Ala bin el Hadremi (r.a)'dan şöyle demiştir:

"Resulullah (a.s.m) beni Bahreyn'e veya Hecer'e vali ve âmil (zekat toplayan olarak) gönderdi. Ben orada kardeşler arasında müşterek olan bahçeye haraç almak için giderdim. Kardeşlerden birisi müslümanlığı kabul ederdi. Artık müslüman olan kardeşten öşür, müşrik olan kardeşten de haraç alırdım."(53)

Bu hadisi şerif bizlere şunu anlatıyor: Müslüman ile gayri müslim arasında müşterek olan bir araziden, müslümanın hissesi için öşür, gayri müslim hissesi için de haraç alınır. (Müslüanın arazisinden öşürün alınması gerekir). Bir gayri müslim müslümanlığı kabul edince artık onun arazisinden haraç yerine öşür alınır.

(52) Dürerul ahkam, c. 1, s. 306 (Dersaadet)
(53) İbnü Maceh c. 2, s. 586 -Tac c. 2, s. 17
İbnu Kudame c. 3, s. 28

ZİRÂİ MAHSULDAN ALINMASI GEREKEN ZEKAT MİKTARI

Öşür bölümünün girişinde yazdığımız âyet-i kerimenin açıklamasını yaparken bu mevzua biraz değinmiştik. Önemine binaaen şu hadisi şerifin ışığı altında bu hususta tekraren az da olsa bir açıklamayı faydalı mülahaza ettim.

Bu hususu açıklayan hadisi şerif şudur:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ اَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ فيما سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْاَنْهَارُ وَالعُيُونُ اَوْ كَانَ بَعْلاً العُشْرُ وفيما سُقِيَ بِالسَّوانِي او النَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ

"Yağmurun, nehirlerin ve pınarların suyu ile sulanan veya köküne bağlı damarlarla topraktan su emenlerde (yerin derinliklerine kök salıp, damarları suya yetişmiş, sulanmadığı takdirde pek suya ihtiyaç duymayan ağaçların) meyvelerinde öşür = (ondabiri), su taşıyan develer veya büyük kovalar ile sulananlarda ise yirmide biri nisbetinde zekatın verilmesi gerekir."(54)

Bu ve buna benzer hadisi şeriflerin bizlere ifade ettiği mana şudur: Yer yüzünde akan sular veya yağmur suyu ile sulanıp, yetiştirilen ve susuz yetişen bütün toprak ürünleri = (hububat, karpuz, yonca, şeker kamışı, elma, kiraz, domates, fındık, fıstık, zeytin ve bunlara benzer bütün zirai mahsulların, bahçelerde yetiştirilip, kerestesinden istifade edilen selvi, ka-

(54) Tac c. 2, s. 17 -Avnulmabud c.4-486
Buhari c. 1, s. 259 (İsalbabilhalebi)

vak gibi ağaçların masrafsız sulananlarda onda biri zekat olarak verilmesi gerekir. Şayet senenin çoğunda para ile sulanmış ise mazot, benzinle çalıştırılan ziraî aletlerle, motorlarla, su taşıyan hayvanlarla sulanmış ise masarıflı olduğu için yirmide biri nisbetinde zekat olarak verilmesi gerekir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi mahsulun azlığı çokluğu nazara alınmaz. Ürün sahibinin fakir olması, zengin olması bahis konusu değildir. Aynı zamanda akil-baliğ olması söz konusu olmadığı gibi ne kadar borçlu olursa olsun, öşürünü vermek zorndadır.

İbnu Abidin diyor ki: "Eğer arazisi ot ile, sögüt ve kavak, selvi ağacı ile gelir sağlayıp içinde yetiştirilip satılıyorsa onlarda da öşür vardır." Hatta "Şürünbülâlî" satma kaydını da zikretmemiştir. Yani ister satsın ister satmasın tarlasında kesip biçtiğinde öşürü gerekir."(55)

Bu gibi hadisi şeriflerden anlaşılan mana şudur; yer yüzünde akan sular veya yağmur suyu ile sulanan, ya da susuz yetişen bütün zirai mahsulun tamamında, hatta kesilip kerestesinden istifade edilen kavak, selvi gibi ağaçların onda biri zekat olarak fakire verilmesi gerekir. Fakat paralı su ile sulanırsa yirmide biri zekat olarak gerekir.

Fazla masarıf gerektirmeyen yalnız hortum ve borularla arazisine su akıtan kimsenin misali, kanal açma suretiyle toprağına su akıtana benzer ki daha evvel öyle bir masarıf nazara alınmaz dedik. (öşürden düşürülmez)

---

(55) İbnu Abidin c. 2, s. 50

VERGİ ZEKAT'IN YERİNE GEÇMEZ

Vergi hiç bir zaman zekatın yerine geçmez. Zira her ikisinin gaye ve amaçları, sarf edilecek yerleri, miktarları birbirlerinden apayrıdırlar. Nitekim İbnu Abidin şöyle der:

ان بعض فسقة التجار يظن ان مايؤخذ من المكس يحسب عنه اذا نوى به الزكاة الخ

"Gerçekten ticaretle meşgul olan bazı fasık tüccar vardır ki, kendilerinden alınan vergi zekata niyet getirildiği zaman onun yerine geçeceğini zannederler. Bu zan batıldır. Zira devlet reisi vergi memurlarını zekat almaları için tayin etmiyorlar. İster üzerine zekat farz olsun, ister olmasın, ister mahsul az olsun, ister çok olsun, onlar ancak buldukları malın vergisini toplamaya memurdurlar. Vergi verilirken zekata niyet edilirse dahi sahih görüşe göre zekat yerine geçmez. Ayrıca zekat verilmesi gerekir. Ne yazık ki mala taparcasına malın aşıkı olan o gafil kimseler nefs-i emmare ile şeytanın vesveselerine kapılarak ilahi emir olan zekatı vermekten kaçınmaktadırlar."[56] Zaten günümüzdeki devletlerin hemen hemen tamamı dini değil, belki laik sistemle idare olunmaktadırlar. Zekat ise dinin gereğidir. Zekat ile vergi şu hususlarda birbirlerinden ayrılmaktadırlar;

فى الاسم والعنوان الزكاة تدل على الطهارة والنماء الخ

"1- İsim ve unvan bakımından; zekat temizlik, artmak, bereketlenme gibi manalara gelir. Bu bereket yalnız mala mah-

(56) İbnü Abidin c. 2, s. 39 -Beyrut-Lübnan (İhyauttürasilarabi)

sus değil, belki insana da şamildir; zekâtı alan muhtaç kimsenin nefsi hasedden, kin ve buğuzdan temizlendiği gibi veren de aşırı derece dünya hırsından, cimrilikten temizlenmiş olur. Nefsinde, malında, ehlinde bereket ihsan edilir. Vergi ise bir külfettir. (Devletin yüklediği mecburi bir yüktür)'' Kardavi şöyle devam eder:

وان الزكاة عبادة فرضت على المسلم شكراً الخ

2- Muhakkak ki zekat müslümanın üzerine mali nimetin fiili bir ilahi şükrü olarak Allah Teâlâ tarafından farz kılınmış bir mali ibadettir. Vergi ise ibadet manasından uzak sırf kanuni bir gerekliliktir. Bunun içindir ki zekat ancak müslümanlara farz olunur. Fakat harac (vergi) gerektiğinde hem müslümana, hem de kafire yüklenir.

في تحديد الأنصبة والمقادير

3- Nisab ve miktarlar bakımından da birbirlerinden ayrılırlar. Zira zekat için şer-i şerif bir nisab ve miktar tayin etmiştir. Kimse onu tebdil edemez (değiştiremez) Ama haraç öyle değildir. Devlet reisin görüşüyle çoğaltılıp azaltılabilir.

فى الثبات والدوام وان الزكاة فريضة الخ

4 - Sebat ve devamlılık bakımından, zekat yer yüzünde islamiyet ve müslümanlar olduğu müddetçe daimi bir farizadır. Vergi için sebat ve devam söz konusu değildir.

فى الاهداف والمقاصد الخ

5- Hedefler ve maksatlar bakımından ayrılırlar.

6- Teşri kaynağı ve her birisinin nazari gayeleri bakımından da ayrılmaktadırlar.

في المصرف

7- Sarf edilecek yerler; zekatın verileceği yerler ile verginin sarfedileceği yerler birbirinden apayrıdır. Aynı zamanda zekat; Allah (c.c)'nun bir emri olup, inanç yönünden de bir dini farizadır ki, zekatı ihtiyaç olsun olmasın her zaman ayırıp vermek gerekir. Zekat muhtaçlar için daimi bir gelir kaynağı durumundadır. Hiç bir ümmet yoktur ki bununla mükellef olmasın. Vergiler ise ihtiyaç hasıl olduğu zamanlarda hükümetlerin koydukları bir kanuni yükümlülüktür. Bunların birinin diğerinin yerine geçmeyeceği bir gerçektir. Her ikisi de teşrî, kaynak, miktar, hedef, istikrar, devamlılık bakımından ayrı ayrı haklardır.

Dolayısıyla vergi, zekatın yerine geçer diye düşünen ve bu hususta fetva veren insan büyük bir vebalin altına girer, imanından korkulur. Hakiki İslam devletinin geliri çok olduğundan fevkalâde haller dışında pek vergiye ihtiyaç duymaz.

İSLAM DEVLETİNİN GELİR KAYNAKLARI

واردات الدولة الاسلامية هذه :

١ — الخراج ٢ — العشور

٣ — واردات المؤسسات الخاصة للدولة الخ

"İslam devletinin gelirleri şunlardır: 1- Haraç: gayri müslimlerden alınan vergidir. 2- Öşür: (Müslümanlardan alınan mahsul zekatıdır) Zekatın sarf edilecek yerleri malumdur. Haraç ise şu yerlere sarf edilir:

"Müslümanların başlarına gelen bela ve afetlerde, harb eden mücahidlerin ve âilelerinin erzaklarına, silahlarına, fet-

va ve tedrisatla meşgul olan alimler ve hasbi olarak müslümanların işlerini yürütenlerin ihtiyaçlarının temini için sarf edilir. Aynı zamanda köprü, sulama işlerinde, kanal açmak gibi âmme hizmeti sayılan her şeyde sarf edilir."[57]

Diğer fıkıh kitabları da aynısını kayd ederler. Serahsi şöyle der:

"Haraç müslümanların başlarına gelen felaketlerde, gazilere, onların ve âile fertlerinin erzağına, müftü, müderris ve hasbi olarak müslümanların işlerini yürütenlere sarf edilmesi gerektiği gibi, köprü, sulama işleri gibi amme hizmetinde de sarf edilir."[58]

Zaten İslâmi prensip dahilinde bu gibi gelirler İslâmi devlet olup da onun tarafından ele alınarak yerli yerince sarf edilmiş olsaydı, tam manasıyla sosyal adalet sağlanır, komünizm, kapitalizm fikri tamamen ortadan kalkardı. Maateessüf dertlerimizin şifası olan bu gibi ilahi emirler uygulanmamaktadır.

3- Su ve elektrik gibi devlet eliyle işletilen müessese ile devlete âit özel mülklerin gelirleri, 4- Gümrük ve geçiş rüsumu (vergisi, harcı) Bu Hz. Ömer (r.a) zamanında gerçekleşmiştir. Hadise şöyle cereyan etti:

إِنَّ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ كَتَبَ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَقُولُ إِنَّ تُجَّارَ الْمُسْلِمِينَ إِذَا دَخَلُوا دَارَ الْحَرْبِ أُخِذَ مِنْهُم الْعُشْرُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ عُمَرُ خُذْ أَنْتَ مِنْهُمْ كَمَا يَأْخُذُونَ مِنْ تُجَّارِ الْمُسْلِمِينَ

(57) El İslam c. 2, s. 476-7 (Said Havva)
(58) Mebsut c. 3, s. 18

"Gerçekten Ebu Musa el-Aşâri müslüman tüccarlar kafirlerin memleketlerine ticaret malı götürdüklerinde kafirler onlardan 1/10'u gümrük vergisi alıyorlar, diye Halife olan Hz. Ömer'e (r.a) yazı ile malumat verir. Hz. Ömer de (buna mukabil küfür ülkelerinden İslam diyarına mal getiren) gayri müslim tüccarlardan onların müslümanlardan aldıkları gibi sen de, vergi (gümrük) al diyeyazı ile emir verdi)[59]

5- Amme arazisinin dış ve iç gelirleri, meraların geliri. 6- Varisi olmayan terekeler (ölünün arkasında bırakılan mal) ve sahibi bulunmayan mallar 7- Şer'î müsadereler: Bu hususta Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

قال النبى ﷺ وَمَنْ مَنَعَهَا فَإِنَّا آخِذُوها وَشَطْرَ (وَشُطْرَ) مَالِهِ (مَالُهُ) عَزْمَةً مِنْ عَزَمَاتِ رَبِّنَا لاَيَحِلُّ لآلِ مُحَمَّدٍ مِنْهَا شَيْءٌ

"Herhangi bir müslüman zekatını vermekten imtina ederse vermediği zekat miktarı ile (ona ceza olarak) ayrıca malının yarısını veya bir kısmını da alır, devlet hazinesine teslim ederim. Bu Rabbimizin üzerimize gerekli kıldığı bir vecibedir. Zekattan hiç bir şey Muhammed ve ehline helal olmaz"[60] Bu hüküm bazı müctehidlere göredir. Said Havva şöyle devam eder:

نفهم من هذا النص ان مانع الزكاة يصادر جزء من ماله زيادة على الزكاة تعزيراً وهذه المصادرة مرجعها الى بيت مال الزكاة وهنا مسئلة هى نتيجة لانعدام الحكم الاسلامى فى اقطار العالم

(59) El İslam c. 2, s. 485
(60) Tac, c. 2, s. 15

الاسلامی فان کثیراً من الناس مرت علیه سنون لم یؤد فیها الزکاة الخ

"Bu hadisi şeriften anlıyoruz ki, zekatını vermeyen müslümanın cezası, İslam devleti tarafından, verilmeyen zekat miktarına ilaveten malının bir kısmı da müsadere edilmesi ve müsadere edilen malın da zekatın toplandığı anbara konulup (fakirlere dağıtılmasıdır)

Burada (önümüze) şu mesele çıkıyor ki, İslâm aleminin her tarafında islami hükümlerin icrası yok olmuştur. Zira gerçekten bir çok insanlar senelerce zekatlarını vermedikleri halde maalesef böyle bir uygulamaya tabi tutulmamışlardır. Şayet hakiki bir İslâm devleti olmuş olsaydı zekatını senelerce vermeyen kimselerden ceza olarak verilmeyen zekatının mikdarı ile beraber bir kısım malını da alır, fakirlere dağıtır, dertlerini izale ederdi"(61)

Temennimiz, İslam aleminin yer yüzünde ilahi hilafet makamını ihraz ederek, birlik ve dirlik içinde ihmal edilmiş bu gibi dini hükümleri icra edip, bütün insanlık aleminin huzur içinde yaşamalarına vesile olmalarıdır.

8- Cizye: Kadınlardan, ihtiyarlardan, çocuklardan, âmalardan ve kötürümlerden alınmaz. İmam-ı Azama göre cizye hususunda ehl-i küfür üç kısma ayrılmıştır: Zengin, orta halli ve fakirlerdir. Zenginlerden senede 48, orta hallilerden 24, fakirlerden ise 12 dirhem alınır. Bu onların askerlik bedelidir. Zira İslam devleti onlara güvenip de askeri hizmette kullanamaz. Askerlik Allah (c.c) yolunda cihad demektir. Cihad

(61) El İslam c. 2, s. 489

ıse her şeyden önce bir inanç meselesidir. Oysa, insanları kendi inançlarına zıt bir işte çalıştırmak, İslâm'ın prensibine aykırıdır. Sonra biz müslümanlar gayri müslim kimselerle savaşırız. Şayet İslam ordusunda gayri müslim yer alıyorsa ellerinden geldiği kadar müslümanların mağlup olmaları için çalışırlar. Çünkü aklen de düşünürsek hemen anlarız ki, aynı inanç ortağı olan kimseler birbirlerini destekler, değil birbirlerini öldürmek bilakis birbirlerini himaye ederler. Hele bilhassa onlardan kumandanlar olursa, başında bulunduğu müslüman askerlerini kafirlere kırdırırlar. Nitekim tarihte bu gibi haller, olaylar yaşanmıştır. İslâm ordusu öyle hain, kafir kumandanlardan, askerlerden zarar görmüşlerdir. Ne yazık ki ibret alan azdır. Evet hakikaten İslam şuuru ile yetiştirilmiş askeri kumandan ve devlet ricali olsaydı komünizme, siyonizme, şaki ve kafirlere fırsat vermezlerdi. Hali hazırdaki huzursuzluk ise İslamiyete arka veren, Allah'ın emirlerini dinlemeyen neslin yüzündendir. Zira Allah'tan korkan insan, Kur'an'ın emrini dinleyerek hakkıyla vazifesini yapar herkesin hakkını korumaya çalışır ve değil insanlara hiç bir canlıya zarar veremez. Ne yazık ki bu asırdaki zihniyete göre kafir tahsil görüp rütbe sahibi olarak kumandan olur. Fakat İmam olabilecek kimseye bu rütbe layık görülmüyor. Lafa gelince de müslümanlığı kimseye vermiyorlar. Halbuki başta Hazret-i Muhammed (a.s) olmak üzere bütün peygamberler (a.s) birer ordu kumandanı, din ve dünya lideri idiler. Allah (c.c) öylelere akıl versin, hidayet nasib eylesin.

ÖŞÜR'ÜN VÜCUBUNUN ŞARTLARI

وشرط وجوبه نوعان الاول شرط الاهلية وهو الاسلام والعلم بالفريضة واما العقل والبلوغ فليسا من شرائط الوجوب حتى

يجب العشر فى ارض الصبى والمجنون ولهذا جاز للامام ان يأخذ جبراً وكذا لومات من عليه العشر يؤخذ منه بخلاف الزكاة وكذا ملك الارض ليس بشرط للوجوب فى الاراضى الموقوفة النوع الثانى شرط المحلية وهو ان تكون عشرية وان يكون الخارج مما يقصد بزراعته نماء الارض

(Öşürün vücubunda şu iki husus şarttır: Biri öşrü vermeye mükellef olan kimsenin ehil olması (müslüman) ve farz olduğnu bilmesidir. Akıl ve erginliğe gelince; onlar şart değildir, hatta bu bakımdan çocuk ve delinin arazisinden çıkan ürünün öşürü de gereklidir. Bundan dolayıdır ki, İslami devlet başkanı öşürü zorla alabilir. Keza üzerinde öşür (Mahsul, zekatın) borcu olup da ölen kimsenin terekesinden (mirascıların rızasına bakılmadan) alınır. Diğer malların zekatı ise öyle değildir. Ancak mirascıların rızası ile alınabilir.) Keza yerin mülk olması da şart değildir. Vakıf edilen arazilerin öşrü de gereklidir. (Bu arazilerin ister cami gibi maliki belli olmayan amme menfaatine vakıf edilmiş olsun, ister de maliki belli olan (belirli kimselere) vakıf edilmiş olsun fark etmez. (İmam'ı Şafii'ye göre ise maliki belli olan kısmın içine giren vakıf arazisinin öşürü gerekir. Fakat amme menfaatına vakıf edilip de sahibi belirsiz cami ve Kur'an kursları gibi yerlere ait evkafta öşür gerekmez.) İkinci şart yerin öşür arazisi olması ve çıkan mahsulun ekilmesi ile yerin verimliliği kast edilmesidir.)[62]

Hali hazır müslümanların ellerinde bulunan araziler öşre tabidir. Daha evvel de bahsettik.

---

(62) Fetavay-ı Hindiyye c. 1, s. 185 (Beyrût-Lübnan)

ÖŞÜRDEN MÜSTESNALAR

الاصل عند ابى حنيفة رحمه الله تعالى ان كل مايستنبت في الجنان ويقصد به استغلال الاراضى ففيه العشر والمستثنى خمسة اشياء السّعف فانه من اغصان الاشجار وليس في الشجر شيىء والتبن فانه ساق للحب كالشجر للثمار والحشيش فانه لايقصد به استغلال الاراضى والطرفاء والقصب والمراد القصب الغار

"Esasen İmam-ı Azam'a göre yeşillikler (sebzeler dahil) bahçelerde toprakta yetiştirilip, gelir sağlanan ve ekilmesiyle yerin verimliliği kasdedilen her ürünün öşrü gereklidir. Ancak öşürden müstesna olan mallar şunlardır:

1- Hurma ağacının dalları: Ağaçların kendisinden öşür gerekmediği için hurma gibi meyve veren ağaçların dallarından da zekat vermek gerekmez.

2- Saman: Meyvaların ağaçları gibi bunlar da hububatın saplarıdır. Dolayısıyla öşre tabi değildir.

3- Çayır otu: Bununla herhangi bir gelir temin etmek kasd edilmez. (yerden yolunarak temizlenir. Yani zararlı olduğu için yerden atılır.)

4- Ilgın ağacı: O da aynı hükmü taşıdığından öşre tabi değildir.

5- Farisi kamışı: (İçi boş ve boğumlu olan bitki. Bu da aynı sebebten öşre tabi değildir) Fakat şeker kamışıyla zarira kamışında öşür vardır.)[63]

---

(63) Mebsut c. 3, s. 1 (Darulmârife-Beyrut-Lübnan)

KAMIŞLARIN ÇEŞİTLERİ HAKKINDA

Fıkıh kitaplarımızda şöyle bir açıklama vardır:

القصب ثلاثة انواع الفارسىّ ولاعشر فيه الخ

"Kasab: (kamış) üç kısma ayrılır:

1- Farisi kasab; içi boş, boğumlu ot demektir ki, bunda öşür yoktur.

2- Zarire kasabı; sümbül kasabı demektir ki, ona zarire denmesinin sebebi; ufaltılıp, ilaçların içine karıştırılmasıdır."(64) Lugat kitabları ona "NARDİN" derler. Ve nardini de şöyle tarif ederler;

الناردين نبات طيب الرائحة منه انواع تزرع للزينة وانواع تنبت برية الخ

"Nardin: Güzel kokulu bir nebattır. Bir kaç çeşide ayrılır. Bir kısmı süs için ekilir, kimisi de çölde kendiliğinden biter. Kökünden faydası çok olan bir koku cinsi meydana gelir ki; ona Romi sümbülü de denir. (Hind Sümbülü) Avrupa ve batı asyada biter. Bu da öşre tabidir."(65) Evet üç çeşid kamış vardır. Birisinde öşür yok, diğerlerinde vardır. Nitekim şöyle denilir:

وقصب السكر ان كان يخرج منه العسل يجب فيه العشر وان كان لايخرج منه العسل الخ

---

(64) Dürer Gürer c. 1, s. 187 (Dersaadet) -Mecmaul Enhur c. 1, s. 177(1309)
(65) Müncid, s. 800

3- "Şeker kamışı, eğer ondan bal (şeker maddesi) çıkıyorsa, öşre tabi, bal çıkmıyorsa öşre tabi değildir. Tıpkı kendisinden kalem yapılan farisi kamış gibi. Öşre tabi olan diğeri ise Hind memleketinden getirilip, dövülen kısmından güzel kokusu olan zarire kamışıdır ki, onda da öşür vardır. Ona Zarire denmesinin sebebi şudur: Zerre halinde ufaltılıp ilaçlara katıldığı içindir"[66] (Öşür, şeker kamışının sapında değil de ondan çıkan balda vardır)[67]

Fakir olsun, zengin olsun öşürü vermek mecburiyetindedir, dedik. Ancak fakirin mahsulu İmam Ebu Yusuf'un kavline göre beş Vas'k (653 kgr)'a ulaşmayınca vermemeyebilir. Zengin ise İmam-ı Azam'ın kavline göre hareket edip, ürünün azından da çoğundan da (onda) biri nisbetinde zekatını vermesi gerekir. Yani nisab söz konusu değildir. Öşrünü vermeye mecbur olan fakir, başkasının zekatını da alabilir. Fakat nisaba malik olup da diğer malların zekatını vermekle müellef olan kimsenin başkasından öşür, zekat alması caiz değildir. Bunu daha önce de zikretmiştik.

(66) Mecmaülenhur c. 1 s. 177 -Fethülkadir c. 2, s. 190
(67) Dürer-gurer Haşiyesi Şırınblali c. 1, S. 187 -(Dersaadet)

DİĞER MALLARIN ZEKATININ VÜCUBUNUN ŞARTLARI

Fetava-yı Hindiyye'de şöyle sıralanıyor:

وَأَمَّا شُرُوطُ وُجُوبِهَا فَمِنْهَا الْحُرِّيَّةُ وَمِنْهَا الْإِسْلَامُ وَمِنْهَا الْعَقْلُ وَالْبُلُوغُ وَمِنْهَا كَوْنُ الْمَالِ نِصَاباً وَمِنْهَا الْمُلْكُ التَّامُّ الخ

"Zekatın vücubunun şartlarına gelince, onlar da şunlardır:

1- Hürriyet: (Kölelik kaydı altında bulunan, düşman tarafından esir edilen kimselere zekat farz değildir.)

2- Müslüman olmak: (Gayri müslimler dini hükümlerle mükellef değillerdir. Kendisine zekat farz olduktan sonra daha bu hakkı ödemeden ölürse, zekatın farziyyeti düştüğü gibi irtidattan evvelki zamana ait borçlar da sakıt olmuş olur. Hatta yıllarca mürted kaldıktan sonra yeniden İslam'a dönerse irtidat yıllarının zekatı kendisine gerekmez. İmam-ı Şafiye göre ise gerekir.)

3- Akıl ve erginlik çağına girmektir: (Şafii'ye göre çocuğun velisi onun malından zekat vermek mecburiyetindedir. Ona göre çocuğun malında da zekat gerekir.) Hanefilere göre çocuklar ne kadar zengin olurlarsa olsunlar zekat vermeleri gerekmediği gibi velilerinin de onların malından vermeleri gerekmez. Ancak zirai mahsulün zekatında bu şart gerekli değildir. Yani velileri onların öşürünü (mahsül zekatını) vermeleri gerekir.

Yıl tamamında akli dengesini kaybeden kimse ne kadar zengin olursa olsun zekat vermesi gerekmez. Ancak yılın bir kısmında velev ki az da olsa normala dönerse o takdirde zekat vermesi gerekir. Bütün bir seneyi baygın ya da komada geçiren zenginin, zekat vermesi gerekir.

4- Zekata tabi olan malın nisaba ulaşmış olması (Nisabin manası: zekatın vücubu için şeriatın tespit edip, kesinleştirdiği muayyen bir mikdardır)"[1] Zekatı verilecek mal için konulmuş olan nisabı ayrı ayrı bölümlerde zekata bağlı mallar açıklanırken, tarif ve izah edilecektir. Ancak daha önce bahsettiğimiz gibi ziraî ürünlerde nisab söz konusu değildir. Sair malların nisab mikdarı olmadıkça zekatı gerekmez. Buna delil olarak da şu hadisi şerif ileri sürülmektedir:

وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ اَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ

"Ve beş okka (200 dirhemden) az olan gümüşte zekat yoktur"[2]

وَمِنْهَا الْمُلْكُ التَّامُّ وَهُوَ مَا اِجْتَمَعَ فِيهِ الْمُلْكُ وَالْيَدُ وَاَمَّا اِذَا وُجِدَ الْمُلْكُ دُونَ الْيَدِ كَالصَّدَاقِ قَبْلَ القَبْضِ اَوْ وُجِدَ الْيَدُ دُونَ الْمُلْكِ كَمُلْكِ الْمَدْيُونِ لاَ تَجِبُ فِيهِ الزَّكَاةُ الخ

5--"(Zekatın farz olmasının şartlarından birisi de) "Tam manasıyle kişinin mala sahip olmasıdır. Bu tabirden maksad, (zekata tabi olup, nisaba eren malın) hem mülkiyetinde, hem elinin altında bulunması demektir. O halde yalnız mülkiyetinde olur da elinin altında bulunmazsa kadının kocasından alacağı mehir gibi zekat gerekmez. Bunun gibi mülkiyetinde

(1) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 172
(2) Tac c. 2, s. 16 -Fıkhussünnet c. 1, s. 299 · Feyzulkadir c. 5, s. 376

olmaz da elinin altında bulunursa borçlunun elindeki mal ve para gibi, yine zekatı gerekmez."[3]

6-" Nisab miktarı malın asıl ihtiyaçtan fazla olmasıdır. Asıl ihtiyaç, insanın dünya hayatında onsuz yaşması mümkün olmayan şeylerdir. Onlar da şunlardır: a) Oturmak için ev. Yapılan evin değeri ne kadar yüksek olursa olsun ihtiyaç sayılır. Böyle ihtiyaç olan evi satmaktan ehl-i ilim men' etmişlerdir. Hatta şayet sahibi onu satarsa yerine bir ev alması gerekir" derler.[4]

b- Örfe göre giyim eşyası: Bu herkesin haline ve makamına göre değerlendirilebilir.

c- Binek: Bu devirde motorlu araçlar da yerine göre ihtiyaçtan sayılır. Yani at, beygir, merkeb, deve gibi hayvanlar ile günümüzdeki ticari olmayan sırf ihtiyaç için kullanılan vasıtalar da asli ihtiyaç sayılır. Ancak lükse kaçmamak şartı ile, yani ihtiyaca cevap verecek şekilde asgari fiatla alınabilen araba ile yetinilmelidir. d- Evde kullanılan lüzümlu eşyalar. Bu da modaya, israfa girmemek şartı iledir.

e- Hizmetçi

f- Lüzumlu eşyalar: İlim adamının kitabları, sanat erbabının aletleri, tezgahları, harbte kullanılan silahlar ve diğer ihtiyaç duyulan şeyler. g- Nafakası ve kendisine nafakası vacib olan aile fertlerinin yiyecek ve giyecekleri"[5] Ancak İslam dini sade bir hayat ister. O kadar ki, üç takım elbiseden fazla elbiseyi zaid olarak görmüştür. Nitekim fıkıh kitablarımızda şöyle denilir: "Dört takım elbiseye sahib olan bir kim-

(3) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 172
(4) Mebsut c. 2, s. 197
(5) Fetavay-ı hindiye c. 1, s. 172

se eğer dördüncü takım elbisesinin değeri nisaba ulaşıyorsa fıtır sadakası ile kurban kesmeyi gerektirecek şekilde zengin sayılır."[6]

(Şafii'ye göre ise modaya kaçmamak şartıyla) "bir kimsenin kendisine münasib elbiseleri ne kadar çok olsa dahi israf sayılmaz."[7] Bununla beraber her müslüman iktisatlı olmalı ve bütün imkanını İslâm'ın uğrunda harcamalıdır. Maalesef nice mağrurlar vardır ki, zevklerini okşayan modaya uyarak dolaplarını türlü türlü elbiselerle doldurmaktadırlar. Resulullah (a.s) mealen şöyle buyurur: "Ümmetimin üzerine öyle bir zaman gelecek ki kişi sabahleyin bir çeşit, akşam üstü bir başa çeşit elbise ile gezip dolaşarak, çalım satacaktır" Evet mübah şeylerden ölçülü olarak istifade etmek meşrûdur. Nitekim Resulullah şöyle buyurur: "İsraf ve kibir yapmaksızın ye, iç, giy ve sadaka ver"[8] kadınlar da erkeklerden daha ziyade modaya, süse meraklı olup, her taraflarını süslendirerek şeytanın askerlerini çoğaltıp fakir ve dindar kadınları hor ve hakir görürler. Halbuki kadın yalnız kocası için süslenecek, binaenaleyh ona altın helal kılınmıştır. Dikkat etmelidirler. Ne yazık ki Allah (c.c)'nun farz kıldığı malının zekatını dahi vermekle fukaraları yedirip giydirerek cennet hülleleri kazanmaya çalışmazlar. Resullullah (a.s) şöyle buyurur:

عَنِ اِبْنِ مَسْعُود رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ اَيُّمَا مُسْلِمٍ كَسٰى مُسْلِماً ثَوْباً عَلٰى عُرْيٍ كَسٰاهُ اللّٰهُ مِنْ خُضْرِ الْجَنَّةِ وَاَيُّمَا مُسْلِمٍ أَطْعَمَ مُسْلماً عَلٰى جُوعٍ اَطْعَمَهُ اللّٰهُ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ

(6) İbniâbidin c. 5, s. 198
(7) Nihayetüddrib, s. 83 (1957/1376)
(8) Muhtarul-Ahadis S. 111

وَأَيُّمَا مُسْلِمٍ سَقَى مُسْلِماً عَلَى ظَمْأٍ سَقَاهُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ

İbn Mesut (r.a)'dan Peygamber (a.s) şöyle buyurur: "Herhangi bir müslüman (elbiseye muhtaç olan) bir müslümanı giydirirse Allah (c.c) ona cennetin yeşil elbiselerinden elbise giydirir. (Yine) herhangi bir müslüman aç bir müslümanı doyurursa Allah (c.c.) ona Cennet meyvelerinden yedirir. (Yine)... herhangi bir müslüman susamış bir müslümana su içirirse Allah (c.c) ona ağzı (miskle) mühürlü cennet şarabından içirir."(9) (Yani cennet şerabiyle (nefis meşrubatıyla) kendisine dünyadaki ameline göre ikram edilir.) Ona Cennetin halis, temiz, ağzı misk ile mühürlenmiş, içildikçe Allah (c.c)'nun aşkını artıran, insanı rahatsız etmeyen şarabı ikram edilir.

Evet öylelere daha özel ikramlar yapılır, yoksa bütün cennet ehli bu gibi nimetlere mazhar olurlar.

NAFAKA HAKKINDAKİ İHTİLAFIN BEYANI:

Yiyecek maddeleri de iklime göre dğerlendirilebilir, kimi iklmlerde bir senelik nafakaya, kimisinde altı aylık kimisinde de bir aylık ihtiyacını karşılay cak kadar bulunması gerekir. Zira bazı memleketler vardır ki senenin çoğu yazdır. Oralarda çalışıp, rızık temin etmek mümkündür.

Bazısında ise daima kıştır, çalışma imkanı bulunmadığından bir senelik erzağa gerek vardır. İşte her halde bunun içindir ki fıkıh kitablarımızda şöyle denir: "Eğer birisinin elin-

(9) Feyzulkadir C. 3-S. 143 -Tac C.2-S. 41 Süneni Ebi davut c. 5-s96 (Avnulma'bud)

de iki yüz dirhem miktarında yiyecek olursa bakılır, şayet o yiyecek ancak bir aylık nafakasına yetiyorsa ona zekat verilebilir, eğer bir senelik nafakasına yetiyorsa bir kavle göre zekatı alması caiz, bir kavle göre de zengin sayıldığından caiz değildir."(10)

Şu ibareyi de yazalım:

لعل هذا علٰى اختلاف الاشخاص وكسوباتهم فمن يحصل أثر كسبه فى سنة كالزراعة فيعتبر فى حقه سنة ومن فى شهر فكذا

"Bu konudaki ihtilaf kişilerin durum ve kazanç şekillerine göre değerlendirilebilir. Kazanç mahsulu senelik ise örneğin ziraatçi kimse (hakkında) bir senelik nafaka gerekli olur. Aylıkçı kimse ise aylık nafakasının olması gerekir."(11)

Fakat bir senelik erzak asli ihtiyaçtandır. Zahirurrivayete göre onunla kişi zengin sayılmaz. Resulullah (a.s) aile fertlerine bir senelik erzağı saklardı. Ve bunu ihtiyaç olarak kabul ederdi. Nitekim fıkıh kitaplarımız şöyle kaydederler:

وقد روى ان رسول الله ﷺ إدّخر لنسائه قوت سنة

"Peygamber (a.s)'ın ailelerine bir senelik erzağı sakladığı gerçekten rivayet edilmiştir."(12)

Evde süs ve zînet olarak bulundurulan zümrüt, yakut, inci ve benzeri şeylerin zekatı gerekmez. Ancak zînet eşyası altın olursa zekatı gerekir. Şafii'ye göre kadının zîneti zekata tabi değildir. Ancak örf ve adete göre fazla sayılırsa, mesela 200 miskal gibi bir miktarda olursa Şafii'ye göre de zekata

(10) İbnuabidin C. 2-S. 65 -Fethulkadir c. 2, s. 216
(11) El hadımi c. 2, s. 183 (1257, Bulak, Kahire)
(12) Bedâiussenâî, c. 2, sh. 48 İbni Abidin, c. 2, sh. 65 Muğnil muhtac, c. 3, sh. 114

tabi olur. Bir miskalın ağırlığı Hanefi hariç, cumhura göre 3.60 gram olduğunu muasır alimlerimiz tesbit etmişlerdir. O halde fazla ve israf sayılan böyle bir kadın zînetinin gram tutarı şudur; 3,60 × 200 = 720 gr. kadının böyle bir altın zîneti varsa o zînetin yalnız israf sayılan kısmının değil de tamamının zekatını vermelidir. Aynı zamanda böyle bir zînetin takınması da mekruhtur. Zühayli yarım kilo kadar kadın zînetini örfe göre fazla ve israf saymıştır. Ona göre kadının altını yarım kilo kadar olursa zekata tabidir.

7- Nisaba erişip senesi dolan mal ve paranın borçtan fazla olması: Bu borç ister kul hakkı olan borç olsun isterse ilahi borç olsun farkemez. Nitekim şöyle denilir:

ومنها الفراغ عن الدين كل دين يمنع وجوب الزكاة سواء كان الدين للعباد او لله تعالى كدين الزكاة

"Hangi cins borç olursa olsun ister kul borcu isterse Allah'a olan borc olsun zekat gibi. Önce o maldan çıkarılacak daha sonra eğer kalan mal nisab miktarı ise zekatı verilir"[13] Şunu tekraren hatırlatalım ki borç zirai mahsulu etkilemez. Ne kadar borcu olursa olsun zirai ürünlerin zekatının verilmesi gerekir. Borçlu bir kimsenin nasıl hareket edeceğini bir misal ile izah edelim;

Meselâ: Alacağı ile beraber beş milyon parası veya zekata tabi olan malı olup da üç milyon da borcu varsa, evvela borcuna mukabil üç milyonu mevcud malından çıkardıktan sonra geri kalan iki (2) milyonun zekatını 1/40 nisbetinde hesab edip vermesi gerekir. İmam'ı Şafi'ye göre ise borçlar nazara alınmadan mevcut malın zekatı verilir.

13) Fetavayi hindiyye c. 1, sh. 172 İbni Abidin c. 2, sh. 7

Zekat hususunda vadeli ile vadesiz borçlar aynıdır. O halde yıl sonunda elinde nisab miktarı para ya da mal bulunduğu halde bir iki yıl sonra ödemekle mükellef olduğu borcu varsa bu borç miktarını nisaba erişen maldan düşürdükten sonra geriye kalan nisab miktarından zekat verilir. Kul tarafından istenmyen sırf Allah hukuku olan borçlar zekata mani değildir. Mesela nezirler (adaklar) keffaretler, sadaka-i fıtır ve hac gibi ibadetler ne kadar çok olursa olsun zekatı etkilemez. Zekat ise her ne kadar hukuk-ı ilahiyyeden olsa da yine kul hakkı da sayılır. Zira daha evvel bahsettiğimiz gibi verilmediği takdirde cumhur-i ulemaya göre yetkili amir tarafından alınması gerektiğinden bu da insanlar tarafından istenilen borçlardan sayılır. Şu noktayı belirtmek gerekir. Zekata mani olan borç zekatın vücubundan önce zimmetine teâlluk etmeli. Yoksa zekatın edası vacib olduktan sonra borçlanırsa bu borç zekatı etkilemez. Yani böyle bir borcu nazara almadan mevcut malın zekatını vermek mecburiyetindedir. Hatta sene esnasında borçlanırsa bu dahi ihtilaflı bir konudur. Nitekim şöyle denilir:

واما الدين المعترض فى خلال الحول عند محمدٍ يمنع وجوب الزكاة وعند ابى يوسف لايمنع

"Sene içinde (zimmete) terettüp eden borca gelince, imam Muhammed'e göre zekatın vücubuna mani, fakat İmam Ebu Yusuf'a göre mani değildir"[14] Yani bu durumda imam Ebu Yusuf'a göre borcunu düşürmeden mevcut malının zekatını vermek mecburiyetindedir. O halde bu meselede ihtilaf olduğu için dikkatli olmamız gereklidir. Yani yıl esnasında borçlanan zat,

(14) Aynı eset ve aynı c. sh. (Fetavayı hindiye)

borcunu mevcut malından çıkarmadan zekatını verirse takvaya daha uygundur.

Bir adamın borcu olup da elinde nisab miktarı olan bir kaç çeşid malı olursa nasıl bir sıra takip etmeli:Ona en kolay geleni borca sayabilir. Mesela: Borçlu bir adamın elinde altını, gümüşü, parası, ticaret malı ve otlak hayvanları varsa bu durumda şu sırayı takip etmeli: "Evvela altın, gümüş ve parayı borca sayar, daha sonra ticaret malını, daha sonra da hayvanlarını borcuna mukabil tutar", borç miktarını düşürdükten sonra geriye kalan malın zekatını verir.

Şu noktayı da belirtmemizde yarar vardır;

Bir kimse, kendisinin ve âilevi fertlerinin ihtiyaçlarını görmek için harcamak üzere nisab miktarında bir meblağ nakid para yanında bırakıp da nisab miktarından eksilmeden senesi dolarsa zekatını vermesi gerekir. "Yani bu para benim ihtiyacım içindir" deyip de zekatını vermemezlik yapamaz. Mutlaka vermelidir.

8— Nisaba erip, zekatı verilecek bir malın nâmî (artıcı, üretken olması) şarttır. Ancak nâmî olan mallar da ikiye ayrılır: a) Gerçekten bir artışla artıcı mallar, hayvan, ziraat ve ticaret gibi mallardan meydana gelen artış ve üreme.

b) Takdiren nâmî olanlar: Artmaya, çoğaltmaya elverişli mallar; elindeki veya vekilinin elindeki (nakit para, altın ve gümüş) gibi.

Nâmî olan bu iki tür maldan her biri de iki kısma ayrılır: 1- Yaratılıştan nâmî olanlar. (altın ve gümüş) Çünkü her ne kadar bizzat cevherinden yararlanmak, ihtiyaçları karşılamak mümkün değilse de, değerli maden oldukları için her

zaman her ticarette ve herşeyle mübadelede (değiştirmede) kullanılmaya elverişli oldukları için, nisaba ermiş ve senesi dolmuşsa zekatının verilmesi gereklidir. İster ticarette kullanılmaya niyet edilsin, isterse edilmesin.

2- Fiili nâmî olanlar; Bunlardan başka mallardır. Zekat durumları niyete bağlıdır. Hayvanlar gibi bunlarda artma ise ticarete niyet etmekle veya otlak hayvan olarak beslenme niyetiyle olur. Ticaret malı niyetine tabi ise değerleri üzerinden hesaplanır. Ticaret malı gibi muamele görür. Bu tür mallarda ticaret niyeti açık olabileceği gibi mânen de olabilir. Mesela, satın alınan bir malın satış esnasında ticaret maksadıyla alındığına niyet etmek, açık bir niyettir. Herhangi bir malı ticaret malı karşılığında almak veya ticaret için elinde bulunan bir evi ticaret karşılığında kiraya vermek, delaletten (manen) ticarete niyet sayılır. Ticaret için bir malın geliri de ticaret malı sayılır, velev ki niyet getirmesin. Akit ile eline geçen bağış, sadaka, vasiyet gibi veya akit ile eline geçen mehir, kasden adam öldürmenin sulha karşılık kan bedeli, köle azat etme karşılığı mal ve paralarda ticarete niyet getirmek sahih değildir. Yani ticaret malı sayılmaz. Yalnız bunlar nisab miktarı olursa ve de senesi dolarsa zekatı gerekir. Miras yoluyla eline geçen mal ve nakit için de ticarete niyet getirildiği halde fiilen olmadıktan sonra ticaret malı sayılmaz. Yani miras yoluyla taksim edilen zekata tabi meralarda otlayan hayvanlar ile ticaret malı için varisler bu malların intikalinde ticaret veya o hayvanların ürünlerinden istifade etmek için yine mübah (parasız) olan meralarda otlatmaya niyet ederlerse, niyetlerine göre hareket edip zekatlarını vermeleri gerekir. Aksi takdirde öyle bir niyeti yoksa bir görüşe göre zekatı gerekir bir görüşe göre de gerekmez."(15)

(15) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 174

9- Bir malın zekatının vacib olması için yukarıda belirtilen şartlarla bir de mülkiyetiyle beraber malın kendi sahibinin veya vekilinin elinde bulunması şarttır. Asıl mülkünde baki kalmakla beraber elinden çıkıp bir daha elde edilmesi mümkün olmayan mallara zekat hemen gerekmez. Buna şöyle örnekler verilmiştir:

1- "İnkar edilip şahidi bulunmayan herhangi resmi belgeyle tevsik edilmeyen (kuvvetlendirilmeyen) alacaklar. Şahidi veya sağlam bir belgesi varsa gerekir. 2- Gasb edilen mal veya para, şahidi olmadıktan sonra zekatı gerekmez. Fakat şahidi olursa gâsıbtan (gasb edenden) alınca geçmiş yılların zekatını vermek mecburiyetindedir. Ancak gasbedilen otlayan hayvanlar olursa her ne kadar gasbeden itiraf edip inkar etmese dahi sahibine teslim edilip de senesi geçmedikçe zekatı gerekmez.

Şafi'ye göre ise gasb edilen, çalınan mal otlak hayvanlar hariç her ne kadar şahidi, belgesi olmazsa dahi sahibi kendi malını teslim alınca geçmiş yılların zekatını vermesi gerekir.

3- Yitirilen mal veya para, 4- Denize düşen mal veya para, 5- Çölde gömülüp, yeri unutulan veya belirsiz hale gelen mal veya para. Ancak evde gömülmüşse velev ki başkasının evi olsun zekata tabidir. Zira bulunması mümkündür."(16)

وان كان الدين على جاحد وعليه بيّنة غير عادلة الصحيح انها تجب الخ

"Eğer borca verilen mal borcuyla itiraf etmeyib de inkar

(16) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 174-5-(Beyrut-Lübnan 1980.M.)

edenin üzerinde ise ve onun şahidi olursa her ne kadar adaletli de olmazsa en sağlam görüşe göre o borcun zekatı gereklidir.'' Fakat inkar edilib de her hangi bir belgesi şahidi bulunmayan bir borcun üzerinden yıllar geçtikten sonra bazı deliller, belgeler bulunursa, mesela üzerinde borç bulunan kimsenin insanların huzurunda borcuyla itiraf etmesi gibi, yine de zekatı gerekmez.)

Böyle bir borç ödendikten sonra üzerinden bir yıl geçince zekatı verilir.

''Ancak devrin kadısı böyle bir borcu biliyorsa (elinde sened gibi) birşey varsa o takdirde geçen yılların zekatını vermesi gerekir. Eğer borçlusu borcunu inkar etmiyorsa ister borçlusu fakir olsun, ister zengin olsun mutlaka zekatı gereklidir.''

''Eğer boçluya devrin kadısı tarafından iflas hükmü verilmiş ise o takdirde kendisine teslim edildikten sonra imam Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre geçen yıllara ait zekatının çıkarılıp verilmesi gerekir.''(17)

ولو هرب غريمه وهو يقدر على طلبه او التوكيل بذالك فعليه الزكاة وان لم يقدر فلازكاة عليه

''Ve (yine) eğer borçlu borcunu ödememek için kaçar, alacaklı da onu takip edip, yakalamaya güçü yeterse; veya bir vekil tutmakla onu yakalatabilirse, o takdirde sözü edilen alacağın zekatı gereklidir. Buna güç yetiremezse zekatı gerekmez.''(18)

---

(17) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 174-5-
(18) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 174-5-

İmam'ı Şafii'ye göre bütün mezkur şeylerde zekat gereklidir. (Yani inkar edilen borç, yitirilen, gasb edilen, çölde gömülen) gibi malların hepsinde de zekat vardır. Ancak eline geçince geçmiş yılların zekatını vermek mecburiyetindedir).

İtiraf edilip de inkar edilmeyen borçlar şöyle izah edilmiştir:

الديون المقر بها على ثلاث مراتب عند ابى حنيفة رحمه الله تعالى ضعيف وهو كل دين ملكه بغير فعله لا بدلا عن شيىء ووسط وهو مايجب بدلا عن مال ليس للتجارة وقوى وهو ما يجب بدلا عن سلع التجارة اذا قبض اربعين زكى لما مضى الخ

İmam-ı Azam'a göre: "İnkar edilmeyip de itiraf edilen borçlar üç kısma ayrılır; 1- Zayıf, 2- Orta, 3- Kavî olan borçlardır. Zayıf olan borç; müdahalesi olmaksızın mülk edinilen mal veya para. Bu bir şeye karşılık değildir." miras veya bir mala karşılık olmayan vasiyet gibi ve yahut da maldan başka bir şeye karşılık olup kendi fiiliyle mülk edinilen mal ve para; kadının mihr-i misli, kan bedeli gibi... Bu tip borçlar alınıp da üzerinden bir yıl geçmedikçe zekatlarının verilmesi gerekmez. Orta halli borç; Ticaret için olmayan, bir mal karşılığı gerekli olan borçtur. Yani asli ihtiyaçlardan olan (yenilen, içilen, giyilen vb.) malların bedelleri ile kiraya verilen tarlaların ücretleri gibi şeylerden dolayı olan alacaklar. En sağlam kavle göre bu borçların nisap miktarı alınınca geçmiş yılların zekatının verilmesi gerekir. Kavi olan borç; ticaret mallarının karşılığında olan alacaklar (borç:) Bundan elde edileceği kırk dir-

hemin geçmiş yıllarınki dahil olmak üzere mevcut yılın zekatı ödenir.) Bedai c. 2. s. 10 fetava-yı hindiye. Konuyu bir misal ile izah edelim:

Bir kimsenin başkasında iki senelik müddetle bir milyon alacağı olup da, borçlusu ona borçlu olduğunu da inkar etmeyip ikrar ediyorsa bundan birinci senesi için yirmi beş binlire verilir. Daha sonra kalan dokuz yüz yetmiş beş bin liranın da 1/40'ı (kırkta biri) ikinci senenin zekatı olarak verilir...

"Şafii'ye göre ise, borç, malın zekatının tehirine sebep teşkil etmez. Yani elde edilmezse dahi zekatı gerekir. Ancak ona göre borca verilen ticaret için olmayan hayvanların elbise ve yiyeceklerin zekatı gerekmez. Aynı zamanda ona göre zekatı gerekli olan alacaklar, borçlu kendi borcu ile itiraf edip, zenginin üzerinde ise. Şayet alınması güç olan bir borç olup da bir fakirin üzerinde ise veya inkar ediliyorsa zekatı gerekmez. Gasbedilen mal misali". Zekatın gerekli olmasının şartlarından birisi de şudur;

ومنها حولان الحول على المال العبرة فى الزكاة للحول القمرى
واذا كان النصاب كاملا فى طرفى الحول فنقصانه فيما بين
ذالك لايسقط الزكاة

(10) "Üzerinden tam bir yılın geçmesi de gerekir. Zekat konusunda muteber olan kameri senedir. (Yani ay hesabına göre 354 gündür) senenin başında ve sonunda nisap tam olursa o takdirde sene ortasındaki noksanlaşmaya itibar edilmez: (zekatı düşürmez "Buna bir misal verelim;

Kameri senenin başında bir tüccarın elinde nisap miktarı mal veya nakit bulunuyor da, sene ortalarında nisaptan dü-

şecek kadar bir noksanlaşma meydana gelip de lâkin sene sonunda nisap miktarına ulaşıyorsa; o takdirde nisap miktarı bir mal ya da paranın üzerinden tam birsene geçtiği kabul edilir. Ticaret malı veya nakit para kendi cinsi ile veya kendi cinsinden olmayan bir şey ile ticaret niyetiyle değiştirilmiş olsa senenin hükmü değişmez. Yani sanki hiç değiştirilmemiş gibi, aynı senenin nihayetinde zekatı verilir.

İmam'ı Şafii'nin mezhebine göre de ticaret malı gerek kendi cinsleri ile gerekse başka cins ile değiştirilsin, bundan dolayı senenin müddeti kesilmiş olmaz. Yani senenin nihayetinde zekatı verilir. Yeniden bir senenin geçmesi gerekmez. Yalnız Şafii'ye göre şu fark vardır; Eğer ticaret malı yıl esnasında tamamen paraya çevrilip de o paralar da nisap miktarından az ise; senenin hükmü kesilir yeniden senenin geçmesi gerekir. Ayrıca şafii'ye göre senenin sonu önemlidir. Yani senenin sonunda nisap miktarına ulaşan ticaret malının zekatı gerekir. Velev ki senenin başında ve ortasında nisap miktarı olmasın. Fakat Şafii'ye göre; altın, gümüş ve nakit para ile otlak hayvanlar öyle değillerdir. Yani senenin tamamında noksanlaşmadan nisap miktarı olmalıdır. Aksi halde zekatı gerekmez. Hanefi'ye göre; senenin başı ile sonu önemlidir. Otlak hayvanlar kendi cinsleri veya kendi cinsleri olmayan bir şey ile değiştirilmiş olsa, sene ile ilgili hüküm kesilir. Yani bir senelik müddet bu değiştirilme zamanından itibaren sayılır.

Nisap miktarı mala sahip olan bir kimse sene içinde elinde olan malın zekatının farz olabilmesi için bir senenin tamamlanması gerekir. Mal sahibi daha malın üzerinden senenin geçmesini beklemeden de zekat verebilir. Senesi dolduktan sonra onu fakirlere hiç tehir etmeden dağıtmalıdır. Tehiri haramdır. Ancak bir akrabayı veya salih, ilim ehli gibi bir muhtacın gel-

mesini beklemek için ise tehirinde bir beis yoktur. Senesi dolup da hemen zekatını vermeyip daha sonra malı yok olursa, Hanefi'ye göre zekat gerekmez. Şafii'ye göre ise, imkanı olduğu halde zekatını tehir eden kimsenin malı yok olsa dahi zekatı zimmetinde kalır. Yani fakirlere borçlu kalmış olur. Nisab miktarı mala sahip olan bir kimse sene içinde olan malın cinsinden yeni malları kazanırsa; bunları önceki mallara ilave edip, zekatını hesaplayarak verir. Kazanmış olduğu fazlalık mal, ister kendi malının artmasından olsun, ister miras yoluyla olsun, ister hibe edilmiş olsun, hangi şekilde olursa olsun, önceki mala eklenir. Sene içinde elde edilen mal şayet evvelki malın cinsinden değilse, bu kazançlar önceki malın üzerine ilave edilmez. Koyunu olan bir kimsenin sene içinde develerinin de olması gibi. Yusuf'ül Kardavi şöyle bir izahat verir: "Aynı cinsten olup şayet ayrı ayrı sebeplerden kazanılmış ise, meselâ; 40 koyunu olupda senenin bir kısmı geçtikten sonra 100 koyun hibe edilir, ya da satın alınırsa, İmam-ı Azam'a göre evvelki nisaba dahil olup, onunla beraber zekatı verilecektir. (Onun için ayrıca müstakil bir yılın geçmesi gerekmez).

Fakat İmam'ı Şafii'ye göre böyle bir malın üzeriden müstakil bir yılın geçmesi gerekir."[19]

Bir kimse sene tamamlandıktan sonra bu gibi yeni mallara kavuşursa bunlar eski malların üzerine ilave edilmez. Yani bu mallar için istifade edildiği zamandan itibaren yeni bir senenin geçmesi gerekli olduğunda ûlemanın ittifakı vardır. Yukarıda bahsi geçen konuyu şöyle özetleyelim: Eğer asıl mal nisab miktarında ise, sonradan elde edilen mal bu mala ilave

(19) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 175/Fıkhüzzekat c. 1, s. 165 fethulkadir c. 2, s. 148

edilir. Fakat asıl mal nisab mikdarından az ise, sonradan sahip olunan mal buna ilave edilmez. Ancak onunla nisab tamamlanır. Yeni elde edilen malla önceki malın nisab miktarını buluyorsa ve nisabın meydana gelmesinden itibaren bir sene geçerse bu malın zekatının verilmesi gerekir.

"Eğer elde otlak havyanlardan nisab miktarı bulunur ve bunların üzerinden bir sene geçip de, sahibi zekatını verdikten sonra bu hayvanları dirhemlere (Paraya) satıp ayrıca yanında, üzerinden senenin yarısı geçmiş başka nisap miktarı olan dirhemleri (parası) varsa İmam-ı Ebu Hanife'ye göre bu kimsenin hayvanlardan elde ettiği parayı mevcut paraya ilave etmez. Bilakis paranın zekatının senesinin başlangıcı, elde edildiği zamandan itibaren yeniden başlar. İmam-ı Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed'e göre ilave edilerek birlikte zekatı verilir. Bu ihtilaf satılan hayvanların parasının tek başına nisab mikdarına ulaştığı zaman geçerlidir. Aksi halde sattığı hayvanların bedeli nisab mikdarı yoksa ittifaken önceki paraya ilave edilip birlikte eski paranın senesinin bitiminde zekatının verilmesi gerekir."(20)

ZEKATIN SARF CİHETİ (YÖNÜ)

Bu konunun önemine binaen Allah (c.c) kimlere verileceğini bizzat kendisi mukaddes kitabında belirtmiştir. Tevbe suresinde şöyle buyurulur:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ

(20) Fetavay-ı hindiyye c. 1, s. 175

فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Zekatlar Allah'dan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara) (zekat toplamakla görevli) tahsildarlara, kalbleri İslâm'a ısındırılanlara, (Hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere ve esirlere, borçlulara, Allah (c.c) yolunda (lüzümlu görülen yerlere cihada çıkanlar) ve yolda kalmışlaradır. Allah (c.c) herşeyi en iyi bilendir ve her şeyi hikmetle uygulayandır."(21)

Yani zekat şu sekiz sınıfa verilir: 1- Fakirlere: Nisab miktarından az şeye sahib olan veya nisab miktarı olup da artmayan, çoğalmayan cinsten bir malı olan kimselere denir. Bu ise asıl ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir, mesela evi, muhtaç olduğu elbisesi, hizmetçisi, sanatkar ise tezgahı gibi zaruri malı veya tarlası olup da senelik ihtiyacına cevap veremiyorsa yine fakir sayılır.

Fıkıh kitaplarımız zenginliği üç kısma ayırarak şöyle izah ederler:

الغنى انواع ثلاثة غنى تحب به الزكاة وغنى يحرم به اخذ الزكاة وقبولها ولا تجب به الزكاة وغنى يحرم به السؤال ولا يحرم به الاخذ الخ

"Üç çeşit zenginlik vardır: 1- Zekatı gerektiren zenginlik (Yani zekat verme mükellefiyetine dayanan zenginliktir ki, asıl ihtiyacdan hariç çoğalıcı, artırıcı bir nisaba malik olmak. Bu miktardaki mala sahip olan kimsenin dinen zekat vermesi gerekir ve aynı zamanda zekat alamaz) 2- Zekat almayı haram

(21) Tevbe, Ayet, 60

kılıp, kabulüna mani ama zekatı gerektirmeyen zenginliktir. (Yani sadakay-ı fıtır ve kurban kesmeyi gerektirip zekatı gerektirmeyen zenginlik ölçüsüdür ki iki yüz dirhem değerinde nisab miktarı mala sahip olmaktır. Mesela asli ihtiyaçdan fazla meralarda otlatılıp ürününden istifade edilmeyen ancak yük taşımada kullanılan nisab miktarı malı olan, üç takımdan fazla nisab miktarı elbisesi olan, yazlık kışlık evlerinden fazla üçüncü evi olan, yazlık kışlık sergisinden fazla nisab miktarı sergisi olan, dükkanı, tarlası, bağı, bahçesi olan bir kimse kurban kesmeye, sadaka-ı fıtır vermeye mecburdur. Aynı zamanda sadaka ve zekatı kabul etmesi de haramdır. Ancak bu gibi mallar ticari gayeyi taşımadıkça zekata tabi değillerdir.)

واما الغنى الذى يحرم به السؤال فهو ان يكون له سداد عيش

بان كان له قوت يومه

3- Dilenciliği haram kılan zenginliğe gelince; kendini ölüm tehlikesinden kurtaracak kadar yirmi dört saatlik yiyeceği (ve avret yerlerini örtecek kadar elbisesi) olan kimsenin zenginliğidir.'' Resulullah (a.s) şöyle buyurur: ''Sabah ve akşam yiyeceği olan kimsenin insanlardan bir yiyecek istemesi kendisine ancak cehennemin közlerini çoğaltmış olur.''[22] Hatta çalışacak kudreti olanın günlük yiyeceği yoksa dahi halktan yalnız yiyecek istemesi caiz değildir. Fakat başka ihtiyaçları isteyebilir. Nitekim şöyle denilir:

اما سؤال ماهو محتاج اليه غير القوت فجائز

''Ama yiyecekten hariç muhtaç olduğu (elbise gibi) bir şey için yardım istemesi ise caizdir. (Fakat mal çoğaltmak için

(22) Bedaiussanaii c. 2, s. 47-48-49-Fethulkadir c. 2, s. 202-Feyzulkadir c. 6-s. 145

dilenmesi haramdır.[23]

2- Miskin: Hiç bir şeyi bulamayıp dilenmeye muhtaç olan kimse demektir. Bu kimselerin günlük yiyecek ve giyeceği, bedenine örtebilecek elbisesi için dilenmek zorunda kalanlardır, fakirin aksine. Zira fakir için dilenmek caiz olmaz. İmam Şafii'ye göre, fakir ne mala ve ne de çalışmaya kudreti olmayan kimsedir. Miskin ise, çalışma gücüne veya biraz mala sahip olan demektir. Ancak elindeki mal ihtiyaçlarını karşılayacak kadar değildir. Böyle bir durumdaki mal ister nisab miktarı olsun, ister de olmasın. Yani geliri giderini karşılayamıyorsa Şafii'ye göre miskin sayılır.

3- Amil: "Veliyyül Emrin (devlet reisinin) hayvanlar gibi zahiri malların zekatı ile ziraî mahsullerin öşürünün (1/10'unu) toplamak için tayin ettiği memur demektir." (Altın, gümüş, nakit para ile ticaret malı gibi gizli malların zekatları ise sahiplerine bırakılır yani onlar bizzat verirler. Devletin bu gibi malların zekatını almak için memur tayin etmesi gerekmez) fakat zahiri (açık) malların zekatı ise müslümanlara kolaylık olsun diye, devlet reisi itimadlı kimseleri görevlendirir. Bunların topladıkları zekattan kendilerine normal bir şekilde yetecek kadar verilir. Gerisi devletin yetkili kişileri tarafından Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen zekata müstehak olan sınıflara herkesin ihtiyacı nisbetinde düzenli bir şekilde tevzî edilir. Amil (zekat memuru) zengin de olsa ona caizdir. Nitekim Fetavay-i Hindiyye şöyle devam eder. "Yani İslam devleti tarafından tayin edilen zekat memuru zengin de olsa zekattan bir şey ayırttırılıp kendisine verilen maaş helaldır". Ancak devlet reisi isterse ona devlet hazinesinden ayrı maaş bağlayabilir. Bu da bir nevî işsiz kimseleri iş sahibi yapmak için meşru kılınmıştır.

---

(23) Durer Gurer'in haşiyesi (Şirinblali) c. 1, s. 193 -Reddülmuhtar c. 2, s. 69 - Daruihyaıttürasılarabi Beyrut-Lübnan-Sübülü's-Selâm, c. 2, S. 144

4- "Efendileri ile aralarında bir mal mukabilinde azad edilecekleri hakkında anlaşma yapılan mükateb köleler:" Onları hürriyetlerine kavuşturmak için yardım edilmeleri gerekir. " Hatta zengin de olsalar onları bir an evvel o esaretten kurtarmak için zekat ile yardım edilebilirler."

5- Müellefetü'l-kulûb: Bu tabirin çok farklı yorum ve rivayetleri vardır. Ancak kısaca en uygun olan şu yorumu anlatmakla yetineceğiz:

وهو من اسلم ونيته ضعيفة او من اسلم ونيته فى الاسلام قوية
ولكن له شرف فى قومه يتوقع باعطائه اسلام غيره من نظائره

"Müellefetül-kulûb müslüman olmuşsa da (kalbiyle İslamiyet'e adapte olmamış) niyeti zayıf olandır. (Kalbini İslamiyet'e ısındırmak için ona zekat verilir) veyahut da İslamiyet'e girmiş ve tam manasıyla da İslamiyet'e karşı niyeti sağlam olup, ancak milleti içinde şeref ve itibar, sahibi olduğu için ona zekat vermekle onun gibi kimselerin de İslamiyete girmeleri umulan kimsedir"(24) İşte bu gibilere zekat verilmesi emredilmiştir.

İslamiyet güç bulup da ülkeler fethedildikten sonra bunlara zekatın verilmesi gerekir mi?

Bu hususta da farklı görüşler vardır: "Hanefi ve Malikiye göre İslamiyet güç bulduktan sonra artık bu sınıf kalkmış oldu. Fakat Cumhur-ı Ulema'ya göre bunların zekattaki sehimleri sabit olup, hükmü bakidir (Devlet reisi maslahat gördükten sonra) onlara hisselerini verir. Bu görüş daha kuvvetlidir."

(24) Muğnilmuhtaç c. 3, s. 108 (M. 1958-H. 1377)

6- Borçlular: "Herhangi bir kimse borçlanıp da borcundan fazla nisap miktarı mala sahip olmayan veya kendisinin de başkasında alacağı olmasına rağmen alması mümkün olmayan ihtiyaç sahibi kimse demektir.'(25)

Şafii ve Hanefi'ye göre bir kimse, cami, Kur'ân kursu, köprü gibi inşa etmek veya misafirleri ağırlamak için borçlanıp da borcunu ödeyemezse ona zekat verilebilir. Aksi halde fakir değilse verilmez. Ancak Şafii'ye göre bir kimse müslümanların arasını bulmak için borçlanırsa zengin de olsa ona ó borç nisbetinde zekat verilebilir. Hatta yine Şafii fıkhında şu da kaydedilmektedir: "Amme işleriyle dini şeyler için borçlanıp da arazi bakımından zengin, fakat nakit parası yoksa bu durumdaki borçluya da borcu nisbetinde zekat verilebilir. Fakat bu ikinci görüş zayıftır."

Günah ve israfta yapılan borçlar nazara alınmaz. Meşrû olmalıdır. Mesela; ihtiyaç için ev yaptırmak, evlenmek, evlendirmek, meşrû bir ticaret için borçlanıp da borcunu ödemekten aciz kalan kimseyi zekat ile borçtan kurtarmak, borcu olmayan fakire vermekden daha efdaldır. Zira borçlu kimse bir nevi esarette sayılır. Daima alacaklısı onu takip eder, haysiyetini rencide eder. O halde her borçluya zekat verilmez. Nitekim yukarıda zekata müstehak olanlardan bahseden ayeti kerimenin tefsirinde: Ruhul-maani c. 10. s. 123. te şöyle denilmektedir.

وقيدوا الدين بكونه فى غير معصية الخ

(İlim ehli) "zekat ile kapatılması gereken borcun ma'siyet (günah, içki, kumar) gibi güahlarla diğer günah çeşitlerine mucip şeylerden dolayı olmayanla lüks şeyler ile israf say-

(25) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 188 (M. 1980 H. 1400)

lan şeyler sebebiyle olmayan borçluların borcuyla kayıtlandırmışlardır. Ancak öyleleri ciddi bir tevbe ile tevbe ederlerse o zaman onlara da zekat verilebilir."

Ne büyük talihsizlikdir ki, müslümanlar zekatın ne kadar önemli olduğunu anlayamamışlardır. Bizzat borçlunun zekattan istifade etmesi, zekatın İslâm'ın iktisadi düzenindeki önemini belirtmektedir. Eğer hakkı ile zekat müesesesi İslam'ın prensibi dahilinde müslümalar ve İslam devletleri tarafından işletilmiş olsaydı, bu gün boynu bükük yetimler, fakir ile dertli esnafımız kalmayacaktı. Zira İslâm dini bizzat borçlu kimseleri dahi himaye ederek, zekattan istifade etmesi gereken zekata müstehak bir sınıf olarak kabul etmiştir. Bu gün yaşadığımız Türkiye'deki zekata tabi malların zekatı hakkı ile toplanmış olsaydı tirilyonları aşan bir meblağ arzederdi. Kanaatımıza göre, öyle bir meblağ düzenli bir şekilde tevzi edilmiş olsa, kısa bir zaman içinde fakirlik ve sefalet ortadan kaldırılır, dolayısıyla memleket kalkınırdı. Mesela, borçlanmış dürüst küçük bir esnaf, şayet borcundan fazla nisap miktarına sahip değilse kapitalizmin sömürü aracı olan müesseselerin, bankaların kapılarına gitmekten ise, onlara zekat müessesesinden bir fon teşkil edilip borçları karşılıksız olarak kapatılırsa bu esnaf ilerler, borçtan kurtulur. Aynı şekilde borçlanmış doğru bir iş adamını düşünelim; İflasla karşı karşıya gelerek, iş yerini kapatmak mecburiyetinde kalan bu çalışkan ve dürüst adamın elinden tutularak, faize bulaştırmadan onun borçları zekat ile kapatılırsa, bu adam memleket kalkınması için iş sahaları genişletirse, bir çok işsiz fakirler iş sahibi olurlar ve aynı zamanda memlekette istikrar söz konusu olurdu. Zira faizden kaynaklanan pahalılık ortadan kalkmış olurdu. Bu demek değildir ki, zengine zekat vereceğiz. Onu demek is-

temiyoruz. Ancak İslam Ekonomi düzeninde faiz ile iştigal edileceğine faiz borcu altında inim inim inleyeceğine, zekat fonundan belirttiğimiz şekildeki fakir borçlu ve ihtiyaç sahibi kimseye bir nevi karşılıksız kredi sayılan zekatı verip faizden kurtarmayı kast ediyoruz. Zira öyleleri faizden kurtarmak, millet ve memleketi sıkıntıdan kurtarmak demektir. Böyle bir tatbikatla fakirlik derdi meydandan kalkar, enflasyon olmaz, faizle kredi alınmadığı zaman fiatlarda da bir istikrar söz konusu olur. İşsizlik problemi çözülmüş olur. Doğru ve dürüs iş adamları iş sahalarını genişletme imkanını bulurlardı. Böylece zekatın iktisadi hamlesi tahakkuk eder, bir kalkınma olduğu meydana çıkmış olur. Dolayısıyla mal umum milletin yararına harcanmış olur ve bu sayede dünyevi yönde de huzur ve saadet sağlanmış olurdu. Tabii ki iman prensipleriyle yaşanan böyle bir toplumda huzur ve saadet mevcut olur. Ne yazık ki hırslı kimseler yığın yığın paraları biriktirip ne sadaka ile ne de Allah'ın kendilerine farz kıldığı zekatla fakirlerin ihtiyaçlarını temin etmezler. Halbuki zekattan hariç ayrıca sadaka vermek de icap eder. Nitekim Resulullah (a.s.v) şöyle buyurur:

إِنَّ فِي الْمَالِ لَحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ

"Malda zekattan başka sadaka da bir haktır."(26)

Böyle bir serveti biriktirip amme menfaatına harcamayan, zekatını vermeyen müslüman, tıpkı el-âlemin malını yiyen Haham ve Rahibler gibi ilahi tehdide mâruz kalırlar. Hak Teâlâ iki sınıfı mezkur ayet-i kerimede zikrederek şöyle buyurmuştur: "artık onlara, elim bir azabın pençesine giriftar ola-

(26) Tac, c. 2, s. 42
Feyzulkadir c. 2, s. 472

caklarını haber ver. (Acıklı bir azab ile karşı karşıya geleceklerdir)"

Kıyamet gününde Allah (c.c) tarafından o altınlar, gümüşler ve diğer zekatı verilmeyen servetleri cehennem ateşinde kızdırılacak, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacaktır." Bu ayeti kerimeyi daha evvel açıkladık. Salih amelleri işleyip zekatını verenler hakkında da Allah (c.c) bir ayeti kerimede şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ
لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Şüphesiz ki, iman edip yararlı işlerde bulunan, namazı dosdoğru kılıp, zekatını verenler için büyük mükafat ve sevapları Rabları katındadır. Ve onlara hiçbir korku yok ve onlar üzülmeyeceklerdir."(27)

Faizle ilgili ayetlerin arasında bu ayeti kerimenin zikri, sırf mü'minlerin belirgin özelliklerini ifade etmek içindir. Faizin kesin haram olduğunu beyan ile kafir sistemini yerdikten sonra, mü'min cemaatı kafir cemaatinin aksine harket etmelidir. Başkasının sırtından geçinmez. Başkasına ait malı karşılıksız almaz. Sömürücü olmaz. Kapitalist olmaz. Namaz kılar, salih ameller işler, zekatını verirler. İşte bu ayet-i kerime zekat prensibi ile müminlerle kâfir toplumun arasındaki esas kaideleri arzetmektedir. Sonra bu mü'min toplumuna Allahu Teâla tarafından bahşedilen huzur ve emniyeti manzaralar halinde beyan ediyor. Hayatın hiç bir tarafında faiz nizamının sağladığı iktisadî garantilerin hiç birine ihtiyaç hissetmeden birbirine

(27) Bakara, ay: 277

yardım eden İslam cemiyetinin temel esasını zekat prensibini teşkil eder. İslam nizamının ictimai hayatta tatbikatına şahid olmayan bahtsız müslüman nesillerin hissinde adeta zekatın şekli ve sureti acaib bir hal aldı. Mevcud olan nizamın İslam mefkuresine, iman ahkamına ve imân terbiyesine dayalı bir nizam olmadığını müşahede eden nesiller düşünseler hemen anlarlar ki, İslam'ın iman mefkuresine dayalı din nizamı insan nefsini en iyi şekilde terbiye etmekte ve insanın varlığına uygun düşen alem-şumul faziletlere, temiz ahlak prensiplerine ve sağlam tasarruflar ihata eden (içine alan) Kur'ân'ı Kerim'in hakimiyeti için var güçleri ile çalışacaklardı. İşte ilahi kanun olan bu Kur'an nizamının temel kaidelerinden birisini de zekat prensibi teşkil eder. Buna karşılık cahiliyye nizamlarında iktisadi hayatın temelini faiz teşkil eder. İslam nizamında hayat faizden ayrı yardımlaşma esasları üzerine kaim ve ferdî çalışmayı ön plana alan bir iktisadi gelişme takip eder. Seyyid Kutub şöyle der:

"Bugün zekat prensibi üzerine kaim olan o yüce hayat şeklini görmemiş, bundan nasibdar olmamış, uğursuz ve bahtsız nesillerdir. Onların hissiyatında bu ulvi hayat manzarası tersyüz edilmektedir. Bu günün nesli ne yazık ki faiz esası üzerine kaim bir materyalist nizamın bataklığında can çekişmekte ve bibirleri ile boğuşmakta ve kendi hayatının aynı bozuk nizamin içinde bedbahtlığı ile karşı karşıya gelmiştir. Bu nesil, faiz nizamının kurbanı olan insanların vicdanına hakim olan egoizmi (bencilliği) didişme ve köpekler gibi bir şeyin üzerine üşüşmeyi, hırsı ve cimriliği bizzat gözleri ile müşahede etmektedir. Bu fasıd nizamda o bedbaht neslin müşahade ettiği hasis faiz ameliyesine dayanmadan kimsenin kimseye bir kuruş yardım etmediğidir. Bu nizam insanları garantisiz bir hayat

bunalımına sürüklüyor. Yine faiz esası üzerine kurulmuş bir başka müessese olan sigortalara yatırdığı yıllık cüz'i bir para karşılığı geleceğini sigorta ettirmeden veya faiz müesseselerinin köşelerine faiz getirmesi için para yığmadan hayatından emin olamamaktadır. Ne kadar acıdır ki, ticari veya sinai hayatta faiz yoluna baş vurmadan kimse kredi veya borç para bulamamaktadır. İşte bütün bunları gözleri ile gören bizim talihsiz neslimiz, artık yeryüzünde bundan daha iyi bir nizamın mevcud olamayacağına inanmakta ve faizsiz bir hayat şekli onun mantığına sığmadığı gibi acaibine de gitmektedir.

Zekat müessesesi gözlerde o kadar acaib bir şekle sokulmuştur ki, bugünün nesli onu sadece gülünç bir ferdi ihsan sanmaktadır. Sonra zekat esası üzerine kaim bir iktisadi nizamın mümkün olacağına bir türlü inanmak istememektedir. Ne bilsin onlar zekatın ne büyük bir müesseseye temel teşkil edeceğini, zekât gelirlerinin yekünü ne kadar büyük bir mikdar tutacağını? İslamın özel bir terbiye ile yetiştirdiği fertlerin vereceği zekat mikdarı kazancı ile birlikte ana sermayenin üstünden altın, gümüş ve nakit parada % 2,5 tutarındadır. Ondan başka da hayvanların zekatı vardır. Ve mezkûr zat şöyle der:

"Bu zekat oranı madenlerde, hazinelerde yüzde yirmi tahılların parasız sulananlarında yüzde on, paralı sulananlarda 'yüzde beşe kadar yükselir"[28] Bunu veren kişiler İslam'ın potasında eriyen, İslam nizamının murakebesi altında yetişen, İslam'a âşina olmayanların kalblerinde tasavvur edemeyeceği bir hayat nizamı ve mefkure esası üzerinde birleşen yüce idealler sahibi kimselerdir. Müslüman devleti, zekatı biz-

(28) Fîzilâli'l-Kur'an c. 1, s. 483

zat muhtaçlar için bir ilahi fariza olarak toplar ve ayeti kerimede belirtilen sınıflara sarfeder. Yoksa zekat bizim neslimizin zannettiği gibi ferdî ihsan nevinden bir yardım değildir. İslam devleti ferdlerden aldığı zekat geliri ile ihtiyaçlarını karşılayacak derecede fakir müslümanlara yardım eder. Bütün müslüman ferd, zekat müessesesi sayesinde her halükarda kendisinin ve evladu iyalinin hayatının teminat altında olduğunu anlayarak her an kendini emniyette hisseder. Aynı zamanda ister ticaret yoluyla olsun, ister başka yollardan olsun borçlanmış olan kimseler de kendilerini emniyette hissederler. Zira borçlunun borcunu da yine Müslümanlar ve İslam devletinin müslümanlardan aldığı bu zekat gelirleri ile karşılamaları dinimizin bir gereğidir. Mezkur müfessir şöyle devam eder:

"Mühim olan nizamın şekilperestliği değildir. Bir nizam için en mühim şey o nizamın ihtiva ettiği ruhtur. İslam'ın kendi prensip ve nizamıyla terbiye edip geliştirdiği ve nizamın şekli ile icraatın birbirine muvafık olduğu cemiyette ilahi hükmün ve teşriatin tamamen tatbik edildiği müslüman toplumda yardımlaşma hissi ferdin vicdanından kaynaklanacağı gibi, cemiyete hakim olan nizamın kendisinden aynı duygular mütekamil bir şekilde intişar edebilir. (yayılabilir) Fakat bu hakikatı materyalist nizamların gölgesinde yetişmiş olan zavallılar anlayamazlar. Biz müslümanlar bu hakikatı biliyor ve bizzat imanımızdan aldığımız bir zevkle tadıyoruz. Şayet onlar bu zevkten mahrum iseler bu onların uğursuz talihlerinin ve kötü nasiplerinin eseridir. Ama ne yapalım onların payına düşen de budur.

"Allah Teala ve Tekaddes Hazretleri'nin "İman edip salih ameller işleyenlere, namazlarını kılıp, zekatlarını verenlere" müjdelediği hayır ve ihsandan mahrum olsunlar onlar...

Sadece bunlardan değil, onlar Allah Azimüşşan'ın bahsettiği sevap ve ahiret mükafatlarından da mahrum oldukları gibi, huzur ve saadetten de mahrumdurlar.

Allah Teala hayat nizamını iman, salih amel ve yardımlaşma temelleri üzerine ikame eden mü'minlere mükafat ve ihsanlarını vaad ediyor. Dünyada huzur ve emniyeti bahşediyor. Onlara emniyet dolu bir saadet vaadediyor, onlar üzülmezler bir daha...

"Onların Rabları katında mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur ve üzülecek de değildirler"[29] İşte o gafiller bunların hepsinden de mahrumdurlar.

Cenab-ı Hak (c.c) beş nevi malda zekat farz kılmıştır: a) En'am, deve, sığır, keçi, koyun, b) Arazi mahsulu, c) Nakid: Altın, gümüş ve diğer paralar, d) Ticaret malı, e) Fıtır sadakasında verilmesi gereken şeyler: Bu neviler de sekiz sınıf maldır ki altın, gümüş, deve, sığır ehlî davar, ekin, hurma, üzümdür. Dolayısıla Allah (c.c) tarafından sekiz sınıf insanlara taksim edilmiştir.[30] Ta ki alt tabakalar ile üst tabakalar arasında muhabbet ile kaynaşma hasıl olsun. Zira İslam dini zekatı farz kılması ile fakirliği ortadan kaldırmak için etkin bir şekilde muhkem bir kanun koymuştur ki zekatın ne olduğunu anlayan gayri müslimler dahi buna hayran kalmaktadırlar. Zannedilmesin ki, fakirin zekattan alacağı sayılı bir kaç dirhem bir miktar hububat veya karnını doyuracak, bilemedin bir kaç günlük veya bir iki aylığın ihtiyacını karşılayacak kadar biraz zekat alır da daha sonra fakirliği devam eder.

---

(29) Fizilâli'l-Kur'an c. 1, s. 483-4
(30) Muğnilmuhtac c. 1, s. 368

İslam'ın naslarını ve fakihlerin (müctehidlerin) görüşlerini inceledikten sonra iyice anlayacağız ki insanların zihinlerine hakim olan bu düşünce İslam şeriatında yeri olmayan temelsiz bir vehimden ibarettir. Nitekim şöyle denilmektedir:

المذهب الاول اعطاء الفقير كفاية العمر الخ

"Ulemanın birinci görüşü ömür boyunca fakire yetecek kadar zekat vermektir." (Ancak birden bire ömür boyunca ona yetecek şekilde zekat verilecek diye bir şey söz konusu değildir.) Bu konuda İslam'ın gaye ve hedefine, temel esaslarına en uygun olanı fakire fakirliğinin sebeplerini ortadan kaldıracak ve tekrar zekata muhtaç olmayacak şekilde vermektir.(31) Galibi ömür (62) yıldır. Eğer bunca yıllara yetecek kadar malı varsa tabii ki zengin sayılır. Aynı zamanda ticaret malı olup da günlük ihtiyacı temin ediliyorsa ona zekat verilmez. 62 yaşını geçmiş kimsenin günlük ihtiyacı temin ediliyorsa yine ona zekat vermek caiz değildir. Aksi halde senelik ihtiyacı verilir.

Bu görüşü savunanlar şöyle izah ederler;

"Fakir olan kimse sanatkar ise, alet ve edevatını alabilecek miktar verilir. Bu aletlerin değeri az olsun çok olsun, geçimini sağlayacak kadar olmalıdır. Bu ise sanata, memlekete zamana ve şahsa göre değişir. Yetkili fıkıh bilginlerimiz meslek sahipleri için şu şekilde tayin etmişlerdir; "Sebze satana beş on dirhem verilir. (Tabii ki, bu meblağ eskiye göredir. Günümüze göre de ona yetecek kadar verilir.) Tüccara, fırıncıya kuyumcuya da onlara yetecek kadar verilir.

Terzi, marangoz, kasab ve diğer meslek sahiplerine ken-

(31) Said Havva el-İslâm c. 1, s. 131

dilerine uygun sanat aletlerini alabilecekleri miktar verilir.

Çiftçiye de devamlı olarak verimi kendisine yetecek kadar bir tarla satın alabileceği miktar verilir..."[32].

Bu görüş imam'ı Şafii ile onun gibi ictihad eden müctehidlerin görüşüdür. İmam'ı Ahmed'in de böyle bir görüşü benimsediği rivayet edilmiştir. İmam-ı A'zam'ın görüşü daha evvel izah edildi. (Yani kalabalık aile fertleri bulunan ile borçlu olana nisab miktarından fazla bir meblağ zekat verilebilir. Fakat kalabalık nüfusu ve borcu olmayana nisabtan az miktarda zekat verilir.)

İkinci görüş, senelik ihtiyacına yetecek kadar vermek: Bu görüş Maliki, Hanbelilerin çoğunluğu ile diğer bir kısım fakihlerin görüşüdür. Bunlara göre; fakir ve muhtaçlara kendilerine bir de çoluk çocuklarına tam bir sene yetecek kadar zekat vermek gerekir. Şayet iş bulamayıp da ihtiyaç içinde kimseler varsa iş bulup ihtiyaçlarını temin edinceye kadar onlara zekatla yardım edilir. Bizzat devlet de işsizlere iş bulmalıdır. İşte böylece İslami prensib dahilinde hareket edilmelidir ki fakirlerin dertleri ortadan kalksın, ortalık sükûnet bulsun.

Bu kısa açıklamayı dinleyen kimse her halde zekattan gaye fakirlerin Fakru-zaruretten kurtarılmaları olduğunu anlamakta güçlük çekmeyecektir.

Şu noktayı da belirtmek istiyorum; Bazı Şafii kimseler "galibi ömre yetecek kadar malımız yoktur" diyerek zengin oldukları halde zekat almaları caizdir diye zan ederler. Bu yanlıştır. Nitekim şöyle denilir:

---

(32) Said Havva el-İslâm c. 1, s. 131
Muğnilmuhtac c. 3, s. 114

ومن كان ذا مكسب يغنى به نفسه وعياله ان كان له عيال وكان له قدر كفايته فى كل يوم من اجر عقار او غلة مملوك او سائمة فهو غنى لا حق له فى الزكاة وبهذا قال ابن عمر والشافعى وقال ابو حنيفة ان لم يملك نصابا فله الاخذ منها

"Herhangi bir kimse kendisinin ve çoluk çocuklarının ihtiyaçlarını temin edecek kadar çalışıp kazanç elde edebiliyorsa veyahut da arazi ve memlukunun (kölesinin) hayvanların geliriyle kendisinin ve aile fertlerinin günlük ihtiyacını temin edebiliyorsa o zengin sayılır. Dolayısıyla zekatta bir hakkı yoktur. (Zekat alamaz) Bu görüşle İbnu Ömer ile Şafii hüküm etmişlerdir. Fakat Hanefi'ye göre (öyle bir durumda bulunan kimse) nisaba malik değilse zekat alabilir."(33) Hanefi'ye göre daha önce de bu konuya değinmiştik.

Zekata müstahak olanlardan

7- Allah yolunda olanlardır. İmamı Ebu Yusuf'a göre (Allah olunda olanlardan maksat; Nafaka, savaşa araç ve gerecini bulamayıp ta Allah yolunda cihad edenlerden geri kalmış fakir mücahidlerdir.(34)

Bir görüşe göre de sırf Allah'ın rızasını kazanmak için ilim peşinde koşanlardır. Hatta İbn Abidin bu görüşe şöyle der:

فالتّفسير بطالب العلم وجيه

"Bunu ilim taleb edenle yorumlamak çok güzel ve makbul bir görüştür"'(35)

(33) İbnu Kudame c. 6, s. 471
(34) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 188
(35) İbnü Abidin c. 2, s. 61 -Durer Gurer (Haşiyesi) Şirinblali c. 1, s. 189

Evet ben de acizane bu görüşü yerinde görüyorum. Zira cihad, bu asırda fiili olmaktan ziyada ilim ve fikre dönüştürülmüştür. Bütün ehl-i küfür birleşerek, bizi cephelerde yenemeyince, yaşadığımız şu asırda maddesini seferber ederek, müslümanlara layık olan birlik ve beraberlik içinde, romanlarıyla, cerideleriyle, mecmuaları ile, magazini ile, tiyatro, Tv, radyo ve bütün asrın icadları ile metodlu bir şekilde çalışarak, fikir meydanında İslâm dininin inanç ve esaslarını yavrularımızın körpe dimağlarından silmeye son gayretlerini sarfederken; maalesef biz müslümanlar büyük gaflet içinde hiziplere ayrılarak birbirimizle uğraşmaktayız. Tabi ki bizim parçalanmamız için de siyonizmin rolü büyüktür. Nitekim Mehmet Akif şöyle der:

Medeniyet çoktan beridir size diş biliyor.
Evvela parçalamak, sonra yutmak diliyor.

İşte bizim durumumuz, evine ejdarhalar, yılanlar, yırtıcı mahluklar dolup, onun hayatını zehirlemeye çalışırken, o ise, sinekleri kovalamakla meşgul kimsenin durumuna benzer. (Önemsiz işlerle meşgul oluyor ve bölünüyoruz)

Biz müslüman cemaati olarak hedefe gidecek yolları iyi tesbit etmeliyiz. Evvela Kur'an-ı Kerim'in dili olan arapçayı iyi kavramak ve daha sonra İslâmi neşriyatı yetiştirilmiş hakiki din elemanları sayesinde her dilde yayınlamaya gayret etmeliyiz. Yani mukaddesatımıza sahip çıkacak bir nesli yetiştirmeye öncelik tanımalıyız. Bu uğurda imkanlarımızı sarfetmeliyiz.

İşte bu önemli meseleler için evvela İslâmi prensipler dahilinde zekatımızı hakkı ile verip, komünizme mahal bırakmamak için önce fakirlerin ihtiyaçlarını görerek yaralarını sar-

mamız gerekir. Zira evvela toplumun içindeki huzuru temin etmek zaruridir. Şayet onların zaruri ihtiyaçlarını temin etmezsek, düşmanlar fakirlerin haklı davalarını istismar ederek onları kucaklarına alır, bütün maddi ihtiyaçlarını temin ederek kendilerine mal ederler. Böylece fakir tabakası, kendi milletinin mukaddesatına düşman kesilir. Dolayısıyla toplumun birliği, dirliği bozulur ve anarşizmin, kominizmin kapıları sonuna kadar açılmış olur. Zira imanı ve iradesi zayıf insanın en zayıf tarafı geçim darlığından kurtulma ve menfaat sağlama endişesidir. Bu zayıf noktadan yakalanan kimselerin işlemeyeceği kötülük, yapmayacağı ahlaksızlık kalmaz. Böyleleri için rüşvet almak, cinayet işlemek, hırsızlık ve şakilik gibi en iğrenç durumlar mübah kabul edilir.

İşte böylece zekatın hem sosyal yönü hem de iktisadi yönü çok önemli olduğu meydana çıkmış olur. Zekat malın cemiyet yararına harcanmasına vesile olup, fertlerin birbirlerine şefkat, sevgi ve saygı bağları ile bağlanmasını sağlar. Aralarındaki kıskançlık ve düşmanlık duygularını yok eder. Zaten toplumun hayatiyetini idame ettirmek için fertlerin birbirlerine karşılıklı sevgi ve saygı bağları ile bağlanmaları gereklidir. Neslimizi bilhassa geçimden aciz kimselerin çocuklarını eğitim yuvaları kurarak, onları ilim irfanla mücehhez kılmak için öşür (mahsul zekatı) ile diğer mallarımızın zekatını bu yolda harcarsak, çok isabetli bir yol takip etmiş oluruz. Zira ancak bu şekilde İslâmi eğitim öğretim yaygınlaştırılıp, beşeriyet cehalet bataklığından kurtarılmış olup, her iki cihan saadetine nail olmak mümkün olabilir. Ve camilere sahip çıkabilecek, onları zahiren ve mânen mâmur edecek hayırlı bir nesil meydana çıkmış olur. Hz. Kur'ân'ın mana ve esrarını (hikmetlerini) kürsülerde, minberlerde, hakkı ile anlatabilecek, hakimiyetini sağlayacak iç ve dış fatihler yetiştirilmiş olurlar.

Evet bundan dolayı Allah için ilim peşinde koşanlar "Fisebilillah" sınıfına girer. Allah teâla'nın "fisebilillah" sınıfı genel olarak zikretmesi, fakih ve yetkili alimlerimizi onu geniş manasıyla mütaalaya sevketmiştir. Kaffal ve görüşünde olanlar bilhassa asrımızın büyük alimleri onu bütün hayır cihetine teşmil ederek, bu görüşü savunmuşlardır. Zaten bahsettiğimiz gibi cihadın metodu değişerek, ilmi ve fikri sahadaki cihad şekli çok önemli bir hal aldığından Allah yolundaki sınıftan ilim taleb edenleri kasdetmek isabetli bir görüştür. Hatta önemine binaen şunu da kaydedebiliriz; sırf ilahi mukaddes kitabının hükümlerini öğrenip öğretilmesi ve şer-i şerifin ihyası için kendi kendini ilmin öğrenip, öğretilmesine adayıp da başka işlerle meşgul olmayan müderris alimler ile kabiliyetli öğrencilerin nisaba malik olsalar dahi kendilerine zekat verilebilir, diye savunan ehl-i ilim vardır. Ta ki dünyevi meşgalaler onları ilmi çalışmalardan alıkoymasın. Bu konuda reddülmuhtar şöyle der:

لايجوز دفع الزكاة الى من يملك نصاباً الا الى طالب العلم والغازى ومنقطع الحج .

"Zekat'ın, nisaba malik kimselere verilmesi caiz değildir. Ancak şu kimselere verilebilir: (Şer-i) ilimleri tahsil eden, düşmanlarla savaşan, Hacca gidip de yolda kalmış hacı."(36)

Şer-i ilimlerin içine nahv ve sarf gibi ilm-i alet de giriyor. Zira alet ilmi olmadan asıl gaye olan fıkıh, tefsir ve hadis ilimleri elde edilmez. Başka fıkıh kitablarımızda şöyle derler:

(36) İbni Abidin c. 2, s. 59

إنّ طالب العلم يجوز له أن يأخذ مال الزكاة وإن كان غنيّا الخ

"Gerçekten ilim peşinde koşan, (kendini ilmi öğrenmeye ve öğretmeye adayan, başka bir şeyle meşgul olmayıb) ilim taleb eden kimse zengin olsa dahi zekat malından alması caizdir."(37)

İbnu Abidin de şöyle bir hadisi şerifi kaydeder:

يجوز دفع الزكاة لطالب العلم وان كان له نفقة اربعين سنة

(İlim tahsil edenin her ne kadar kırk senelik nafakası olsa dahi ona zekatın verilmesi caizdir.)(38)

Bu hadisin kaynağını araştırdım. Yanımda mevcud hadis kaynaklarında bulamadım.

Diğer bir hadisi şerifde şöyle buyurulur:

عَنْ اَبِى سَعِيدِ اَلْخُدْرِىِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِىٍّ اِلاَّ لِخَمْسَةٍ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا اَوْ لِغَازٍ فِى سَبِيلِ اللّهِ اَوْ لِغَنِىٍّ اِشْتَرَاهَا بِمَالِهِ اَوْ فَقِيرٍ تُصُدِّقَ عَلَيْهِ فَاَهْدَاهَا لِغَنِىٍّ اَوْ لِغَارِمٍ

Ebu Said-il Hudri'den rivayete göre: Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Şu beş kişi hariç hiçbir zenginin zekat alması caiz değildir; zekat memuru, Allah yolundaki mücahid, fakirden zekat malını kendi malıyla satın alan zengin, fakirin kendisi-

(37) Mecmaul-Enhür c. 1, s. 180 -Mektebisanaî (1039) H.
(38) İbni Abidin c. 2, s. 59 (Reddülmuhtar)

ne verilmiş olan zekatı hediye ettiği zengin, Allah (c.c)'nun yolunda borçlanan kimse[39]

Şafii'ye göre "kafirlerle savaşan kimsenin zengin de olsa zekat kendisine verilebilir. Fakat Hanefi'ye göre fakir ise kendisine zekat verilir, değilse verilmez. Mezkur eser şöyle der:

ويلحق به من كان قائماً بمصلحة عامة من مصالح المسلمين
كالقضاء والافتاء والتدريس وان كان غنياً

"Ve kadılık, fetva, tedrisat gibi müslümanların umûmuna âit yararlı işleriyle meşgul olan kimseler zengin olsalar dahi Allah yolundaki mücahidlere ilhak edilerek zekat almaları caiz görülmüştür."[40]

Evet dini ilimleri taleb etmek en büyük cihad olduğu ayetle sabittir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لاَنَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ
طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

"Müminlerin toptan (hiç kimse geriye kalmamak şartıyle) savaşa çıkmaları uygun değildir. Her kabile savaşa çıkarken kendilerinden bir taifenin (bir kaç kişinin) dini ilimleri öğrenmeleri ve kavimlerinin yanına geri döndükleri zaman sakınırlar diye onları korkutsalar (yani onlara öğrendiklerini öğretmeleri) gerekmez mi?"[41]

---

(39) İbni maceh c. 1, s. 590 (İhyauttürasilarabi) -Sübülüsselam c. 2, s. 146
(40) Aynı eser aynı c.s. -Fıkhüssünnet c. 1, s. 347
(41) Tevbe, ay: 122

O kadar önemli bir konudur ki, İslam dini umumi bir seferberlik halinde bile ülkedeki ilim tahsil edenlerin geriye kalıp ilmi tedrisata devam etmelerini gerekli kılıyor. Dini ilimlerin içine tıp, astronomi, matematik gibi müsbet ilim de girebilir. Zira hepsinin kökü Hz. Kur'an'a dayanıyor. Allah'a varan birer yoldur. Yeter ki bunları okuyanlar dindar olsunlar.

Seyid Sabık şöyle der:

ومن اهم ماينفق فى سبيل الله فى زماننا اعداد الدعاة الى الاسلام وارسالهم الى بلاد الكفار من قبل جمعيات منظمة تمدهم بالمال الكافى كما يفعله الكفار فى نشر دينهم

"Günümüzde, Allah (c.c)'nın yolunda malın sarf edilecek yerlerin en önemlisi (İslamiyeti hertarafa yayacak) halkı İslamiyet'e davet edebilecek ilim adamları yetiştirmek ve o din adamlarına muntazam, kuvvetli cemiyetler tarafından gerekli mali imkanları sağlanarak küfür ülkelerine (birer mürşid) olarak gönderilmeleri için yapılan harcamalardır. Nasıl ki kafirler kendi batıl inançlarını halka yaymak için bu yöntemi kullanıyorlarsa."(42) Misyonerlik faaliyetleri dünyanın her tarafında büyük ölçüde mali harcamalarla devam etmektedir.

İşte bu gibi dini faaliyetler için de zekatın harcanması caiz görülmüştür. Hatta daha önemli sayılmıştır. Yukarıda da bu konuya değinmiştik. Mezkur ayeti kerimenin manasında tefekkür ettiğimiz zaman hemen anlarız ki, insanlara ilerleme yollarını ilmi çalışma ile çok açık ve net olarak gösteriliyor. Fakat İslam dinin özünden habersiz yaşayan nadanlar İslamiyeti gericilikle itham ederler. Halbuki İslamiyette asla gerici-

(42) Fıkhüssünnet c. 1, s. 347

lik söz konusu olamaz. Ancak gericilik onu gericiliğin aracı olarak görenlerin kısır anlayış ve zihniyetlerindedir.

Bu ayeti kerime, İslam dinin gaye ve amacını güzel birşekilde sergilemektedir. Şöyle ki, dinimiz ilmi asıl hedef seçmiş, savaşı tali derecede görmüş ve ancak zalimlerin, kafirlerin zulmüne son vermek, İslam dinine tecavüz eden tağutları ortadan kaldırmak veya tesirsiz hale getirmek için savaşa cevaz vermiştir. Ancak bütün insanlık âleminin kurtuluşu ilim, irfanın kapısında olduğu açıklanmaktadır.

İşte onun içindir ki ayetin sonunda şöyle bir emir vardır; savaştan dönenleri haksızlık, şımarıklık ve ilimsizlikten, irfansızlıktan kurtarmak için din adamlarının irşad görevlerini yapmaları gerekli olduğu belirtilmektedir. Böylece ilim kapısının herkese açık olması, her ferd ve toplumun bilgili yetiştirilmesi dinimizin başta gaye ve amacıdır. Savaş halinde dahi mekteb ve ilim yuvalarının açık olması, öğrenci ve öğreticinin maddi ihtiyaçlarını temin ederek sırf ilimle iştigal etmeleri ilahi emrin gereğidir. Zira ilimle iştigal etmek, cehaleti ortadan kaldırmak, manevi düşmanımız olan nefis ile ins ve cin şeytanlarıyla savaşmak demektir. Bu ise en büyük bir cihaddır. Nitekim müfessirlerimiz zikrettiğimiz "fıkıh ilmi öğrenmeleri için bir taife cepheye gitmesin, Resulullah (A.S.)'dan ilim öğrensinler" mealindeki ayeti kerimenin tefsirinde şöyle derler:

لئلا ينقطع التفقه الذى هو الجهاد الاكبر

"Ta ki en büyük cihad olan fıkıh ilmin öğreniminin (Kökü) ke silmesin"[43] Demek oluyor ki dini ilimlerle iştigal etmek en

(43) Kazi Beyzavi c. 1, s. 526

büyük cihad olup, meşgul olan öğretici ve öğrenciler de büyük mücahidler sayılırlar. Dolayısıyla zamanını ilim yolunda sarfedip meşgul olan kimseler de mücahitler gibi zekata müstahaktırlar. Hatta daha önce de belirttiğimiz gibi, cihadın en önemlisi, Allah (c.c)'ın gönderdiği Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin yerine beşeri kanunların yerleştirilmesiyle cehalete sürüklenen bu nesli ilim irfanla mücehhez kılıp materyalist görüşe dayalı yabancıların kültüründen kurtarmaktır. Maalesef bu asırda batıl inançlar için gayri müslimler maddi servetlerini harcayarak metodlu çalışma yapıp fikir çalışmalarıyla müslümanların faaliyetlerini ve iman esaslarını tahrip etmeye son derece gayretlerini sarf ederken, ne yazık ki biz müslümanlar gaflet içinde olup, bütün imkanlarımızı camilerin yaptırılmasında hatta süslendirilmesinde sarfetmekteyiz. Düşünmüyoruz ki, en önemli şey ilmi araştırma yapmak, müesseseleri kurmak ve bu müesseselerde yetiştirilen din adamlarını dünyanın dört bir yanına göndererek İslamiyet'in bütün beşeriyete tanıtılması için gereken malzemeleri temin etmek, İslami neşriyatı her dilde yayınlamak ve İslamiyet'i hakim kılmaktır. İşte bu önemli şeyler için de gerektiği şekilde dini eğitimi sağlamak için evvela zekat ile değil de büyük fedakarlıklarla nafile sadakalarımızla hayır müesseselerimizi kurduktan sonra İslami prensipler dahilinde zekatı da bir merkezde toplamak şer'i şerifin cevaz gösterdiği şekilde sarf etmek, hassaten ilmi sahada kullanmak ki, bu da "fisebillah"dır. Ancak zekatımızın tamamını ilim talep edenlere tahsis edip diğer fakirleri ihmal edersek mesul oluruz. Hatta İmam'ı Şafii'ye göre bulunduğu takdirde Kur'an-ı Kerim'de zikredilen her sınıftan üçer kişiye vermek gerekir. Evet ilimle iştigal etmek ibadetlerin en şereflisidir.Nitekim bütün ulema ve fükahamız şöyle derler: "Bilhassa fakir olan ilim ehline vermek daha efdal-

dir."[44] Zira bu gibilere zekat vermek ilimde kendilerine yardım etmek demektir. Bu husus bütün fıkıh kitablarımızda mevcut olduğu gibi, İmam'ı Gazali (k.s.)'de şöyle der:

وكان ابن المبارك يخصص بمعروفه اهل العلم فقيل له لوعممت فقال انى لا اعرف بعد مقام النبوة افضل من مقام العلماء الخ

(Büyük zat) "İbnü'l Mübarek (r.h) kendi sadakasını, zekatını özellikle alimlere tahsis ederdi. Kendisine niçin böyle yapıyorsun da umum muhtaçlara vermiyorsun diye sorulduğunda, 'Ben Peygamberlik makamından sonra alimlerin makamından üstün bir makam olduğunu bilmiyorum. Onlardan biri bir ihtiyaçla karşılaşınca okuyamaz ve okutamaz. Öylelerinin ihtiyaçlarını zekat ve sadaka ile temin edip, kendilerini ilme vermelerini sağlamak, hiç bir dünya ihtiyacı ile karşı karşıya getirmemek, başkalarına vermekten daha efdaldir"[45], diye cevap verirdi.

Fıkıh kitablarımız şöyle der:

التصدق على الفقير العالم افضل من التصدق على الجاهل

"Zekatın fakir alime verilmesi, (fakir) cahile verilmesinden daha efdaldır."[46] Said Havva da şöyle der:

فاذا تفرغ لطلب علم نافع وتعذر الجمع بين الكسب وطلب العلم فانه يعطى من الزكاة قدر مايعينه على اداء مهمته ومايسع حاجاته الخ

(44) el-fıkhuale'lmezahibilarbaa c. 1, s. 621
(45) İhyauumuddin c. 3, s. 10
(46) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 187 -İbnu Abidin c. 2, s. 69

"Bir insan kendisini faydali bir ilme verip de hem çalışmak, hem de ilmi tahsil etmek mümkün olmadığı zaman önemli ihtiyaçlarını görmesine yardımcı olmak ve hatta bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda kendisine zekat verilir. Din ve dünyanın menfaati için gerekli olan kitaplar da ihtiyaçları arasındadır. İlim taleb edene zekat verilmesinin sebebi şudur: Bu kimse bir farz-ı kifayeyi yerine getiriyor. İlmin faydası yalnız kendisine değildir. Aksine milletin tamamınadır. Bu gibilere zekatla yardımda bulunmak onların hakkıdır. Zira zekat şu iki adamdan birisine verilir: Ya müslümanlara muhtaç olanlara, ya da müslümanların ona muhtaç olduklarına. İlimle meşgul olan kimselerde ise bu iki durum da mevcuddur."(47) Bedaissenaide şöyle denilir.

وفى سبيل الله عبارة عن جميع القرب فيدخل فيه كلّ من سعى
فى طاعة الله وسبيل الخيرات الخ

"Fîssebîlillah" (Allah'yolunda ibaresi şümullu bir tabirdir. Binaenaleyh Allah'a taat ve hayır yolunda çalışan herkes muhtaç olduktan sonra bu sınıfın kapsamına girer."(48)

Fakat çalışmaya gücü yeten bir insan namaz, oruç, vs. Allah'a ibadet etmek için bir köşeye çekilse kendisine zekat verilmez. Evet her ne kadar "zengin olsa dahi ilimle iştigal edene zekat verilebilir", diye fetva verildiyse de Bedaiüssenai ve diğer kaynak kitablardan anlaşıldığına göre fakirlik kaydı şarttır. Nitekim Fethulkadir şöyle der: "Zekata müstahak olan mezkur sınıfların hepsinde de fakirlik şarttır. Ancak zekatı toplayan tahsildar hariç."(49)

(47) El İslâm c. 2, s. 130
(48) Bedaiüssenaî c. 2, s. 45
(49) Fethul Kadir c. 2, s. 205 Beyrut-Lübnan

İbn-i Abidin de şöyle der:

وهذا الفرع مخالف لاطلاقهم الحرمة فى الغنى و لم يعتمده احد

الخ

"Bu fer'î mesele (şer'i hüküm) fukehanın "zekat zengine haramdır" genel anlamdaki sözlerine aykırıdır. Ve buna kimse itimat etmemiştir. İbnu Abidin kendi görüşünü şöyle beyan eder: "Ben derim ki, evet öyledir". İlim taleb eden kimsenin zekat vs mallardan istemesi için ruhsat verilmiştir. Velev ki çalışmaya kudreti olsun. Çünkü ilim talebesi olmazsa istemesi helal olmaz. Hatta Şafii ile Hanbeli mezheblerine göre çalışıp kazanmaya muktedir olmak, fakirliğe manidir. Binaenaleyh öyle kimsenin zekat istemesi şöyle dursun, verileni alması bile helal değildir. Meğer ki, Şer'î ilimlerle meşgul olsun'(50) Netice olarak şöyle deriz: Eğer ilimle iştigal eden öğrenci veya öğreticinin ihtiyacı var ise zekatı alması caiz, değilse, caiz değildir. Zira zekat fakirin hakkıdır. Ancak dini ilimleri öğrenen, öğreten öğrencilerle, öğretici müderrislere daha fazla ehemmiyet verip bütün gerekli maddi ihtiyaçlarını görmek, müslümanların önemli görevlerindendir. Zira öylelerin maddi ihtiyaçları görülmezse dünya işleri onları ilmi çalışmadan alıkoyar. Dolayısıyla ilim ehli yetişmez.Halk cehalet içinde kalır.

"Fisebilillah" sınıfı geniş anlamda mütalaa edilerek, cami, köprü, yol gibi yerlere sarfedilir diye fetva vermek, ulemanın cumhuruna muhalefet demektir. Ancak öyle yerlere sarfetme ihtiyacı hasıl olursa onun için kaynak kitablarımızda şöyle bir yol vardır:

(50) Reddülmuhtar c. 2, s. 59

والحيلة ان يتصدق بمقدار زكاته على فقير ثم يأمره بالصرف الى هذه الوجوه الخ

"Bu konuda hîle-i şer'î şudur: (Zekat kendisine farz olmuş) kimsenin zekatının tuttuğu mikdarı bir fakire tasadduk ettikten (verdikten) sonra ona bu gibi yerlere "sarf et" deyip de, o da onu kabulden sonra bu gibi hayır yerlerine, cenazeyi kefenlemeye, veyahut da cami tamirinde v.s) hayır cihetinde sarfederse bu caiz olur. Bu hususta her iki taraf da sevap kazanmış olurlar."[51] Bu gibi şeylere "Hîle-i Şer'î (şer'î çareler) denir. Naçar kalınmadıkça bu gibi çarelere baş vurulmamalıdır. Bilhassa zekat gibi dini bir rükün hakkında çok hassas davranmalıyız. Zira zekattan maksad fakir-fukaranın ihtiyaçlarını temin edip sosyal adaleti sağlamaktır. Hile-i şer'î ise bu gayeye ters düşmektedir. Hatta İbn-i Kudame dördüncü cildin 43.cü sayfasında "bütün hileler haramdır" der.

NAMAZ KILMAYANA ZEKAT VERİLİR Mİ?

Zekat namaz kılmayana da verilebilir. Ancak farziyetini inkar etmeyip de, sırf tembellikten dolayı namaz kılmıyorsa ona zekat verilebilir. Aksi takdirde verilmez. (Yani namazın farziyetine inanmıyorsa zaten kafir sayılır) Fakat namaz kılmayan ve kötü yollarda bulunan kimselere verilmezse daha iyidir. Zira öylelere yardım, kölütüklerine katkıda bulunmak demektir. Hatta İmam'ı Şafii fukehasından meşhur İmam-ı Nevevi ile diğer bazı ulemaya göre öylelere zekat, bizzat verilmez. Ancak velilerine teslim edilir. Seyyid Sabık da şöyle der:

(51) İbni Abidin c. 2, s. 63 -Mecmâulenhur c. 1, s. 182

فمن لايصلى لايعطى شيئاً من الزكاة الخ

"Namaz kılmayana zekattan hiç bir şey verilmez. Keza fasıklara da zekat verilmez. Ancak onları yola getirmeye mâtufen olursa verilebilir. Bununla beraber kendi velilerine teslim edilmelidir. Zira fasık olana (Allah'ın emrine karşı gelene) zekat ve saire ile yardım haramdır. Fakat verildiği takdirde zekat yerine geçer."(52) Çocuklarına sarf edilmek üzere evlerine teslim etmek de daha iyi ve daha uygundur. Zira onlara nakid olarak verilmesi tehlikeli bir şey olup, kötü yollarda harcayabilirler. Şafii olan bir kimse de bu gibilere gıda maddeleri verme hususunda Hanefi'yi taklid edebilir. Çünkü toplumda öyle fasık kimseler vardır ki, çoluk-çocukları sefalet içinde yaşıyorlar. O namazsız, fasık kimselere nakid olarak verilirse günahda sarfedilmesinden endişe edilebilir. Ama masum yavruların ne günahı var? Onları sefalet içinde bırakmamalıyız.

Şayet önce namaz kılıp da daha sonra namazı tembellikten dolayı terk eder de devrin kadısı tarafından mal tasarrufatından men edilmediyse ve haramda sarfedeceği de bilinmezse bizzat kendisine de verilebilir. Camii vs. şeyler zekat ile yaptırılmaz dedik. Nitekim fıkıh kitapları şöyle derler:

ولا يجوز ان يبنى بالزكاة المسجد وكذا القناطر والسقايات واصلاح الطرقات الخ

(52) Fıkhüssünnet c. 1, s. 357
Muğnil muhtaç c. 3, s. 112
Elfıkhül İslâmî (Zühayli) c. 2, s. 887
Fethulmüîn s. 54 (1311)

"Zekat (parası) ile camii bina etmek, köprü yapmak, su hazneleri yapıp (sebil etmek) yolları ıslah edip yapmak, nehir yatakları açmak ve bunlara benzer temlik imkanı olmayan (zekatı kabul etme imkanı olmayan) herhangi bir tarafa sarf olunması caiz değildir. Keza ölü bir fakiri kefenlemek için zekat sarfedilmez. Ve ölü borcu zekatla ödenmez. (Caiz değildir.)"(53)

Bir kimse zekatını ana ve babasına veremeyeceği gibi evladına da veremez. Yani usûlü (ana ve babasının yukarı çıkan nesilleridir) Babanın babasının... babası, babanın anasının ... anası, ananın anasının ... anası, ve ananın babasının ... babaları gibi...

Zekatın verilmesi caiz olmayan yerleri şöyle özetleyelim:

1) Gayri müslimlere verilmez. Diğer sadakalar zımmilere (mahiyetimizdeki ehli kitaba) verilebilir.

2) Cami, mecsid, yol, köprü, misafirhane gibi temlik imkanı olmayan şeylerin inşa ve tamirine zekat harcanmaz. Fakat bir fakire verilen zekatı kendi rızası ile bu gibi yerlere harcarsa caiz olur.

3) Ölünün kefenine sarfedilmez. Ve borçları zekatla ödenmez.

4) Zenginlere verilmez. Asli ihtiyacından fazla, nisaba malik olan kimse zengin sayılır. Şunu da belirtmemizde fayda var: "Düşük maaşlı memur, sanatkar ve işçinin aldıkları maaş ve ücretleriyle ihtiyaçlarını temin edemeyip de başka gelirleri

(53) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 188 -Bedaiussanai c. 2, s. 39.

de yok ise kendilerine zekat verilebilir."[54] Ancak lüks ve israfa girmemekle ve fırsat buldukça da çalışmasıyla beraber ölçülü hareket edip ihtiyaçlarını karşılayamayan bir müslüman memura, işçiye bu ortamda verilebilir. Bilhassa nüfusu kalabalık olanlara... Şayet kendi maaş ve ücreti ile geçimi sağlanıyorsa, alması caiz değildir. Zira vebali büyüktür. Fakat kalabalık bir ailesi olup da maddi durumu müsait olmayana verildiğinde zekat almaktan imtina etmemeli, aksi halde kibre girmiş olur ki, "Allah (c.c) kıyamet gününde öylelerinin yüzüne rahmet nazarı ile bakmaz" hadisi şerifin tehdidine maruz kalır. Demek ki zekata müstehak olan kimse zekatı kabul etmeli, müstehak olmayan ise, zekatı almaktan uzak durmalıdır. Aksi halde fakirin hakkını yemiş olur. Ancak memur ve işçinin bizzat zekat istemeleri caiz değildir.

5) Koca, karısına, karı da kocasına zekat veremez.

6) Usul ve furua zekat verilmez.

7) Zengin bir adamın ergen olmayan çocuğuna verilmez. Ancak ergen olan çocuğuna eğer babası ona bakmayıp da muhtaç durumda ise kendisine zekatın verilmesinde bir mahzur yoktur. Zira ergen olan çocuğun nafakası babasına gerekmez. Zengin bir kadının fakir olan yetim çocuğuna verilebilir. Zira çocuk anasının serveti ile zengin sayılmaz. Fakat babasının servetiyle zengin sayılır. Zengin bir adamın fakir kızına verilebilir. Şayet babası ona bakıyorsa başka fakire verilmelidir. Zira büyük kızın nafakası, evli ise kocasına, bekar ise babasına gerekir. Mamafih bu konu ihtilaflıdır. Fetavay-ı Hindiye şöyle der; "Zengin bir adamın büyük kızına, keza zengin bir adamın fakir olan karısına zekat verilebi-

(54) Elfıkhülislami c. 2, s. 880

lir. Zira kız babasının, kadın da kocasının zenginliğiyle zengin sayılmazlar"[55] Lakin bakımlı olduktan sonra onlara verilmemelidir. Zira ihtilaflı bir konudur. Nitekim şöyle denilmektedir:

ولو دفع الى ابنة الغنى الكبيرة قال بعضهم يجوز وقال بعضهم لايجوز الخ

"Eğer bir kimse zengin bir adamın (fakir) kızına zekat verirse, bazı ulema bu caiz olur der. Bazıları da caiz değildir, derler. Fakat esahh olan caiz değildir, diyenlerin görüşüdür."[56]

وكذا اذا دفع الى فقير له ابن موسر وقال ابو يوسف ان كان في عيال الغنى لايجوز الخ

"Keza birisi zengin bir adamın fakir babasına da zekat verirse caizdir. Ancak İmam Ebu Yusuf'a göre birlikte yaşayan zengin evladın nafakasını taahhüt ettiği babasına verilmesi caiz olmadığı gibi, zengin adamın karısına da verilmez."[57] Netice olarak, bahsettiğimiz kimselerin ihtiyaçları, nafakaları kendilerine gerekli olan kimseler tarafından temin edilmiyorsa o takdirde hepsine de zekat verilebilir. Aksi halde verilmez.

8- Şayet devlet tarafından ganimet malının Humus-ul Humus olan hakları verilirse, Haşimoğullarına da zekat verilmez.

---

(55) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 189
(56) Dürerül Ahkam (Şirniblali) c. 1, s. 190
(57) Fethülkadir c. 2, s. 211
İbnü Abidin c. 2, s. 65

Meselâ, Hz. Abbas, Hz. Ali, Hz. Cafer, Hz. Akil, Hz. Haris b. Muttalib, aileleleri hep Haşim oğullarıdır. Fakat Ebu Leheb'in nesline verilebilir. Zira o Resululah'a yardımcı olmadığı gibi bizzat ona düşmandı. Resulullah (a.s)'a yardımcı olan akrabaları şerefli olup malın kiri sayılan (malın manevi kirini temizleyen) zekat ise onlara layık değildir. Dolayısıyla onlara verilmez. Ancak hazine ve madenlerin zekatı onlara verilebilir. Bu devirde onlara devlet tarafından yardım yapılmadığı için kendilerine diğer malların zekatının da verilmesi caizdir.

ÇALIŞMA GÜCÜ YERİNDE OLANLARA ZEKAT VERİLEBİLİR Mİ?

Bu hususta şöyle denilir:

ويجوز دفعها لمن يملك اقل من النصاب وان كان صحيحاً مكتسباً مع الكراهة الخ

"Zekatın nisabtan az miktarda mala sahip olan bir fakire her ne kadar çalışma gücü yerinde olsa dahi verilmesi caizdir. Ancak kendi çalışması ile gerekli günlük ihtiyaçlarını temin eden kimsenin Hanefi'ye göre zekat alması mekrun, Şafii'ye göre ise haramdır."(58) Yani Şafii'ye göre öylelere verilmez. "Evleri dükkanları bulunup da gelirleri (israfa kaçmadan) kalabalık olduğundan senelik ihtiyaçlarını karşılayamayacak şekilde ise, kendisine zekat verilebilir. Keza tarlası olup da geliri kendisine ve bakmakla mükellef olduğu çoluk çocuklarının senelik ihtiyaçlarına yetmiyorsa ona da zekat verilebilir."(59)

(58) Dürer'in Haşiyesi (Şirniblâli) c. 1, s. 188 -Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 189 Bedâiussenâî c. 2, s. 48
(59) Fethülkadir c. 2, s. 215 -İbnü Abidin c. 2.S.65

Herkes kendi zekâtını bizzat dağıtabildiği gibi başkasını da vekil tutabilir. Ancak vekil edeceği kimse dini bilgisi olanlardan olsa daha iyidir. Zira cahil olan kimsenin tam manası ile müstehakkını bulup yerli yerince ifa etmesi şüphelidir. Vekil olan kimse fakir olan ergen çocuğuna, karısına verebilir. Ancak müstehak olduğu halde de kendisine bir şey ayıramaz. Fakat kendisini vekil tutan kimse ona istediğin ihtiyaç sahiblerine verebilirsin derse, o takdirde muhtaç ise kendisine ayırabildiği gibi, mümeyyiz (kârı zararı birbirinden ayırabilen) ergen olmayan çocuğuna da verebilir. Vekil olan zat İmam'ı Azam Ebu Hanife'ye göre müvekkilinden (kendisine vekalet veren)den izinsiz olarak da başkasını vekil tutabilir. Nitekim Hanefi fıkhı şöyle der:

للوكيل بدفع الزكاة ان يوكل غيره بلا اذن

"Zekatı dağıtmaya vekil olan zat müvekkilinin (kendisine vekalet verenin) izini olmaksızın başkasına vekalet verebilir."(60)

İmam'ı Şafii'ye göre ise, vekil olan zat kendisine vekalet verenden izinsiz olarak kimseyi vekil tutamaz.

ZEKATI BİR BELDEDEN BAŞKA BİR BELDEYE NAKLETMEK TENZİHEN MEKRUHTUR.

Ancak fakir hısımları veya beldesindekilerden daha salih insanlar, ilim tahsili yapan kimseler başka yerlerde ikamet ediyorlarsa, o takdirde onlara götürülüp verilmesinde bir beis yoktur. Aynı zamanda malın üzerinden daha senesi dol-

(60) İbni Abidin c. 2, s. 11

madan zekatı verilecek olursa, naklinde yine bir beis söz konusu değildir."[61] Bu konuda İmam'ı Şafii'nin görüşü hakkında fıtır sadakası bölümünde gereken izahat verilecektir. Malı bir yerde olup da kendisi başka yerde ise, malın bulunduğu yere itibar edilir. Oradaki fakirlerin hakkıdır.

Nitekim fıkıh kitablarımızda şöyle denilir:

ثم المعتبر فى الزكاة مكان المال حتى لو كان هو فى بلد وماله في بلد اخر يفرق فى موضع المال وفى صدقة الفطر يعتبر مكانه لا مكان اولاده الصغار فى الصحيح

"Sonra zekatın ödenmesi için muteber olan yer, malın bulunduğu yerdir. Hatta kendisi bir beldede oturup da malı başka bir beldede olursa (bu durumda adamın bulunduğu beldeye değil de malın bulunduğu beldeye itibar edilerek) zekatını oranın fakirlerine dağıtır. Sadaka-i fıtırda ise sahih görüşe göre adamın bulunduğu beldeye itibar edilir. Küçük çocukların bulunduğu yer itibara alınmaz."[62]

FAKİRİN BORCU ZEKAT İLE ÖDENEBİLİR, ancak izni olmalı, bu hususta şöyle denilmiştir:

ولو قضى دين الفقير بزكاة ماله ان كان بامره يجوز وان كان بغير امره لايجوز ولو دفع اليه دارا ليسكنها عن الزكاة لايجوز

"Eğer bir zengin fakir olan din kardeşinin başkasına olan borcunu malının zekatını vermek suretiyle öderse fakirin mü-

(61) Fethulkadir c. 2, s. 216 -Beyrut-Lübnan
(62) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 190 -İbni Abidin c. 2, s. 70 -Fethulkadir c. 2, s. 217

saadesi olması şartıyla caiz olur. Eğer ondan izinsiz olarak borcunu öderse caiz olmaz. Şayet zengin bir kimse içinde durması için fakire bir ev verip zekattan sayarsa caiz değildir."[63] Ancak ondan kirasını alıp tekrar ona zekat niyetiyle verebilir.

Bir adamın başkasında alacağı olup da zekata sayması caiz olmaz. Fakat ondan alır zekat niyetiyle ona geri verirse veyahut da "sen bana alacağımı verirsen ben sana zekat vereceğim" diye bir şart koşmadan ona zekat verip sonra alacağını alırsa caiz olur. Fakir akraba veya mahalle çocuklarına zekat niyetiyle verilen para, mal zekat yerine geçer, ancak çocuk mümeyyiz olmalı (başkası tarafından aldatılmayacak kadar paranın kadrini bilmelidir.) Keza ücretle çalıştırdığı işçinin normal ücretini verdikten sonra kendisine bayram v.s günlerde verilen para ve eşyalar şayet verilmez ise de çalışacaksa caiz, verilmediği takdirde, çalışmayacaksa zekat caiz olmaz.

VERİLEN ZEKAT KABZ OLUNMALIDIR. Kabzdan maksat mutlaka eli ile tutmak gerekli değildir. Verilen zekat fakirin yanına veya evine konulduktan sonra kabz etmiş sayılır. ZEKATI DAĞITIRKEN ŞU SIRAYI TAKİP ETMELİ:

والافضل فى الزكاة والفطر والنذور الصرف اولا الى الاخوة والاخوات ثم الى اولادهم ثم الى الاعمام والعمات ثم الى اولادهم ثم الى الاخوال والخالات ثم الى اولادهم ثم الى ذوى الارحام الخ

(63) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 190 -Fethulkadir c. 2, s. 208

"Zekat, fitre, adaklar (kefaret ve benzeri vecibeleri ye-
rine getirirken şu sıraya dikkat etmek

ne bir şeyler ayırmadan da tamamını bağışlayabilirler. Şayet
[illegible] öyle hayır kurumuyla ilgilenen herhangi

2- Sonra bunların çocuklarına
3- Sonra amca ve halalara
4- Sonra bunların çocuklarına
5- Sonra dayılara, teyzelere
6- Sonra bunların çocuklarına
7- Sonra da zevi'l-erhama (ana tarafından uzak olan hısımlara)
8- Sonra yakın ve uzak komşulara''(64) fakir çocukları himaye eden kuruluşlara bilhassa ilim yuvalarına verilirse daha müteber ve makbul olur. Zira ilim bir âb-ı hayattır. İnsanın kurtuluşu ilimledir. Ancak bu dini yuvaları idare eden yetkililer zekat ile fitreyi sair nafile sadakalardan ayırarak başka fonlarda biriktirmeli ve fıkhi bilgiler ışığı altında sarf etmelidirler.

Bu hususta dikkat edilmesi gereken şöyle bir durum vardır; Malumdur ki zekatımızla yardım ettiğimiz dini ve ilmi yuvalarda eğitim gören çocukların içinde ergen çocuklarla beraber babaları zengin olup, ergen olmayan küçük yaştaki çocuklar da vardır. Zekat ve fitre ise öylelere verilmez. (Yani babaları zengin, ergen olmayan çocuklara verilmez) Öyleyse bütün şaibe ve şüphelerden salim bir yol izlemek istiyorsak öyle yerlere zekat ve fitremizi vereceğimiz zaman, zekata müstehak olan kimseleri ayarlayıp, onlara zekatımızı kabz ettirdikten sonra onlar da kendilerine bir miktar ayırıp mütebakisini öyle yerlere gönül rızasıyla teberru etsinler. Kendileri-

(64) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 190 İbni Abidin c. 2, s. 68

ZEKATA MÜSTEHAKLARDAN YALNIZ BİRİSİNE DE VERİLEBİLİR

وله ان يقتصر على شخص واحد والدفع الى الواحد افضل اذا لم يكن المدفوع نصاباً الخ

"Mal sahibinin (sözü edilen sekiz sınıftan kendi zekatını) yalnız birisine vermesi caizdir. Hatta verilen zekat, nisab miktarından az ise onu müstahak olan bir kişiye vermek daha efdaldir. Zira zekâttan maksad bir bakıma fakirin tam manasıyla ihtiyacını karşılamaktır. Şayet verilen zekat miktarı ancak bir fakirin ihtiyacını karşılayabiliyorsa, bir kişiye vermek daha uygundur. Ama nisab miktarını bulan (200 dirhem, 20 miskal altın miktarında) bir meblağ zekatı yalnız bir fakire vermek tenzihen mekruhtur. Fakat zekata müstehak olan kimse borçlu bulunursa, borç miktarı da nisab miktarını aşıyorsa ona hem borcunu ödeyecek, hem de geride nisab miktarından az kalacak şekilde bir miktar daha zekat verilmelidir. Ta ki zaruri ihtiyaçlarını onunla görebilsin."(65)

Demek ki borçluya hem borcundan kurtarmak hem de diğer zaruri ihtiyaçlarını temin edecek şekilde zekatla yardım edilmelidir. Keza zekat verilecek kimsenin kalabalık bir ailesi olup da ve zekat olarak verilen miktar aile fertleri arasında

(65) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 188 -Bedaiussenai c. 2, s. 49

taksim edildiği takdirde beher aile ferdine nisab miktarından az bir miktar düşüyorsa caizdir.

"Zekatın edasının sahih olabilmesi için fakire verirken niyet etmesi şarttır. Ancak daha önce malının zekatını ayırırken niyet getirdi ise bu niyet kafi gelir. Kalben niyet getirir, lisanen gerekmez. Vekalet verenin niyeti gerekli olup ayrıca vekilin niyetine gerek yoktur. Şafii'ye göre ise, ikisinin de niyet etmeleri gerekir. Bir kaç kişiye vekil olan kimse zekatlarını birbirine karıştırmadan dağıtmalıdır. Ancak zekat sahibleri karıştırması için kendisine izin verirlerse, veyahut da fakirler onu kendilerine zekatı kabul etmeye vekil tutmuşlarsa o zaman karıştırabilir."(66) Bir zengin zekata müstehak olan birisine falancadaki alacağımı al deyip de bununla da zekatı kasdederse zekat yerine geçer"(67)

TİCARET İÇİN OLMAYAN SAİME (KIRLARDA OTLAYAN HAYVANLARIN) ZEKATI

تجب الزكاة في الابل والبقر والغنم بشرطين الاول ان تكون سائمة الخ

"Deve, sığır ve koyun ile keçinin zekatının farz olabilmesi için iki şart gereklidir:

a) Saime (Otlayan olması), b) Nisaba malik olması gerekir (Bir de üzerinden bir yılın geçmesi de şarttır.

Hanefi mezhebine göre; "saime" sahibinin senenin ek-

(66) İbnu Abidin c. 2, s. 11
(68) Elfıkhü alalmezahibil erbaa c. 1 s. 596
El mektebetütticariye (Mısır) sır)

serisi sütünden, neslinden veya kendisi ile kesmeyi değil de, kışın ölmemesi için kuvvetlendirip etlendirme maksadı ile çöllerde, meralarda yayılmak üzere dışarıya saldığı hayvan demektir. Eğer kesip etini yemek için, çift sürmek veya binmek için besliyorsa, bunlarda zekat yoktur. Şayet ticaret için otlatıyorsa, zaten ticaret mallarının kapsamına girip, zekatı değeri üzerinden gerekir, adedine bakılmaz. İlerde ticaret malları hakkındaki beyanat gelecektir. Keza senenin yarısında veya yarısından fazla bir zaman içinde yem verilerek beslenirse, onda zekat gerekmez. Bu konuda Hanefi mezhebi ile Şafii mezhebi arasındaki fark şudur:

İmam-ı Hanefiye göre; dediğimiz gibi senenin çoğu kırlarda, meralarda otlatılıp hayatlarını sürdürebiliyorlarsa zekatı gerekir. Aksi halde gerekmez. Yani senenin yarısı veya yarısından fazla ağıl vs. yerlerde besleniyorsa, zekatı gerekmez.

Şafii'ye göre ise; senenin tamamı otlatılması ile zayıf düşmeden hayatlarını sürdürebiliyorlarsa, zekatı gerekir. Aksi halde gerekmez."(68)

Bazı Şafii fıkıh alimlerinin büyükleri bu hususta şöyle bir açıklama yapmışlardır:

ان علفت قدراً يعد مؤنة بالاضافة الى رفق الماشية فلا زكاة الخ

"Eğer beslenip yemlenmesi için yapılan masrafın maliyeti veya mübah bir otu kesip kışa saklayarak, hayvanlara yedirme külfeti, onların gelişmesine ve onlardan elde edeceğimiz ürünlerine karşılık âdet ve örfe göre az sayılıyorsa, "saime" otlayan sayılıp, zekata tabi olurlar. Hayır onlara ya-

(67) Fethulkadir c. 2, s. 208 -Beyrut-Lübnan

pılan yem masrafları örf ve adete göre az sayılmıyorsa o halde saime sayılmayıp, zekattan muaf olurlar.[69]

Şu beyanattan sonra şöyle deriz: Şayet aşırı masraf yapmıyorsak dinin rüknü olan zekatımızı vermemezlik yapmayalım. Muhtaçları düşünüp, seve seve zekatımızı ehline verelim. Allah (c.c) onun bereketini ihsan eder, nimetlerini bol bol verir. Nimetler zekatın sayesinde çoğalır, eksilmez.

Büyük gelir sağlayan ve ticaret için olmayan hayvanların ürünlerinin zekatı hakkında Yusuf'ul Kardavi şöyle der:

انا نعرف فى عصرنا حيوانات غير سائمة تتخذ للالبان خاصة

وتدر دخلا وفيراً على اصحابها الخ

"Gerçekten biz asrımızda saime (otlayan) olmayıp sırf ürününden, sütünden istifade edilmek için beslenen öyle hayvanları biliyoruz ki, sahiplerine büyük gelir getirmektedirler. Ve bazı beldelerde de ipek böceği görüyoruz. Çok değerli ipeği üretip, büyük serveti meydana getiriyor, yine öyle çiftlikleri görüyoruz ki, içinde barınan ehlî hayvanların (tavukların) ürettikleri yumurtaların adedi sayılamayacak kadar çoktur. Diğer kısım hayvanlar da semizlendirilerek, etlik hayvan olarak yetiştirilmektedir.

Asr-ı Saadette yaşayan sahabelere bu gibi servet getiren mallar malum olmadığı gibi sahabeden sonra tabiin devrinde de yoktu. Dolayısıyla onlar hakkında herhangi bir hüküm beyan edilmemiştir.

Bu meseleyi şöyle cevaplandırabiliriz ki, "Saime" otlayan hayvanların sütünde değil de kendilerinde zekat vardır.

---

(69) Tuhfetülmuhtac c. 3, s. 237 (Darusadır) / Muğnilmuhtaç c. 1, s. 380 (1958) Mecmuâtunnevevi c. 5, s. 308

Tıpkı bal arıların misali; arılarda değil de arıların çıkardıkları balda zekat olduğu gibi; bunlar da sırf sütünden, yumurtasından vs. servet elde etmek gayesiyle beslendikleri için sene sonunda masarıf çıkarıldıktan sonra safi hasılatından 1/10 nisbetinde zekatı hesaplanıp verilmesi gerekir.(70)

Şayet bizzat beslenen hayvanlar ticaret için ise, o halde ticaret malı gibi hasılatıyle beraber değerleri üzerinden hesaplanarak zekatları 1/40 nisbetinde verilmesi lazımdır.

Allah Teala (c.c) bize ihsan ettiği nimetlerin şükrünü bizden bilfiil istiyor. Onun nimetlerinden biri de bize müsahhar kıldığı hayvanlardır. Nitekim Mevlamız (c.c) şöyle buyurur:

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ

"Allah (c.c) sizler için davarları (deve, sığır, camus, keçi ve koyunları) yarattı. Onlarda sizin için ısıtacak şey ve nice yararlar vardır. Hem onlardan yersiniz, hem de onları akşam vaktinde merâlardan ağıllara sürüp getirdiğinizde ve sabah vaktinde de otlaklara sürüp götürdüğünüzde sizin için onlarda içinizi açan güzellik ve çekicilik vardır. Ve ağırlıklarınızı da yüklenirler de, sizin için ancak zor-zahmet varabileceğiniz şehirlere kadar götürürler. Şüphesiz ki Rabbiniz çok kayıran ve çok merhamet edendir."(71)

Ve yine aynı surenin 66. ayetinde mealen şöyle buyurulmaktadır;

---

(70) Fıkhüzzekat c. 2, s. 430
(71) Nahl, ay: 5-6-7

"Doğrusu sizin için davarlarda (mezkur hayvanlarda) da ibret vardır. Size onların ters ile kan arasında oluşan halis (safi), içenlerin boğazlarından rahatlıkla (hiç tahrişat yapmadan) geçen süt içiriyoruz."

Ne büyük bir harika! Ufacık bir koyunu düşün ki büyük fabrikaların imal edemediği şeyleri sana imal ediyor. Et imal ediyor, muhtaç olduğun yünü imal ediyor ve ta bebekliğinden beri vücudun gelişmesini sağlayan, şiddetle muhtaç olduğun, insanoğlunun başlıca besin maddesi olan sütü imal edip seni hem bebeklik döneminde hem de büyüklük çağında besliyor. Evet süt bir çok dertlere şifa olduğu gibi, ondan meydana gelen yoğurtta da bir çok dertlerin şifası mevcuttur yoğurt, barsak zehirlenmesi, kronik ishal, dizanteri, kabızlık gibi rahatsızlıklara iyi geldiği tıbben sabittir. Yoğurdun sayılamayacak kadar faydası vardır. İşte bu gibi ilahi nimetlerin şükrünün fiilen ifası için de zekat ve sadaka gerekir.

BİRBİRLERİNE KARIŞTIRILAN HAYVANLARIN ZEKATI

الخليطان فى المواشى كغير الخليطين فان كان نصيب كل واحد
مِنْهُمَا بلغ نصابا وجبت الزكاة والا فلا الخ

"İki kişinin birbirlerine karıştırılmış olan, hayvanları karışmamış olan kimselerin hayvanları gibidir; eğer bu şahıslardan her birinin hissesi nisaba erişirse kendilerine zekat gerekir. Aksi takdirde zekat vermeleri gerekmez. Bunlardan birinin hissesi nisaba erişirse diğerininki nisaba erişmemişse nisaba erişen kimsenin zekat vermesi gerekir. Hissesi nisaba ye-

tişmemiş olanın zekat vermesi ise gerekmez."[72]

Şafii mezhebine göre ise hayvanlarını birbirlerine karıştıran kimseler bir kişinin malı imiş gibi zekatlarını hesap edip vermeleri gerekir.

Ancak hayvanları birbirlerine karışmış kimselerin şu hususlarda birlik olmaları şarttır;

بشرط ان لاتتميز فى المشرب والمسرح الخ

a) Su içtikleri yer,
b) İstirahat ettirilip, daha sonra meraya sürülen yer,
c) Bizzat otlak yerleri,
d) Gece kaldıkları yer,
e) Süt sağılan yer,
f) Esah kavle göre çobanları ile döl almak için beslenen erkek hayvan.)[73] İşte bu gibi hususlarda birlik olduktan sonra İmam'ı Şafii'ye göre bir kişinin hayvanı imiş gibi hesabı yapılıp, zekatı verilmelidir. Mesela; yirmişer koyunu olan iki kişinin yukarıda mezkur olan çoban, mera, sulama yeri, süt sağma yeri ve ahır gibi kalınacak yerin birlik olması ile iki veya daha çok şahısların zekatları beherinin hayvanı nisabtan aşağı olursa bile toplamı nisaba ulaşınca tüm hayvanlar tek bir şahsın malı imiş gibi zekatı çıkarılır. Sonra herkes hissesine göre birbirleri ile hesaplaşacaktır. Bunu bir misal ile açıklayalım: Birisinin yirmi, diğerinin kırk ve bir başkasının altmış koyunu olup da Şafii mezhebindeki şu şartlara uygun olarak, tüm hayvanları karıştırırlarsa toplamı olan yüzyirmi koyundan bir koyun zekat verilir. Ve verilen zekat hangisi-

(72) Fetavay-ı hindiye c. 1, s. 181 (1980 M)
(73) Muğnilmuhtac c. 1, s. 377 (M. 1958 -Beyrut-Lübnan -H. 1377)

nin koyunundan verilirse o koyun sahibi diğerlerinden koyun mevcutları nisbetinde alacakları olur. Faraza 20 koyun sahibinin koyunlarından bir koyun alınmış ise, koyun sahibi verdiği koyunun değerinin altıda ikisini kırk koyun sahibinden, altıda üçünü de 60 koyun sahibinden tahsil eder.

"Keza altın, gümüş ve nakid paralar ile ticaret malı da aynı hükme tabidir. Yani Hanefi'ye göre herkesin hissesi nisaba erişirse zekat vermeleri gerekir. Aksi halde gerekmez. Şayet birinin hissesi nisaba yetişip diğerinin ki yetişmezse nisab sahibi zekat verir. Hissesi nisaba erişmeyenin zekat vermesi lazım gelmez.

Şafii'ye göre ise böyle karıştırılmış mal hangi cins mal olursa olsun bir kişinin malı imiş gibi hesap edilerek zekatı verilir"(74)

Saime (otlayan hayvanlar)'ın zekatı hakkındaki bir hadis-i şerif:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ هٰذَا الْكِتَابَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ هٰذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَالَّتِي أَمَرَ اللّٰهُ بِهَا رَسُولَهُ فَمَنْ سُئِلَهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا الخ

Enes (r.a)'dan rivayet edildiğine göre: "Gerçekten Ebu Bekrissıddik (r.a) kendisini Bahreyn'e zekat (memuru olarak)

(74) Bedaiussanaî c. 2, s. 16 -30 (M'. 1382) Beyrut-Lübnan

gönderdiğinde şu talimatı yazmıştı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:

Bu Rasulullah (a.s)'ın müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın (c.c) kendisine emrettiği zekattır. Şer'i şerifin istediği şekilde kendisinden istenilen müslüman onu hemen versin. Belirtilen bu miktardan fazlası istenilirse vermesin.

Zekat devenin 24 adedinde ve daha azında zekat olarak koyundur. (Beş deve için bir koyun verilir) Develerin sayısı 25 oluncaya kadar her beş deve için bir koyun verilir. 25 olunca bir yaşını bitirmiş bir dişi deve verilir. Bu otuz beş oluncaya kadar aynı ölçüde devam eder. Otuz altı olunca iki yaşını bitirmiş üç yaşına ayak basmış bir dişi deve verilir. Kırk beş oluncaya kadan aynı ölçüde devam eder. Kırk altı olunca üç yaşını bitirmiş dört yaşına ayak basan bir dişi deve verilir. Bu develer altmış oluncaya kadar aynı ölçüde devam eder. Altmış bir olunca bu kez dört yaşını tamamlayıp beş yaşına ayak basmış bir dişi deve verilir. Yetmiş beşe kadar bu ölçüde devam eder. Yetmiş altı olunca iki yaşını tamamlayıp üç yaşına ayak basmış iki dişi deve verilir. Develer doksan tane oluncaya kadar bu ölçü devam eder. Doksan bir olunca üç yaşını tamamlayıp dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Bu ölçü 120'ye kadar devam eder. Sonra yüz yirmi üzerine fazla olursa bu kez her kırkta iki yaşını bitirmiş bir dişi deve ve her 50'de üç yaşını bitirmiş bir dişi deve gerekir" Fıkıh kitaplarımız da şöyle kayd ederler;

ثم تجب فى كل خمس يزيد على مأة وعشرين شاة إلى مأة وخمس واربعين ففيها حقّتان وبنت مخاض وفى مأة وخمسين ثلاث حقاق ثم تجب فى كل خمس يزيد على مأة وخمسين شاة

إلى مأة وخمس وسبعين ففيها ثلاث حقاق وبنت مخاض وفى
مأة وستّ وثمانين ثلاث حقاق وبنت لبون وفى مأة وست
وتسعين أربع حقاق إلى مأتين إن شاء أدّى عن المأتين اربع
حقاق عن كل خمسين حقه وان شاء أدّى خمس بنات لبون
عن كل اربعين بنت لبون ثم تستأنف الفريضة أبداً الخ

"Bundan sonra 120 deve üzerine ilave edilen her beş deve için (dört yaşına basmış iki dişi deveye ilave olarak) birer koyun zekat verilir. 145 deveye kadar durum yine böyledir. 145'den (yüz kırkaltıdan) 150'ye kadar olan develer için ise, dört yaşına basmış iki dişi deve ile iki yaşına basmış bir dişi deve zekat olarak verilir. Deve sayısı tam 150 olunca da zekat olarak dört yaşına girmiş üç dişi deve verilir.

Bundan sonra develerin sayısı 175'e varıncaya kadar her beş deve için dört yaşına girmiş üç dişi deveye ilaveten birer koyun verilir. Develerin sayısı tam 175 olunca dört yaşına basmış üç dişi deve ile iki yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Bu durum develerin sayısı 186'ya kadar aynı minval üzere devam eder.

186 olunca dört yaşına basmış üç dişi deve ile iki yaşına basmış bir dişi deve verilir. 196'dan 200'e kadar dört yaşını bitirmiş dört adet dişi deve verilir.

200'de ise her elli deve için sahibi isterse zekat olarak dört yaşına girmiş birer dişi deve olmak üzere dört dişi deve verir. İsterse de her kırk deve için üç yaşına basmış birer dişi deve olmak üzere beş dişi deve verir. Bundan sonra da 150 adedden sonraki elli adede yapılan muamele 200 adedden sonra

gelen her elli aded için de tatbik edilir."[75] Yani ikiyüz deve üzerine ilave edilen her beş deve için 200 deve için verilmesi gerekli olan develere ilaveten bir de bir koyun verilmesi gerekir.

Ebu Bekrissıddık'ın Enes'e olan talimatının devamı şöyledir; "Dört devesi olana o develer için asla zekat gerekmez. Ancak develerin sahibi isterse sadaka olarak verebilir. Develerin sayısı 5 olunca o zaman nisaba girmiş olup bir koyun zekat verilir.

Koyun ve keçilere gelince, kırlarda meralarda beslenen koyunların sayısı 40 olursa 120'ye kadar bir koyun, 120'den fazla olursa 121 olunca bu kez iki koyun verilir ve iki yüze kadar aynı ölçü devam eder. 201 olunca üç koyun verilir. 400'e kadar böyle devam eder. 400 olunca dört koyun verilir. Sonra artan her yüz koyun için bir tane verilmek suretiyle hesaplanarak zekat verilir.

Bir adamın merada beslenen koyunları kırktan bir tane eksik olursa bunlarda zekat yoktur. Ancak sahibi isterse kendi arzusuyla verebilir. Bu onun için sadaka sayılır."[76]

ويحسب الصغير والاعمى فى العدد ولايؤخذ فى الزكاة
ولايؤخذ الرّبى والاكولة التى تسمن للاكل والحامل والفحل
وخيار السائمة ويؤخذ من اوساطها

"Zekatı verilecek develer sayılırken küçük ve kör olan develer de onlarla nisabın dolması için sayılır. Fakat zekat olarak alınmaz ve yeni doğurup da yavrusunu emziren, kesilip etinden istifade etmek için beslenen etlik, gebe olan ve döl almak için beslenen erkek hayvan zekat namına alınmaz.Nor-

(75) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 177
(76) Tac, c. 2, s. 11-12

mallerinden zekat olarak alınır."[77] Keçi, koyun ve sığırda hüküm böyledir. Ancak sahibinin arzusuyla en iyilerinden de zekat olarak alınabilir.

ولاتجزىء ذكور الابل الا بالقيمة للاناث بخلاف البقر والغنم فان المالك مخير الخ

"Zekat olarak erkek develerin verilmesi caiz değildir. (Mutlaka zekat namına verilecek devenin dişi olması gerekir) Ancak dişi develerin değeri itibariyle erkek develerin verilmesi caiz olur. Fakat sığır, koyun, keçiler öyle değildir. Bunların zekatı hususunda sahibi serbesttir. İsterse zekat olarak erkek hayvan, isterse de dişi hayvan verebilir.

Şafii'ye göre ise hepsinde zekat olarak verilmesi gereken hayvanın dişi olması şarttır. Meğer ki hayvanların tamamı erkek olsun."[78] (Yani tamamı erkek hayvan olursa erkek hayvan verilir.)

"İmam'ı Azam ile İmam Muhammed'e göre gerek koyun ve keçiden, gerekse sığır ve deveden olsun henüz bir yaşını doldurmamış olanlar zekata tabi değildir. Velev ki bunların sayısı nisab miktarına ulaşmış veya aşmış olsun. Ancak aralarında bir tane bile olsa bir yaşını doldurmuşu varsa diğerler buna tabi olarak hepsinin zekatı gerekir. Zekat verilecek hayvan da büyüklerden olmalıdır."

وعند الشافعي وابي يوسف تجب في الصغار واحد صغير منها

---

(77) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 177
(78) İbni Abidin c. 2, s. 18
Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 181
Bedaiussenai c. 2, s. 32 / Mebsut c. 2, s. 188

"imam'ı Şafii ile İmam Ebu Yusuf'a göre ise; (henüz bir yaşını tamamlamamış) küçük hayvanlardan da (nisab miktarı olan kırka ulaşmışsa) bir tane küçük hayvanın zekat olarak verilmesi gerekir"(79)

Yani kırk oğlak için bir oğlak, kırk kuzu için bir kuzu zekat olarak verilir. Bidayetülmüctehid şöyle der:

وقال الشافعى وابو حنيفة لايعد بالسّخال الا ان تكون الامهات نصاباً

"İmam'ı Azam ile Şafii'ye göre büyükler nisab miktarına ulaşmadıkça bir yaşından küçük olanlar zekata tabi olmazlar"(80)

Yusuful Kardavi de bu görüşe şöyle der:

وهذا القول عندى ارجح الاقوال -

"Bu görüşü en kuvvetli görüş olarak görüyorum"(81) Fakat annelerinden ölen olursa küçükler yerlerine geçer. Mesela; kırk koyun ile yirmi kuzusu olan kimsenin annelerinden 20 tanesi yıl dolmadan ölürse küçükler yerine geçip büyüklerden zekat olarak çıkarılır. Keza 40 koyun olup da onlardan kırk kuzu meydana gelmiş ve bu anneler ölürlerse annelerin yılı dolunca yavrulardan birisi zekat verilir. Ayrıca küçüklerle ikinci nisab da tamamlanır. Mesela: 100 (yüz) koyunu olup da 21 kuzuyu doğurursa ikinci nisab tamamlanmış olur. Dolayısıyla iki adet koyun zekat olarak verilmesi gerekir."(82) Ancak iyi tetkik edildiğinde birçok fıkıh kitapların-

(79) Fıkhüssünnet c. 1, s. 325 -Bedaiussenai c. 2, s. 31 -Elfıkhülislami c. 2, s. 863
(80) Bidayetülmüctehid c. 1, s. 240
(81) Fıkhüzzekat c. 1, s. 208
(82) Tuhfetülmuhtac c. 3, sh. 232-33 (Darusadır)

da imam Şafii ile İmamı Ebu Yusuf'un görüş ve ictihadları aynıdır. Nitekim şöyle denilmiştir.:

وليس فى الفصلان والحملان والعجاجيل صدقة عند ابى حنيفة

وعند أبى يوسف والشافعى فيها واحدة منها الخ

"İmam'ı Ebu Hanife'ye göre deve, koyun ve sığır yavrularında zekat yoktur. Fakat İmam'ı Ebu Yusuf ile İmam Şafii'ye göre onlardan bir küçük hayvan zekat olarak verilir.

Keza onlara göre herhangi bir müslüman kırk oğlak veya kırk kuzu ya da 30 buzağı veya 25 deve yavrusunu satın alırsa veya hibe ya da miras yoluyla elde ederse ve mülk olarak elde ettiğinden itibaren bir yıl geçerse onlardan bir tanesini zekat olarak vermesi gerekir. İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre ise bir yaşlarını doldurduktan sonra bir yıl geçerse ancak o zaman zekatları gerekmiş olur.)[83]

Demek oluyor ki, İmam Ebu Yusuf ile İmam'ı Şafi'ye göre küçüklerle hem nisab tamamlanır, hem de küçüklerden de zekat verilir. Ancak aralarında şöyle bir ihtilaf vardır.

Mesela; birisinin 20 adet koyunu olup da 20 kuzuyu doğurursa bu durumda İmam Ebu Yusuf'a göre büyüklerin yılı tamamlandıktan sonra küçüklerin üzerinden bir yılın geçmesi beklenmeden hemen büyüklerden bir tanesini vermek gerekir. İmam'ı Şafii'ye göre ise küçüklerle nisab miktarı dolduktan sonra tam bir yıl geçince büyüklerden bir tane zekat verilir. İçlerinde büyük bulunduktan sonra mutlaka o zekat olarak verilir, küçük verilmez. Bunda ittifak vardır. Yani Şafii olsun, Hanefi olsun mutlaka büyük olanı vermelidir.)

(83) Fethülkadir c. 2, s. 139-40/Bedaiussanai c. 2, s. 31 -Fıkhüssünnet c. 1, s. 325 -Muğnilmuhtac c. 1, s. 376 -Mebsut c. 2, s. 157 -Mecmâulenhür c. 1, s. 165 (1309)

Bir de şöyle denilir;

وصورة المسئلة لرجل له نصاب من السائمة مضى عليها بعض السنة فولدت ثم ماتت الامهات فحال الحول على الاولاد فعندهما ينقطع حكم الحول والزكاة وعند ابى يوسف وزفر لا ينقطع

"Bu meselenin şekli şöyledir: Bir adamın meralarda otlayan hayvanlardan nisab mikdarı hayvanı olup da yavrularlarsa ve üzerlerinden yılın bir bölümü geçtikten sonra ölüp de kalan yavruların üzerinden yıl tamamlanırsa İmam-ı Azam'a göre yalnız kalan yavruların hem zekat hükmü hem de yılın hükmü kesilmiş olur. Fakat Ebu Yusuf ile Züfer'e göre kesilmiş sayılmaz. (Yani annelerin yılının dolması ile kendilerinden zekat verilmesi gerekir.) Mesela, seneden altı ay geçtikten sonra büyükler yavrulayıp ölürlerse (6) ay sonra içlerinde hiç büyük bulunmayan yalnız kalan yavrulardan zekat verilir. Ayrıca yavruların üzerinden bir yılın geçmesi gerekmez."(84)

ATLARIN ZEKATI

"Atlar yılın çoğunu kırda, bayırda, meralarda otlayarak hayatlarını geçirir de, üremesi için beslenir ve erkekle dişi bir arada bulunur veya sırf dişi bulunursa o takdirde zekatlarının verilmesi gerekir. Nisab haddi söz konusu değildir. Ancak bazı fıkıh alimlerine göre üçtür. Bazılarına göre de nisab

(84) Fethulkadir c. 2, s. 139 -Beyrut Lübnan
İbnü Abidin c. 2, s. 20
Elihtiyar c. 1, s. 110

haddi beştir. Yusufül Kardavi develere kıyasen nisablarının beş olduğu görüşünü tercih etmiştir."[85]

Atların sahibi dilerse her at için bir dinar, dilerse de günün raicine göre değerini belirleyip tutarının kırkta birini verir. Binek ve yük taşıyan ile cihad için beslenen atlar zekata tabi değillerdir.

Ticaret gayesine matuf olmayan yalnız erkek atlarda kuvvetli görüşe göre zekat yoktur. Zira onlardan üreme olmaz."[86]

"Şafii'ye göre atlarda zekat söz konusu değildir. "İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf'a görede atlarda zekat yoktur. Fetvaya uygun da budur."[87] Bunlara göre ancak ticaret için beslenen atlar zekâta tâbîdir. Fakat İmam-ı Azam'ın kavline göre binek ve cihad atları ile yük taşıyan atlar hariç, diğer mübah meralarda otlayan atların zekâtı gereklidir. Cabir (r.a.)'dan gelen rivayete göre Rasûllulah (a.s.) beher at başına bir dinar veya on dirhem zekat olarak verilmesi gerekli olup cihad atlarında ise zekat yoktur"[88] diye buyurdular.

Bu konudaki ihtilafı zikrettikten sonra şöyle deriz: Şafii değil de Hanefi mezhebine mensub olan zat şayet yukarıda kaydettiğimiz şekilde zekata tabi olan atları var ise takva yolunu tutup zekatlarını yukarıda belirttiğimiz tarzda vermelidir.

Şunu da kaydedelim: Hanefi'ye göre zekatı gizli vermek

---

(85) Fıkhüzzekat c. 1, s. 227
(86) Fethulkadir c. 2, s. 139
(87) Fetavay-ı hindiye c. 1, s. 178
(88) Mebsut c. 2, s. 188 (Darulmarife)

hem riyadan uzak hem de fakirleri utandırıp mahcup etmemek gayesiyle daha efdaldır. Ancak başka zenginleri de teşvik etmek maksadıyla olursa o takdirde açık olarak vermek daha uygundur. Şafii'ye göre işe zekatı aşikaren vermek daha evladır. Zira açıktan verilirse hem başkası zekat vermeye teşvik edilir hem de mal sahibi "bu adam zekat vermiyor" diye itham altında tutulmaz, kötü zandan kurtulur. Lakin nafile sadaka ittifaken gizli verilmelidir. Meğer teşvik maksadıyla ola.

Hayvan zekatı konusunda geçen bazı kelimelerin türkçe anlamlarını ifade etmekte fayda mülahaza ediyorum:

الشاة تعم الذكور والاناث

1- Şat: Küçük baş hayvanlardan koyun ve keçinin erkek ve dişisinin hepsine verilen isimdir.

والضأن ما كان من ذوات الصوف الخ

2- Da'n: Yalnız yünlülere (koyun kısmına) denir.

3- Mâz: Yalnız keçi kısmına denir.

4- Binti Mahad: Bir yaşını doldurup iki yaşına girmiş dişi deve, Ibn-i Mahad da aynı yaşdaki erkek deveye denir.

5- Bint-i Lebun: İki yaşını doldurup üçüncü yaşına ayak basmış dişi deve. İbn-i Lebun: Aynı yaştaki erkek deveye denir.

6- Seniyye: Keçi ve koyundan bir yaşını bitirmiş sığırdan iki yaşında, deveden beş yaşındaki hayvanlara denir.

7- Hikka: Üç yaşını doldurup dördüncüsüne ayak basmış dişi deve, Hık: aynı yaştakı erkek deveye denir.

8- Cezaat: Dört yaşını doldurup beş yaşına ayak basmış dişi deve,

Cezâ: Aynı yaştaki erkek deveye denir. Aynı zamanda

bir yaşını doldurmuş erkek danaya da denildiği gibi, altı aylık kuzuya da denir.[89]

Devenin zekatında: Çıkarılacak hayvanda bulunması gereken şart:

الشافعية قالوا الشاة التى تجزىء فى الزكاة ان كانت ضأناً وجب ان تتم سنة الخ

"Şafii'ye göre zekat olarak verilmesi caiz olabilmesi için eğer koyun ise bir yaşını doldurmuş olması gerekir. Ancak altı ay doldurmuş ve ön dişleri düşmüş olan kuzuyu vermek de caizdir. Fakat keçi olursa iki yaşını doldurup, üçüncü yaşa ayak basmış olması şarttır. Aynı zamanda her iki mezhebe göre de develeri ayıplı olsa da zekat olarak verilecek hayvanın ayıpsız olması şarttır. Develerin zekatında çıkarılacak Şat: (koyun ve keçi) Hanefi mezhebine göre her ikisinin de en az birer yaşını doldurmuş olması şarttır."[90]

SIĞIRLARIN ZEKATI

"Sığırlar 30 tane olduğu zaman zekat nisabına ulaşmış olurlar. Bu takdirde bir yaşını tamamlamış iki yaşına ayak basmış erkek ya da dişi dana verilir. Bu ölçü 40'a kadar devam eder. Kırk olunca iki yaşını tamamlamış üç yaşına ayak basmış bir sığır verilir. Kırktan altmışa kadar artan her şey için kıymet takdir edilerek zekatı verilir. Bu durum İmam-ı Hanefi'ye göredir. Bu şöyle açıklanmıştır:

(89) İbn-u Abidin c. 2, s. 18 -Bedaî c. 2, s. 32
(90) Elfıkhü alâmezahibilerbaa ç. 1, s. 599 -Elmektebetütticariye (Mısır)

فاذا زادت على الاربعين وجبت فى الزيادة بقدر ذالك عند ابى حنيفة رحمه الله تعالى الخ

"Sığırlar kırkı geçtiği zaman (mesela: 41 olunca iki yaşını bitirmiş üç yaşına ayak basmış bir sığır ile) bunun fazlalık olanın zekatı da gerekir. (Yani onun için de kırkta birini hesaplayıp nakid olarak verilir.) Şayet kırk iki olursa üç yaşına girmiş bir sığır ile bunun kırkta ikisi verilmelidir. Fakat Ebu Yusuf ile Muhammed'in ve Şafii ile diğer mezheb imamlarına göre kesirler için zekat yoktur. Fetva da bunların kavli iledir."(91) Devamen şöyle denilir:

ثم فى الستين تبيعان او تبيعتان وبعد الستين يعتبر الاربعينات والثلاثنيات فيجب فى كل اربعين مسن او مسنة الخ

"Sonra sığırların sayısı 60 olunca bir yaşını bitirmiş iki yaşına girmiş iki erkek veya iki dişi küçük sığır verilir. 60'tan sonra her kırk ve her otuz üzerinden hesaplanarak, zekat verilir. Yani her kırk sığır için iki yaşını tamamlayıp üç yaşına ayak basmış erkek veya dişi bir sığır ve her otuz sığır için bir yaşını bitirip iki yaşına ayak basmış dişi veya erkek sığır verilir."(92)

Sığırlar yetmiş olunca biri bir yaşını, diğeri iki yaşını tamamlamış iki sığır verilir. Sığırlar seksen olunca iki tane iki yaşını tamamlayıp üç yaşına ayak basan sığır verilir. Sığırlar doksan olunca bir yaşını bitirmiş iki yaşına ayak basmış üç

(91) Fethül Kadir c. 2, s. 133 / İbni Abidin c. 2, s. 18
Daru İhyaüttürasil arabi (Beyrut Lübnan) El fıkhu alelmezahibilerbaa c. 1, s. 600 (H. 578 Mısır)
(92) Elfıkhualelmezahibilerbaa c. 1, s. 600 Beyrut-Lübnan (1905)

tane dişi veya erkek sığır verilir. Sığırlar doksandan doksan dokuza kadar aynı ölçüde devam eder. Sığırın sayısı 100'ü bulunca iki yaşını bitirmiş üç yaşına girmiş bir dişi sığır ile bir yaşını bitirmiş iki dana verilir. Yüz dokuza kadar bu ölçü devam eder.

وفى مأة وعشرة مُسِنّة وتبيع الخ

"Sığırların sayısı 110 olunca bir müsinne (üç yaşına girmiş bir dişi sığır) ve bir yaşını bitirmiş bir dana verilir. 110'dan 119'a kadar aynı ölçü devam eder. 120 olunca bir yaşını bitirmiş ikincisine girmiş dört dişi dana veya üç yaşına girmiş üç dişi dana verilir. 120'den 129'a kadar aynı ölçü devam eder. İşte böylece bahsettiğimiz gibi her otuzu için bir yaşını bitirmiş bir dana, her kırkı için de iki yaşını bitirmiş bir sığır verilir.

İmam Azam'a göre sığırlar kırk olunca üç yaşına girmiş dişi veya erkek sığır verilir. İmam'ı Şafii ile diğer mezheb imamlarına göre ise sığır sayısı kırk olunca artık zekat olarak erkek verilirse kabul olunmaz.Mutlaka dişisi verilmelidir."(93)

وادنى السن الذى يتعلق به وجوب الزكاة فى البقر تبيع فى قول ابى حنيفة الخ

"Sığırlarda zekatın vücubunun tealluk ettiği asgari yaş haddi, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre sığır ancak bir yaşını tamamlayıp, ikinci yaşına ayak bastıktan sonra zekat nisabına girer, (zekatı gerekli olur.) Manda ile inek ve öküz arasında fark yoktur. Hangisinden zekat alınırsa ka-

(93) Elfıkhualelmezahibilerbaa c. 1, s. 600

buldür. Ancak karışık olup da biri diğerinden fazla ise en çok olandan zekat verilir."[94]

ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI

نصاب الذهب عشرون مثقالا والفضة مأتا درهم كل عشرة دراهم وزن سبعة مثاقيل الخ

"Altının nisabı 20 miskal, gümüşün nisabı ise 200 dirhemdir. Her 10 dirhem-i şer'î yedi miskal-ı şer'îye tekabül eder. Her miskal da 20 kırattır. Her dirhem de 14 kırattır. Her kırat da beş arpa ağırlığındadır.

Şu halde şer'î dirhem = 14 × 5 = 70 arpa ağırlığı kadardır. Bir miskal 20 × 5 = 100 arpa ağırlığı kadardır. O halde bir miskal bir dirhem ve dirhemin 3/7 si kadardır.[95]

Evvela miskal ve dirhemin tariflerini yapalım;

Miskalın lügavi manası şudur:

المثقال مايوزن به قليلا او كثيراً

"Miskalın sözlük manası, az olsun çok olsun (küçük olsun, büyük olsun) kendisi ile tartılan her türlü ağırlık ölçüsüdür."[96] Şer'î şerifteki manası ise yukarıda tercüme ettiğimiz arapça metinde geçen manadır. Yani yirmi kırat ağırlığındaki bir parça altındır. Miskal'e dinar da deniliyor ki, eski İran akçasıdır. Dirhemin lügavi manası ile şer'î manası:

(94) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 178
(95) İbni Abidin c. 2, s. 29
(96) Mecmâülenhür c. 1, s. 168
Mektebusanayi (1309.H)

Lügavi manası hakkında meşhur lügat kitabı olan (Müncid) şöyle der:

قطعة من فضة مضروبة للمعاملة (يونانية)

"Yunanca bir kelime olup alış-veriş için (darphanelerde) basılmış gümüşten bir parça (paradır)[97] Fakat bu kelime esasen Farsça olan (derem) demek olup, İran'ın eski bir akçasıdır. Daha sonra arapçalaştırılmıştır. Piyasada kullanılan Sikkeli = basılmış gümüş paraya denilmektedir. Şer'î şerifte ise 14 kıratdan ibaret bir ağırlık ölçüsüdür. Aslen mevzumuzla alakadar olan dirhemin ağırlık cihetidir. Yalnız bu iki kelime ile ilgili şu ibretle dolu şiiri yazmada fayda görüyorum;

اَلنَّارُ آخِرُ دِينَارٍ نَطَقَت بِهِ وَالهَمُّ آخِرُ هَذَا الدِّرْهَمِ الْجَارِى

والْمَرْءُ بَيْنَهُمَا مَالَمْ يَكُنْ وَرِعاً مُعَذَّبُ الْقَلْبِ بَيْنَ الْهَمِّ والنَّارِ

"Telaffuz ettiğin dinar kelimesinin sonunda "nar" = ateş var ve insanların arasında alış verişte kullanılan "dirhem" kelimesinin sonunda da "hem" = gam, keder manasını ifade eden "ek" mevcuttur. Kişi onların arasında verâ:ince bir takvaya sahip olmadığı müddetçe kalbi ateşle keder, (derd) arasında azab görecektir."[98] Malik b. Dinar da şöyle der; "Dinnar" (Altın para) "nar" (ateş) ile "din" kelimelerinden mütesekkildir. Şayet dinin gerektirdiği şekilde kazanılıp, sarf edilirse seni cennete, aksi takdirde cehenneme götürür."

Yani bir insanın kalbi dünya malına aşık olup da helal, haram demeden malı biriktirirse, veyahut da helalden kazanıp da ancak zekat ve sadakasını vermezse dünyada dert sa-

(97) Müncid, s. 214
(98) İâne c. 2, s. 145

hibi olup, ahirette ise cehennem ateşinde azab görecektir.

Zaten önce de bahsettiğimiz gibi zekatı verilmemiş para ve diğer mal ile altın ve gümüşün hakkında Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanları çok acıklı bir azab ile haberdar et"(99)

Resulullah (a.s) Muaz b. Cebeli Yemen'e vali tayin ettiğinde, ona şöyle bir emir vermiştir:

إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَتَبَ إِلَى مُعَاذٍ أَنْ خُذْ مِنْ كُلِّ مَأَتَيْ دِرْهَمٍ خَمْسَةَ دَرَاهِمَ وَمِنْ كُلِّ عِشْرِينَ مِثْقَالاً مِنْ ذَهَبٍ نِصْفَ مِثْقَالٍ

"Gerçekten Rasulullah (a.s) Hz. Muaz b. Cebele mektup yazarak şöyle bir emir verdi; "Her iki yüz dirhemden beş dirhem ve her yirmi miskal altından da yarım miskal altın zekat olarak al"(100) Demek ki farziyeti hem kitap, hem sünnet ve hem de icma-i ümmetle sabittir. İnkarı küfürdür.

Asr-ı Saadette tadavülde bulunan dirhemlerin büyük, küçük, üç nevi vardı. Bunlarla alış-veriş Hz. Ömer (r.a)'in hilafetine kadar devam etti.

Nitekim fıkıh kitaplarında şöyle denilmektedir:

اعلم ان الدراهم فى عهد عمر رضى الله عنه مختلفة فمنها عشرة دراهم على وزن عشرة مثاقيل وعشرة على ستة مثاقيل وعشرة على خمسة مثاقيل فاخذ عمر رضى الله عنه من كل نوع ثلثاً كى لا تظهر الخصومة فى الاخذ والعطاء الخ

(99) Tevbe sûresi, 34
(100) Fethulkadir c. 2, s. 158

(Bilmiş ol ki, Hz. Ömer'in (r.a) zamanında dirhemler muhtelif idiler. Bazısı on miskal ağırlığında on dirhem, (Bu hesaba göre her dirhem bir miskale müsavi oluyordu) kimisi altı miskal ağırlığında on dirhem.

(Bu hesaba göre de her dirhem bir miskalin beşte üçüdür.) Kimisi de beş miskal ağırlığında on dirhem. (Bu itibar ile de bir dirhem yarım miskale müsavi idi.) Hz. Ömer alışverişte herhangi bir husumet zuhur etmesin diye her neviden üçte birisini aldı (yedi miskal ağırlığında on dirhem hesabı meydana çıktı)''[101]

Hadise şöyle gelişti: Piyasada böyle üç nevi dirhemin bulunması halk arasında alış-verişte bazı anlaşmazlığa yol açıyordu. Bir sefer Hz. Ömer haracı birinci sınıf (büyük dirhem) hesabıyla almak istemişti de harac sahipleri kendisinden bunun hafifletilmesini istediler. Hz. Ömer hesap uzmanlarından bir divan teşkil etti. Ta ki bu dirhemlerin ortalaması bulunup hem Hz. Ömer'in istediği manada beytülmalın (devlet hazinesinin) hukuku hem de insanların hukuku nazara alınıp husûmete yol açmadan tedavüldeki çeşitli dirhemlerin birleştirilip tek dirhem haline getirilmesi sağlansın. O heyetde bu üç dirhemin toplamından meydana gelen rakamın üçte birisini alarak işi hallettiler. (Yani yedi miskal ağırlığında on dirhem) ölçüsünü meydana koymuşlardır ki yapılan hesap şudur; (10 + 6 + 5 = 21/3 = 7) 10 dirhem × 14 kırat = 140 kırat olduğu gibi her dinar da (miskal) = 20 Kırat × 7 = 140 kırat eder. Böylece hesap düzenlenip aradaki ihtilaflar kaldırılmış oldu.

İşte yedi miskal veznindeki (ağırlığındaki) on dirhem düsturunun mahiyeti bundan ibarettir. Dirhem-i Örfî ile şer'î ara-

(101) Fethul kadir c. 2, s. 161 -İbnu Abidin c. 2, s. 28-9

sında pek fazla fark yoktur. Nitekim Yusuf el Kardavi şöyle der; "Drihem-i şer'î dirhem-i örfîye çok yakındır. Ancak dirhem-i şer'î ondan 0,016 gr. küçüktür".[102]

Dirhem-i örfî ile dirhemi şer'î keza miskali şer'î ile miskali örfî arasındaki cüz'î farkın buğday tanesinin arpa tanesinden biraz ağır olması kuvvetle muhtemeldir. Onun için aralarında pek önemli bir fark yoktur. Dolayısıyla bazı fükahamız (fıkıh bilginlerimiz) Altın ve gümüş nisablarını dirhem-i örfiye göre hesaplamişlardır. Evet bu böyledir. Ancak genel değildir. Nitekim Fethu'l-Kadir şöyle der:

"Bir kısım fukaha her belde halkı için kendi beldelerindeki örfî dirhemleri mutaberdir derler. Fakat ben derim ki bu şekildeki görüşleri genel değil de en uygun olanı şu şartla kayıtlandırılmalıdır; Resulullah (a.s.)'ın zamanındaki asgari dirhemi olan beş miskal ağırlığındaki dirhemden noksan olmamak şartıyla."[103] Yani daha doğrusu örfî dirhem dirhem-i şer'îden noksan olmamalıdır. Aksi halde muteber değildir. Gram olarak nisabları şöyle nesaplanır; yukarıda yazdığımız ibarede her dirhem-i şer'î 14 kırat olduğunu kaydettik. (Her kırat da 0,200046 yani bir kırat, bir gramın milyonda iki yüz bin kırk altısına eşit olarak hesaplanmıştır.)[104] Öyle ise gümüşün nisabı şöyle hesaplanır
(200 × 14 = 2800 × 0.200046 = 560,1288 gr.) işleminde görüldüğü gibi küsuratını atarsak tam olarak (560 gr.) kalır. Altınınki ise şöyle hesaplanır: 20 miskal × 20 kırat = 400 × 0.200046 = - 80.0184 gr. küsuratı nazara alınmazsa tam olarak (80 gr.) yanı

(102) Fıkhuzzekat c. 1, s. 257
(103) Fethul Kadir c. 2, s. 161 - İbnû Âbidin c. 2, s. 30
(104) İstilahatı fıkhıyye kamusu c. 4, s. 121

bu kadar altını olan kimse nisaba malik sayılır. İki gram altın olarak veya değerinde para olarak zekat namına vermelidir. Böylece yapılan hesap fakirlerin lehinde olup daha ihtiyatlıdır. Zira ilim adamları dirhem ve miskalı kırat ve buğday tanesi veya arpa tanesi ile hesaplarken ihtilafa düşmüşlerdir. Dolayısıyla önemine binaen biz de ihtiyata uygun şekilde hesab ettik. Mamafih bu konuda ehli ilmin muhtelif tesbitleri vardır. Kitabımızın hacmini nazara alarak yalnız asrımızın alimlerinden Yusuf el Kardavi'nin tesbitini yazmakla iktifa edelim. O zat şöyle der:

ونصاب الفضة بالوزن الحديث هو ٢،٩٧٥×٢٠٠ = ٥٩٥

من الجرامات ونصاب الذهب هو ٤،٢٥×٢٠= ٨٥ جراماً

"Günümüzde kullanılan ölçüye göre gümüşün nisabı (595 gr.) altının nisabı ise (85) gramdır.[105]

Bu zat bir dirhemi 2.975 gr. bir miskali de 4.25 gr. olarak hesab etmiştir. Zühayli de dirhemleri anlatırken, Arabi dirhemi öyle hesablamıştır. O takdirde gümüşün nisabı rakamla şöyle gösterilebilir; Bir dirhem = (2.975 × 200 = 595) gr. altının ki de şöyle gösterilir; Bir miskal = (4.25 gr × 20 miskal = 85) gr.

Şafii'ye göre de şöyle hesap edilir;

وعند الجمهور (٣،٦٠ غم)

"(Hanefilerden hariç) "diğer ulemanın cumhuruna göre bir miskal 3.60 gramdır".[106] O halde altının nisabı Şafiî'ye göre şöyle hesaplanır; (20 miskal × 3.60 = 72 gr) Arpa olarak da hesap etsek aynısı çıkar. Zira bir miskal = 72 arpa × 20

(105) Fıkhüzzekat c. 1, s. 258
(106) Elfıkhülislami c. 2, s. 759 (Zühayli).

miskal = 1440 arpa. Her arpa da 0.05 gr. olduğuna göre o takdirde (0.05 × 1440 = 72 gr.

Gümüşün nisabı ise şöyle hesaplanır; nisabı 200 dirhemdir. Bir dirhem de 50.4 arpadır. Her arpa da 0.05 gram olduğuna göre, gram tutarı şudur: (0.05 × 50.4 = 2.52) gr. Yani bir dirhemin ağırlığı bundan ibarettir. Bunu da 200 ile çarptığımızda (2.52 × 200 = 504) gr. çıkar. İki yüz dirhemin tamamı ne kadar arpa olduğunu öğrenmek için de şöyle gösterilebilir. Bir dirhem 50 arpa ile bir arpanın beşte ikisi olduğuna göre; o halde ne kadar arpa ağırlığında olduğu şu şekilde meydana çıkarılır; (200 × 50 2/5 = 200 × 252:5 = 50400:5 = 10080) arpa; bunu da bir arpanın ağırlığı olan 0.05 ile çarparsak aynı rakam çıkar. Şöyle ki, (0.05 × 10080 = 504) gr. İşte altın ve gümüşün nisabında çıkarılan bu iki sonuç miktarının kırkta birisi zekattır. Şafii olan zat Hanefi'yi taklid ederek zekat miktarını paraya çevirip para olarak da verebilir.

İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ PARA DURUMU

حين بعث النبى ﷺ كان العرب يتعاملون بهذين النقدين الذهب فى صورة دنانير والفضة فى صورة دراهم وكانت النقود الذهبية الدنانير ترد من بلاد الروم الخ

"Hz. Peygamber (a.s)'a peygamberlik geldiği zaman araplar bu iki nakit (dinarlar) şeklinde altın, (dirhemler) şeklinde de gümüş para ile alışveriş yapıyorlardı. Aslında bu nakitler de (Arabistan'a komuş ülkelerden geliyordu.) Altın para olan dinarlar Rumlardan (Bizanslardan) Gümüş para olan dirhemler de İran'dan geliyordu. Fakat bu dirhemlerin vezinleri (Ağırlıkları) birbirine eşit olmayıp aynı ağırlıkta değillerdi.

Kimisi büyük, kimisi küçük, kimisi ağır, kimisi de hafif idiler. Bunun için Mekke-i Mükerreme'nin halkı cahiliyye devrinde bunlarla sayı ile değil de tartı ile alışveriş yaparlardı. Tıpkı madrub olmayan (darphanede) basılmayan parçalar halindekiler gibi. Fakat bununla beraber Mekke halkının kendi aralarında kullandıkları ağırlık ölçüleri de vardı. O ölçülerden biri "rıtıl"dı. O da 12 okıyyeden ibaretti. Her bir okiyye de 40 dirhemdi. Diğer bir ölçüde "neşş" idi. O da 20 dirhemdi. Ticaret merkezi olan Mekke'de kabul edilen bir ölçü de "nevat" idi. O da 5 dirhem ağırlığında bir ölçü idi.

İşte bu gibi ağırlık ölçüleri kullanılmakta idi.

Peygamber (a.s): "ağırlık ölçülerinde muteber olan Mekke-i Mükerreme'nin ölçüleridir" buyurarak Mekke halkının ayni ölçüleri ile alış verişe devam etmelerini sağlayıp bu ölçülere göre bir çok dini, hukuki mes'eleleri kararlaştırdı."(107)

İşte böylece bu ölçüler dinen muteber olup hukuki sahada ölçü haline getirilmiştir. Yirmi miskal altının zekatı yarım miskal altın (80 gramdan 2 gram) altın veya değerinde para zekat olarak verilir. 200 dirhem gümüşün (560) gramın (14) gramı zekat olarak verilmesi gerekir. (1/40 nisbetindedir.)

HER İKİ NİSAB ARASINDAKİ FAZLALIK

وليس فى الزيادة على مأتى درهم وعشرين مثقالا زكاة فى قول ابى حنيفة رحمه الله تعالى ما لم تبلغ الزيادة اربعين درهماً وأربعة مثاقيل الخ

(107) Fıkhüzzekat c. 1, s. 240

"İki yüz dirhem gümüşten fazla olan miktar kırk dirheme ve yirmi miskaldan fazla altın, dört miskala ulaşmadıkça İmam-ı Azam'a göre bahsi geçen fazlalık için ayrıca zekat lazım gelmez. Meğer ki bu fazlalık ile beraber başka da bir ticaret malı bulunsun. Fakat İmameyn'e göre ikiyüz dirhemden ve 20 miskaldan fazla olanın da hesab edilerek zekatı verilmelidi. (Yani onlara görü küsuratının da zekatı gerekir.)"(108) Bunu bir misal ile açıklayalım; Bir kimsenin yalnız 239 dirhem gümüşü veyahut da 23.5 miskal altını bulunursa İmam-ı Azam'a göre yalnız 200 dirhem ve yirmi miskal altın için zekat verilir. Mütebaki kusuratı için zekat gerekmez. Fakat İmameyn'e göre ise bir dirhem de fazla olsa dahi kırkta biri zekat olarak verilmelidir. Nitekim fıkıh kitaplarımız şöyle derler:

تجب عندهما فى الدرهم الزائد على المأتين الخ

"İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre 200'den fazla olanda zekat gerekir. Hatta bir dirhem de fazla olsa onun kırkta birini zekat vermek gerekir. İmam-ı Şafii de aynı görüştedir. Yani ona göre de küsurattan zekatın verilmesi gerekir."(109)

KARIŞIK DURUMDAKİ ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI

الدراهم اذا كانت مغشوشة فإن كان الغالب هو الفضة فهى كالدراهم الخالصة الخ

(108) İbnü Abidin c. 2, s. 31
(109) Bedaiussenai c. 2, s. 18 -Muğnilmuhtac c. 1, s. 389 (1982) Beyrut, Lübnan (1958)

(İmam-ı Azam'a göre) "başka maddelerle karışık olan altın olsun, gümüş olsun oranı çok olana göre amel edilir. Şayet ekseriyetle gümüş ise safi dirhemler hükmünde olup zekatı hesaplanarak verilir. Keza altın gümüş karışımından ekseriyet altınsa hepsi altın olarak, ekseriyet gümüş ise hepsi gümüş olarak kabul edilir ve zekatı ona göre verilir. Ama bu tür bir maden ticaret için elde tutuluyorsa, o takdirde tartısına göre değil, kıymetine göre takdir edilip zekatı verilir. Karışık her iki maden birbirine müsavi de olsa altın karışımı ise altın, gümüş karışımı ise gümüş gibi zekata tabi olurlar."(110)

Hülasa, Hanefi fakihlerine göre altın veya gümüşün halis (safi) olması şart değildir. İçindeki altın veya gümüş ağırlık açısından yabancı maddeden fazla veya onun kadar olduğu takdirde zekatının verilmesi gerekir. Eğer yabancı maddeden az ise ticaret eşyası hükmüne girer. Değeri nisaba ulaşıyorsa zekatı verilmelidir. Aynı eser şöyle devam eder:

وان لم تكن اثماناً رائجة ولا منوية للتجارة فلا زكاة فيها الا ان يكون ما فيها من الفضة يبلغ مأتى درهم الخ

"Eğer o karışım, raiç akça değilse ve aynı zamanda ticaret niyetiyle kullanılmıyorsa zekatı gerekmez. Ancak içindeki gümüş veya altını, 200 dirheme, yirmi miskala ulaşırsa o takdirde zekatı gerekir. Fakat ne ticaret için düşünülüyor ve ne de içindeki altın veya gümüş nisaba erişmiyorsa, bu durumda değeri nisaba ulaşsa dahi zekata tabi değildir. Bu hususu bütün fıkıh kitaplarımız açıklıyor. Nitekim şöyle kaydedilir;

(110) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 179

ان كانت اثمانا رائجة او للتجارة تعتبر قيمتها والا يعتبر قدر ما فيها من الذهب والفضة وزناً فان بلغ ما فيها نصاباً او كان عنده ما تتم به نصاباً زكاها والا فلا

"Eğer o karışık vaziyetteki altın veya gümüş, raiç akça olur ya da ticaret için kullanılıyorsa o takdirde değeri nazara alınır. (Şayet değeri nisab miktarında ise) zekata tabi olur ve yoksa olmaz. Hayır bunlardan birisi değilse (ne raiç akça ve ne de ticari amaçla kulanılmıyorsa) bu kez yalnız tartısı nazara alınır, değeri itibare alınmaz. (Yani değeri nisaba ulaşsa dahi zekata tabi değildir.) Eğer ağırlıkları nisab miktarına ulaşıyor veya nisab olmadığı halde zekata tabi ticaret malı veya yanında mevcut başka altın, gümüşü ile beraber nisab miktarı tamamlanıyorsa o takdirde zekatını vemesi gerekir. Ve yoksa gerekmez."(111)

Buna şöyle bir misal verelim: 90 dirhem gümüş ile 110 dirhem bakır karışımı olan bir parçası bulunan kimse şayet bunu satmak istemiyorsa, zekatını vermez. Fakat ticarette kullanıyorsa o takdirde değerine bakılır. Eğer değeri 200 dirhem gümüş tutarında ise bir ticaret malı olarak zekatını vermek mecburiyetinde, değilse zekatı gerekmez.

İmam Şafii'ye göre böyle mağşuş (karışık vaziyetteki) madenin içindeki safi altını 20 miskale ve içindeki safi gümüşün 200 dirheme ulaşmadıkça zekatını vermek gerekmez. Ancak rayiç para ise altın ve gümüş hükmünde olup zekatı değeri üzerinden verilir. Bu konuda dört mezhepten bahseden eserde şöyle denilir:

(111) Reddülmuhtar c. 2, s. 33 -Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 179

الحنفية قالوا يعتبر فى المغشوش الغالب من الذهب او الفضة او غيرهما فالذهب المخلوط بالفضة ان غلب فيه الذهب زكى زكاة ذهب واعتبر كله ذهبا وان غلب فيه الفضة فحكمه كله حكم الفضة فى الزكاة فان بلغ نصابا زكى والا فلا اما ان كان الغالب النحاس فان راج فى الاستعمال رواج النقد وبلغت قيمته نصابا زكى كالنقود الخ

"Hanefi alimleri (şöyle) derler. Altın ile gümüş karışımı veya başka bir maden ile karışmış altın ile gümüş bulunursa (bu durumdaki karışımın) galibi olana itibar edilir. (Yani içinde en fazla olana göre zekatı verilir) Öyle ise birisinin gümüşle karışmış olan altını olur da gümüşten altın oranı daha fazla isa altın olarak hesap edip zekatını altın olarak verir ve onun tamamı altın olarak kabul edilir ve eğer onda gümüş galip olursa onun hükmü bütün olarak zekatta gümüşün hükmü gibidir. Şayet nisaba erişirse yani (560 gr. ise) zekatını verir, yoksa vermez. Ama eğer galip olan bakır olursa; bakılır, eğer altın ve gümüş paranın yerinde kullanılan raiç bir akça ise ve değerinde nisaba erişmişse nakit (altın, gümüş) gibi zekatını verir. Aynı zamanda yine eğer onda safi olan altın ve gümüş nisaba ulaşırsa onlar gibi zekatını verir. Şayet revaçda değilse yani nakit (altın ve gümüş) gibi kullanılmıyor ve içindeki altın ile gümüş orani da nisaba ulaşmazsa, bakılır, eğer onunla ticaret için niyetlenip de bizzat ticarette kullanılırsa ticaret malı gibi kıymeti takdir edilerek değeri üzere zekatı verilir. Yoksa onda zekat gerekli olmaz."(112)

(112) El fıkhu âlel mezahibilarbaa c. 1, s. 612

Nisab miktarındaki altın ve gümüşten her birinin ayrı ayrı zekatını vermek gerektiği gibi nisab miktarında olmayanları bir birine ilave ederek elde edilen nisablardan da zekatlarını vermek gerekir. Şafii'ye göre birbirlerine ilave edilmez ayrı ayrı hesaplanır.

Zira altın ve gümüş kıymet bakımından aynı maksadı taşıdığından bir şey hükmündedirler. Bunların zekatlarını vermek de maliyet ve kıymetleri bakımındandır. Fakirlerin yararına olarak birisi diğerine katılarak nisab tamamlanır. Kendilerinden zekatın verilmesi gereken ehlî hayvanlar ise böyle değildir. Her bir nevin zekatı kendi nisabından verilir. Altın ve gümüşün birbirlerine ilavesi hakkında şöyle denilmektedir:

ويضم الذهب الى الفضة قيمة وقالابا الاجزاء

"İmam-ı Azam'a göre altın ve gümüşten birisi diğerine kıymeti itibariyle katılır. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise birbirlerine ecza (ağırlık) itibariyle katılırlar."(113)

Mesela birisi on miskal ağırlığında altın ile yüz dirhem ağırlığından daha az çeken fakat kıymeti on miskal altın kıymetinde olan gümüş bir tabağa sahip olsa, İmam-ı Azam'a göre birleştirilmiş olan bu nisabtan zekat gereklidir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise bundan zekat vermek icab etmez. Zira ecza itibariyle altın ve gümüş nisabı dolmamıştır. Yani ağırlık yönünden nisab haddi olan 20 miskal altın veya 200 dirhem gümüş miktarını bulmamıştır.

---

(113) İbni Abidin c. 2, s. 34

KAĞIT PARALARIN ZEKATI

Cumhur-ı ulema kağıt ve benzeri paraların zekata tabi olduğuna hüküm vermişlerdir. Nitekim "El Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa" adlı eser şöyle der:

جمهور الفقهاء يرون وجوب الزكاة فى الاوراق المالية لانها حلت محل الذهب والفضة فى التعامل ويمكن صرفها بالفضة بدون عسر فليس من المعقول ان يكون لدى الناس ثروة من الاوراق المالية ويمكنهم صرف نصاب الزكاة منها بالفضة ولايخرجون منها زكاة

"Fıkıhçıların cumhuru kağıt (ve benzeri paraların) zekatının gerekli olduğunu görmüşler. Zira, bu gibi paralar muamelerde altın ve gümüş paraların yerine geçmiştir. Ve her an onları altın ve gümüşe çevirmek kolaylıkla mümkündür. Müslümanların elinde mali değeri olan bu kağıt paralardan bir servet olup da ve her an için bu paraların nisab miktarlarını altın ve gümüşe çevirmeleri mümkün olduğu halde bundan zekat vermemeleri (zekatın meşruluğunun hikmet ve gayesine ters düştüğü gibi) akıl ve mantığa da aykırıdır."(114)

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen de şöyle der:

"Kaime ve evrak-ı nakdiye denilen kağıt paralar ve bankaların istenilen zaman nakde tahvil edilen (altın ve gümüşe çevirilebilen) ve bedeli alınabilen banknotları nukut = altın gümüş hümündedir. Çünkü bunların altın ve gümüş gibi teda-

(114) El fıkhuâlel mezahibilarbaa c. 1, s. 605-6 -El fıkhül İslâmi -c. 2, s. 772

vülü mal olarak nöbet nöbet elden ele dolaşmakta olduğu müteâreftir (herkesçe malumdur). Bunlar hazır bir mal demektir. O ammenin servetini teşkil etmektedir. Bunlar mücerred (sırf) alacak mesabesinde değildir. Bunların vasıtasıyla filhal (anında) istifade kabildir. Bunlar birer nakit, birer mübadele vasıtası olarak kabul edilmiştir.

Binaenaleyh bunlar nukut ve ticaret malları hükmünde olup kendi başlarına veya nukut (altın, gümüş) veya ticaret malları ile beraber nisab mikdarınca olunca, (yani en az 200 dirhem 560 gr (gümüş) kıymetine, muadil bulununca (tekabül edince) sene nihayetinde altın veya gümüş ile olan kıymetinin 40'ta biri nisbetinde zekata tabi olurlar. Ve bu zekat kendilerinden de verilebilir.

Mesela: Kırk kaimenin zekatı için bir kaime verilmesi caizdir. Nitekim mağşuş olup başka bir madde ile karışmış altını ve gümüşü mağlub bulunan = oranı az olan madeni paralar ile sırf bakırdan demirden veya deriden yapılıp rayiç bulunmuş olan akçalar hakkında da hüküm böyledir."[115] Yani zekatları gereklidir.

El-Hediyyetü'l-Alâiyye'de şöyle kayd edilir;

والفلوس (كالخمسات) النحاس ان كانت اثمانا رائجة اوسلعا
للتجارة تجب فى قيمتها والا لا

"Bakırdan beşlikler (beş kuruşluklar) gibi fülüslar, eğer raiç para veya ticaret için kullanılan bir eşya ise değeri üzerinden zekatının verilmesi gerekir ve yoksa gerekmez. (Yani

(115) Büyük İslam İlmihali s. 349

ne geçerli para ve ne de ticaret eşyesi ise) zekatı gerekmez."(116)

Mezkur zat aynı eserinde beşlikten bahseder. (İkinci sultan Süleyman zamanında basılan bir para olup kuruş esasına dayanıyordu. Daha sonra munkarız oldu (piyasadan kaldırıldı.) yerine başka paralar geçti.) Ve "Bu gibi raiç akçanın zekatının gerekli olduğunu beyan eder. O mezkur paralar ise ister ticarette kullanılsın, ister kullanılmasın mutlaka zekatları gereklidir" der.

Dünya durmadan ilerliyor, yer altı ve yer üstü kaynakları keşfediliyor, çeşitli elementler elde ediliyor. Gökler alemi de fethedilerek insanların emrine girmeye başlamıştır. Gelecekte bu gök ülkelerinde belki dünya para piyasasını da alt üst edecek altın ve gümüşten başka bir madenin bulunmayacağını kim diyebilir.

Şayet altın yerine daha kıymetli bir maden bulunup dünya para piyasasına hakim olur da devletlerce geçerli kabul edilerek tedavüle girerse, altın ile gümüş, demir ile alüminyum gibi her tarafta bolca bulunacak, eşyaya göre ölçü kabul edilmeyecek derecede değerlerini kaybedecek olursa bu iki maden yine zenginlik ölçüsü olarak kalacak diye bir şey söz konusu olabilir mi? Zira çok az da olsa değişme tahakkuk ederse muvazene sarsılır dolayısıyla ölçü olmaktan çıkar.

İnsanların kullandıkları para birimi olarak incelendiğinde kavimlerin ve milletlerin muhtelif mübadele vasıtaları kullandıklarını müşahade ederiz. Mesela Habeşiler uzun zaman tuzdan nakid kullanmışlar. İngilizler katır boncuğu denilen be-

(116) Elhediyyetül-alâiyye s. 170 (İstanbul 1984)

yaz bir boncuk kullanmışlardır. Şimal-i Afrika (kuzey Afrika) halkı sincab denilen küçük hayvanın renkli derisini ittihaz ederek para olarak kullanmışlardır. Çinlilerin, Rusların ve bütün milletlerin kendilerine has birer nakdı = parası vardı. Aristo zamanında Yunanlılar demirden, çinliler bakırdan, Fırat nehri dolayında yaşayan kabileler kalaydan para icad etmişlerdir. Orta çağda Avrupa'da en çok tedavül eden nukud işte bu madeni paralardı. Altın ve gümüş para çok azdı.

Gümüşün ilk defa para olarak istimalı (kullanışı) miladdan evvel 269 tarihinde Roma'da vuku bulmuştur. Altının nakid olarak ilk istimal edildiği yer de Mısır'dır. (yani önce orada kullanılmıştır)

Amerika'nın keşfi ile Meksika, Kaliforniya, Avusturalya madenlerinin işletilmesi ile altın ve gümüşün tedavülü çoğalmıştır. Her tarafta kullanılması yaygınlaşmıştır.

FÜLUSLA İLGİLİ BİR AÇIKLAMA:

Fülus felsin çoğuludur. Fels ise eskilerin tabirine göre pula ve mangıra denirdi. Altın ve gümüşten başka madeni para demektir. Evet gerek İslam'dan önce gerekse İslam'dan sonra olsun her millet ve ümmet için tarihin kaydettiği en kıymetli maden altın ile gümüştür. Fakat altın ile gümüş tedavüle başladığında zaman zaman alışverişte karşılaşılan bazı aksaklıklar olurdu. Zira küsüratı bunlarla karşılamak mümkün değildi. İşte bu aksaklığı gidermek için de pul, mangır kullanılma ihtiyacı duyulmuştur. Hatta ibtidai milletlerde bu küsurat için yumurta, ekmek parçası, boncuk gibi şeyler kullanılmıştır.

Dinar ve dirhemi İslami bir tarza çeviren A. Melik devrinde bu ihtiyaç düşünülmüş, küsüratta kullanılmak ve ufak

tefek alış verişte kolaylığa medar olmak için bakır madenine müracaat edilmiş ve bakırdan küçük kıtalar (parçalar) kesilerek "fels" denilen küçük paralar meydana çıkarılmıştır.

Ehl-i Rivayetin felsler hakkında herhangi bir nakil yapmamaları asr-ı saadette ve Hulefa-i Raşidin devrinde "fels" namına diye bir para kullanılmadığına delalet ediyor. A. Melik zamanından evvel bakır mangırlar daha sonra kalay ve demir gibi madenler müteaddid nevileri kesilip kullanılmaya başlayınca o zaman alimlerin tetkik ve içtihadları bunların üzerine çekilmiş olup, piyasaya sürülen bu paranın madeni hakkında nas (ayet ve hadis) olmadığı için kıyas yoluna gidilmiştir. Kendilerine kıyas edilen altın ve gümüşe ait olan zekatın vücubunun hükmü bu iki madenin mali bir para olmalarından dolayı mı? yoksa altın ve gümüşün zati kıymetlerinden dolayı mıdır? diye ihtilafa düşmüşlerdir. Netice olarak mali bir para oluşlarından dolayı zekatın gerekli olduğu görüş tercih edilerek onların yerinde kullanılan paraların zekati da gerekli görülmüştür. Tecrid-i Sarih c. 5, s. 72-3-4.

Zaten örf ve adete göre meydana gelen hükümler o adetlerin değişmesiyle değişir. Nitekim şöyle denilir:

الاحكام المبنية على العرف والعادة تتغير اذا تغيرت العادة

"Örf-adete dayanan hükümler adet değiştiği zaman o hükümler de değişir.[117] Aynı eserde şöyle denilir:

كالنقود فى المعاملات فلو تغيرت العادة فى النقود والسكة الى

(117) Elveciz s. 217

سكة اخرى لحمل الثمن فى المبيع على السكة التى تجددت العادة بها دون ما قبلها

"Örneğin: alış verişteki paralar gibi şayet para ve para kalıbındaki adet değişip de başka bir kalıbla para basılırsa, satılan malın değeri eski para ile değil de yeni adetle basılan para ile ölçülür"(118)

Kâsani şöyle der: "Hanefi mezhebinin büyük alimlerinden Ebu Bekir Muhammed ibn-i fazl-ı Buhari de "Gatarife paralarının 200 adedinde rüb'ü öşür yani (kırkta bir hesabıyla) ve sayı ile de beş aded zekat lazım geldiğine dair fetva vermiştir. Mezkur imam "Gatarife" dirhemleri bizim en kıymetli paramızdır. Başka yerlerin gümüş paraları mesabesindedir. Biz kendi paramızı daha iyi bilir ve ona itibar ederiz." der imiş. İmam Halvani Serahsi de üstad Ebu Bekir'in bu fetvasını ihtiyar etmiştir. (Üstün tutmuştur) Bundan sonra Kasani "Selef'in bu babdaki kavli fıkıh nokta-i nazarından daha sahihtir."(119) der.

İbni Abidin şöyle der:

فى الشر نبلا ليّة الفلوس ان كانت اثماناً رائجة او سلعاً للتجارة تجب الزكاة فى قيمتها والا فلا

"Şürünbülali'de" fülus raiç para (geçerli para) veyahut da ticaret metai (eşyası) olursa değeri üzerinden zekâtı gere-

(118) Elveciz s. 217
(119) Mebsut c. 2, s. 194 -Bedaiussenaî c. 2, s. 17
Gitrıf İbni Ata-i kendidir. Bu zat Harunürreşid zamanında Horasan emiri idi. Buhara'nın en kıymetli parası olan Gatarifi para bunun namına nisbet edilmiştir. Fethülkadir c. 6, s. 275

kir ve yoksa gerekmez. (120)

Yani "fülus" revaçta olan bir para veyahut ticaret metaı (eşyası) olursa zekatı gereklidir. Hali hazırdaki altın ve gümüşten hariç kullandığımız paralar raiç akçadır. Dolayısıyla zekata tabidir. Asrımızda yetişen büyük alimlerden olan Doktor Zühayli de şöyle der:

والحق وجوب الزكاة فيها لانها اصبحت هى اثمان الاشياء
وامتنع التعامل بالذهب وان هذا النظام ظهر حديثاً بعد الحرب
العالمية الاولى فلم يتكلم فيه فقهائنا القدامى الخ

"Mezkur (banknotlarda) zekatın gerekli olduğu bir gerçektir. Zira, bu gün bütün eşyaların kıymetini bunlar teşkil eder ve alış veriş bunlarla olup, altın ile muamele (alış-veriş) yasaklanmıştır. Bu kanun birinci dünya savaşından sonra zuhur ettiği için eski fükahamız, müctehidlerimiz (gereği gibi) bunlardan bahsetmemişlerdir. Cumhur-i ulemaya göre zekata tabidir"(121)

Serahsi "öyle sahte dirhemlerde zekatın gerekliliği hakkındaki mezkur zatın fetvası benim yanımda en sıhhatli bir görüştür" der(122)

İmam-ı Azam Ebu Hanife (r.h)'a göre sahibi isterse değeri üzerinden hesab ederek zekatını verir. İsterse de bizzat altın veya gümüş olarak verir. Serahsi şöyle der:

---

(120) Reddülmuhtar c. 2, s. 32
(121) Elfıkhülislami c. 2, s. 772 (Zühayli)
(122) Mebsut c. 2, s. 19

وابو حنيفة رحمه الله تعالى يقول الواجب عند حولان الحول اما ربع عشر العين او ربع عشر القيمة يتعين ذالك باختياره الخ

"İmam-ı Azam (r.h) diyor ki, altın ve gümüşün üzerinden senenin geçmesiyle zekat farz olup verilmesi gerekir. Verilecek zekat miktarı ya onun aynısından (yani altın veya gümüş olarak) 1/40'ı verilir veyahut da değerinin 1/40 verilir. Bu hususta mal sahibi serbesttir. Ancak zekatın farz oluşundaki mali değerin tesiri, zati değerin tesirinden daha çoktur. Öyle ki mali değer itibariyle nisab tamamlanırsa, ağırlık yönünden ister tamamlansın ister de tamamlanmasın zekat vermek farz olur."(123)

Demek oluyor ki; Ebu Hanife'ye göre nisabta altın ve gümüşün ağırlık olarak değil de kıymet olarak (yani piyasada eşya karşılığında bir mübadele vasıtası olan para olarak kabul edilir.) Dolayısıyla birbirlerine eklenerek hesab edilmesi gerekir, dedik.

Bu görüş tabiinden Hasan-ı Basri, Katâde, İmam Malik, Evzai, Sevrî ve rey mektebinin mensuplarının kabul ettikleri görüştür.

Nitekim Hz. Ömer (v.a) Halife olduğu zamanda yaptığı şu konuşma ile bu hususu teyid etmiştir:"Rasulullah (a.s)'ın zamanında "kaza" ile adam öldürülmesinin diyeti altını olana (800) dinar, gümüşü olana (8000) dirhem, devesi olana (100) deve, koyunu olana (2000) koyun, sığırı olana (200) sığır, kumaşı olana (200) hülle idi. Ancak develerin pahalanmasından

(123) Aynı eser c. 3, s. 15

diyet tazminatının da onların kıymetine göre ayarlanması lazımdır" diye beyanat verdi. Bu husustaki kitapların ibaresi şudur:

فكان ذالك حتى استخلف عمر فقام خطيباً فقال ان الابل قد غلت ففرضها على اهل الورق اثنى عشر الف درهم وعلى اهل الذهب الف دينار

"Bu durum (Rasulullah'ın zamanındaki diyet miktarı) Hz. Ömer'in zamanına kadar devam etti. Hz. Ömer halife olunca, bir hutbe irad ederek şöyle dedi: "Gerçekten develer pahalandı. Dolayısıyla (develerle tayin edilen diyet tazminatını artırarak) gümüşü olana 12000 dirhem, altını olana da 1000 altın olarak tayin etti" (yani 8000 dirhemden 12000 dirheme, 800 dinardan da 1000 dinara yükseltti.)"(124)

Bundan da anlaşılıyor ki altın ve gümüşte "semeniyet" önemlidir. Yani eşyanın kıymeti, pahası oluşları nazara alınır. Öyleyse bu yönden altın ile gümüş ve diğer paralar aynı seviyededir.

Serahsi aynı mealde şöyle der: لان الفلوس الرائجة كالنقود

"zira raiç mangırlar, akçalar, altın gümüş mesabesindedir"(125) Sait Havva şöyle der:

المقصود بالنقود الآن الذهب والفضة والاوراق المالية والعملة المتداولة المفيدة مالا سواء كانت نحاسية او غيرها فكلها مال

(124) Bidayetülmüctehid c. 2, s. 344 -İbnu Kudame c. 3, s. 36
(125) Mebsut c. 14, s. 24 Beyrut-Lübnan

تجب فيه الزكاة المفروضة لان الاثمان المذكورة لها حكم الذهب والفضة الخ

(Bu zamandaki nakitten maksat altın, gümüş ve mali değeri olan kağıt para ile tedavülde bulunan mal kazandıran, her çeşit paralardır. Bunlar madeni bakır olsun veya gayrısı olsun (hepsi de maldır) farz olan zekat bunların hepsinde de gerekir. Zira (her ne kadar asılda altın ve gümüş olan paralara zekat farz kılınmışsa da) mezkur paralar da altın ve gümüş mesabesinde olup onların hükmünü taşımaktadır. Örf ve adet itibariyle bunlar altın ve gümüşe dayalı olup onlar gibi muamele görmektedir. Direkt olarak onlarla altın gümüş alınır.

O halde bir müslümanın elinde altını olsun, gümüşü olsun veya diğer mali değeri olan paraları olsun (bunlardan) şer'î şerifin sınırlandırdığı nisap miktarına sahip olup da kameri bir yıl üzerinden geçtikten sonra % 2.5 zekat olarak ödemek mecburiyetindedir."(126) Yani kırkta birini vermesi gerekir.

Bu hususta el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa kafi ve şafi derecede beyanat vermiştir:

الشافعية قالوا الورق النقدى وهو المسمى بالنكوت التعامل به من قبيل الحوالة على البنك بقيمته فيملك قيمته دينا على البنك والبنك مدين مليىء مقر مستعد للدفع حاضر الخ

"Şafi alimleri şöyle derler: Banknot denilen kağıt paralarla alış veriş etmek bankalarca tanınmış olan bunların kıy-

(126) El İslam (Sait Havva) c. 1, s. 120 -Ruhuddinislami s. 234 (Afif Tabbare) 1980-Beyrut-Lübnan

metindeki altın ve gümüşle muamele etmek hükmündedir. Bu muamele paranın tutarındaki altın ve gümüş kıymetini bankaya havale etmek kabilindedir. (Çünkü parayı kazanan kişi) bankadan o paraya mukabil değerindeki altın ve gümüşü almaya hak kazanarak bu meblağı alacaklı ve bu alacağın sahibi olmuş olur. Banka ise borçluluğunu itiraf eden ve borcunu ödeyebilen her zaman ödemeye hazır vaziyette zengin bir borçlu durumundadır. Borçlu bu özellikte oldukdan sonra derhal o alacağın zekatı gerekir."[127] "İbnü'l Mukri gibi zatlar da "fülus ve kağıt paralar altın ve gümüş gibidir" derler.[128] Gerçi bu devirde karşılıksız olarak da paralar basılıyor. Fakat yine de aynı hükme tabidir:

الحنفية ــ قالوا الاوراق المالية ــ من قبيل الدين القوى الا انها يمكن صرفها فضة فوراً فتجب فيها الزكاة فوراً

"Hanefi alimleri, mali değeri olan kağıt (ve benzeri) paralar kuvvetli alacak kabilindendir, demişlerdir. Ancak bunların kuvvetli alacaktan farkı şudur ki, anında bu paraları gümüşe veya altına çevirmek mümkündür. Bunun için derhal zekatını çıkarmak gerekir. Fakat kuvvetli alacak ise zekatını geciktirmek caizdir."[129] Yani alacağını alıncaya kadar zekatını vermeyebilir. Alınca zekatını hemen vermelidir.

المالكية ــ قالوا اوراق البنكنوت وان كانت سندات دين الا

(127) Elfıkhu alel mezahibilarbaa c. 1, s. 605-6
(128) Muğnilmuhtaç c. 2, s. 17 (1958. M.)
(129) Elfıkhu alelmezahibilarbaa c. 1, s. 606 Not: Banknot: İngilizcedir ki banka kaimesi demek olup, her ülkenin kendisine göre kıymetli parasına denilmektedir.

انها يمكن صرفها فضة فوراً وتقوم مقام الذهب فى التعامل فتجب فيها الزكاة

"Malikiler, her ne kadar kağıt paralar alacak senetler (bonolar) hükmündedir. Şu farkla ki bu paraları anında gümüşe çevirmek mümkündür ve alış verişlerde altın yerine de geçer. Bu nedenle acilen zekatı gerekir, demişlerdir."(130)

Ancak Hanbeliler, cumhur'a muhalefet ederek, bu paralar altın, gümüşe veya ticaret eşyasına çevrilmedikçe onların zekatını çıkarmak gerekmez, demişlerdir. Cumhur-ı ulemaya göre hareket edip mezkur paraların zekatını vermemiz gerekir. Zira ekser ulemanın görüşü önemlidir.

O halde devlet bankasınca basılıp tedavüle çıkarılan kağıt ve benzeri paraların tedavülde bulunduğu ve kıymet taşıdığı sürece altın ve gümüşle değiştirme gücünü taşıdığından 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altın kıymetini teşkil ettiği takdirde nisaba ermiş sayılır ve zekatı gerekli olur.

Seyyid Sabık da "Fıkhüssüne" adlı eserinin birinci cildin (300) sayfasında bu paraların zekatının gerekli olduğunu kaydeder. Öyle ise bunların zekatı yoktur demek büyük bir hata demektir. Allah (c.c)'ın emrine karşı gelmektir.

Kısaca şunu da belirtmemiz gerekir. Mezkur paralarda zekat gerekdiği gibi aynı zamanda rebevidir de; yani faizlik mallardandır. Dolayısıyla bir ülkenin parası aynı cins paralardan biriyle değiştirildiğinde faize girmemek için şu şartlar gereklidir. a) Miktarları aynı olmalı, b) Her ikisi de hazır ol-

(130) Elfıkhualelmezahibilarbaa aynı c. s.

malı (veresiye olmamalı), c) Her iki taraf aynı anda birbirlerinden almalarıdır (al gülüm ver gülüm kabilinden olmalıdır) Mesela; şayet Türk parasının başka bir ülkenin parası ile değiştirilecek olursa, (satılacak olursa), mezkur şartlardan yalnız mikdarları aynı olması gerekmez. Diğer şartlar gereklidir. Yani hem peşin ve hem de her iki taraf da birbirlerinden ayrılmadan aynı mecliste almaları gerekir. Hatta şu direğin etrafını dolaşıncaya kadar beni bekle derse dahi onu beklemeyeceksin. Aksi halde faiz muamelesi olur. Faize sebep teşkil eden şey de mübadele vasıtası olan semeniyyettir (para oluşudur) Bir kimsenin birisinden ödünç mark veya dolar alırsa aynısını iade etmesi gerekir. Seyyid Sabık şöyle der:

ان علة التحريم بالنسبة للذهب والفضة كونهما ثمنا واذا وجدت هذه العلة فى نقد غيرهما اخذ حكمهما

"Altın ve gümüşün faizlik mallarından olduklarına sebebiyet veren şey "semeniyet"tir. (eşyanın değeri oluşlarıdır, yani eşyanın kıymetidir. Herşey onlarla değerlendirilir.) Bu sebep onlardan hariç başka paralarda da bulunduğu takdirde onların hükmünde olur."[131] Öyleyse bu açıdan baktığımızda elimizdeki paralarla altın ve gümüş arasında fark yoktur. Zühayli de şöyle der:

ان الفلوس والنقود الورقية الآن صارت اثمان الاشياء فانى ارى جريان الربا فيها

"Fülus ve hali hazırdaki revaçta olan bütün kağıt paralar eşyanın kıymeti (değeri) haline gelmiştir. Dolayısıyla al-

(131) Fıkhüssünnet c. 3, s. 159

tın, gümüş gibi rebevi olup onların hakkındaki faiz (yasağının) gerçekten bunlarda da cereyan ettiğini görüyorum. (Yani bunlarda da) faizin mevcut olduğu görüşündeyim." der.[132]

Diğer fıkıh kitaplarımız da bu meseleyi ele alıyor. Ancak eskiden alış-veriş altın ve gümüşle olduğu için fakihlerimiz arasında ihtilaf söz konusu olmuştur. Usul kitaplarımızın kaydettikleri gibi "hükümler zamanın içindeki örf ve adetlerin değişmesiyle değişir" düstürunca halihazır herkesin cebinde parası vardır. İstediği anda altın ve gümüş ile değiştirebilir. Yani cebindki paranın değeri kadar gümüşü ve altını var demektir. Artık alış veriş altın ve gümüş ile değil revaçtakı para iledir. İbn-i Abidin şöyle der:

قال محمد لا يجوز بيع فلس بفلسين الخ

"İmam Muhammed'e göre bir felsin (pulun) iki pul ile satılması caiz değildir. (faizdir)"[133]

Yani bir lirayı aynı anda aynı mecliste algülüm ver gülüm demek suretiyle aynı cins lira ile satabilirsin. Fakat fazlasıyla satamazsın. Velev ki bu fazlalık bir kuruş olsun. Bedâiu's-Senaî de şöyle der;

وجه قوله ان الفلوس اثمان فلا يجوز بيعها بجنسها متفاضلا كالدرهم والدنانير

"İmam Muhammed'in delili şudur: Füluslar paralardır. Dolayısıyla kendi cins paraları ile mütefadil (artıklı) olarak satmak caiz değildir. Tıpkı dirhemler ve dinarlar (Gümüş ve

(132) El Fıkhül İslami c. 4, s. 686
(133) İbnü Abidin c. 4, s. 180 -Bedaiussenai c. 6, s. 59 -Fethul Kadir c. 6, s. 162

altınlar gibi)[134] yine şayet para ödünç olarak verilirse, yani bir taraf peşin ve dığeri ise vadeli olursa verilenin mikdarından fazla bir şey alındığı takdirde mutlaka faiz sayılır. Nitekim Rasulullah (a.s) şöyle buyurur:

كُلُّ قَرْضٍ جَرَّ نَفْعاً فَهُوَ رِباً

"Sahibine menfaat celbeden (çeken) her ödünç faizdir."[135]. Yani verdiği borcun haricinde borcundan ötürü borçlusundan bir menfaat elde ederse faize girmiş olur. Evet, her ne kadar borçlusundan bir şey talep etmeden borçlu alacaklısına gönül rızasıyla bir şey verirse caiz ise de dikkatli olmalıyız. (İmam-ı Azam borçlusunun duvarının gölgesinde dahi oturmazdı) Bu devirde gerek faiz müesseselerine yatırılan para olsun, gerekse şahıslara faizle verilen paralar olsun hepsi de bu kabildendir. (Menfaatı celb eden ödünçtür) Bazı kimseler ödünç para verdiği adamın tarlasını bedava alır ve eker, biçer mahsulunden istifade eder. Ta tarla sahibi borcunu ödeyinceye kadar. Bu da haram olup faiz mesabesindedir. Sonuç olarak bu paralar rebevi-faizlik mallardan değildir diye iddia eden kimsenin iddiası doğru değildir. Büyük bir hatadır. Bu gibi şeylerde örf-adetlere de müracaat edilir. Zira hakkında nas bulunmayan şeylerde örf adet nazara alınır. Daha önce de bundan bahsetmiştik.

Fethu'l-Kadir şöyle der:

وما لم ينص عليه فهو محمول على العادة وعن ابى يوسف انه يعتبر العرف على خلاف المنصوص عليه لان النص على ذالك لمكان العادة وقد تبدلت الخ

(134) Bedaiussanai c. 5, s. 185
(135) Keşfülhafa c. 2, s. 12, Siracülmünir c. 2, s. 216

"Hakkında nas (ayet, hadis) bulunmayan şeylerde insanların adetine müracaat edilir. Ebu Yusuf'dan rivayete göre mensusualeyhin hilafına'da örf muteberdir. Zira bu konudaki nas o zamanın adetine göre tahakkuk etmiştir. Yani Rasulullah (a.s)'ın Asr-ı Saadetinde Müslümanlar "mekîlatî" (Ölçülükler) cinsinden mesela, buğday, arpa, pirinç gibi hububatı birbirleri ile ölçerek mübadele ederlerdi. (Değiştirirlerdi) Dolayısıyla Rasulullah (a.s) aynı cinsi cinsine farklı olarak mübadele edildikleri halde faiz tahakkuk eder diye talimat verdiler. Keza tartılıklar cinsinden olanlar da cinsi cinsine farklı olarak mübadele edildiğinde faiz sayılır dedi. İşte bunun için nas adete göre varid olmuştur. (meydana gelmiştir) Cumhura göre de (Keylî) ölçülükler daima ölçülük (veznî) tartılıklar da daima tartılık kabul edilmiştir. Hadiste mesela; buğday, ölçülük (keyli) denildiği için bunun (veznen) değişmeyeceğini ve tartılarak satılmayacağını ifade etmiştir. Her ne kadar insanların adeti değişirse dahi bu düstur deişmezse de, ancak imam Ebu Yusuf gibi müctehidlere göre bir malın ölçü veya tartı usulu ilè satılması tamamen örf-adete bağlıdır. O zaman öyle olduğu için hadiste de öyle geçmiştir. Daha sonra o adet değişti, o hüküm de değişmiş oldu."(136) "Bunda herhangi bir dini mahzur yoktur. Zira dikkat edilirse, Hadis-i Şerif'in hükmü değil de örf-adet değişmiştir. Zaten ayet ve hadisi şerife muhalif (aykırı) olan örf-adet olursa ona itibar yoktur (Ona göre amel etmek caiz değildir.) Tabi ki örfe dayalı olmayan şerî hükümler hiç bir zaman değişmez ve o örf-adete itibar edilmez. Yani Resul-ı Ekrem (a.s) o zamanki ölçü ve tartı şekli olan örf-adetlerini kabul ederek ona göre şer'î bir hüküm be-

(136) Fethulkadir c. 6, s. 157 -İbni Abidin c. 4, s. 179

yan etmişlerdir. O, örfü adet, mezkur hadisi şerifin sebeb ve illeti sayılır.

Konumuzla ilgili olan yönü şudur: eskiden (Asr-ı Saadette) hali hazır bizim kullandığmız paralar kullanılmıyordu. Adet değildi. Altın ve gümüş, (dinar ile dirhemle) alışveriş yapılıyordu. Zühayli'nin kaydettiği gibi birinci dünya savaşından sonra onlarla alışveriş kalktı. Paralar onların yerine geçti. Öyleyse bu paralar da altın ve gümüş olmadığı için rebevi (faizlik) mallar değildir, demek büyük bir hata olup, hakkında ayet-i kerime ile hadisi şeriflerin bulunduğu kesin bir hükmün muhalifi olarak, bu fitne ve fesadın kol gezdiği ortamda fert, cemiyet ve milletleri yıkan faiz kapısını açmak demektir. Allah ve Rasulullah'a karşı ilan-ı harb demektir.

Kaldı ki, Hz. Ömer (r.a) şöyle beyan eder: "Faizle ilgili ayeti kerime en son nazil olan ayet olduğu için peygamber (a.s) tam manasıyla izahını yapma imkanını bulamadan dünyadan ayrıldı." Bu nedenle şöyle der:

دَعُوا الرِّبَا وَالرِّيبَةَ

"Faizli muameleyi ve içinde faiz şaibesi (kokusu) bulunan her çeşit muameleyi terkedin."[137]

İbn-i Mesud (r.a) "Biz helalın onda dokuzunu haram korkusundan dolayı terk ederdik." derdi.[138]

Aynı bu mealde Resulullah (a.s.v)'in şu hadis-i şerifi de vardır:

---

(137) Cessas Ahkamülkuran c. 1, s. 464 -Ruhulmaani c. 3, s. 50 Beyrut, Lübnan
(138) Mebsut c. 12, s. 179

نَهَى رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَنِ الرِّبَا وَالرِّيبَةِ

Resulullah (a.s.v) faiz ve içinde faiz kokusu olan her çeşit muameleden men etmiştir."(139)

Zuhayli de şöyle der:

وَتَحريم الربا فى النقدين الذهب والفضة او ما يحل محلهما من النقود الورقية الرائجة

"Faizin tahrimi (haram oluşu) altın ve gümüşte veya onların yerinde kullanılan revaçtaki paralarda cereyan eder."(140) (Yani hali hazır kullandığımız paralar da altın ve gümüş mesabesindedir. "Faizlik mallardandır.") Nihayetüddedrib'in 99. sayfasında şöyle denilir:

وقد حل هذا الورق اليوم محل النقدين فيجب حتما ان نقول بوجوب الزكاة فيه وحرمة الترابى

"Bu gün bu kağıt paralar altın ve gümüşün yerinde kullanılmaktadır. Artık bizim bunların zekatlarının gerekliliğine ve (altın ile gümüşte olduğu gibi) bunlarda da faiz yasağına hüküm vermemiz gereklidir."

Kitabımızın konusu faiz olmadığından fazla teferruatına girmedim. Ancak tali ve istidradi olarak aynı zamanda kısmen de olsa konumuzla ilgili olduğu için bu mevzuuda da cüz'i bir bilgi vermeye çalıştım.

---

(139) Fethülkadir c. 6, s. 155 (Daruihyaittürasilârabi) Beyrut-Lübnan
(140) El Fıkhülislâmi c. 4, s. 672 (Zühaylî)

FAİZ VE DARU'L-HARB (SAVAŞ YURDU)

Şunu da beyan edelim; Biz darülharbte yaşıyoruz diyerek Allahu Teâla'nın kesin yasakladığı ve haram kıldığı faizi mübah saymak imanımızı tehlikeye atmak demektir. Allah (c.c) muhafaza buyursun!

Türkiye'de yaşadığımız için evvela Türkiye'yi ele alalım. Malumunuzdur ki ülkemizde yaşayan müslüman kardeşlerimizin yarısı Şafii, diğer yarısı da Hanefi mezhebine mensubturlar. Şafii'nin ictihadına göre "İslam hakimiyetine giren bir ülke, artık hiç bir şekilde darulharb olamaz." Değil ki Türkiye, Hindistan, Endülüs, Filistin ve Çin gibi daha evvel müslümanların hakimiyeti altında iken bilahere kafirin istilasına maruz kalmış olan müslüman toprakları İslam yurdu sayılır. Müslümanlar el birliğiyle cihad edip bu toprakları geri almadıkları için büyük bir mesuliyet içindedirler.

Hanefi Mezhebine gelince, ona göre de "Daru'l İslam'ın (İslam yurdunun)ı daru'l-harbe dönüşmesi için üç şart gereklidir: 1- Darul harb ile bitişik olması, 2- İçinde İslam ahkamının icra edilmeyip küfrün hükümleri açıktan açığa uygulanması, 3- Ahalisinin emniyet ve güvenlerinin kalmamasıdır.

İşte İmam-ı Azam'a göre bu üç şarttan birisi eksik olursa darul harb sayılmaz. Fakat İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise yalnız küfrün ahkamının açıktan açığa icra edilmesi ile darü'l-harbe dönüşmüş olur"[141] İbn-i Abidin şöyle der:

---

(141) Tuhfetulmuhtac c. 9, s. 295 -Darusadır -Bedaiussanai c. 7, s. 130 Fetavay-ı hindiye c. 2, s. 232

ودار الحرب تصير دار الاسلام باجراء احكام اهل الاسلام
كجمعة وَعِيدٍ

"Darü'l-harbin, İslam yurdun haline dönüşmesi cuma ve bayram namazının (resmen) ikamesi, (kılınması) gibi İslami hükümlerin icrasiyle olur."

(Yani) velev ki kısmen de olsa İslami hükümlerin tatbik edilmesi, İslam ülkesi olmasına kafi gelir)"(142)

CUMA NAMAZI VE DARÜ'L-HARB

Yine şu konuyu da istidradi olarak kısaca anlatmamız icab eder. Bu ortamda cuma namazı bize gerekli değildir demek büyük bir hatadır.

Cenab-ı Hak (c.c) Cuma suresinin 9. ayetinde mealen şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza ezan ile çağrıldığı zaman hemen Allah'ı anmaya, namaz kılıp hutbe dinlemeye koşun. Alım satımı bırakın. Bu eğer bilirseniz sizin için çok hayırlıdır." İşte bu ayet-i kerimenin içinde bulunduğu süreye önemine binaen "cuma" namı verilmiştir. Yani çok önemli bir ibadet olduğundan Allah (c.c) tarafından ona adını taşıyan bir sure tahsis edilmiştir. Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurur:

مَنْ تَرَكَ ثَلاَثَ جُمَعٍ تَهَاوُناً بِهَا طَبَعَ اللّهُ عَلَى قَلْبِهِ

"Önem vermeyerek üç cuma namazını terk eden kimse-

(142) İbni Âbidin c. 3, s. 253

nin kalbini Allah (c.c) mühürler."[143] Kalbi katılaşır, füyuzat-ı ilahiden nasibsiz kalır.

Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurur:

مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ كُتِبَ مُنَافِقاً فِى كِتَابٍ لاَيُمْحٰى وَلاَ يُبَدَّلُ

İbni Abbas (r.a)'nın rivayet ettiği hadisi şerifinde Rasulullah (a.s) şöyle buyurur: "Her hangi bir kimse zaruretsiz olarak (kendisine farz olduğu halde) cuma namazını terk ederse silinmeyen ve değiştirilmeyen bir kitabda münafık olarak yazılır"[144] Yani ameli bir nifak ile münafık olur. Zira ancak farziyetini inkar ederse hakiki münafık sayılır. İtikaden de münafık olur. Evet Cum'nın yeri dinimizde doldurulamayacak kadar önemlidir. Binaenaleyh, her yerde ve her zaman bu kudsi ibadetimizi ihmal etmeyelim. Hangi sultanın altında yaşarsak yaşayalım, velev ki küfr sultası olsun yine de bize cuma namazı gereklidir. Nitekim İbn Abidin şöyle der:

البلاد التى فى ايدى الكفار بلاد الاسلام وكل مصرفيه وال من جهتهم يجوز له اقامة الجمع والاعياد

"Kafirlerin eline geçmiş beldeler (ülkeler) İslâm beldesidir. Herhangi bir şehrin valisi onlar tarafından tayin edildiğinde bu kimsenin müslümanlara bayram ve cuma namazlarını kıldırması caizdir."[145] Bundan şu hakikat da çıkarılmış

(143) Tâc, c. 1, s. 273 -Feyzülkadir c. 6, s. 102
İbnu Küdame c. 2, s. 218
(144) Tac, c. 1, s. 274 -Fethulkdir, c.2, s. 21
(145) İbnu Abidin c. 1, s. 540

oluyor: Eğer dikkat edilirse, hemen anlaşılır ki, "Diyanet tarafından tayin olunan kimselerin arkasında namaz kılınmaz" diyen hata işlemiş olur. Zira sahabeler fasık olan Haccac'ın arkasında namaz kılarlardı. Ancak fasık kimsenin arkasında namaz kılmak tenzihen mekruhtur. Resulullah şöyle buyurur:

صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ

"Namazı, kendisine terettüb eden kulluk görevini yapan ile Allah'ın emrine karşı gelen fasık olan herkesin arkasında kılın"(146) Cessas şöyle der:

تولى شريح وقضاة التابعين القضاء من قبل بنى امية وقد كان شريح قاضياً بالكوفة ايام الحجاج الخ

Şureyh ve tabiinin kadıları zalim Emevî hükümdarların zamanında kadılık görevinde bulunmuşlardır. Hatta Şureyh Kufe'de Haccac'ın zamanına kadar kadı idi. Araplarda Mervan âilesi içinde Abdulmelik'ten ve valisi olan Haccac'dan daha zalim ve daha kafir ve daha facir kimseler yoktu"(147) Kanaatıma göre Cessas'ın ifade ettiği "küfürden" mecazi küfür kasdedilmiştir. İbni-Abidin şöyle der:

اذ الجمعة اقيمت فى عهد اظلم الناس وهو الحجاج الخ

"Zira cuma namazı insanların en zalimi olan Haccac'ın zamanında dahi ikame edilmiştir."(148) Aynı eser ve aynı cild ve sayfanın sonunda şöyle denir:

---

(146) Fethülkadir c. 2, s. 305 -İbnü Abidin c. 1, s. 376 -Feyzulkadir c. 4, s. 301
(147) Ahkamül Kuran (Cessas) c. 1, s. 71
(148) İbni Abidin c. 1, s. 536

وبهذا ظهر جهل من يقول لاتصح الجمعة فى ايام الفتنة مع انها تصح فى البلاد التى استولى عليه الكفار

"Böylece fitne günlerinde cuma namazı sahih değildir, diyenin cehaleti belirlenmiş oldu. Halbuki kafirlerin istilasına uğrayan memleketlerde dahi cuma namazının kılınması sahihdir."

Toplumumuzda cuma namazını kılmayan bazı kardeşlerimize sebebinden sorduğumuzda, şöyle bir cevapla karşı karşıya geliyoruz: "İslam devletinin olmayışından şer'î hükümleri tatbik eden ve ettiren bir emirin bulunmadığından müslümanlara cuma namazı farz değildir", diye fetva verirler. Bir din adamı ve müslüman olarak şahsen bunu çok üzücü bir hal görüyorum. Şu bir hakikattır ki, cuma namazı sair namazlar gibi bir ilahi farizadır. Hatta diğer namazlardan daha faziletlidir. İslam devleti olsun, olmasın, şer'î hükümler tatbik edilsin edilmesin müslüman olarak bu kudsî ibadetimizden geri kalmamamız gerekir. Aksi halde Rasulullah (a.s)'ın şu tehdidine maruz kalırız.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ «لَقَدْ هَمَمْتُ اَنْ آمُرَ رَجُلاً يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ اُحَرِّقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بُيُوتَهُمْ»

İbni Mes'ud (r.a)'an rivayete göre: Rasulullah (a.s) cumadan geri kalanlara hitaben şöyle buyurdular: "Muhakkak azm ettim ki bir adamın insanlara namaz kıldırmasını emredeyim. Sonra cumaya gitmeyip de evlerinde kalan erkeklerin

üzerine evlerini ateşe vereyim"[149]

Her ne kadar mezkur kardeşlerimizin art niyetleri olmazsa da dikkat etmeleri lazımdır. Zira cumayı terk etmek, münafıkların vasfı ile muttasıf olmak demektir.

Yine Rasulullah (a.s) şöyle buyurur:

وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ عَلٰى اَعْوَادِ مِنْبَرِهِ لَيَنْتَهِيَنَّ اَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ اَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ

Ebu Hüreyre (r.a) diyor ki: Resulullah (a.s) efendimiz ağaçtan mamul minberinin üzerinde şöyle buyurduğunu bizzat duydum:

"Topluluklar cuma'yı terk etmekten elbette ki vazgeçmelidirler, yoksa Allah onların kalblerini herhalde mühürler, sonra da onlar muhakkak gafillerden olurlar."[150] Kalbleri nur-i ilahiden mahrum kalırlar.

Cuma namazı hicretten önce farz kılındığı halde müslümanlar kafirlerin şerrinden kılamamışlardı. İlk cuma namazını kıldıran Esad b. Zürare olmuştur. Bu zat Nakial Hidremat denilen köyde kıldırmıştı. Bir rivayete göre de ilk cumayı Müsâb b. Umeyr kıldırmış. Bu iki rivayetin tevfiki için şöyle yorumlanmıştır: "Musab (r.a) Esad b. Zürara'nın (r.a) yardımıyla kıldırmıştır. Zira o, emir, Musab da imamdı. Kimisi de bu iki rivayetin arasındaki tezatı kaldırmak için şöyle yo-

(149) MiŞkatulmesabiH c. 1, s. 435 -El-Fıkhualelmezabilarbaa c. 1, s. 375 -Müslim (Nevevi Şerhi) c. 5, s. 155 (1972 .M)
(150) Müslim (Şerhı Nevevi c. 6, s. 152)

rumlar: "Hz. Esad Resul-i Ekrem'den (a.s) izinsiz Medine-i Münevvere'nin bir köyünde, Hz. Musab da izinli olarak bizzat Medine'de cuma namazını kıldırmışlar." Rûhu'l-Meâni, Kurtubi gibi tefsirlere müracaat edilsin. Cuma suresinin tefsirinde gereği gibi açıklama yapılmıştır.

Cuma ve cemaatın bulunmadığı toplumlarda İslamiyet yok demektir. Cuma günü mü'minlerin bayramıdır. Dolayısıyla o günde toplanır, haftalık cereyan eden hadiseleri gözden geçirir, meşveret yoluyla işbirliği, güç birliği yaparak problemlerini çözmeye birlikte çalışırlar. Müslümanların ailevi, ekonomik, kültürel, siyasi vs. konularda itildikleri felaket girdabından kurtarılmaları için ilahi emir ve Rasulullah'ın sünnetine göre çare arayarak birbirleriyle görüşüp dertleşmeleri gereklidir. Bunca önemli olduğu halde bu feyizli ve bereketli ibadetten geri kalmanın ne kadar zararlı olduğunu az bir düşünce ile herkes idrak edebilir.

Peygamber (a.s)'ın ilk kıldırdığı cumaya gelince, bütün siyer ve sair kitaplarımız şöyle anlatırlar. "(Rasulullah (a.s) ilk cuma namazını Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Kûba ile Medine arasında Beni Salim b. Avf'a ait bir vadide, oranın halkı tarafından ittihaz edilen mescidde ilk hutbesini okuyarak ilk cumayı kıldırdı."(151)

Dikkat edilirse bu mezkur cuma namazları henüz İslam devleti kurulmadan önce kılınmıştır. Zaten "Maliki, Şafii ve Hanbeli'ye göre Cuma'nın kılınması için emirin (sultanın) izni gerekli değildir."(152) Yani devlet ve devlet reisi ile ilgisi yoktur. Nitekim daha evvel bahsettiğimiz gibi bazı zevata göre

(151) Kurtubi c. 18, s. 98 -Ruhulmeâni c. 28, s. 101
(152) İbnu Kudame c. 2, s. 245 -Avnulmâbud c. 3, s. 400 -Elfıkhül İslami c. 2, s. 277

Esad b. Zürare Rasulullah'tan izin almadan cuma namazını kıldırmıştır.

İmam-ı Azam'a göre ise sultanın veya sultanın emir verdiği kimsenin kıldırması gereklidir. Velev ki kadının sultan olması caiz olmamakla beraber sultan kadın da olsa emir verebilir. Bu sınıf ortalığı bozmamak, herhangi bir nizâ ve fitneye yol açmamak içindir.

Son olarak şunu kaydedelim:

ومن ترك جمعة ولو قال اصليها ظهرا قتل بالسيف لتركها بلا قضاء اذ الظهر ليست بدلاً عنها

"Herhangi bir müslüman cumayı terk eder ve her ne kadar ben onu öğle namazı olarak kılarım derse dahi (devlet reisi tarafından kafir olarak değil de ceza olarak) öldürülür.

Zira o kazası mümkün olmayan cumayı terk etmiştir. Çünkü öğle namazı cumanın yerine geçmez."[153] Tabi ki önce tevbe ettirilir. Şayet tevbe ederse kurtulur.

Cuma namazını kılmayan kardeşlerimiz iyice düşünüp sonra kararlarını versinler. Hanefi'ye göre ise namaz kılmayanın cezası tevbe edip cuma ve sair vakit namazlarını kılıncaya kadar hapsetmektir. Hatta ara şıra da ceza olarak kırbaçlanır.

Demek oluyor ki; bir ülkede hem küfrün ahkamı hem da İslam'ın hükümleri icra ediliyorsa, o ülke darül harp sayılmaz. Her ne kadar bu hükümler cuma ve bayram namaz-

(153) Envar-Haşiyeyle c. 1, s. 123 -Muğnilmuhtac c. 1, s. 328

larının ikamesi gibi cüzi hükümler de olsun. Nitekim Reddü'l-Muhtar şöyle der:

لو اجريت احكام المسلمين واحكام اهل الشرك لا تكون دار حرب

"Eğer hem müslümanların hem de ehli küfrün hükümleri bir ülkede icra edilirse daru'l-harp sayılmaz."(154)

Bu konu günün olaylarından olup herkesin ağzında sakız gibi çiğnendiğinden ve kısmen de olsa konumuzla alakası olduğundan az da ona değinmekte fayda mülahaza ettim. Zekatla ilgili tarafı şudur; kişi daru'l-harpte de olsa zekat vermek mecburiyetindedir.

Ebulbeka darul harbi şöyle tarif eder:

دار الحرب ما يجرى فيه امر رئيس الكافرين

"İçinde kafirlerin hükümdarının emrinin yürüdüğü ülke, küfür ülkesidir"(155)

Aynı eser İslam ülkesini de şöyle tarif eder.

ودار الاسلام ما يجري فيه امر خليفة المسلمين

"İslam ülkesi ise müslümanların halifesinin emrinin yürüdüğü ülkedir."

Dikkat edilirse hali hazır mesela reis-i cumhurumuz Türkiye'de yaşayanların hepsinin emiri (başkanıdır).

Şurada bu kitabın birinci baskısında bazı kardeşlerimizin yadırgadıkları bir noktaya temas etmek zaruriyeti hasıl oldu. Malumunuz ki, gerekTürkiye ve gerekse dünyada mevcut devletlerin ekserisi tam manası ile dini değil de laik bir sistemle idare olunmaktadır. Dolayısı ile bu durumdaki devletlerin başkanları da Laiksistemle ve genellikle laik bir seçimle başa gelmiş laik devlet başkanlarıdır. Bu açıdan baktığımız zaman bu kitabın ilk baskısında başımızdaki emirler (başkanlar) laik bir devlet anlayışı ile seçilmiş şer'i değil de dünyevi ve dini esaslara dayalı olmayan emirlerimiz (başkanlarımız)dır diye kast edilmiştir. Yoksa şer'i anlamda "emirulmüminin'dir" İmam ve halifedir, demek istenmemiştir. Yanlış anlaşılmasın. Bu konuda Şerhu-l mekasid gibi dev eserin şu ibaresini de kaydetmeyi uygun gördüm:

واما عند العجز والاضطرار واستيلاء الظلمة والكفار والفجار وتسليط الجبابرة والاشرار فقد صارت الرياسة الدنيوية تغلبية وبنيت عليها الاحكام الدينية المنوطة بالامام ضرورة ولم يعبأ بعدم العلم والعدالة وسائر الشرائط والضرورات تبيح المحظورات والى الله المشتكى في النائبات

"Halife tayininde (Ümmet-i Muhammediye) ıztırar ve aczde kalıp da onlara zalimler, fasıklar, kafirler ve şerli diktatörlerin musallat olduklarında, dünyevi riyaset zorbalığa dayanan galibiyete bağlanmış olurki, müslümanların imamının, halifesinin yürütmekle görevli oldukları dini konular da zarurete binaen o şer güçlerin riyasetine bağlanmış olur. Artık böyle bir durumda liderlerin ilmine, (irfanına) adaletine ve sair dinen gerekli olan şartlara önem verilmez. Zira "zaruretler sakıncalı şeyleri mübah kılar" (meşhur kaide-i fıkhi vardır) Musibetler de tek mercimiz (sığınağımız) Allah Teala'dır. Ve yine ancak musibetlerin def'i için tek umud kapımız O olup ancak ona şikayetimizi arzederiz." (C.5 S. 245, Teftazani 1989-1409, Beyrut).

Tabii ki, müslümanlar dünyadaki gerekli olan liderlik makamını Allah Teala'nın istediği şekilde ihraz edip yeryüzünü kafirlerden, mürtedlerden fasıkların ve bütün şer güçlerin şerrinden temizlemek için var güçleri ile gayret edip çalışmalıdırlar.

Bir de her daima yatsı namazından sonra tilavet ettiğimiz şu ayet-i kerimenin manasını da unutmayalım. "**Allah (c.c) her kişiyi ancak gücünün yeteceği ile mükellef tutar.**" (Bakara 286)

Merhum Ömer Nasuhi

Yukarıda bahsettiğimiz gibi İmam-ı Azam'ın görüşünü ifade ettikten sonra İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e ait görüşlerini de şöyle ifade eder.

İmameyne göre her hangi bir İslam beldesinde ahkamı küfür icra edilmeye başlandığı, yani harbi (bizimle savaşan gayri müslim) nafizül-hüküm (hükmü geçerli) bir hükümdarın istilasına maruz kaldığı takdirde darul harp haline gelmiş olur. Çünkü bu darin (ülkenin) bir darı harb olması, gayri müslümlerin menası, kuvveti, ordusu itibariyledir. Bunları da nafizülhüküm olan hükümdarları ve hükümetleri temsil eder.

Binaenaleyh hükümdarı harbi olan her hangi bir ülke, bir darı harb bulunmuş olur. Velev ki darı İslam'a muttasıl (yapışık) olsun müfta bih olan da budur" İstilahatı-ı fıkhıyye kamusu C. 3 S. 370

Bu zatın beyanatına da dikkat edilirse, Türkiye gibi halkı müslüman olan devletlerin İmam-ı Azam'a göre darul harp olmadığı gibi imameyne göre de darulharb sayılmaz. Zira bu zatın anlattığı gibi Türkiye gayri müslimin istilasına maruz kalıpta, başında hükmü geçirli gayri müslim bir hükümdarı mevcut değildir. Olsa olsa merhum Said Havva'nın yukarıdaki beyanatı gibi darul fısk daru-r-Ridde olabilir. Zira başımızdakilere gayri müslimdirler diye iddia edemeyiz. Şayet hali hazır başımızdakiler Hz. Kur'an'ın hükümlerini inkar edip kabul etmiyorlarsa, veya hafife alıp beşeri kanunları benimsiyorlarsa o taktirde öylelere mürted denilir. (Yani daha önce müslüman iken bilahare dinden çıkmış sayılırlar.) Eğer Kur'an-ı Kerim'in kanununa inanıp ta onunla amel etmiyorlarsa, o takdirde onlara fasık denilir.

Hülasa Türkiye daru'l-harb değildir. Müslüman kardeşlerimize Cuma namazı gerekli olduğu gibi, faiz de haramdır. Acizane kardeşlerime tavsiyem; İslamiyet'e yarar getirmeyip bilakis zarar getiren bu gibi meselelerle uğraşmamalarıdır. Zaten ulemanın cumhuruna göre faiz her yerde ve her zaman haramdır. Nitekim İbn Kudame şöyle der:

---

(154) Reddülmuhtar c. 3, s. 252 -Aynı eser c. 4, s. 253
(155) Külliyati Ebulbeka s. 334

ويحرم الربا فى دار الحرب كتحريمه فى دار الاسلام وبه قال مالك والاوزاعى وابو يوسف والشافعى الخ

"Faiz İslam ülkesinde haram olduğu gibi daru'l-harbde de haramdır. Bu hususta (Hanbeli) Maliki, Evzaî, Ebu Yusuf, Şafii ve İshak gibi bütün müctehitler aynı hükmü verip ittifak halindedirler. İmam-ı Azam'ın (r.h) "müslümanlarla bizimle savaşan kafirler arasında faiz söz konusu değildir." diye dayandığı hadisi şerif'in mürsel olup sahih bir hadis değildir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ve Rasulullah'ın sahih hadisleri ile haram kılınan bir şeyi ravisi belli olmayan bir hadis ile mübah saymak asla caiz değildir. Bununla beraber mezkur hadisteki "lâ" kelimesi "nehy" = men manasına da muhtemeldir. Nasıl ki hac ile ilgili ayetteki "felâ rafese" (Hac yapmak isteyen kimse şehveti kamçılayan söz ve davranışta, fısk ve münakaşada bulunmasın) manasına geldiği gibi. Bunun manası da "müslümanlarla, onlarla savaşan harbî kafirler arasında da faiz cereyan etmesin" anlamına gelebilir."(156) Evet her ne kadar İmam-ı Azam'ın bu hususta bir ictihadı varsa da şunu demek istemiştir; "Kafirlerden faiz almanın caiz oluşu onları ekonomik yönden çökertmeğe matuftur." Nitekim şöyle denilir;

ان مرادهم من حل الربا والقمار ما اذا حصلت الزيادة للمسلم

"Gerçekten fükahanın (fıkıh bilginlerinin) müslümanın faiz ve kumar yoluyla (bizimle savaşan) kafirlerden mallarını alması caizdir demelerinden maksatları, onlardan (kârlı olarak) daha fazla mal kazanması şartı iledir."(157) Yani onla-

(156) İbnu Kudame c. 4, s. 32-3
(157) İbni Abidin c. 4, s. 188

rın ekonomisini çökertmek şartı ile kayıtlandırılmıştır. Maalesef bu devirde bu iş tam tersinedir, onların bankalarına yatırdığımız para ile onları daha da güçlendiriyoruz.

Biz Türkiye daru'l-harb değildir dedik. Ancak akla şöyle bir soru gelebilir. Bu devirde İslami hükümleri icra edecek resmi bir merci olmadığına göre lisan-ı şer'. ile (şeriatın lisanıyla) hali-hazır mevcud devletlere ne isim verilir?

Bu soruya cevap veren asrımızın alimlerinden merhum Said Havva'nın bu konudaki beyanatını aynen nakledelim;

واذا فرض انه لاتوجد دار عدل بان لا يكون خليفة للمسلمين
ثم لا يحكم بالاسلام وشرائعه ولا يلتزم الناس به فعندئذ تصبح
دار الاسلام كلها دار ردة او بدعة او فسوق وفى هذه الحالة
يجب على المسلمين عامة وعلى اهل الحل والعقد خاصة اقامة
الامام الخ

(Müslümanların bir halifesi olmadığı ve İslam şeriatı uygulanarak insanların ona uyması mecbur tutulmadığı Dar'ul-Adlin (Adalet yurdunun) olmadığını kabul edecek olursak o zaman İslam yurdunun hepsi Dar'ur-Ridde, Bid'a veya dar'ul-fusûk olur. Bu durumda müslümanların hepsine ve özellikle Ehl-i Hal ve Akd'e (alimler ile emirler, askeri erkan)a İmamı tayin etmeleri gereklidir. Müslümanların bir saat bile halifesiz veya imamsız kalmaları caiz değildir. Şafii fakihler şöyle derler: "İmam kaybolursa hilafet hükümleri o zamanın en büyük alimine intikal eder." O halde İslam fakihleri İslam topraklarında İslam'ı uygulayan bir halifenin veya imamın bir

an bile yok olmasını tasavvur edemiyorlar.)[158]

Bu hususu bir çok kaynaklar izah ediyor. Ancak biz bu konu üzerinde fazla durmuyoruz. Zira asıl konumuz değildir. Ama mezkûr zatın görüşü isabetlidir. Nitekim İbn-i Hacer el-Heytemi ile diğer ulema şöyle demişlerdir;

ان الصحابة اجمعوا على ان نصب الامام بعد انقراض زمن النبوة واجب الخ

(Gerçekten sahabe-i kiram (r.a) peygamberlik zamanın bitiminden sonra imamın tayini bir dini vecibe olduğu hususunda ittifak halindedirler. Hatta bunu herşeyden daha ziyade mühim gördükleri için Resulullah (a.s)'ın vefatında imam tayin etmeden Resulullah'ın tekfini, (kefenlenmesi) techizi ve defniyle meşgul olmamışlardır.)[159] Tabi ki, Cenab-ı Hak (c.c) kulunu takatı dahilinde sorumlu kılmıştır. Yani bu devirdeki dağınık müslümanlar bu önemli meselenin üstesinden gelebilir mi? Evet, bu dini vecibenin ifası için var güçleriyle çalışmak mecburiyetindedirler.

Şu ibare ile bu konuyu noktalayalım:

انما يلزم المعصية لو تركوا نصب الامام عن قدرة واختيار

(Ümmet-ı Muhammediye ancak İmamı kudret ve iradeleri dahilinde olduğu halde tayin etmezlerse günahkar olurlar.)[160]

---

(158) Elislam Said Havva c. 1, s. 403
(159) Sevaikülmuhrika, s. 5 (1384 .M.) -İbnu Abidin c. 1, s. 368
Şerhulakaid s. 232 (Nesefi)
(160) Ramazan efendi s. 298 (1292)

Aynı eser, (Kim ki kendi zamanının imamını tanımadan ölürse cahiliye ölümü gibi dalalet üzere ölür) Hadisi şerifi yukarıdaki manaya göre tahsis ve takyıd etmiştir. Yani manası umumi değildir. Müslümanların kudreti dahilinde ise; Hatta bu hadisi şöyle de yorumlamışlar:

قيل المراد من الامام من هذا الحديث هو النبى الذى بعث فى ذلك الوقت

(Bir kavle göre mezkur hadiste geçen "imam"dan maksat, o zamanda Allah (c.c) tarafından gönderilen peygamber kasdedilmiştir.)(161) (Yani buna göre devrin peygamberini tanımadan ölen kimse dalalet üzere ölmüş olur demektir.)

TİCARET MALININ ZEKATI

Nakid dışında kalan ve ticarete arz edilen alet, edevat, makina, giyecek, yiyecek, hayvan, mücevherat, sebze, meyva, arsa, arazi, akar ve sair mallar zekata tabidir. Bu hususta Cenab-ı Hak (c.c) mealen şöyle buyurur; "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın temiz helal olanlarından ve sizin için topraktan çıkardığımız şeylerden Allah (c.c) için harcayınız."(162)

Bu ayet-i kerime ile bütün zekata tabi mallardan zekatın verilmesini emreden umumi nasların yanı sıra bilhassa ticari malların zekatının gerekli olduğunu ifade eden hadisi şerifler de mevcuttur. Onlardan birisi de şudur:

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ فَإِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُنَا

(161) Ramazan efendi, s. 297 (1292)
(162) Bakara ay: 267

أَنْ نُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِى نُعِدُّهُ لِلْبَيْعِ

Semura b. Cündep (r.a)'den rivayete göre kendisi şöyle demişdir: "Şüphesiz ki Peygamber (a.s) bize ticaret için hazırladığımız eşyadan zekat vermemizi emr ederdi"(163)

Avnu'l-Mabud şöyle der:

والحديث دليل على وجوب الزكاة فى مال التجارة

"Bu hadisi şerif ticaret malının zekatının vücubuna bir delildir"(164)

Aynı zamanda ümmetin icmaı ile de ticaret malının zekatı gereklidir.

Fıkıh kitablarımız şöyle derler:

الزكاة واجبة فى عروض التجارة كائنة ما كانت الخ

"Ticaret malı hangi cins maldan olursa olsun zekata tabi olup, nisaba ulaştığında zekatının hesaplanarak verilmesi gereklidir. Ticaret malı cinsi ne olursa olsun hepsi de aynı guruba girer. Tamamı bir arada hesaplanarak zekatı çıkarılır. Tacir olan bir kimse elinde bulunan bütün mallarının sene sonundaki raiç fiatına göre değerini tesbit eder, zekatını verir. Ticaret mallarının sene sonundaki değerine itibar edilir. Yeter ki sene başında nisab miktarı olsun. Ticaret malının sahibi dilerse gümüş nisabını esas alarak, dilerse de altın nisabını nazara alarak verir. Ancak ticaret malları bunların ikisinin nisabına ulaşmazsa hangisinin nisabına erişebiliyorsa, ona göre

(163) Avnulmabud c. 4. 424 -Sübülüsselam c. 2, s. 136
Tac c. 2, s. 20 -Bedaî c. 2, s. 20
(164) Avnul mabud c. 4, s. 425

verilmesi gerekir. Gümüşe göre hesaplanması fakirlerin lehinde olduğu cihetiyle takvaya daha uygundur. Hatta Zühayli diyor ki, "asrımızın âlimlerinin ekserisi nisabın gümüşe göre hesaplanmasının gerekli olduğu görüşündedirler"

Ticaret malının zekatı kırkta birdir. Mesela; bir kimsenin 200 dirhem değerinde iki yüz ölçek buğdayı olup da bu buğdayın üzerinden bir sene geçmiş bulunsa, bu durumda piyasa artsa veya eksilse; eğer zekatı buğdayın aslından verecek olursa zekat olarak beş ölçek buğday verir. Zekatı buğdayın değerinden vermesi söz konusu ise kendisine zekatın farz olduğu günkü kıymetinden vermesi gerekir)"[165] (Bu durumda verilmesi gereken miktar beş dirhemdir.)

Başka bir hadisi şerifde meâlen şöyle buyurulur; "Devede zekat var, keçide zekat var, koyunda zekat var, sığırda zekat var ve bezde (ticaret malında) zekat vardır"[166]

Ticaret malı Hanefi'ye göre sene başında ve sonunda nisab miktarı olmalı. Şafii'ye göre ise senenin sonu önemlidir. Yani senenin başında nisab miktarı olmazsa dahi sene sonunda nisaba ulaşırsa zekatı gerekir.

Ticaret malı hakkında Avnu'l-Mâbud şöyle kaydeder:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ بْنِ حَمَّاسٍ عَنْ اَبِيهِ اَنَّهُ قَالَ كُنْتُ اَبِيعُ الْاَدَمَ فَمَرَّ بِى عُمَرُ بْنُ خَطَّابٍ فَقَالَ لِى اَدِّ صَدَقَةَ مَالِكَ فَقُلْتُ يَااَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اِنَّمَا هُوَ فِى الْاَدَمِ فقال قَوِّمْهُ ثُمَّ اَخْرِجْ صَدَقَتَهُ

(165) Fetavay-ı hindiye c. 1, s. 179-80 (1980-1400) Beyrut-Lübnan-Bedaî c. 2, s. 21
(166) Tac c. 2, s. 20

Ebu Amr b. Hammas babasının şöyle dediğini rivayet eder: "Ben deri alıp satardım. Bir gün ikinci Halife Ömer (r.a) yanımdan geçerken: "Malının sadakasını (zekatını) öde!" diye buyurdu. Bunun üzere ben dedim ki, Ey mü'minlerin emiri, bu deriden başka bir şey değildir (yapmakta olduğum ticaret ancak deri ile ilgili bir ticarettir) Hz. Ömer (öyle de olsa) değeri üzerinden hesaplayıp zekatını çıkar)[167] diye emir verdi.

Malın bulunduğu yerin raicine göre hesaplanarak zekatı verilir:

TİCARET MALININ DEĞİŞTİRİLMESİ:

واستبدال مال التجارة بمال التجارة ليس استهلاكاً

"Bir ticaret malının (yıl esnasında) diğer bir ticaret malıyla değiştirilmesi ister cinsleri bir olsun, ister de ayrı olsun, malı yok etmek sayılmaz."[168] Yani zekatı sene başındaki duruma göre hesaplanır. Değiştirme vakti senenin başı sayılmaz.)

İmam-ı Şafii'ye göre de durum aynıdır. Ancak Şafii'ye göre, yıl esnasında ticaret malının tamamı paraya çevrilip, tüccar adam bu parayı yıl sonuna kadar yanında bırakır veya onunla ticaret malı satın alırsa, yıl dolmadan kârı ile ana sermayesi birbirlerine ilave edilmez. Sermayesinden başka, kârı üzerindn müstakil bir yılın geçmesi gerkir. Buna şöyle bir misal veriliyor:"Bir adam 200 dirhem ile bir ticaret malı alır, altı ay sonra aldığı malı bu kez 300 dirheme satar ve sene sonuna kadar o parayı yanında durdurur veya 300 dirhem değerinde bir ticaret malı alırsa, mezkûr adam yıl sonunda sermayesi

(167) Avnulmabud c. 4, s. 425
(168) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 180

olan 200 dirhemin zekatını verir. Lâkin geriye kalan yüz dirhemlik kâr için altı ay sonra senesi dolmuş olur ve zekatını o zaman vermesi gerekir."[169] Keza zekatını vermeden veresiye satacak olursa yok olmuş mal sayılmaz. Dolayısıyla zekatını vermesi gerekir. Geçmiş senelere ait zekatını vermek isteyen kimse ödeyeceği günün raicinden değerlendirip değerinden para olarak verir. Ya da malın aynısından verir. Şafi-i'ye göre ise, ticaret malının aynısı değil de değerinde para verilir. Tüccar kimseler sene sonunda ticaret mallarının sermayesi ile beraber kârını hesaplayarak zekatını vermek mecburiyetindedirler. Şafii olan kimse alacağını da hesaba katarak borcunu düşürmeden zekatını vermesi gerekir. Fakat Hanefi olan zat borcunu düşürdükten sonra kârı ile beraber ana parasının zekatını verir. Şafii'ye göre bir kimse birisine nisab mikdarınca ödünç bir mal verirse hem mal sahibi hem de o borçlu adam o malın zekatını verir. Yanı borçlu da borçla aldığı mal mevcud olursa senesi dolduktan sonra zekatını vermesi gerekir. Fırıncının satın aldığı tuz, kömür, odun ve nakil vasıtası zekata tabi değildir. Çünkü bunları ekmek hazırlamakta ihtiyaç için kullanır. Ekmekten elde ettiği gelirden zekatını verir. Keza ekmeğin yüzüne sürmek için satın aldığı susam vb. şeyler zekata tabidir. Nasıl ki ambardaki stok yaptığı mal (buğday) veya un zekata tabi ise"[170]

"Altın ve gümüşün dışında kalan yakut, inci ve cevherler her ne kadar süs eşyası olarak kullanılırsa dahi ticaret gayesine matuf olmadıktan sonra zekata tabii değildir."[171]

---

(169) Tuhfetülmuhtac c. 3, s. 299
(170) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 180
(171) Aynı eser c. 1, s. 180

Şirvani vs. fıkıh kitablarında şöyle denilir; "Tacir olan zat, ticarete tabi olan mallarını perakende değil de toptan fiyatını nazara alarak hesaplamalıdır." Şunu da kaydetmemiz gerekir; bazı tüccarlar dükkanlarında satılmayıp beğenilmeyen mallarından zekat verirler. Öyle mallar ayıplı sayılıp zekat olarak verilmez. Mesela: dükkanın bir köşesinde beğenilmediği için satılmayıp da kalan pala-pırtı gibi... Zekat verilecek mal en azından normal olmalıdır. Aksi halde kabul olunmaz.

ŞİRKETLERDEKİ ZEKATIN DURUMU

İki veya birkaç kişi ortaklaşa gelirlerinden yararlanmak için hayvan besliyor veya başka bir şirket kurup yürütüyorsa bu ortaklık ister inan olsun, ister müfaveze olsun, isterse de başka çeşit şirketler olsun herkes iştirak ettiği hissesi nisbetinde zekatını verir. Hissesi nisaba erişirse kendisine zekat gerekir. Aksi takdirde (nisaba ulaşmıyorsa) gerekmez. Yani bir kişinin malı imiş gibi toptan hesaplanarak verilmez. Bu münesabetle şirket çeşitlerini kısaca anlatmamızda yarar vardır.

İSLAM'DA ŞİRKET ÇEŞİTLERİ

الشركة في الاصل نوعان شركة الاملاك وشركة العقود
وشركة الاملاك نوعان نوع يثبت بفعل الشركين ونوع يثبت
بغير فعلهما الخ

Şirket; (genel olarak) temelde iki kısma ayrılır:

1- Emlak Ortaklığı (Mülk ortaklığı),

2- Akitler Ortaklığı (Akid ortaklığı).

Mülkteki ortaklık da ihtiyari ve gayr-i ihtiyari olmak üzere iki şekilde tahakkuk eder; Ortakların satın almasıyla veya vasiyyet, hibe, veraset gibi bir yol ile onların fiilleriyle sabit olan şirket ihtiyaridir. Malların birbirinden ayırdedilmeyecek kadar karışmış bulunması veya miras yoluyla yine aynı şekilde intikal eden ve fakat ayırdedilmeyecek kadar karışmış olması ise gayr-i ihtiyari bir ortaklıktır.

Akid şirketini de beş kısma ayırabiliriz:

a- Şirketüla'mal veya şirketü'l-ebdan, yani iş şirketidir. Mesela terzi, marangoz, hamal gibi bedenen çalışan kimselerin çalışma neticesinde elde ettikleri kazançta ortak olmaları için akit yaparlar. b) Şirket-i müfaveze: Bu şirket ortakların aralarında sermaye, kâr ve tasarrufta eşit olmak üzere yaptıkları akittir. Yani bu ortaklar arasında hem sermaye miktarının, hem de elde edilecek kârın eşit oranda olması şarttır. Aynı zamanda ortakların böyle bir şirkette yetki ve tasarrufları da eşit ölçüde olması gerekir. Birisinin sermayesi diğerinkinden fazla olursa caiz değildir. Nitekim şöyle denilir:

وان يكون رئس مالهما على السواء وان يكونا متفقين فى الدين

"Bu şirketteki her iki ortağın sermayeleri eşit olması gerektiği gibi, ikisinin aynı dinin mensubu olması da şarttır." Ve yine birbirlerine kefil olabilecek âkil baliğ olmaları da gerekir. ve bu ticaretin şartlarından birisi de "umûm ticaret mallarında olmalıdır." Zira bu şirkette her iki veya daha fazla ortaklar genel anlamda birbirlerine her türlü ticari şeylerde yetki ve salahiyet verirler. Ortakların yetki ve salahiyetleri birbirlerinkinden fazla olmayıp aynı seviyededir. Sermayeleri al-

tın, gümüş ve paralardır. Şayet bir ortağın sermayesi para olup da diğerininki ticaret malı ise caiz olmaz. c) İnan Şirketi: Bu şirket ticaret yapmak gayesiyle bir kaç kişinin bir araya gelip müşterek bir sermaye meydana getirerek üzerine akit yapmalarıdır. Bunda sermaye, kâr tasarruf yetkileri eşit olması şart değildir. Bu şirkette meydana gelen ziyan ise herkesin sermayesine göre aralarında müşterek olur. d) Şirketü'l-vücüh: Birden fazla kimselerin malları olmadığı halde itibarlarına dayanarak veresiye mal alıp satmak ve karı bölüşmek üzere yaptıkları akiddir. Bu şirkette sermaye, kredi ve itibardır. e) Müdarebe şirketi: İki veya daha fazla kimseler arasında kurulan bir çeşit ortaklıktır ki bir taraftan sermaye diğer taraftan çalışma olmak üzere kurulur. Şafii'ye göre bu çeşit şirketlerden yalnız inan ile müdarebe şirketleri caiz, diğerleri caiz değildir."[172] Şafii'ye göre inan şirketinde ortakların kendi sermayelerini birbirlerine katmaları gerektiği halde, Hanefi'ye göre karıştırmaları gerekmez.

TİCARET MALININ ZEKATININ FARZİYETİ İÇİN ŞARTLAR

الحنفية اشترطوا اربعة شروط الخ

(Hanefilere göre ticaret malının zekatının farziyeti için dört şart gereklidir: 1- Nisaba ulaşması, 2- Malın üzerinden bir yıl geçmesi, 3- Ticaret niyetiyle beraber fiilen ticaret yapılması, 4- Niyetiyle ticaret malı olabilmesidir. Ayrıca niyet müessir olmalı. Yani niyet ile ticaret malına dönüştürülebilmelidir. Binaenaleyh bir kimse, benim tarlamdan çıkan mahsul, ticaret malı olsun diye niyet ederse, bu caiz olmaz. Zira

(172) Bedai c. 6, s. 56/7 -Fetavay-ı Hindiye c. 2, s. 301 (1980 m)

zaten çıkan malın öşürü vardır. Bilfiil ticarette kulanılmadıktan sonra, ayrıca ticaret için de zekat çıkarılmaz.)[173] Keza sırf ticaret niyetiyle miras, hibe, vasiyyet yoluyla elde edilen mallar veya çalışarak elde edilen odun gibi eşya, para veya mal karşılığında kazanılmadığı için ticaret malı sayılmaz. Ancak bunlar fiilen ticarette kullanılırsa o zaman ticaret malı sayılır. Fakat bir kimse bir malı ticaret niyetiyle satın alır veya başkasına satmak niyetiyle birisine teslim ederse, keza ticaret niyetiyle icarlarsa veya ticaret niyetiyle başkasından ödünç alırsa bütün bu hususlarda ticaret malı sayılır. Hülasa bir kimsa kâr sağlamak için bir mal veya para karşılığında taşınır veya taşınmaz aldığı her çeşit mal ticaret malıdır. Mesela; arazi, bina, hayvan ve her çeşit eşya... Şunu da beyan edelim:

من اشترى شيئاً للقنية ناوياً ان وجد ربحا باعه لازكاة عليه

"Herhangi bir kimse ~~ticaret için~~ de şayet ileride bir kâr bulursam satacağım diyerek evde kullanmak için bir ev eşyası (veya ihtiyaç için bir araba) satın alırsa, öyle şeyler için kendisine zekat gerekmez."[174] Ancak satın alınan eşya ticaret niyetiyle alınırsa, o takdirde ticaret malı sayılarak zekatı gerekli olur. Yani ihtiyaç için değil de sırf kâr sağlamak gayesiyle satın alınan her şeyde zekat gerekir. Ticaret malı sayılır.

Şafii'ye göre bir malın ticaret malı olabilmesi için şu şartlar gerekir: 1) Malın bir bedel karşılığında temellük edilmesi (mülk edinilmesi), 2) Temellük ediliriken ticaret niyetinin bulunması, 3) Ticaret için değil de sırf kullanmak maksadının bulunmaması, 4) Mülk edinildiği tarihten itibaren bir yılın geç-

(173) El fıkhül İslami c. 2, s. 719/791
(174) İbni Abidin c. 2, s. 14

mesi, 5) Ticaret malının tamamının yıl içinde nisabtan aşağı miktarda paraya çevrilmemiş olması, Malın tamamen yıl içinde nisaba ulaşmayan bir miktar paraya çevrilirse zekatı gerekmez. Ancak kişinin ayrıca parası bulunursa onunla birleştirir, ikisinin toplamı nisaba ulaşıp yılı doldurursa zekatını verir, 6) Üzerinden yıl geçtiğinde o malın değerinin nisaba ulaşması. Ancak yıl sonunda ticaret malının değeri nisaba ulaşmamakla beraber sahibinin ayrıca parası olup da parasıyla beraber hesablandığında mal ve para toplamı nisaba ulaşırsa hepsinin zekatının ödenmesi gerekir."(175)

İyi anlaşılması için ticaret malının zekatiyle ilgili şu meseleyi tekraren kısaca özetleyelim. Bir kimse araba, bina gibi menkul veya gayri menkul bir şeyi satmak üzere satın alırsa zaten ticaret eşyası sayıldığından yıl sonunda yanında mevcut olan bütün ticaret malıyla birlikte hesaplayıp zekatını verir. Şeyat ticaret için değil de yalnız içinde oturmak veya kiraya verip kirasından istifade etmek için satın aldığı ev, arsa, dükkan, geçimi için satın aldığı araba gibi şeyler zekata tabi değildir. Ancak onlardan elde edilen kazanç nisab miktarı olup da üzerinden bir yıl geçtiği takdirde zekatı gerekli olur. Aynı zamanda ticarethanelerde bulunan demirbaş malzemeler de zekata tabi değildir.

HİSSE SENETLERİNİN ZEKATI

والاسهم حقوق ملكية جزئية لرئس مال كبير للشركات المساهمة الخ

(175) Elfıkhülislami c. 2, s. 791

"Hisse senedi; büyük sermayelere dayalı olarak kurulan şirketlerin sermayesinin bir parçasını temsil etmek üzere piyasaya çıkarılan mülki haklara denir. Her bir hisse senedi sermayenin mütesavi (eşit), belirli parçalarından bir parçadır.

Tahvil: Banka, şirket yahut da hükümetlerin belli bir müddet için belli bir faiz karşılığında piyasaya çıkardıkları bir taahhüt mektubudur. Hisse senedi ile tahvil arasındaki farklar şunlardır:

1- Hisse senetleri şirket veya bankanın sermayesinin belli bir kısmını temsil eder. Kâr ve zararda ortaklık vesikasıdır. Tahvil ise; şirketler, bankalar yahut devlet müesseselerinden kâr nisbeti belli olan bir alacağı temsil eder.

2- Hisse senedi; bankanın veya şirketin kazancının belli bir kısmına ortak olma hakkına sahiptir. Bu hak kârın büyüklük veya küçüklüğüne göre yüksek veya düşük olabilir. Şirketin başarısına göre değerleri artar veya eksilir. Yahut zarar söz konusu ise bu zarara ortak olmak üzere eksilebilir. Tahvil ise belli bir alacak karşılığında belli bir menfaatı sağlar, ne artar ne de eksilir. Tahvilin hamili şirket, banka veya hükümete borç verendir ya da onlara borçlanandır.

Hisse senedin sahibi kendi hissesinin değerinde şirket veya bankanın bir kısmına maliktir. Demek oluyor ki hisse senedi bir ticaret ortaklığını temsil eder. Tahvil ise faizi temsil eder.

3- Hisse senedi, şirket tasfiye olmadıkça kapanmaz. Tahvilin geçerliliğini kaybetmesi için belli bir müddetin geçmesi gerekir.

Hisse senedi ile muamele-ticaret etmek, satmak, satın almak caizdir. Ancak faizli bankalar veya ortak olunan mües-

seselerin imal ettiği içki gibi haram şeylerde olmamalıdır. Aynı zamanda kâr ve zararda ortaklık söz konusu olup kâr haddinin yüzdesi belli olmamak şartıyla. Aksi halde haram olur. Baraj ve köprü hisse senetlerinin yüzdesi belli olup kâr ve zarar ortaklığı söz konusu olmadığı ve kâr haddinin yüzdesi malum olduğu için her hangi bir şer'î muâmeleye girmiyor. Dolayısıyla kazancı haramdır (faiz mesabesindedir).

(Tahvillere gelince, bunların durumu hisse senetlerinden farklıdır. Zira tahvillerde karşılıksız kazanç söz konusu olup kâr daha önceden tesbit edilerek garanti altına alınmaktadır. Dolayısıyla tahviller faizli alış verişler kısmına girer. Ancak faizli tahvil ihracının haram olması, bunların zekattan muâf olmasını gerektirmez; Erkeklerin altın ve gümüş zinet eşyası kullanmaları da haram olmakla beraber bunlar nisabı dolduruyorsa zekatı verilmelidir. Bunda ulemâ ittifak halindedirler)[176]

Kardavi bu husustaki beyanatını şöyle sürdürür; (sağlam alacakların her yıl zekata tabi olduğu cumhur-ı ulemanın görüşüne göre tesbit edilmiştir. Günümüz iktisadi ve ticari hayatta yaygın hale getirilen senetler ve tahviller her ne kadar tahviller faizli ise de ve bunları alıp satmak, kârını almak haram olup ondan son derece sakınmamız gerekli ise de, şayet bilmeyerek bir müslüman böyle bir şey satın almış ise derhal Allah'a karşı tevbe etmeli ve bu tahvilleri geri vererek tahakkuk eden faizini de almamalıdır. Ancak bu tahvillerin ana parasını diğer paralara ilave ederek zekatını vermek mecburiyetindedir''[177]

(176) Fıkhüzzekat c. 1, s. 526
(177) Fıkhüzzekat c. 1, s. 490

İstidradî olarak şunu da belirtelim; bazı kimseler senet kırdırıp faiz veriyorlar. Bu da gayr-i meşrû olup "faizi alan da veren de melundur" hadisi şerifinin muktezasınca ilahi rahmetten mahrum bir muâmele yapmış olur. Dolayısıyla Allah'ın gazabına maruz kalabilir. Din ve dünyası tehlikeye girmiş olur.

ÜCRETLER VE SERBEST MESLEK KAZANÇLARI

(Aylık, haftalık, üç aylık gibi ücret ve maaş alan işçi ve memurlar ile serbest çalışan doktor, mühendis, avukat, terzi, berber gibi meslek sahiplerine ait gelirlerinin zekatı hakkında ilim adamlarının görüş ayrılıkları vardır: En kuvvetli görüş (umumiyetle fukahanın görüşü) şöyledir: Bu kazançlar elde edilip de üzerinden bir yıl geçtikten sonra nisabı dolduran miktarlarından zekatın verilmesi gerekir. Ancak Yusuful-Kardavi şöyle devam eder;

(Hayret ediyorum ki üstadlarımız bu gibi kazançlar için fıkıhta benzer bir şey bulamıyoruz diyorlar. Halbuki bunlara en yakın "el-malü'l-müstefad"dır (yıl esnasında kazanılan mal)dır. Öyle mal için nasıl ki bir yılın geçmesi gerekmiyorsa bu gibi gelirler için de İbn-i Abbas, İbn-i Mesud, Muaviye, Ömer b. Abdulaziz gibi müctehidler yıllanmasını da şart koşmamışlardır. Kazanılan kazanç hangi vesile ile olursa olsun "miras, bağış, mükafat, maaş, ücret" gibi bütün gelirle-

ri aynı statüde mütalaa ederek üzerinden yıl geçmesini şart koşmadan ele geçtiği anda zekatlarının hemen verilmesinin gerekli olduğuna dair içtihat etmişlerdir. Ancak ne şekilde verilmesi gerekli olduğunu izah eden Kardavi'nin "Fıkhüzzekat" adlı eserinin bu konudaki ibaresi şöyledir;

واذا اخترنا القول بزكاة الرواتب والاجور ونحوها والذى نرجحه الا تؤخذ الزكاة الامن صافى الايراد او الرواتب ليطرح منه الدّين ان ثبت عليه ويعفى الحد الادنى لمعيشته ومعيشة من يعوله لان الزكاة انما تجب فى نصاب فاضل عن الحاجة الاصلية فما بقى بعد هذا كله من راتب السنة وايرادها تؤخذ منه الزكاة اذا بلغ نصاب النقود فما كان من الرواتب والاجور لايبلغ فى السنة نصابا نقديا بعد طرح ماذكرناه كرواتب بعض العمال وصغار الموظفين فلا تؤخذ منه الزكاة

"Biz (büyük) maaşlarla, (büyük) ücretlerin ve bunlara benzer (büyük) gelirlerin zekatı gerekli olduğu görüşünü tercih edince bu kez verilecek zekatın ne şekilde olması hakkındaki tercihimizi (şöyle ifade ederiz:) Bu gibi gelirlerin, maaşların ancak safi olan kısmından zekat alınır. Zira üzerinde borç varsa, borcuna tekabül edecek miktarı ile kendisinin ve bakmakla mükellef olduğu kimselerin zarıri ihtiyaçlarını karşılayacak asgari geçim haddinden artan kısmından zekatın verilmesi gereklidir. (Zira zekât ancak aslî ihyitaçtan artan nisab miktarı olanda lâzımdır.)Demek ki, işçinin, memurun ve serbest meslek sahiplerinin senelik zaruri masraflarından arta kalan senelik geliratın nakdi nisab miktarına ulaştığı tak-

dirde (20 miskal altın veya 200 dirhem gümüş miktarında) ise (1/40 nisbetinde) zekatının verilmesi gerekir. Fakat (bahsettiğimiz gibi) zaruri ihtiyaçların dışında kalan senelik geliri nisaba ulaşmayan bazı işçilerle küçük memurların maaşlarından zekat alınmaz (Yani öyle düşük ücretli, düşük maaşlı kimselere) zekat gerekmez''[178] Kardavi'nin bu görüşü de Cumhur'a muhaliftir. Ancak diyebiliriz ki, bu mali ibadet hakkında çok hassas davranarak fakirlerin dertleriyle ilgilenip, sosyal dengenin tam manasıyla sağlanması müslümanların önemli görevlerinden olduğu için bu ictihad zekatın gaye ve manasına uygun bir ictihaddır.

Kardavi'nin şu görüşüne de yer vermek istiyorum: "Gerek işçinin ve gerekse memurun emeklilik ikramiyesinde de zekat vardır" diye beyan etmiştir.

Bu görüş ve ictihadı da diğer bazı görüşleri gibi şaz olup cumhur-ı ülemaya muhalif olduğu halde yine de bir ihtiyat olarak mezkûr zatın görüş ve ictihadına göre hareket edilirse, takvaya daha uygundur. Zira şayet zekatı gerekli değilse de hiç olmazsa sadaka olur, fakirin duası alınır, alınan paranın zekat ve sadaka sayesinde temizlenmiş olur.

Kardaviye göre, emeklilik ikramiyesini alan zat mevcut yılın zekatı ile beraber geçmiş yıllarınkini de hesap ederek vermesi gerekir. Zira mezkûr zata göre verilen ikramiye, zekatı gerekli olan alacak mesabesindedir. Devlet veya çalıştığı müessese ona borçludur. Alacakların zekatı ise geçmiş yıllarınki de hesap edilerek verilmesi gerekir.

Evet, bu görüş takvaya muvafıktır. Hiç olmazsa ikramiyesini alan zat mevcut yılın zekatını vermelidir.

(178) Fıkhüzzekat c. 1, s. 518

MUHTELİF ŞİRKETLERİN HİSSE SENETLERİ İLE BONOLARIN ZEKATI

(Bunların zekatı üzerinde muasır alimlerin bu hususta yazdıkları eserlerinde iki şekilde görüş beyan ettiklerini görüyoruz:

1- Evvela bu hisse senetleri ile bono ve tahvillerin hangi cinsten olduklarına bakılmalıdır: Sinai mi? ticari mi? Yoksa ikisinden müteşekkil hem sinaî hem de ticaridir. Bu görüşü benimseyen Şeyh Abdurrahman Îsa'dır. O zat "EL-MUAMELATÜL-HADÎSE VE AHKÂMÜHÂ" adlı kitabında şöyl eder: "Bazı kimseler bu şirket hisse senetlerinin sahiplerine zekatının gerekli olduğunu bilmiyorlar. Hatta kimisi de farz olmadığına kanaat getiriyorlar. Bu büyük bir hata ve Allah'a karşı isyandır. Mezkur zata göre şirket sırf sinai ise bu da ikiye ayrılır: Boyama, soğutma, oteller, reklam, kara ve deniz nakliyet şirketleri gibi sermayesi tamamen alet ve vasıtalara bağlanmış şirketlerin hisse senetleri, eğer yıllık karları nisabı buluyorsa ve üzerinden yıl geçerse zekata tabidir. İthalat ve ihracat şirketleri gibi. Eğer ticaret eşyasını satın alan şirket sırf ticaretle iştigal ediyorsa hisse senetleri değerlerinin 1/40'ı nisbetinde zekata tabidir. Veyahut da hem sınâi hem de ticari olan ham maddeleri çıkaran, satan, petrol, mensucat, demir-demir çelik ve kimyevi maddeler şirketleri gibi ise hisselerin sabit sermaye dışında kalan değerleri ile 1/40 nisbetinde zekata tabidir. Kardavi şöyle devam eder:

(Tabii bu görüş, bizzat alıp satmak için değil de, yalnız gelirinden istifade için elde bulundurulan fabrikalar, evler, oteller, arabalar, tırlar, uçaklar ve bunlara benzeyen malların zekata tabi olmadığı meşhur görüşün neticesidir. Tercih edilen görüşe göre sinaî şirketlerin ve buna benzer her nevi

şirketlerin alet ve edevatları zekattan muâf olmakla beraber safi gelirlerinden 1/10 nisbetinde zekat verilmelidir."[179]

Kardavi diyor ki:

يرى ابو زهرة وعبد الرحمن حسن وخلاف ان الاسهم والسندات اموال قد اتخذت للاتجار الخ

(Ebu Zehra ve Abdurrahman Hasan, Hallaf gibi alimlere aid bu ikinci görüşe göre ise şöyledir: Hisse senetleri, bono ve tahviller ticaret için kullanılır. Sahipleri onlarla alış veriş yapmaktadırlar. Dolayısıyla hangi çeşit şirkete ait olursa olsun ticaret eşyası hükmündedir. Senet piyasasındaki değerleri ile kârlarının toplamı aslı ihtiyaçlar veya diğer tabirle asgari geçim haddi dışında kalanı nisaba ulaşıyorsa 1/40 nisbetinde zekata tabidir.

Mezkur zat şöyle devam eder: (Hesap ve ödeme kolaylığını göz önüne alarak zekatı fertler ödüyorsa, ikinci görüşe göre hareket eder "ayırım yapmadan zekatını verir." İslam devleti topluyorsa birinci görüş "ticari-sinai" ayırımı ve sinailerin gelirinin 1/10 veya gayri safi hasılatının 1/20 nisbetinde, ticari olanın ise 1/40 nisbetinde alınması tercihimdir)[180] der.

MADENLERİN ZEKATI

المعادن ثلاثة انواع:

١ ــ جامد يذوب وينطبع بالنار كالنقدين والحديد والنحاس

(179) Fıkhüzzekat c. 1, s. 524
(180) Aynı eser ve aynı c., s. 527

والرصاص ويلحق به الزئبق وهذا هو الذى يجب فيه الزكاة وهى الخمس وان لم يبلغ نصابا

ب ــ جامد لايذوب ولاينطبع بالنار كالجص والنورة (حجر الكلس) والكحل والزرنيخ وسائر الاحجار كالياقوت والملح

جـ ــ مائع ليس بجامد كالقار والنفط ولا يجب الخمس الا فى النوع الاول

(Yerden çıkan) üç türlü maden vardır.

1- Eriyebilen (erime kabiliyeti olan) ve ateşte yumuşayabilen

Altın, gümüş, demir, bakır, kurşun (ve benzeri madenlerdir.) Civa da bunlara ilhak edilmiştir. İşte zekatı gerekli olan maden bunlardır. Her ne kadar nisab miktarına ulaşmazsa dahi beşte biri zekat olarak verilmelidir. (Yani bu madenlerin yüzde yirmisi zekat olarak verilmesi gerektiği gibi civada da gerekir. Her ne kadar nisab miktarı bulunmasın.)

Sözü edilen birinci kısım madeni bulan hür, köle, esir, kadın, erkek, ganimet malı hükmünde olduğu için müslim veya gayr-i müslim vatandaş, çocuk bulunması fark etmez. Beşte biri alındıktan sonra gerisi bulana aittir.

2- Erimeyen ve ateşte yumuşamayan (yani ateşte yumuyaşıp erimeye kabiliyeti bulunmayan madenlerdir.) Kireç, alçı taşı, sürme, zırnık, yakut, tuz gibi sair taşlar, (Bunlarda zekat gerekli değildir.)

3- Katılaşmayan maii madenlerdir: Zift, petrol gibi madenlerdir. Ancak birinci kısımdan olan madenlerin beşte biri

olarak zekatı gerekli olup diğerlerde yoktur[181]

İmam Hanbel'e göre petrolle beraber hepsinde de zekat vardır. Şu asırda onun ictihadı çok isabetlidir. Zira devletleri ayakta tutan, petroldur. (Zekatı verilmelidir.)

Madenlerin zekatı İslam devleti tarafından alınır. Cahili olan hazinelerin zekatı da gereklidir. Yani kafirlere ait olan hazinelerden alınır. Şayet İslami bir hazine ise mesela; üzerinde İslami bir yazı veya müslüman bir sultanın ismi bulunursa ondan bir şey alınmaz.

Bu hususta fetava-yı Hindiyye şöyle der:

ومن وجد كنزاً فى دار الاسلام فى ارض غير مملوكة كالفلاة فان كان على ضرب اهل الاسلام كالمكتوب عليه كلمة الشهادة الخ

"Bir kimse İslam ülkesinde başkasına ait olmayan çöl gibi arazide (yaptığı kazı sonucu) bir hazineyi bulursa, bakılır; eğer üzerinde İslami darbhane ile ilgili bir alâmet varsa, örneğin; üzerinde kelime-i şehadet yazılı veya müslüman bir hükümdarın ismi yazılı ise o takdirde bu hazine yerde bulunmuş bir yitik mal hükmündedir. Sahibi varsa ona, yoksa devlet hazinesine kalır. (Vergisi yoktur.) Üzerinde gayr-i müslimlerle ilgili bir işaret varsa, mesela; üzerinde haç, put ile nakışlı olan dirhemler ve kıralların isimleri bulunursa o takdirde define

(181) Elfıkhülislami c. 2.5.775-6 -İbnü Kudame c. 3, s. 53 (M. 1968 - Elfıkhualelmezahibilerbaa c. 1, s. 612

(hazine) bulan şahsa beşte dördü verilir, beşte biri de devlete vergi olarak verilir. Şayet üzerinde hiçbir işaret yoksa, hangi devre ait olduğu anlaşılmazsa cahiliyye devrine ait olduğuna hüküm verilir." Yani kafirlere mahsus olduğu kabul edilir. Ona göre zekatı verilir. Aynı eser devamen şöyle der;

"Eğer birisi başkasına ait olan arazide bir hazine bulursa beşte birisinin vergi olarak verilmesi gerektiğinde ulemanın ittifakı vardır. Geriye kalan ise İmam Ebu Hanife'ye göre arazi sahibine aittir."[182] Bu konuyu şöyle özetleyelim:

Hanefi'ye göre maden, rikaz ve kenz aynı manada kullanılıyor. Yani üçü de yer altında medfun olan mal'a denilir. Ancak şu fark vardır; Maden; Allah (c.c)'nun yer yüzünü yarattığı günden beri yerle beraber yarattığı mallardır. rıkaz ile kenze gelince, insanlar tarafından yer altında defn edilen maldır.

İşte bunlar da üç türlüdür: 1- İslamidir ki bahsettiğimiz gibi üzerinde İslâmiyet'in alameti bulunur. Böyle bir define bulan, onu ilan eder. Sahibi çıkarsa ona verilir. Çıkmadığı takdirde fakir ise kendisine tahsis eder, şayet fakir değilse başka muhtaç olanları bulur ve onlara teslim eder. Yani yitik bir mal sayılır ne zaman sahibi çıkarsa ona iadesi gerekir. Bundan birşey alınmaz. (vergisi yoktur)

2- Cahilidir. Bahsettiğimiz gibi bunların beşte birisi İslam devletine zekat olarak teslim edilir. Geri kalan ise arazi sahibine aittir. Sahibi yoksa bulana ait olur. "Cahiliyet devrinden maksat Rasulullah'tan önceki devir demektir."[183]

(182) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 185 (M. 1985)
(183) Muğnilmuhtac c. 1, s. 396 (M. 1958)

3- Şüpheli olanlar: Herhangi bir alameti görülmeyip İslami veya gayr-i İslami olduğu anlaşılmayan yere gömülmüş mallardır. En açık görüşe göre, bu kabil hazineler cahili sayılır. Vergisi ona göre verilir.

Bir evde bulunan hazinenin vergisi İmam-ı Azam'a göre gerekmez. Fakat İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre gerekir.

Şafii'ye göre altın ve gümüşten başka diğer madenlerden zekat alınmaz. Yani gerekli değildir.

Hanefi'ye göre hazinelerdeki altın ve gümüşün nisabı söz konusu değildir. Fakat Şafii'ye göre nisabı gereklidir. İmam-ı Azam'a göre yerden çıkarılan madenler ganimet malı mesabesindedir. Dolayısıyla az olsun, çok olsun ondan İslam devleti zekat değil de vergi alır. Ancak bu da İslami temellere dayanan İslami devlete yardım olup, mali bir nevi ibadet sayıldığından zekat bahsinde zikredilmesi uygun görülmüştür. Yoksa Hanefi'ye göre zekat değildir. Hatta bu gibi hazineleri bulan kimse onların beşte birisini fakir olan usul (ana-babasına..) ve fürüna (Evlad ve torunlarına) da verebilir. Diğer malların zekatı gibi değildir. Zaten daha evvel zekat, usul ve furua verilmez, diye izahat vermiştik.

Demek oluyor ki Hanefi'ye göre bu tür mallardan alınan şey zekat değil, vergidir. İbn-i Abidinde şöyle denilir: "Hazine bulan, muhtaç veya borçlu olup da beşte dördü ona yetmezse kendisine kalan beşte birisini de ayırabilir."(184) Bundan da anlaşılıyor ki, bu zekat değildir. Zira kişinin zekatı kendisine caiz olur mu? Elbette olmaz.

---

(184) İbnuabidin c. 2, s. 48

DENİZ ÜRÜNLERİ

ولاشيء فيما يستخرج من البحر كالعنبر واللؤلؤ والسمك ولو كان النقدين

"Denizden çıkarılan, anber, inci, balık gibi şeylerin hiç birisinde zekat yoktur. Her ne kadar çıkarılan şey altın ve gümüş olsun"(185)

İbn-i Abbas şöyle der; "Anberde zekat yoktur. Zira o ancak denizin dışarıya attığı bir şeydir."(186) Fakat denizden çıkarılan mal ticaret malı olarak kullanılırnsa, o takdirde zekatı gerekir.

Zira ne Rasulullah (A.S.)'ın zamanında ne de raşid halifeler devrinde deniz ürünlerinden zekat alınmamıştır. Bu konuda her hangi bir rivayet mevcut edğildir.

MADEN ZEKATININ SARF EDİLECEK YERLERİ:

ويصرف مصارف الزكاة عند الشافعية

"Şafii'ye göre mezkur madenlerin (beşte biri olan) zekatları sair malların zekatının verilmesi gereken yerlere sarf edilir."(187) Yani daha evvel izah ettiğimiz zekata müstahak kimselere verilmesi gerekir. Fakat İmam-ı Azam'a göre bunlar ganimet malı mesabesinde olup zekat sayılmadığı için devlet reisinin uygun gördüğü yerlere sarf edilebilir. Bu konuda İmam-ı Azam (r.h.) diğer müctehidlerden ayrılmıştır.

---

(185) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 185 (M. 1980)
(186) Elfıkhülislami c. 2, s. 785
(187) Elfıkhülislami c. 2, s. 775 -Muğnilmuhtac, c. 1, s. 395

Bu konuyu şu ayet-i kerimenin mealiyle bitirmek istiyorum;

"Ey iman edenler. Kazanmış olduğunuz malların ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerin iyilerinden infak ediniz (Allah yolunda harcayınız) ve siz gözlerinizi yumup müsamaha etmedikçe alıcıları (ve kabul edicileri) olmadığınız kötü malınızı infak etmeye kalkışmayınız ve bilmiş olunuz ki Allah gani (Sadakalarınıza ihtiyacı yoktur) ve Hamiddir (nimetlerine karşı hamdüsenaya müstahak olduğu gibi zatına karşı ve her hal-ü-kârda da) müstahaktır."(188)

Bu mübarek ayet bir bakıma dikkatlerimizi yer altı kaynaklarına çekmektedir. Yani bunda sınırlama yoktur. Allah (c.c) insanlara yer üstünde ve yer altında bir çok nimletlerini ihsan etmiştir. Çalışıp o nimetlerden istifade ederek maddi ve manevi gücümüzü birleştirip fakir ve muhtaç kimselere yardım elimizi uzatmak, elbette ki kulluk görevlerimizdendir. Aynı zamanda bu mübarek ayet nasıl ki, hurma, üzüm, altın, gümüş, bakır, demir ve benzeri madenler ile tefsir ediliyorsa, keza günümüzde bunlarla beraber diğer hammaddeler, başta petrol ve kömür olmak üzere yeni yeni bulunan bütün madenlerle yorumlanabilir. Yani hepsi de zekata tabi mallardır.

Allahü Teâla daha iyi bilendir.

Ayrıca şu önemli noktaya da parmak basıyor, İslam dininin görüşü apayrıdır. Ne kapitalizme, ne sosyalizme ne de komünizme v.s. uyar. Yani beşeri sistemlere uymaz. Zira kapitalistler, "altta kalanın canı çıksın" prensibinden hareket ederken İslam'ın prensibi olan yukarıdaki ayet ile "kendin

(188) Bakara, ay: 267

için sevip hoş gördüğün şeyi din kardeşin için de hoş görmedikçe kamil manada mümin olamazsın'' ve ''insanların en hayırlısı, insanlara yararlı olandır'' hadis-i şeriflere ters düşmektedir. Kişisel hürriyete imkan vermeyen komünizm ise bu ayet-i kerimenin kişisel hürriyete ve özel mülkiyete tanıdığı geniş fakat fakirden yana haklara ters düşmektedir. Çünkü zekat ve sadakayı ancak zengin kimseler verirler, bu da özel mülkiyetle tahakkuk eder. Aynı zamanda özel mülkiyeti kısmen veya tamamen kaldıran sosyalizm, özel mülkiyete saygı duyan, her hakkı sahibine veren sosyal adaleti gerçekleştirmek için zekat, sadaka, fitre, keffaret, faizsiz kredi ve çeşitli yardımlaşmayı emreden İslam dinine ters düşmektedir. Az tefekkürle İslam nizamının beşeri sistemlerin tamamından daha iyi ve salim muhkem, semavi vahye dayalı bir nizam olduğu anlaşılır ve ona ancak gönül verilir.

Mezkur ayet-i kerimenin iniş sebebiyle ilgili şu hadis-i şerifi de kaydetmemizin lüzumunu hissettim:

حَدَّثَنَا اَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يحيى بن مُحَمَّدِ بْنِ سعيدٍ الْقَطَّانِ حدثنا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِىُّ . حَدَّثَنَا اَسْباطُ بْنُ نَصْرٍ عَنِ السُّدِّىِّ عَنْ عَدِىِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ فِى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ: وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُوا الخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ. قَالَ: نَزَلَت فِى الْاَنْصارِ كانت الانصار تُخْرِجُ اِذَا كَانَ جِدَادُ النَّخْلِ مِنْ حِيطَانِهَا اَقْنَاءَ الْبُسْرِ فَيُعَلِّقُونَهُ عَلى حَبْلٍ بَيْنَ اُسْطُوانَتَيْنِ فِى مَسْجِدِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَيَاْكُلُ مِنْهُ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ فَيَعْمِدُ اَحَدُهُمْ فَيُدْخِلُ قِنواً فِيهِ الْحَشَفُ يَظُنُّ

أَنَّهُ جائِزٌ فِى كَثْرَةِ ما يُوضَعُ مِنَ الْأَقْناءِ فَنَزَلَ فِيمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ: ولا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ . يَقُولُ لاتَعْمِدُوا لِلْحَشَفِ مِنْهُ تُنْفِقُونَ. وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ اِلاَّ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ. يَقُولُ لَوْ أُهْدِىَ لَكُمْ ماقَبِلْتُمُوهُ اِلاَّ عَلٰى اِسْتِحْياءٍ مِنْ صاحِبِهِ غَيْظاً أَنَّهُ بَعَثَ اِلَيْكُمْ مالَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِيهِ حاجَةٌ. واعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ عَنْ صَدَقَاتِكُمْ

(Berâ' bin Âzib (r.a)'in Allah Teâlâ'nın "Ey iman edenler! Kazandığınız (şeylerin) ve yerden sizin için çıkardığımız şeylerin temizlerinden (infak ediniz) ve malın kötüsünden infak etmeye kalkmayın." kavli celili hakkında şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bu ayet-i kerime Ensar-ı Kiram hakkında inmiştir. Hurma devşirme zamanı olunca, Ensar-ı Kiram, kendi hurma bahçelerinden taze hurma salkımlarını toplarlar ve Rasulullah (a.s)'in mescidinde iki direk arasında (gerilmiş durumunda) ki ipin üzerine asarlar. Muhacirlerin fakirleri de ondan yerlerdi. Oraya konulan salkımların çokluğu dolayısıyla kimse farkına varamaz ve geçişir, caiz olur zanniyle bir adam, bozuk bir salkımı bile bile getirir (oradaki salkımların arasına) sokar.

İşte böyle yapan adam hakkında şunlar nazil oldu:

ولا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ

Bu cümlede Allah Teâla buyuruyor ki: "Zekatı bozuk ve kötü kuru hurmadan vermek kastında bulunmayınız."

ولَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إلاّ أنْ تُغْمِضُوا فيه

Nazm-ı Celilinde Allah Teâlâ: "Öyle kötü hurmalar ki, eğer size hediye edilmiş olsaydı işinize yaramayan bir şeyi size gönderdiği için (duyduğunuz) öfkeden dolayı ancak sahibinden utanarak kabul edecektiniz." buyuruyor.

واعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ

Bu cümlede de buyuruluyor ki: "Bilmiş olunuz ki, şüphesiz Allah sizin zekatlarınızdan müstağnidir. (Muhtaç değildir)(189)

Bu hadiste her ne kadar bozuk ve kötü hurmadan zekat vermenin yasaklığı geçiyorsa da aslında manası umumidir. Yani fakire zekat namına verilecek her hangi birşey malın kötüsünden olmamalıdır. Aksi halde o zekat kabul değildir.

Kurtubi şöyle der;

اى لستم بآخذيه فى ديونكم وحقوقكم من الناس الا ان تتساهلوا فى ذٰلكَ وتتركوا من حقوقكم وتكرهونه ولا ترضونه اى فلا تفعلوا مع الله ما لا ترضونه لانفسكم

"Yani sizin insanlar üzerindeki borçlarınıza, haklarınıza karşı kötü şeyleri alıcı değilsiniz. Ancak rızasız olarak, kerhen müsamaha gösterip hakkınızdan vazgeçme haliniz müstesna. Yani kendi nefsinize hoş görmediğiniz şeyi Allah'a karşı da yapmayın (hoş görmeyin)"(190)

Mal sahiplerine büyük bir uyarıdır, kendilerini fakirlerin yerine koyup hoşlanmadıkları şeyleri fakirlere de reva gör-

(189) İbnu Mace c. 2, s. 583 -İbnü Kesir c. 1, s. 321
(190) Kurtubi c. 3, s. 326

memelerinin gereğine delalet ediyor. Yani fakirlerin onlarda hakları vardır. (Zekat, sadaka) bu hakkı verirken malın kötüsünden vermemelidirler. Onun karşılığını Allah Teâlâ'dan alacakları için de tıpkı Allah (c.c)'a verirlercesine düşünüp ona göre davranmaları için ikaz ediliyorlar. (Allah Teâlâ'ya kötü malı layık gören zengin onun azap ve gazabına maruz kalır. Allah korusun!)

Allah (c.c) mü'minlerden mallarını ve canlarını cennet mukabilinde satın aldığına göre, zengin olan kimse fakire verdiği malı (zekat ve sadakayı) cennet gibi ebedi istirahatgahı kazanmak için Allah'a veriyor demektir. Ucuz ve kötü mal ile Cennet köşklerinin kazanılması mümkün olur mu?

SADAKA-I FITIR

İslâm dininin daima sosyal adaleti gerçekleştiren, insanlık dini olduğu herkesçe malumdur. Din düşmanı dahi eğer objektif olarak düşünürse tereddetsüz bu hakikatı itiraf eder. Zira İslâm dini insanlık alemine bütün hayır, fazilet kapılarını açmış, dini ve dünyevi yönden ilerleme yollarını nurani caddeler halinde açmıştır. Onları yalnız bedeni ibadetlerle değil de, mali ibadetlerle de mükellef kılmıştır. Binaenaleyh dinimiz zekat ibadetini zaruri esasları arasına aldıktan sonra ikinci derecede fıtır sadakasını vacib, üçüncü olarak da umumi sadakaları nafile kılmıştır. Nitekim Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurur: "Malda zekattan başka da hak vardır." Yani yalnız farz ve vacib olan zekat ve fitreyi değil de nafile sadakalar da fakirlere verilmeli. Zira sadece bedeni ibadetleri yapmakla iş bitmiyor. Nitekim Allah (c.c) bir ayet-i kerimede şöyle buyurur:

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ والْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلاَئِكَةِ وَالْكِتَابِ والنَّبِيِّنَ
وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِى الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ
السَبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلاَةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
والمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا والصَّابِرِينَ فِى الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَحِينَ الْبَأْسِ أُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولٰئِكَ هُمُ المُتَّقُونَ

"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz (hakiki imanı yansıtan) iyilik ve erdemlik değildir. Ama (gerçek) iyilik ve erdemlik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere inananların (helâlinden kazandığı) malı O'na olan sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere köle ve esirleri kurtarmağa harcayanların; namaz kılanların, zekât verenlerin; andlaşıp anlaştıkları zaman verilen sözü yerine getirenlerin; zorda, darda (şiddetli fakirlik, kıtlık, hastalık ve kötürümlük) gibi hallerde ve düşmana karşı savaş kızıştığında sabredenlerin (bu durumları ve imanlarıdır.) İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır (Allah'ın azabından, günahlardan) korunup sakınanlar."[1] Bu âyetin iniş sebebi için Alûsi şöyle der:

رُوِىَ اَنَّ الْقِبْلَةَ الَّتِى كَانَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ يَتَوَجَّهُ اِلَيْهَا وَهُوَ بِمَكَّةَ هُوَ بَيْتُ الْمَقْدِسِ اِلاَّ اَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ كَانَ يَجْعَلُ الْكَعْبَةَ بَيْنَ نَفْسِهِ وَبَيْنَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ الخ.

Rivayete göre: "Peygamber (a.s.v)'ın Mekke-i Mükerreme'de bulunduğu sıralarda (ibadet ederken) yöneldiği kıble BEYTÜL MAKDİS'di. Yani (Kuds-i Şerif'e) yüz çevirerek ibadet ederlerdi. Ancak Resulullah (a.s) kabe-i muazzamayı kendisiyle Kuds-i Şerif arasına alarak namaz kılardı. (Bu durumda Kabe-i Şerif müslümanların arkasında kalmıyordu)

Medine-i Münevvere'ye hicret ettikten sonra Kuds-i Şerif'e yönelip ibadet ederlerken tabii ki beyt-i Şerif onların arkasında kalıyordu. Bu şu şekilde gösterilirse daha iyi anlaşı-

(1) Bakara, ay: 177

lır: BEYTÜL-MAKDİS-MEDİNE-MEKKE. (Yani • = Kudüs, • = Medine, • = Mekke) Demek oluyor ki, Medine-i Münevvere'de ikamet eden kimseler Kuds-i Şerif'e yönelirken haliyle Kabe-i Muazzama arkalarında kalırdı. Yeryüzünde ilk yapılan ve İbrahim Peygamber (a.s)'a Hz. Nuh (a.s) tufanından beri kaybolan temelleri ilahi vahy ile bildirildikten sonra, onun tarafından yükseltilip, tamir edilen, aynı zamanda (Beytullah) Allah'ın evi sayılan Kâbe'ye ibadet ederken arka çevirmek, başta Rasulallah (asv) olmak üzere bütün müslümanları üzüyordu. Bu hal 16-17 ay devam etti. Daha sonra Receb-i Şerif ayında Rasulullah (a.s.v) Beni Seleme Mescidinde ashabına öğle namazından iki rekat kıldırdıktan sonra namazın içinde kıblenin değiştirildiği hakkında ilahi vahiy indi. Seleme oğulları mescidinde namaz kılmakta olan Peygamber (a.s.v) ile eshabı (r.a) namazlarını bozmadan bu emri duyunca hemen Kâbe'ye yöneldiler. Erkeklerle kadınlar birbirleri ile yer değiştirdiler. Bunun üzerine Medine yahudileri müslümanların bu tutumunu şiddetle kınadılar. Dedikoduya başladılar. Bu sürtüşme ve tartışma devam etti. Cenab-ı Hak (c.c) hakiki iman ve ondan fışkıran iyiliğin doğuya ve batıya yönelmek olmadığını, gerçek imanın Allah'a, ahiret gününe, meleklere, peygamberlere, kitaba inanmak olduğuna dikkatleri çekerek, müslümanları teselli etti ve huzura kavuşturdu. İnatçı yahudi ve hırıstiyanları da susturdu. Müfessir Alusi Ruhulmeani adlı tefsirinin ikinci cild 48. sayfasında şöyle der:

وَالْآيَةُ مُشْتَمِلَةٌ عَلٰى خَمْسَ عَشَرَةَ خَصْلَةً وَتَرْجِعُ اِلٰى ثَلَاثَةِ
اَقْسَامٍ فَالْخَمْسَةُ الْاُوْلٰى تَتَعَلَّقُ بِالْكَمَالَاتِ الْاِنْسَانِيَّةِ الَّتِى هِىَ
مِنْ قَبِيلِ صِحَّةِ الْاِعْتِقَادِ الخ

"Bu ayet-i kerime çok cami olup 15 haslata şamildir. Bunlar da üç kısımda toplanır: Evvela insanlığın kemal derecesine tealuk eden ilk beş haslettir ki, sağlam inançla ilgili bütün iman esasları içine alıyor. Ayette önce Allah'a inanmak geliyor ki, herşeyin başı ve dinin temelidir. Zira bu her iyiliğin esası ve kaynağıdır. Onsuz yapılan bütün ameller hiç bir değer taşımaz. Tıpkı temelsiz bir bina gibi yıkılmaya mahkumdur. Allah'a inanmayana insan denmez. Zira her iyiliğin başı, özü, yaratılışın gayesi kıyametin ve ölmenin maksad ve anlamı bu imanla anlaşılabilir. İkinci esası ahirete inanmaktır. Zira bu iki inanış dünya ve ahiret hayatına işarettir ki, hakiki meşrıktır (yaratılışın başlangıcı) hakiki mağrib "fani hayat güneşinin batışıdır) insanlar bu fani hayatta hakiki mutlukuk bulamıyorlar. İmanlı insan hayatın fani olduğuna inanır. Ve asıl ebedi hayatın hazırlığı için muvakkaten bu dünyaya geldiğini biliyor. Dolayısıyla yarın ahiret hayatında yaptığı işlerden sorumlu olacağını biliyor. Daima Allah'ın emirlerini yerine getirir, yasaklarından sakınır, hak-hukuka saygılı olur. İyilik ve fazilet için gayret eder, ölüm ve ötesi için daima tedbirli olur. Üçüncü derecede meleklere inanmaktır. Zira bütün peygamberlere Allah (c.c)'nun vahyini getiren meleklerdir. Bir kimse melekleri inkar ederse; evvela vahyi, saniyen kitab ve peygamberlerin peygamberliğini inkar etmiş olur. Böylece haşr, cennet ve cehennemi de inkar etmiş sayılır. (Mürted olur, dinden çıkar)

Dördüncü merhalede Allah tarafından gönderilen kitaplara inanmaktır. K. Kerim'e inanmak hepsine inanmak demektir. Zira K. Kerim hepsinden üstün ve hepsini tasdikleyicidir. Bize gönderilen kitap sayesinde biz Allah'ın kulları olarak Cenab-ı Hak (c.c)'nun bizden ne gibi şeyler istediğini öğ-

renebiliyoruz. Allah'ın kitabı, aklımızla bilinmesi mümkün olmayan gayb aleminden bahsederek, fani hayatımızın da gaye ve hedefini gönüllerimize işletiyor.

Bu kısmın son bölüm olan beşinci derecedeki iman şekli ise; Peygamberlere inanmaktır. İnsan oğlunun günahkar olduğu için doğrudan doğruya Allah (c.c) ile irtibat kurması mümkün değildir. Bunun için insanların içinden tertemiz, mümtaz ve günahsız olan peygamberler seçilmiştir. Ta ki günahkar kulları ile arasında vasıta olarak onlara Allah'ın emirlerini tebliğ edip, yasak etmiş olduğu şeylerden sakındırarak, hayatın maksat ve gayesini öğretsinler. Peygambelik makamı vehbidir. Çalışmakla elde edilmez. Fakat velayet (velilik)(makamı nefsi terbiyelendirip çalışmakla elde edilebilir. Bütün bu anlattığımız şeyler ayetin itikadi yönüdür (inançla ilgilidir) Bir de sosyal yönü vardır.

SOSYAL YÖNÜ İLE İLGİLİ ŞEYLER DE ALTI HASLATTIR: Nefsin kemalatına taaluk edip, Allah'ın kulları ile hüsn-i muâşeret kabilindendir. Yani insanlarla iyi geçinip, onlarla yardımlaşmak, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, dertleri ile dertlenmek gibi sosyolojik yönleri ile ilgilidir. Bu haslatların başında mali yardım geliyor. Bu hususu da kısaca şöyle izah edebiliriz: Akrabaya verilen sadaka: Zira bu sadakanın sevabı diğer fakirlere verilenkinin iki katıdır. Nitekim Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurur:

عَنْ سَلْمَانَ ابْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَعَلَى ذِى الرَّحِمِ اِثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ

Selman b. Âmir'den Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurdu: "Yoksula verilen sadaka bir, (muhtaç) akrabaya verilen sa-

daka ise iki sadakadır. Hem sadakadır hem de sıla-i rahimdir."[2] Tabii ki, sadaka verilen akraba da ihtiyaç sahibi olmalı.

Demek ki, evvela yakınlarımıza iyilikte bulunmak, herkesten ziyade daha sevaba vesiledir. Onlara öncelik tanımak gereklidir.

ikinci derecede babasız kalmış akil baliğ olmayan yavrulara merhamet elimizi uzatıp onları zekat, fitre vs. nafile sadakalarımızla yetiştirip, cemiyete yararlı unsur haline getirmek, elbette ki büyük hizmet ve en güzel bir ameldir. Ne yazık ki babasız kalan nice sahipsiz yavrular vardır ki, bazı yurd ve yuvalarda dinden, imandan habersiz olarak yetiştirilip, millete, dine zararlı ve zehirli birer haşerat olarak meydanlara çıkmaktadırlar. Bunun vebalini hiç düşünüyor muyuz? Rasulullah (s.a.v) onları himaye ederdi ve onları himaye edenlerin kendisine cennette çok yakın olacaklarını şu hadisi şerifle müjdeliyor:

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ
فِى الْجَنَّةِ هٰكَذَا وَاَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطٰى وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا

Sehl b. Sa'd (r.a)'dan: Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurur: "Ben ve (akrabası olsun olmasın) yetimin işlerini deruhte eden (korunup bakılmasını üzerine alan kimse) ile cenette şöylece beraber bulunacağız, buyurdular ve şehadet parmağı ile orta parmağını birbirinden ayırıp işaret ederek, aralarını ayırdı (ye-

(2) Tac, c. 2, s. 38 -Ruhulmââni c. 2, s. 46

time bakanın kendisine çok yakın olacağını ifade etmek istedi)"[3]

Üçüncüsü yoksullara yardım: Kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ve utanıp yüz suyu dökmeyen, cemiyetin bir parçası sayılan bu zavallı insanları himaye etmek, onlara yardım elimizi uzatmak, her müslümana düşen bir görevdir. Hatta İslam dini o kadar müsamahakar ve merhamet dinidir ki, değil müslümanlar, bizimle savaşmayıp, İslâm dinine saygı gösteren, himayemize sığınan zimmi olan kafirlere dahi merhamet göstermemizi emreder. Nitekim siyer kitaplarımız şöyle derler;

إِنَّهُ مَرَّ بِشَيْخٍ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ يَسْئَلُ عَلَى أَبْوَابِ الْمَسَاجِدِ فَقَالَ مَا أَنْصَفْنَاكَ الخ

"Gerçekten Hz. Ömer (r.a.) (bir gün Medine-i Münevvere'de) zimmi olan gayri müslim bir ihtiyara camilerin kapılarında dilenirken rastlar. (Derhal ilgilenir) ve üzülerek şöyle der: "Biz size karşı insaflı davranmamışızdır. Zira gençliğinizde sizden haraç alıyorduk. (Devlete vergi öderdiniz) şimdi ise ihtiyarlığınızda sizi perişan bir halde bırakmamız hiç bir insaf ölçüsüne girmeyen bir harekettir. Hemen ona devlet hazinesinden yetecek kadar maaş bağlar."[4]

Dördüncü derecedeki yardım; yolda kalmış, memleketine çoluk-çocuğuna, yakınlarına yetişme imkanı bulamayan bir yolcu, zengin de olsa bu durumda muhtaç bulunuyorsa ona İslam cemaati olarak yardım elimizi uzatmamız gerekir.

---

(3) Feyzul Kadir c. 3, s. 49 -Keşfülhafa c. 1, s. 206 -Riyazussalihin s. 137
(4) Hayatüssahabe c. 2, s. 94 (Kandehlevi) 1963/1382

Memleketine yetişecek kadar zekat dahi verilebilir. Öylelere yardım etmek, toplumda gereken güvenin sağlanması açısından önemlidir. Dolayısıyla zekatın bir sınıfı olarak kabul edilmiştir.

Beşinci derecedeki sosyal yardım; muhtaç olan dilencilere yardım. Zekat mevzuunda da bu hususa temas ettiğimiz gibi, dinimiz dilençiliğe rıza göstermiyor. Ancak zenginler görevlerini yapmayıp da fakirlerin ihtiyaçlarını görmezlerse o zaman zarurete binaen dilenmeleri caizdir. Bunun vebali ise ilgisiz kalan hali-vakti yerinde olanlara aittir.

Altıncı derecedeki sosyal yardım; köle ve esirlere yardımdır. Kölelik müessesesi İslâm'dan önce vardı. Fakat İslâm dini yavaş yavaş bunun ıslahı ve esir düşenleri esaretten kurtarılmaları için köle azat etme faziletinden bahsetti. Bir çok dini meselelerin keffaretini köle azat etmeye bağlamıştır. Mesela; bir kimse orucunu özürsüz olarak bozarsa bir köle azat etmesi gerektiği gibi, herhangi bir kimse yeminini bozar, hatâen adam öldürür, ziharda bulunursa, (ailesini kendisine nikahı müebbeden haram olan mahremine benzetirse, mesela sen benim yanımda annemin, kain anamın sırtı gibisin. Bedenin annemin, kız kardeşimin, teyzemin, halamın bedeni gibidir ve ziharla ilgili bu gibi sözlere benzer söz sarf eden kimselere keffaret olarak evvela bir köle azad etmeleri gerekir.

Zihar için fazla bilgi isteyen fıkıh kitaplarının zihar konusuna müracaat etsin.

İşte böylece İslâm'a kılıç çekip müslümanlarla svaşan ve savaş neticesinde esir ve köle olmuş kimseleri hürriyete, insanlık şerefine kavuşturma imkanını sağlamak, onları şefkat sinemize basıp mali yardımda bulunmak, İslâm cemiyetinin

başlıca görevlerindendir. Bu görev dini bir görev olmakla beraber aynı zamanda insani bir görevdir. Kafirler bizden aldıkları esirlere karşı her türlü gayr-i insani muamelede bulunurlarken, İslâm mücahidleri ise onlardan aldıkları esirlere karşı şefkat ve merhamet kanatlarını gererlerdi. Resulullah (a.s.v) Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisi şerifinde şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اِخْوَانُكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّٰهُ تَحْتَ اَيْدِيكُمْ

"Sizin köle ve cariyeleriniz ancak kardeşlerinizdir. Allah (c.c) size mülk olarak elinizin altına koymuştur (Sizi onlara malik kılmıştır)." Ebu Zer'in rivayet ettiği aynı hadisi şerifinde ise buna devamen şöyle buyurulmaktadır:

فَمَنْ كَانَ اَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِنْ طَعَامِهِ وَلْيُلْبِسْهُ مِنْ لِبَاسِهِ وَلَايُكَلِّفْهُ مَا يَغْلِبُهُ فَاِنْ كَلَّفَهُ مَايَغْلِبُهُ فَلْيُعِنْهُ

"Herhangi bir kimsenin mahiyetinde (kölesi olan) kardeşi yaşıyorsa yediğinden ona yedirsin, giydiğinden ona giydirsin ve ona ağır gelecek bir iş teklif etmesin, şayet ona ağır gelecek bir iş teklifinde bulunursa, ona bizzat yardım etsin."(5)

Dinimizde kölelerin haklarına ne kadar önem gösterildiği, her bilinçli müslümanca malumdur. Demek oluyor ki, bu müessesenin İslâmiyet'ten önceki durumu çok acınacak du-

(5) Keşfülhafa c. 1, s. 69 -Riyazussalihin s. 518 -Feyzulkadir c. 1, s. 221 Beyrut, Lübnan.
Siracülmünir c. 1, s. 67 (1286)

rum idi. Bunu İslâm dini islah etmiştir. Ancak tamamen yasaklayıp kapatmamıştır. Zira dinimiz, bunu kafirlerin müslümanlardan aldıkları esirlere mukabil mücahidlere, gazilere verilen bir hak olarak telakki eder. Müslüman devleti yasaklarsa dahi kafir bu yasağa uymaz. Hakiki İslâm devleti ile kafirler arasında savaş zuhur ettiğinde kölelik ve cariyelik müessesesi İslâm'ın gösterdiği prensip dahilinde işletilebilir.

Ayetin sonunda ruhu arındırıp, insanı olgunlaştıran ve kamil bir insan olmanın yolunu gösteren dört haslet gösteriliyor. Onların başında namaz gelir. Zira namaz kılmak, ruhun gıdası ve Allah'a karşı görevlerimizin en şereflisidir. İnsan olabilmemiz için günde beş vakit o yüce kudrete karşı secde-i ubudiyete kapanmak insanı ruhen olgunlaştırır, mele-i âlâdaki melekleri geride bırakacak şekilde yüce makamlara eriştirir.

Cenab-ı Hak (c.c) kamil iman ve faziletli yolların ölçü ve manasını beyan buyurarak sosyal bünyemizdeki halleri sıraladıktan sonra birinci derecedeki imanın semeresini belirtirken, evvela namazdan bahsetti. Zira bir insanın imanlı olabilmesi için evvela namaz kılmakla belli olur. Yani küfürle iman arasında bir alameti farikadır. (Ayırıcı bir özelliktir.) Nitekim Rasulullah (a.s.v) şöyle buyurur:

بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

"Kul ile küfür arasında namazın terki vardır."(6) Yani yalnız namazı terketmesi küfür hududuna girmesine sebep olarak kafi gelebilir. Namazsızlık insanı küfre kadar götürebi-

(6) Keşfülhafa c. 1, s. 239 -Etterğib vetterhib c. 1, s. 378 -Tac, 1, s. 140

lir. Namaz kılmayanın kafire benzer tarafı olur. İmam-ı Hanbel (r.h) bu hadisin zahiri manasına dayanarak, "Yalnız kişi namazın terki ile kâfir olur." der. Fakat diğer müctehidlere göre farziyetini inkar ederek terk ederse kafir olur. Yoksa fasık olur. Namazın dinimizdeki önemi ne kadar büyük ise zekatın da önemi o derece büyüktür. İctimai hayattaki fonksiyonu daha da ehemmiyete şayandır. Zira mali bir ibadet olduğu için menfaati başkasına sirayet eder. Fakat namazın faydası sadece kişiye aittir. K. Kerim'in hemen hemen her yerinde namaz ile zekat bir arada zikredilmektedir. Böylece bu iki ibadet biri bedeni, diğeri mali olmak üzere iyilik ve erdemliliğin temelini teşkil etmektedir. Demek ki zekatı vermeyen insan İslâm'ın büyük rükünlerinden birini yıkmış olur ve hakiki imana sahip sayılmaz.

Mezkur ayet-i kerime iki önemli husus ile noktalanmaktadır. Birincisi "ahde vefa"dır. İmanlı kimselerin bir konuda yaptıkları andlaşma ve verdikleri söz son derece önemlidir. Bu söz ister kul hakkı ile ilgili olsun, ister Allah (c.c) hukuku ile ilgili olsun mutlaka yerine getirilmelidir. Nitekim müfessirler şöyle tefsir ederler:

وَالْعَهْدُ يَشْمَلُ حُقُوقَ الْحَقِّ وَالْخَلْقِ

"Söz konusu olan (ahd" hem Allah (c.c) haklarına hem de kul haklarına şamildir. (hepsini içine almaktadır).[7]

Doğru söylemek, ahde vefa etmek, yapılan andlaşmaları bozmamak, kalbin derinliklerine kök salmış bir imanın alametidir. Biz ervah aleminde dini emanetler hakkında Allah'a

(7) Ruhulmaani c. 2, s. 47

(c.c) söz verdik. O emanetlerden biri de mali ibadetimiz olan zekat, fitre ve nafile sadakalardır. Ahde vefa şu kayıtla kayıtlandırılmıştır: Mutlaka yerine getirilmesi gerekli olan sözden maksat şudur;

اَلْمُرَادُ بِالْعَهْدِ مَالاً يُحَلِّلُ حَرَاماً وَلاَيُحَرِّمُ حَلاَلاً

"Sözden maksat, haramı helal, helalı haram kılmayacak şekilde olan şeyler hakkında verilen sözdür."(8) Yani Allah ve Rasulullah'ın emirlerine uygun olmalı, şayet uygun olmadığı takdirde iş değişir. Mesela; birisi "Ben faiz yiyeceğim" diye söz verirse böyle bir ahde vefa göstermek elbette caiz değildir.

Şu bir hakikattir ki, milletler, kabileler, akrabalar arasındaki çatışmalar ve gerginliklerin bir tarafı bu ilahi emir olan ahde vefasızlıktan kaynaklanıyor dersek, mübalağa sayılmaz. İkinci önemli husus da sabırdır. Fakirlikte, hastalıkta, savaşta, diğer bela ve müsibetlerde sabır etmek dinimizde çok önemlidir. Bu üç durumda sabreden bir mü'min diğer hallerde de rahatlıkla sabırlı olabilir.

SONUÇ: Allah (c.c) buyuruyorlar ki, "İşte imanlarında hakiki, hayır-hasenatta doğru olanlar bunlardır. Ve Allah'ın azabından korunarak yasaklarından sakınanlar ancak bu mezkur vasıflara sahip kimselerdir." İbn-i Kesir şöyle der:

مَنْ اِتَّصَفَ بِهٰذِهِ الْآيَةِ فَقَدْ دَخَلَ فِى عُرَى الْاِسْلاَمِ كُلِّهَا الخ

"Herhangi bir kimse bu ayet-i kerimenin muktezasınca hareket edip, içindeki vasıflarla muttasıf olursa, İslamiyet'in bütün halkalarına yapışmış (İslam binasını ayakta tutarak ha-

(8) Ruhulmaani c. 2, s. 47

kiki İslam dairesine girmiştir.)''[9] Yani iyi amellerin temel esaslarını teşkil eden her çeşid salih amellerle imanını kemale erdişmiş sayılır. İslam dininde zekattan sonra ikinci derecede yer alan sadaka-ı fıtırdır. Dolayısıyla kitabın son kısmını ona tahsis ettik.

SADAKA-I FITRIN DİNİMİZDEKİ Önemi, Hükmü ve Miktarı;

Bu da zekat gibi aynı anlamda sosyal adaleti sağlamaya yönelik mali bir ibadettir. Hasseten fakirleri ramazanı şerifte bununla sevindirmekte büyük ecir ve sevap vardır. Fıtır kelimesinin manası, yaratılış demektir. ''SADAKA-I FITIR'' demek ise, bedenin zekatı demektir. Ayrıca fıtır oruç açmak demektir. Ramazan orucu Şevval'in ilk günü bırakılıp iftar edildiği için o güne fıtır günü denilmiştir. Bu güne bu ismin takılması İslamidir. İşte Ramazan ayının orucunun sona ermesi ile fıtır sadakasını ödemek vacib, farz olduğu için fıtır sadakası fıtır zekatı, ramazan ve oruç zekatı da denilmiştir.

Allah (c.c) şöyle buyurur;

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

''Kendini (inkar, inad ve kötülüklerden) arındıran, Rabbi'nin adını anıp namaz kılan kimse, cidden korktuğundan kurtulup umduğuna kavuşmuştur.''[10]

Bir de şöyle yorumlanır: ''Malının zekatını, fıtır sadakasını vermekle nefsini hırstan, cimrilikten temizleyen, Resulullah'a nazil olana inanarak Rabbisinin ismini zikredip, beş

(9) İbnükesir c. 1, s. 207 (Mektebetülislamiye İhyaittürasilarabi Beyrut-Lübnan)
(10) Elâlâ A. 14-15

vakit namaz ile bayram namazını kılan kurtuluşa ermiştir''

Avnu'l-Mâbud şöyle der:

''Bu ayeti (kerime) fıtır sadakası hakkında inmiştir''(11)

Rasulullah (a.s) şöyle buyurur:

عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ نَزَلَتْ فِى زَكٰاةِ الْفِطْرِ

''Kesir b. Abdullah (r.a)'an o da babasından o da ceddinden (r.a) rivayet etmiş, demiştir ki: ''Peygamber (a.s.v)'e bu ayet hakkında soruldu. Resulullah (a.s.v) de bu ayet sadaka-i fıtır hakkında nazil olmuştur.)(12) diye cevap verdiler.

İbn-i Küdame bu ayet-i kerimeyi zikrettikten sonra şöyle der:

هو زكاة الفطر

''O, (Ayetten kasdedilen mâna) fıtır sadakasıdır.''(13)

Müfessir İbn-i Kesir şöyle der:

اِنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ كَانَ يَأْمُرُ النَّاسَ بِإِخْرَاجِ صَدَقَةِ الْفِطْرِ وَيَتْلُو هٰذِهِ الْآيَةَ

(11) Avnulmabud c. 5, s. 4 (-Elmektebetüsselefiye, Elmedinetülmünevvere)
(12) Tac, c. 2, s. 24 -Kurtubi c. 20, s. 21 / (1966 -Beyrut-Lübnan)
(13) İbnukudame c. 3, s. 79

"Şüphesiz ki, Ömer bin Abdülaziz müslümanlara fıtır sadakasını vermelerini emreder ve bu ayeti okuyup (gerekli olduğuna delil olarak gösterirdi.)"[14]

Müfessir Âlusi, bu ayet-i (kerimeyi) Hz. Ali (r.a)'nin şöyle tefsir ettiğini rivayet eder:

(تَزَكّى) اَىْ تَصَدَّقَ صَدَقَةَ الْفِطْرِ

"Yani fıtır sadakasını verir."[15]

Serahsi, bu ayetin manası bir kavle göre şudur der: "Fıtır sadakasını vermekle nefsini temizler ve bayram namazını kılar."[16] diye kaydeder.

Sadaka-ı fıtrın farz veya vacib olduğunda ihtilaf vardır.

Evvela şu hadis-i şerifleri kaydedelim;

عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نُخْرِجُ فِى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ يَوْمَ الْفِطْرِ صاعاً مِنْ طَعَامٍ وَكَانَ طَعَامَنَا الشَّعِيرُ وَالزَّبِيبُ وَالْاَقِطُ وَالتَّمْرُ

Ebu Said el-Hudri (r.a)'dan; şöyle dediği rivayet olunur: "Rasulullah (a.s.v)'ın zamanında biz sadaka-ı fıtrı bayram gününde yiyecek maddesinden "bir sa" olarak verirdik. Bi-

(14) İbni Kesir c. 4, s. 501/1980-İ400 -Cessas, Ahkamülkuran c. 2, S. 473/1335-Matbatülevkafilislami filislami
(15) Ruhulmaani c. 30 s. 110 (İhyautturasilarabi Beyrut-Lübnan)
(16) Mebsut c. 3, s. 101

zim o zamandaki yiyeceğimiz ise, arpa, kuru üzüm, keşk (yağı alınmadan kurutulan yoğurt) ve kuru hurma idi''[17] (Keşk yörelerdeki örf-adete göre değişir.)

Diğer bir hadis-i şerifde şöyle buyurulur:

وعنه قال فرض رَسُولُ اللّهِ ﷺ زكاةَ الفِطْرِ طُهْراً لِلصِّيَامِ (للصَّائِمِ) من اللَّغْوِ والرَّفَثِ وطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ

İbni Abbas (r.a)'dan rivayete göre: ''Rasulullah (a.s.v) oruçluyu işlediği faydasız söz ve fiillerden ve çirkin ölçüsüz lafların pisliğinden temizleyici ve fakirlere yiyecek olmak üzere fıtır sadakasını farz kıldı.''[18] Başka bir hadisi şerifinde şöyle buyurulur;

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ اَمَرَنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ اَنْ تُؤَدّٰى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ اِلَى الصَّلَاةِ

İbn-i Ömer'den (r.a) rivayete göre şöyle demiştir; ''Rasulullah (a.s.v) bize insanlar bayram namazına çıkmadan önce fıtır zekatını fakirlere vermemizi emretti.''[19]

Diğer bir hadisi şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

عَنْ ثَعْلَبَةَ ابْنِ صُعَيْرِ الْعُذْرِىِّ اَنَّهُ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ

---

(17) Buhari 1, s. 263 (İsalbabilhalebi)
(18) Avnu' âbud c. 5, s. 3 -Mişkatülmesabih c. 1, s. 570
(19) Buhari c. 1, s. 263 -Müslim (Nevevi şerhiyle) c. 7, s. 63 -Darulfikre Beyrut-Lübnan Avnul mâbud c. 5, s. 3 -Sünenünnesai c. 3, s. 54 -İhyaittürassilarabi

فَقَالَ اَدُّوا عَنْ كُلِّ حُرٍّ وَعَبْدٍ صَغِيرٍ اَوْ كَبِيرٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ اَوْصَاعاً مِنْ تَمْرٍ اَوْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ

Sâlebe b. Suâyr'den rivyete göre şöyle demiştir: "Rasulullah (a.s.v) bize bir hutbe irad ederek şöyle buyurdular: "Hür ve köle, küçük, büyük olan herkes için yarım sa' (fıtır sadakasıyla keffaretlerde kullanılan şerî ölçek) buğdaydan veya bir sâ' hurma veya bir sâ' arpadan fıtır sadakası olarak verin"(20)

İmam-ı Şafii (r.h) Said-il Hudri'nin ve İbni Ömer'in (r.a) rivayet ettikleri hadisi şeriflere dayanarak fitrenin miktarı adı geçen gıda maddelerinin hepsinden de birer sâ olduğuna hüküm vermiştir.

İmam-ı azam (r.h) ise Sâlibe'nin (r.a) rivayet ettiği hadis-i şerife istinaden fıtır sadakasının buğdaydan yarım sâ olduğunu söylemiştir. Her ne kadar İbin Ömer'in rivayeti kaynakça daha kuvvetli ise de fıkıh kitablarımız şöyle derler:

إِنَّ عَشَرَةً مِنَ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ مِنْهُمْ اَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ رَوَوْا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِي صَدَقَةِ الْفِطْرِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ الخ

Şeyh Ebu Mensur-i Maturidi şu beyanatı verir:

"Şüphesiz içlerinde dört halifenin de bulunduğu on sahabe (r.a) fıtır sadakasını buğdaydan yarım sâ olduğunu ri-

(20) Mebsut c. 3, s. 101
Fethülkadir c. 2, s. 219

vayet etmişlerdir ve mezkur zat onların rivayetleriyle delil getirmiştir."[21] Hatta Serahsi diyor ki: "Ebu Hasan El Karhi, buğdaydan yarım sâ, fitreye kifayet etmez diye hiç bir sahabeden nakl olunmamıştır, der. Buğday, arpa ve hurma gibi değildir. Zira fakir buğday unu kepeği ile beraber yiyebilir."

"Cumhur-ı ulemaya göre fıtır sadakası zekat gibi farz olan bir sadakadır. Onlara göre farz ile vacib aynı şeylerdir."[22] Onlar şu hadisi şerifindeki emir vucub (farz) içindir derler.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ اَمَرَ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ صاعاً مِنْ تَمْرٍ اَوْ صاعاً مِنْ شَعِيرٍ

Abdullah bin Ömer (r.a)'dan şöyle demiştir: "Rasulallah (a.s.v) fıtır zekatının bir sâ' kuru hurma veya bir sâ' arpa olarak verilmesini emir buyurdular."[23]

Serahsi şöyle der: "Sadaka-ı Fıtrın vücubunu ifade eden asıl kaynak bu hadisi şeriftir."[24] Hanefiler buradaki emirden vücub manasını alıyorlar.

Diğer bir hadisi şerifinde de şöyle buyurulur:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهِ عَنْهُمَا قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ صاعاً مِنْ تَمْرٍ اَوْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ

(21) Bedaiussanaî c. 2, s. 72 -Beyrût-Lübnan-Fethulkadir c. 2, s. 225-6 Mebsut c. 3, s. 113
(22) Elveciz s. 22 (Abdülkerim Zeydan)
(23) İbni Mace c. 1, s. 584
(24) Mebsut c. 3, s. 101

وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى والصَّغِيرِ والْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ

İbn-i Ömer (r.a)'den:

"Peygamber (a.s.v) kuru hurmadan veya arpadan bir sâ olarak (müslümanların) kölesine, hür olanına, erkeğine ve kadınına, küçüğüne, büyüğüne sadaka-ı fıtrı farz kılmış ve insanların bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emrettiler."(25) Şafiiler bu hadise dayanarak fitrenin farziyetine hüküm verirler. Hanefiler farz ve vacibin ayrı ayrı şeyler olduğuna hüküm verirler. Onlara göre sûbutu zanni olan bir delile dayanan ibadetlere vacip denilir ve sübutu, delaleti kat'i olan bir delil ile sabit olan ibadetlere de farz denilir. Hanefilere göre fıtır sadakası vacibtir. Zira, ahad hadisi ile sabittir. Ahad hadisi ise, zanni delildir. Hanefilere göre ikinci hadisteki "farziyet" ifadesininin manası takdir ve tayin demektir. Yani peygamber (a.s.v) fıtır sadakasının miktarını bir sâ' kuru hurma veya arpa olarak takdir ve tayin etmiştir, diye te'vil ediyorlar. İnkarı küfür sayılmaz. Ancak farzın inkarı ise küfürdür.

Bunlar ve bunlara benzer hadisi şeriflere dayanarak Fükeha (müctehidler) bu konuda şöyle demişlerdir: "Sadaka-ı fıtır hür olup da ramazan-ı (şerifin) sonuna yetişen ve asıl ihtiyacından başka nisab miktarı malı veya parası bulunan herkese gereklidir. Hanefi hariç, diğer müctehidlere göre kendi-

(25) Tac, c. 2, s. 24-5
Buhari c. 1, s. 263 (-İselbabilhalebi)
Sübülüsselam c. 2, s. 137 (-Daruihyaittürasilarabi)

sinin ve bakmakla mükellef olduğu kimslerin bayram günü ve gecesine ait nafakasından, asli ihtiyacından hariç, artan fıtır sadakası miktarındaki mala sahip olan kimseye fıtır sadakası gerekir. Hatta Maliki'ye göre elinde malı yoksa dahi borçlanıp da ileride borcunu ödeyecek durumda ise borçlanarak vermelidir. Fıtır sadakasının vücubu için gereken nisabtan maksat 200 dirhem gümüş veya 20 miskal (altın) gerekli ya da bunlara mukabil mal da olabilir. Bu malda üreme, çoğalma söz konusu değildir. Kurban konusunda da esas kabul edilen budur. O halde asli ihtiyaçtan (borcundan, evinden, evine lüzumlu eşyasından, bineğinden, silahından, kendisi ile çoluk çocuklarının bir aylık ya da bir senelik nafakalarından, sanatkarın tezgahından, ilim adamının kitablarından fazla evi, dükkanı, kışlık, yazlık sergisinden fazla ihtiyaç dışı sergisi, mesela, ihtiyaç dışı halı ve mobilya takımları v.s, iyi şeyleri dinlemek, aynı şekilde dünyanın ahvalinden haberdar olmak değil de; kötüye kullanılan, tv, video, radyosu, bunlar mezkur gayeye müstenid değilse ihtiyaç dışı ve bulundurulması haramdır. Zira harama alet oluyor. Kalabalık aileler dışında ihtiyaç dışı birden fazla iki çamaşır makineleri, iki buzdolabları var ise ve bu fazlalıkların değeri nisab miktarına ulaşıyorsa hem fitre vermeye ve hem de kurban kesmeye mecburdur. Aynı zamanda zekatı da alamaz. Yani zengin sayılır. Daha evvel zekat konusunda da bahsettiğimiz gibi "üç kat elbisesinden fazla elbisesi olup da fazlalık olanın değeri nisab miktarı ise, zengin sayılır." 200 dirhem miktarında Bağı olana gerektiği gibi, tarlası olana da gerekir. İster bir aylık veya bir senelik ihtiyacını karşılasın ister karşılamasın. Bahsi geçen gayri menkul, nisab miktarında olduktan sonra kendisine hem fitre hem de kurban gerekir. Ancak bu gibi şeyler ticari gayeye dayanmadıkça zekata tabi değildir. Şafii'ye göre çalıştığı

halde geçimini sağlayamayan, mesela; 10 krş.a muhtaç olduğu halde ancak 5, 6, 7 veya 8 krş. bulan kimse zekat ve fitreyi miskin (yoksul) sıfatıyla alabilir. Aynı zamanda kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere ait bayram günü ve gecesinin nafakasından, mesken ve birer kat elbisesinden fazla olarak sahip olduğu fıtır sadakası tutarında malı veya parası olunca fıtır sadakasını da vermesi gerekir.

Kişinin bakmakla mükellef olduğu kimseler, fakir olan babası, anası, ergenlik çağına varmamış veya ergenlik çağında deli olan çocukları, eşi ve köle ile cariyesidir. Ergenlik çağına varmamış velakin zengin olan çocuğun fitresini kendi malından vermeye mecbur değildir. Onun malından fitresini verir. Şayet kendi malından verirse de caizdir. Zira hakimiyeti onun elindedir. Şu noktayı da belirtmemiz gerekir. Bazı kimseler "canım nisaba malik olmayan kimselere fitre gerekmez" diye beyanat verip, fetva verirler. Evet öyledir. Ancak bahsettiğimiz gibi fıtır sadakasını gerektiren nisab, zekatı gerektiren nisabtan ayrıdır. Daha evvel de zekat konusunda bundan bahsetmiştik. Bu hususu şu ibare ile vuzuha kavuşturalım:

ولو كان له دار واحد يسكنها ويفضل عن سكناه منها مايساوى نصاباً وجبت عليه الفطرة وكذا فى الثياب والاثاث

"Eğer bir kimsenin yalnız bir evi olup da bir (tarafında) oturur ve ondan (boş kalan) diğer kısmı ihtiyacından artıyorsa, artan bölüm de nisab miktarında ise kendisine fıtır sadakası gerekli olur. Keza ihtiyaç dışı elbise, ev eşyası bu kabildendir."(26) Şu ibarenin üzerinde tam manasiyle dikkatli düşü-

(26) Cevheretünneyyyire c. 1, s. 171 -Mecmaülenhür c. 1, s. 185 (M. 1309)

nülürse anlaşılır ki fıtır sadakası bu devirde hemen hemen bazı müstesnalar hariç herkese gereklidir. Zira evlerimiz fuzuli şeylerle doludur. Bahsi geçen zengin çocuğun velisi çocuğun fitresini vermezse günahkar olur. Kendisi erginlik çağına girince verilmeyen fitresini vermelidir. Hanefi olan bir kimse kendi karısının fitresini vermeye mecbur değildir. Şafii olan ise ailesinin fitresini vermek mecburiyetinderir.

FITIR SADAKASININ FAYDA VE HİKMETLERİNİ ŞU HADİSİ ŞERİFTEN ÖĞRENELİM:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ مَنْ اَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ وَمَنْ اَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ

İbni Abbas (r.a)'dan "Peygamber (a.s.v) oruç tutan kimse için boş ve kötü sözlerin kirinden temizleyici ve yoksullar için yiyecek olsun diye sadaka-ı fıtır'ı farz kılmıştır. Kim bayram namazından önce verirse bu onun için makbul bir zekat olur. Kim de namazdan sonra verirse bu onun için de sair sadakalar gibi bir sadakadan ibaret olur."(27)

فِي صَدَقَةِ الْفِطْرِ ثَلَاثَةُ اَشْيَاءَ قَبُولُ الصَّوْمِ وَالْفَلَاحُ وَالنَّجَاةُ مِنْ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

(27) Tac, c. 2, s. 24 -İbnu Kudame, c. 3, s. 80 -Feyzulkadîr, c. 4, s. 63

"Sadaka-ı fıtırda 3 haslet vardır:

a) Orucun kabulü, b) Ölüm sekeratın şiddetinden kurtuluş, c) Kabrin azabından kurtuluştur."[28]

MEŞRU OLDUĞU TARİH

"Sadaka-ı fıtır hicretin ikinci senesi Ramazan orucu farz kılındıktan sonra ve zekatın farziyetinden önce meşru kılındı. Ta ki, oruçlu kimse için yaptığı hatalarının temizleyicisi olsun."[29] İbnu Abidin şöyle der: "Kıble Kâbe'ye çevrildikten sonra Şaban ayında Ramazan orucu farz kılındı. Bayramdan bir veya iki gün önce Peygamber (a.s) bir hutbe irad ederek fitrenin verilmesini emretti."[30]

imam-ı Şafii'nin Şeyhi Veki b. Cerrah fitrenin hikmetlerini anlatırken şöyle demiştir:

زَكَاةُ الْفِطْرِ لِشَهْرِ رَمَضَانَ كَسَجْدَةِ السَّهْوِ لِلصَّلَاةِ الخ

"Ramazan münasebetiyle verilmesi gereken fıtır zekatı tıpkı namazın içinde meydana gelen noksanlık için yapılması gereken sehv secdesi gibidir. Nasıl ki, namazın noksanları için sehv secdesi gerekiyorsa, oruçla ilgili bazı hataların giderilmesi için de sadaka-ı fıtır gerekir."[31]

Sadaka-ı fıtır ancak şu dört şeyden verilebilir:

a) Buğday, b) Arpa, c) Hurma, d) Kuru üzüm. Zira fa-

---

(28) Mecmaulenhür c. 1, s. 185 (H. 1309)-Mebsut, c. 3, s. 103
(29) Fıkhüzzekat c. 1, s. 360 -İbnuâbidin c. 2, s. 71 Muğnilmuhtac, C. 1, s. 401
(30) İbnu Abidin c. 2, s. 71 -Beyrut, Lübnan
(31) El Fıkhül İslami (Zühayli) c. 2, s. 902 -İanetüttâlibîn c. 2, s. 161

kirlerin ana gıda maddesi bunlardır. Fakat bu gıda maddelerinden değişik ölçülerde verilir. Şöyle ki, buğdaydan yarım sâ'. Sâ da şöyle tarif edilir:

وَالصَّاعُ اَرْبَعَةُ اَمْدَادٍ والْمُدُّ رِطْلاَنِ وَالرِّطْلُ مِأَةٌ وَثَلاَثُونَ دِرْهَماً

"Bir sâ' 4 müddür. Her müd de 2 rıtıldır. Bir rıtıl da 130 dirhemdir."(32) Hesabı şöyledir: 1 Sâ = 4 müdd = 8 rıtıl × 130 = 1040 dirhem.

Bu dini vecibe hakkında ulemanın muhtelif görüş ve tesbitleri vardır. Fazla uzatmadan kısaca izah etmeyi uygun gördüm. Asrımızın müelliflerinden Züheyli şöyle tesbit etmiştir:

وَالدِّرْهَمُ الشَّرْعِيُّ عِنْدَ الْحَنَفِيَّةِ (٣،٥٠ غم)

(Hanefiye göre Dirhem-i Şer'î 3, 50 gr.)(33) O halde Hanefilere göre fitrenin gr. tutarı şöyle hesaplanır; 1040 × 3,50 = 3640 gr. Bu meblağın buğday dışındaki maddelerden verilmesi gereken bir mikdardır. Buğdaydan ise, bunun yarısı kadardır. Yani 3640 ÷ 2 = 1,820 gr. Bunu para olarak tesbit etmek için de yaşanılan zamanki buğdayın fiatına bağlıdır. Mesela; Buğdayın iyisinin fiatı 500 tl. ise, 1,820 × 500 = 910 tl. eder. Yani bu durumda 910 tl. vermek gerekir. Buğdayın fiatı arttıkça para miktarı da ona göre artar.

وَالشَّافِعِيَّةُ: كُلُّ دِرْهَمٍ سِتَّةُ دَوَانِقَ كُلُّ دَانِقٍ ثَمَانِ حَبَّاتٍ

(32) İbnü Abidin c. 2, s. 76(Daru İhyaittürasilarabi -Beyrut-Lübnan)
(33) Elfıkhülislami (Zühayli) c. 2, s. 759

وَخُمُسا حَبَّةٍ فَيَكُونُ الدِّرْهَمُ خَمْسِينَ حَبَّةً وَخُمُسا حَبَّةٍ

"Şafii'ye göre bir dirhem 6 dânik, her dânik ise 8 arpa ile 1 arpanın beşte ikisidir."(34) O halde bir dirhem-i şer'î 50 arpa ve bir arpanın beşte ikisidir. Öyle ise Şafii'ye göre bir dirhemin gr. tutarı şudur; Bir dirhemi şer-i = 50 2/5 = 252/5 = 50,4 arpadır. Bu hususta Şafii'nin iki büyük fıkıh âlimi (Rafi ile Nevevi) arasında ihtilaf vardır. Rafi'ye göre bir fitrenin mikdarı bir sâ'dır. Bir sâ da 8 ırak rıtlıdır. Her rıtıl da 130 dirhemdir. Şu halde bu zata göre 130 × 8 = 1040 dirhemdir. Gr. tutarı ise şöyle hesaplanır: Her dirhemin 50,4 arpa olduğunu söyledik. O halde 50,4 × 1040 = 52416 arpa eder. Her arpa da 0,05 gr. olduğuna göre; 0,05 × 52416 = 2620,8 gr. eder. Şöyle de hesap edebiliriz: Şafii'ye göre bir kırat 3 arpadır. Bir dirhem de 16. 8 kırattır. O halde 3 × 16,8 = 50,4 arpa ➡ 50,4 arpa × 0,05 gr = 2,52 gr aynı hesap meydana çıkıyor. 2. 52 gramı, 1040 ile çarparsak yukarıda çıkan rakamı elde edebiliriz. Nevevi'ye göre ise bir sâ' = 5 1/3 rıtıl, bir rıtıl da 128 4/7 dirhemdir. O halde gr. tutarı şudur: 5 1/3 × 128 4/7 = 16/3 × 900/7 = 14400/21 = 685,7 dirhem = 685,7 × 2,52 = 1727,964 kg. Ancak Züheyli şöyle der:

وَالصَّاعُ يُسَاوِى (٢،٧٥١ غم)

"Bir sâ' iki bin yediyüz elli bir grama eşittir."(35) Bu, Hanefi'den hariç diğer ulemanın cumhuruna göredir.

Öyle ise Şafii olan bir kimse bu zata uyarak şu dini veci-

(34) Tuhfetül muhtaç c. 3, s. 264
(35) Elfıkhül İslami (Zühayli) c. 2, s. 900

be olan fitresini vermelidir. Zaten Rafi'ye göre de hesapladığımız zaman yaklaşık olarak aynı rakam çıkıyor. (Yani Şafii mezhebine göre fıtır sadakasınınr mikdarı (2, 751 gr)dır. Dilerse Hanefi'yi taklid ederek bu meblağın değerinde para olarak da verebilir.

İster Hanefi olsun, ister Şafii olsun herkes bulunduğu yerin yaşamak için gerekli yiyecek kısmından fitresini verir. Bu devirde umumiyetle buğday ekmeği yenildiğine göre en iyi cins buğdaydan verilmelidir. Ancak isteyen fiatı yüksek olandan (üzüm veya hurmanın) fitre tutarını hesablayıp verebilir. Hatta hali-vakti yerinde olanların en pahalısından vermeleri daha makbuldur. "Hanefilere göre buğday unu, kavudu buğday gibi, arpanın unu, kavudu arpa gibi itibar edilerek fitre olarak verilebilir. Fakat Şafii'ye göre ise ne un ne de kavut fitre olarak verilmez. Caiz değildi."[36]

Bu konuya biraz açıklık getirmek için Hanefi mezhebine göre yalnız dirhem ve kıratı kısaca anlatırsak yerinde olur. Hanefi'ye göre bir dirhem-i şer-i 14 kırat ve her kırat da 5 arpa ağırlığıdır. Öyle ise bir dirhem-i şer-i 70 arpa ağırlığındadır. Her arpa da 0,05 gr. dır. O halde bir dirhem-i şer-inin gr. tutarı şöyledir: $0,05 \times 70 = 3,5$ gr. dır.

Fıtır sadakasının mikdarını bulmak için de bu meblağı 1040 ile çarpmak gerekir. $3,5 \times 1040 = 3,640$ gr. Demek ki Züheyli'nin dirhem hakkındaki görüşü isabetli ve doğrudur. Örfî dirhem ise 16 kırattır. Her örfî kırat da 4 arpa ağırlığıdır. Hesabı şöyle yapılır: $16 \times 4 = 64$ arpa. $64 \times 0,05 = 3,2$ gr. Fakat şer'î dirhem muteberdir. Ancak örfî dirhem (zekat bahsinde

(36) Mebsut c. 3, s. 113 -Envar c. 1, s. 139-(1306-Mısır)

de geçtiği gibi) şer'î dirhemden az olmazsa onunla dinen amel etmek caiz olur. Yoksa caiz değildir. Mesela; fıtır sadakası onunla değil de şer'î dirhemle hesab edilir. Diğer mali ibadetlerin nisabı da aynıdır. Yani şer'î dirheme göredir. Kırat-ı örfi 4 arpadır. Şu halde önce bir kıratı şer'î nin ne kadar olduğunu meydana çıkarmak için şöyle hesaplarız; 0,05 × 5 = 0, 25 gr. Bir dirhem-i şer'î de 14 kırat olduğuna göre, 0,25 × 14 = 3,5 gramdır. Örfî kıratın gram tutarı da şudur: 0,05 × 4 = 0,2. Fakat lügat kitablarımız dirhem-i örfiyi 312 gr. olarak tesbit etmişlerdir.

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen (daha evvel de bahsettiğimiz gibi) kıratı 0,200046 gr olarak tesbit etmiş ve büyük İslâm ilmihal kitabında buğdaydan fıtır sadakasının miktarını (1,667) gr olarak kaydetmiştir. Demek ki o, şöyle hesap etmiş: 1 sâ' (fitre ve keffaretlerde kullanılan ölçek) 1040 dirhem. Bir dirhem-i örfî de 16 kırattır. O halde gram tutarı şudur:

16 × 0,200046 = 3,200736 gr. × 1040 dirhem = 3328 ÷ 2 = 1,664 gr bahsi geçen zat da iki, üç gramı ilave ederek mezkur kitabındaki anılan rakamı çıkarmıştır.

Bazı ehl-i ilim de dirhem-i şer'î'yi 2,8 gram olarak tesbit etmişlerdir. Onlar kıratı 0,20 gr. olarak kabul etmiş ve şöyle hesaplamışlardır: 0,20 × 14 kırat = 1 dirhem-i şer'î = 2,8 gr. ➡ 2,8 × 1040 dirhem = 2912 ➡ 2912 ÷ 2 = 1456 gr. olarak çıkar. Buna az bir ilave ile (1460 gr) olarak kabul ederek fıtır sadakasının mikdarını belirlemişlerdir. Biz, dirhemi, gümüş nisabında fakirleri düşünerek öyle hesap ettik. Ancak bu dini vecibe hakkında çok hassasiyet gösterip ihtiyatlı olarak fakirleri kayırmak zorunda olduğumuzdan, dirhem-i şer'îyi 3,5 gr

olarak kabul etmemiz ve bu meblağdan aşağı fıtır sadakasının verilmemesini tavsiye etmemiz gerekir. Zira bu abdi aciz bizzat kuyumcunun terazisine baş vurdum ve her iki ucu kesilmiş normal bir arpanın 0,05 cm. olduğunu müşahede ettim. Öyleyse şer'î bir dirhem yukarıda kaydettiğimiz gibi 3,5 gr. dır. Şer-i kırat da 5 arpa olduğuna göre bir kıratı şer'î de yukarıda kaydettiğimiz gibi $5 \times 0,05 = 0,25$ gr.

Şunu da kaydedelim: Bir kimse fitrenin mikdarını bilmeden fazla verirse ve alan fakir de biliyorsa, ona "bana verdiğin bu meblağ fitrenin mikdarından fazladır" demesi gerekir. Aksi halde fitrenin mikdarından artan fazlalık kendisine haram olur. Fakat bilerek veya isteyerek verirse zaten daha iyi olur. Netice olarak bu fıtır sadakası da bir ibadettir. İbadetlerde de ihtiyatlı davranmak gerekir. Nitekim fıkıh kitablarımız şöyle kaydederler:

وَالْاِحْتِيَاطُ فِى بَابِ الْعِبَادَاتِ وَاجِبٌ

"İbadet konusunda ihtiyat gereklidir"(37)

Daha evvel bahsettiğimiz gibi sadaka-ı fatırdan maksat fakirlerin ihtiyacını giderip, sosyal dengeyi sağlamaktır. O halde ne kadar fazla verirsek o kadar makbul olup, Allah'ın rızasına vesile olur. Oruçla ilgili noksanlarımızın keffareti olur. (Buğday dışındaki maddelerden 3,640 gr, buğdaydan ise bunun yarısı olan 1,820 gr verilmelidir.) Bundan fazla verilir, aşağı verilmez. Hatta "ZÜHEYLİ"nin tesbitine göre fıtır sadakası, buğday dışındaki maddelerden 3,800 gr., buğdaydan ise 1,900 gr. Zühayli, görüldüğü gibi bizim tesbit ettiğimiz rakamdan 80 gr. daha fazla hesap etmiştir. Bu da bir ihtiyattır.

(37) Mebsut, C. 3, S. 112.

VÜCUB VAKTİ

Sadaka-ı Fıtrın vücub vakti ramazan bayramın birinci gününün tan yeri ağardıktan sonraki vakittir. O halde tan yeri ağarmadan ölen kimse için fıtır sadakası gerekmediği gibi, tan yeri ağardıktan sonra bir çocuk doğarsa veya bir gayri müslim müslüman olursa kendilerine fitre gerekmez. Fakat tan yeri ağarmadan önce bir çocuk dünyaya gelir veya bir gayri müslim müslüman olursa, tan yeri ağarınca onlara vacib olur. Aynı şekilde bir fakir henüz tan yeri ağarmadan zengin olursa sadaka-ı fıtır vermesi gerekir. Lakin tan yeri ağarmadan zengin bir kimse, fakirleşirse kendisine sadaka-ı fıtır vacib olmaz. Tan yeri ağardıktan sonra ölen kimse için fıtır sadakası gerekir. Yine tan yeri ağardıktan sonra fakirleşen zengine de gereklidir. "Fıtır sadakasının bayram namazına çıkmadan önce verilmesi müstehabtır. (Şer'an sevilen ve beğenilen bir şeydir) Bayram gününden sonraya bırakmak ise haramdır."[38] Fıtır sadakasının verilebilmesinin zamanı hakkında ihtilaf vardır. Şöyle ki:

"İmam-ı Ebu Hanife'ye göre bu Ramazandan önce verilebildiği gibi, Ramazandan sonraya da bırakmak caizdir. Fakat Hasan b.Ziyad fitreyi bayramdan sonraya bırakmak caiz değildir" der.[39] O halde Hanefi olan bir kimse de mümkün mertebe fıtır sadakasını bayramdan sonraya bırakmamalıdır. Zaten fıtır sadakasından maksad fakirin bayram harçlığını te-

(38) Taç, c. 2, s. 24
(39) Bedaiüssenai c. 2, s. 74 (1982-1402 -Beyrut-Lübnan)

min etmek ve biran evvel onu vermekle orucumuzun kabulunu sağlamaktır. "İmam-ı Şafii'ye göre ise ramazan içinde verilebilir, Ramazandan önce verilmez. Bayramdan sonraya bırakmak haramdır. Şayet bayramdan sonraya bırakılırsa kazası gereklidir. Hemen fakirlere verilmelidir.

Hanefi'ye göre tan yeri ağarınca vacib olur. Bu vücub ödeninceye kadar devam eder. Bayramın geçmesi ile vücub düşmez. Ne zaman verilirse edası sayılır. Kazası sayılmaz."[40]

Bütün müctehidlere göre bayram namazından önce vermek müstehabdır.

İmam-ı Şafii'ye göre ise; Bayram gecesinin güneşin batması ile, gerekli olur. Dolayısıyla batmadan önce ölen kimse ile güneş battıktan sonra doğan çocuğun fitresi gerekmez. Fakat anılan gün, güneş battıktan sonra ölen ve güneş batmadan doğan çocuğun fitreleri gereklidir.

Fitre vermek için beş vakit kaydedilmektedir:

a) Cevaz vakti, b) Vücub vakti, c) Faziletli vakti, d) Kerahat vakti, e) Tahrim vakti.[41]

Şafii'ye göre ise Sadaka-ı fıtrın verilmesi caiz olan vakti ramazanın girmesiyle başlar. Bayram gecesi güneşin batması ile fitrenin vücub vakti giriyor. Bayram namazına çıkmadan önceki vakit, onun faziletli vaktidir. Namazdan sonraki vakit ise onun kerahatli vaktidir. (Meğer bunun tehiri, bir akraba veya daha muhtaç bir dost veya salih bir insan için olsun, öyle bir gayeye matuf olursa mekruh değildir.) Hasseten ehl-

(40) Elfıkhu alel-amezahibil arbaa c. 1, s. 627/8
(41) İâne c. 2, s. 168(1320)

i ilim için olursa daha efdaldir. Nitekim Hz. Muâz (r.a) Yemen'den Medine-i Münevvere'ye zekat gönderirdi. Zira oradakiler ilimle meşgul idiler. İnsanlara daha faydalı oluyorlardı. Aynı zamanda daha muhtaçlardı. Bayramdan sonraya bırakmak ise haramdır. Ancak malının yanında olmaması veya müstahakların bulunmaması gibi bir mazerete binaen olursa mekruh olmaz. Bir müslüman nisaba malik olmadığı halde Ramazanda vücub vakti girmeden acele edip sadaka-ı fıtrı öder, daha sonra nisaba malik olursa yeniden ödemesi gerekmez.

Oruç tutmadığı halde yine de fitre vermesi gereklidir. Fitre gerçi oruçluyu manen temizleyen bir vecibedir. Ancak oruç tutmaya bağlı değildir. Bu bakımdan yaşlılığından veya hastalığından dolayı oruç tutmayan kimsenin fitre vermesi gereklidir. (Vacibtir) Zira bedenin zekatıdır. Bir müslüman sadece kendisi, bir de ergen olmayan çocukları için fitre ermekle mükelleftir. Frgen çocuklar için dilerse verebilir. Tabii ki onların müsaadesini almak şartı ile. Yakında buna temas edeceğiz.

BUNAK VE DELİ

Fitre konusunda bunak ile deli, çocuk mesabesindedir. Bu delilik ister doğuştan olsun, ister sonradan olsun farketmez. Bir zengin müslüman, fakir hısımlarının fitresini vermek isterse onlardan müsaade alması gerekir. Aksi halde verilen fitre, fitre yerine geçmez. Kişi dede ve nineleri adına da vermez. Dede ve nineleri ne kadar da fakir olurlarsa olsun torunlarının onlar adına fitre vermeleri emredilmemiştir. Yani

torunlar dede ve ninelerinin adına fitre vermekle yükümlü değillerdir. Ancak müsaadelerini almak suretiyle verirlerse caizdir. Birlikte yaşayan ailelerde aile reisi, mahiyetindekilerin fitresini izne ihtiyaç olmaksızın verebilir. Eş ve büyük çocukları gibi. Fakat ana, baba, eş ve çocuklara benzemez. Her ne kadar birlikte yaşasalar dahi onlardan izinsiz fitrelerini veremez. Zira, eş ve çocuklarına olduğu gibi onlar üzerinde hakimiyeti yoktur."(42)

Demek ki ana ve babasının fitresini vermekle mükellef olmayan evlad onlardan müsaade almadan, fitrelerini veremediği gibi diğer akrabalarının da fitrelerini vermekle yükümlü değildir. Dolayısıyla onlardan izin almadan fitrelerini veremez. Keza küçük kardeşlerinin de fitreleri kişiye gerekli değildir. Bu konudaki genel kaide şudur; Nafakası ve velayeti (bakımı, hakimiyeti) kendisine gerekli kimselerin fitresini de vermeye mecburdur.

Bir fitre bir kaç fakire verilebilir. Fakat bu konu ihtilaflı olduğundan bir fitrenin yalnız bir fakire verilmesi daha uygundur. Hatta fetava-yi hindiyenin beyanatı şöyledir:

وَيَجِبُ دَفْعُ صَدَقَةِ فِطْرِ كُلِّ شَخْصٍ اِلَى مِسْكِينٍ وَاحِدٍ

"Her şahsın fitresinin yalnız bir yoksula verilmesi gerekir."(43) Yani ancak bir muhtaca verilebilir. Fakat birkaç kişinin fitresi bir yoksula verilebilir. Bunda ihtilaf yoktur.

Şafii'ye göre ise, zekata müstehak olanlardan her sınıf-

(42) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 193 Reddülmuhtar c. 2, s. 75
(43) Fetavay-ı Hindiye c. 1, s. 193

tan bulunduğu takdirde üçer kişiye verilmesi gerekir. Ancak bu çok güçtür. Onun için bazı Şafii fukehasına göre, miskin (yoksul), borçlu, fakir gibi üç kişiye verilebildiği gibi, yalnız üç fakire de verilebilir. Bazı ulemaya göre de yalnız bir fakire verilmesi caizdir. Bu görüş Rafii ve Ezrai gibi zatların görüşüdür. Hatta Ezraî diyor ki: "Her asırda ve her beldede bu görüş tatbik edimektedir. Fetvaya uygun da budur. Ancak üç kişiye vermek takvaya daha uygundur."(44) Fıtır sadakasının da zekat gibi niyetle verilmesi gerekir. Aynı zamanda temlik edilmelidir. (Bizzat mülkiyetine verilmesi gerekir) Yani yedirmekle içirmekle olmaz. Niyet kalben yapılır. Fakire verilirken "Bu fitremdir" diye lisanen söylemeye gerek yoktur.

Bir kimse fitresini fakir olan ailesine, oğluna, babasına veya torunlarına veremez. Şafii'ye göre: "Zengin kadın, fakir olan kocasına verebilir. Aynı zamanda bir kimsenin ailesi borçlu ise, (Yine Şafii'ye göre) kocası, âilesinin borçtan kurtulması için ona zekat ile yardım edebilir. Bir kimsenin kuvvetli, sıhhati yerinde, fakir babasına vermesi hakkında her ne kadar İbnü Şühbe gibi "caizdir" diyen varsa da buna itibar edilmez. Zaten fakir babanın nafakası evladına gerekli olur.

Kendisine nafakası gerekli olana zekat ve fitresini vermesi caiz olmaz."(45) Ancak babası borçlu olursa (Şafii'ye göre) onu borçtan zekat ile kurtarabilir.

Yine Şafii'ye göre, bir kimsenin akil baliğ bir çocuğu olup

---

(44) Envar'ın haşiyesi Kümssera c. 1, s. 140/İâne c. 2, s. 190 -Muğnilmuhtac c. 3, s. 116

(45) Muğnilmuhtaç, c. 3, s. 112

Şirvani, İbni Hacer haşiyesi c. 7, s. 161 -Darusadır

da ilimle meşgul olmuyor ve çalışmaya gücü yetmiyorsa, veya sıhhatli olup çalıştığı ile geçinemiyorsa, ona fitre ve zekatını verebilir. Zira nafakası ona vacib değildir. İlimle iştigal eden, deli ile müzmin hasta, sakat ve kötürüm olan çocukların nafakası babalarının üzerine gerekli olduğu gibi, fitrelerini de vermesi lazımdır.

Hanefi'ye göre ise; akıllı olup ergenlik çağına giren çocukların fitreleri babalarının üzerine gerekli değildir. Velev ki müzmin hasta ve kötürüm olsunlar. Ancak onlardan müsaade almak şartı ile fitrelerini teberruân verebilirler.

Aynı zamanda Hanefi'ye göre de, "mezkur kimselerin nafakası babalarına gereklidir. Keza ilimle iştigal edenlerin çalışmaya güçleri yetse bile nafakaları babalarına vacibdir."(46) Keza fakir olan, çalışmadan aciz yakın akrabaların nafakaları zengin akrabasına gerekir." Ve keza "fakir olan kadın akrabalarının da ebelik gibi kendilerine münasip bir çalışma şekli bulamadıktan sonra her ne kadar sıhhatli olup güçleri yerinde olsa dahi nafakaları zengin olan yakın akrabalarına gerekir"(47) Zira kadınlar çalışmakla mükellef değildirler. Hatta kadının akrabası yoksa dahi, İslam devleti bakımsız, fakir kadına bakmak mecburiyetindedir. Ancak mezkur kimselere yakın akrabaları, zekatlarını verebilirler. Fakat fitreleri de zengin akrabalarına gerekmez.

Bir kimse fitresini bizzat kendisi dağıtabildiği gibi başkasına vekalet de verebilir. O da başkasını vekil tayin edebilir. Vekile verirken niyet getirirse kafi olur. Ancak vekil olan

(46) İbnü Abidin c. 2, s. 69
(47) İbnü Abidin c. 2, s. 681-2 (Beyrut)

zatın da bizzat fakire verirken niyet getirmesi daha efdaldır. Bir kaç kişiye vekil olan kimse fitrelerini birbirlerine karıştırmadan ayrı ayrı dağıtmalıdır. Ancak onlardan fitrelerini birbirine karıştırmak için izin almış veyahut da fakirler onu kendilerine fitre ve zekat toplamak için vekil tutmuşlar ise o takdirde bir kaç kişiden aldığı fitreleri birbirlerine karıştırması caizdir. Bu hususta zekat ile fitre aynıdır. Yani izinsiz olarak vekil olan zat vekil olduğu kimselerin zekatlarını da birbirlerine karıştıramaz. Ancak anlattığımız gibi fakirlerin vekili olursa veyahut da mal sahiplerinden izinli olursa o takdirde karıştırması caiz olur. Keza örf ve adete göre karıştırılıp sahiplerinin de haberleri oluyorsa, yine de caizdir. Sadaka-ı fıtır, kişinin bulunduğu yerdeki fakirlere verilmelidir. Başka yerlere nakledilmesi tenzihen mekruhtur. Ancak İmam-ı Azam'dan yapılan bir rivayete göre muhtaç olup da başka yerlerde yaşayan akrabasına gönderilebilir."[48] Yani kerahet söz konusu olmaz. Keza ilim tahsili yapan fakir talebelere de gönderilebilir. Bunda da kerahat yoktur. Hatta şöyle kaydedilir: "Eğer bir kimse zekatını, fitresini, daha iyi daha salih olan muhtaçların bulunduğu yere naklederse, onun için daha faziletlidir"[49]

Şafii mezhebinde "şu üç mesele hakkında hilafül mezheb olarak fetva verilir:

1- Zekatın nakli

2- Zekatın yalnız bir kişiye verilebilmesi,

3- Kur'an-ı Kerim'de belirtilen sekiz sınıftan yalnız bir

(48) Bedaiussanai c. 2, s. 75
(49) Mebsut c. 3, s. 27

sınıfa verilmesi. Yalnız miskinlere (yoksullara) veya yalnız borçlulara vermek gibi.''(50)

Demek ki Şafii mezhebine mensub olan zat bahsi geçen meselelerde Hanefi'yi taklid etmeden de zekatını verebilir. Zira Şafii mezhebinde de bu meselelerin cevazına fetva veren ehl-i ilim olmuştur. Tabii ki mercuh (zaif) bir görüştür.

(Bir müslümanın üzerinde fitre, zekat, yemin keffareti v.s vecibeler bulunduğu halde vasiyet etmeden ölürse mirasçılarına intikal eden maldan çıkarılıp verilmez. Ancak insanlara olan borçları kul haklarına girdiği için ödenmesi gerekir. Bunun için ölenin mirasçıları, üzerinde kalan fitre, zekat, kurban, adak vb. vecibeleri yerine getirmekle mükellef değillerdir. Ancak içlerinde yetim olmadığı halde isterlerse verebilirler. Aynı zamanda büyük çocukları kendilerine düşen hisselerinden veya çalışıp kazançlarından verebilirler. Ölenin yetimi olduktan sonra ona hiç bir harcama yapılmaz. Meğer vasiyeti olsun. Şafii'ye göre ise zekatını, fitresini, hac, adak, yemin vs. keffaretini vermeden vefat eden bir kimsenin vasiyet etmezse dahi terekesinden esah kavle göre kul hakkından önce ödenmesi gerekir.)(51)

Fıtır sadakasıyla oruç kabul olunur. Nitekim şöyle buyurulmaktadır:

عَنْ جَرِيرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ صَوْمُ شَهْرِ
رَمَضَانَ مُعَلَّقٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يُرْفَعُ إِلَّا بِزَكَاةِ الْفِطْرِ

(50) İânetüttâlibîn c. 2, s. 180(1320)
(51) Bedaiussanai c. 2, s. 53
Muğnilmuhtac c. 3, s. 3 -Aynı eser c. 1, s. 411

Cerir (r.a)'dan rivayete göre, Rasulullah şöyle buyurur:

"Ramazan(-ı Şerifin) orucu gökle yerin arasında askıda tutulup ancak sadaka-ı fıtrın verilmesiyle Allah'ın katına yükselir"[52] Yani oruç esnasında işlenen hataların keffareti olan fitrenin verilmesiyle kamilen Allah (c.c)'nun indinde muteber olup, hakiki ibadet derecesine yükselmiş olur.

Son olarak da şu üç hadisi şerifi kaydetmek istiyorum;

Resulullah (a.s) şöyle buyuruyor;

وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ اَحَدُهُمَا اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقاً خَلَفاً وَيَقُولُ الْآخَرُ اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً

Ebu Hüreyre (r.a)'den; Peygamber (a.s) şöyle buyurur: "Kulların içinde sabahladıkları istisnasız her günün sabahında (gökten) iki melek iner, o iki melekten birisi: "Ey Allah'ım! Malının zekatını, sadakasını verene, verdiğinin halefini ver" (Yani harcadığının yerini doldur) diye dua eder. Öbür melek de "Ey Allah'ım, malının zekatını, sadakasını tutup vermeyenin malına bir felaket ver." der.[53]

Bu hadisi şeriften de anlaşılıyor ki, Allah (c.c) yolunda malın harcanması onun bereketlenmesine vesiledir. İmanlı bir kimse meleklerin Allah (c.c) indinde değerli varlıklar olduğuna inanır, dualarının müstecab olduğunun bilincinde oldu-

(52) Etterğib vetterhib c. 2, s. 150 -Feyzulkadir c. 4, s. 166
(53) Tac c. 2, s. 4 -Buhari c. 1, s. 250

ğundan dolayı onların hayır dualarına mazhar olmaya gayret eder. Dolayısıyla Allah Teala'nın kendilerine ihsan ettiği malın zekat ve sadakasını vererek cimrilikten uzaklaşıp, Allahu Zülcelal'ın "Cevad" (cömert) sıfatına mazhar olur, daima meleklerin hayırlı dualarını kazanmaya çalışır. Zira mümin cömert olur, cimri olmaz. Nitekim Resulullah (a.s) şöyle buyurur:

وَعَنْ اَبِى سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِى مُؤْمِنٍ الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ

Ebu Said (r.a)'dan: Resulullah (a.s) şöyle buyurur: "İmanlı bir kimsede şu iki haslet toplanmaz; cimrilik ve kötü ahlak."[54] Yani hakiki mü'min bunlardan uzaktır. Zekatını veren kimse pahil sayılmaz, cömert kabul edilir.

Sadaka kelimesi: farz, vacip olan zekat ile fitre ve sair nafile mali ibadete denir ki "bu kelimede dikkat çekici bir incelik vardır, o da şudur: Arapça yazılışı olarak dört harften ibarettir. Her bir harfin ayrı ayrı anlamları vardır. Mesela: "S" Manası: Sahibini dini ve dünyevi felaketlerden Allah'ın lütfu ve inayetiyle kurtarır. "D" sahibine cennet yolunda rehber olur. "k' sahibini Allah'ın rahmetine yaklaştırır. "H" sahibini Allah'ın rızasına uygun amellere muvaffak olmasına rehber ve vesile olur, demektir[55] Allah (c.c) ümmet-i Muhammediye'ye hem mali hem de bedeni ibadetleri nasib-u mu-

(54) Mişkatülmesabih c. 1, s. 583(1985)
Feyzülkadir c. 3, s. 441 -Beyrut-Lübnan
(55) İâne c. 2, s. 201 (1320 H.)

yesser eyleyip, K. Kerim'in yolunda dâim ve kâim eylesin'' Amin''. Diğer hadisi şerif de şudur:

وَعَنِ الْحَسَنِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَداوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَاسْتَقْبِلُوا اَمْوَاجَ الْبَلاَءِ بِالدُّعَاءِ وَالتَّضَرُّعِ

Hasan (r.a)'dan rivayete göre, Resulullah (a.s) şöyle buyurur: "Mallarınızı zekat vermek suretiyle hisar içine alın (muhafaza altına alın) hastalarınızı sadaka vermekle tedavi edin, bela dalgalarını dua ve niyazla karşılayın''(56)

Yani fakire verilen sadakanın sayesinde duası kabul olunur. Zira fakir ona dua eder. Dolayısıyla Allah (c.c)'nun rızasına nail olup hastası için yaptığı duanın müstecab olmasına vesile olur ki, bu maddi ilaç ve maddi yönde yapılan tedaviden daha üstündür. Nitekim Münavi şöyle der;

فَالمطالب بحق الفقراء هُوَ اللّٰهُ والحوادث تأتى بها الاقدار فمن زكى فقد أرْضَى اللّٰهَ

"Fakirlerin hakkını (zenginlerden) taleb eden Allah Teâlâdır. Bütün hadiseler de onun takdiratıyla meydana gelmektedir. Kim ki (fakirin hakkı olan) zekatı verirse behemehal Cenab-ı Hak Teâla'yı (kendisinden) hoşnut eder (rızasını kazanır.''(57)

(56) Etterğib vetterhib c. 1, s. 520
(57) Feyzulkadîr, c. 3, S. 388

Zaten mühim olan Allah'ın rızasını kazanmaktır. Rızasına nail olan kimse artık korktuğundan emin, umduğuna kavuşmuş olur. Dolayısıyla zekatı vermemenin bela ve âfatlarından korunmuş olur. Ayrıca nafile sadaka da insanı bela ve musibetlerden muhafaza ettiğine dair bir çok hadisi şerifler mevcuttur. Kitabın sonunda mali ibadetlerden sayılan yemin keffaretinden de az bir malumat vermeyi uygun gördüm.

YEMİN KEFFARETİ

Yemin keffaretinin 10 yoksulu yedirmek veya giydirmek, yahut bir köleyi azadlamak olduğu ve bunlara gücü yetmeyenlerin üç gün oruç tutmalarının gerekli olduğu Maide Suresinin 89. ayetinde bildirilmiştir. Kişi dilerse 10 yoksulu sabah akşam yedirir, dilerse onları giydirir, arzu ederse de bir köleyi azad eder. Bunlardan istediğini tercih edebilir. Bunların hiç birisini vermeye gücü yetmezse üç gün oruç tutar.

Hanefilere göre 10 yoksulun her birisine yarımşar sâ buğday veya kuru hurma ve arpadan birisinden bir sâ ödenir. Buğday unundan da yarım sâ, arpa unundan da bir sâ verilebilir. Yemin eden kimse dilerse bunların bedelini para olarak da verebilir. Şafii'ye göre mutlaka 10 yoksula verilmelidir. Hanefi'ye göre ise yukarda anılan gıda maddelerini veya bedelini ya on yoksula verir, ya da bir yoksula on gün süre ile verir. Hanefiye göre bir sâ 1040 dirhem, her dirhem de Hanefiye göre 3,50 gr. O halde şöyle hesaplanır. 1040 × 3,50 = 3,640 gr. Bu miktar buğdaydan hariç diğer gıda maddelerinden her fakire verilmelidir. Buğday ve buğday unundan ise bu meblağın yarısı verilir. Yani (1820) gr. her yoksula verilmelidir.

Hanefi'ye göre yeminini bozmadan keffaret verilmez. Fakat Şafii'ye göre yemin bozulmadan da keffaret verilebilir.

Şafii'ye göre yemin keffaretinin miktarı şudur: Her yoksula birer "müd" verilir. Her müd de bir sa'ın dörtte biri büyüklüğündedir. Her sa' da Şafii alimlerinden Rafii'ye göre 8 rıtıl, her rıtıl da 130 dirhem, her dirhem de 2, 52 gr. O halde hesabı şöyledir: Bir sâ = 8 × 130 = 1040 dirhem × 2,52 = 2620,8 gr ÷ 4 = 655,2 gr. (Yani her fakire 655,2 gr. buğday verilir.) Asrımızın müelliflerinden Zuhayli, Hanefi hariç, Şafii ve diğer müctehidlere göre sâ (2751 gr)[58] olarak tesbit etmiştir. Bu meblağı dörde böldüğümüz zaman şu miktar çıkar; 2751 ÷ 4 = 687,75 gr. Yani ona göre Şafii olan zat yemin keffareti olarak her fakire (687,75 gr) o memleket halkının zahiresinin çoğu hububatın hangisinden ise ondan her yoksula bu meblağı vermek mecburiyetindedir. Hanefi'yi taklid ederek bu miktarın bedeli para olarak da verebilir.

Bir yemin keffaretinin tamamını bir günde tek bir yoksula vermenin caiz olmadığı hususunda ittifak vardır.

Hanefi'ye göre 10 aç fakiri sabahlı, akşamlı doyurmak kafi gelir. Aynı zamanda bir fakiri 20 gün sabah veya akşam yedirirse de olur. Fakat Şafii'ye göre mutlaka fakire bizzat verilmeli, yedirmekle keffaret ödenmez.

Fakire yalnız ekmek yedirmek kâfi gelir mi? Bazı ehl-i ilme göre kafi gelir, bazısına göre de kafi gelmez. Zira Allah (c.c) yukarda kaydettiğimiz ayet-i kerimede "yeminin keffa-

---

(58) Elfıkhül-İslami ve edilletuhu c. 3, s. 493
Not: Sa' yukarıda miktarını belirttiğimiz buğday gibi hububat için kullanılan bir hacim ölçeğidir.

reti, âilenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu yedirmek, yahud giydirmek..." diye buyuruyor. Fıkıh kitablarımız şöyle kaydederler: "Ekmekle beraber süt, yağ, hurma gibi katığın da bulundurulması gerekir." Ancak eğer fakire yedirilen ekmek buğday unundan ise katığa gerek yok, şayet arpa unundan ise mutlaka katıklı olmalıdır. Hatta Seyyid Sabık şöyle der; "Yoksula verilecek yiyeceğin miktarı hakkında kesin bir "nas" olmadığı için bu hususta örf adete müracaat edilir. Mesela bir adamın galibi (çoğu) hallerde evinde et, sebze ve buğday ekmeği yiyorsa fakire de aynısını yedirmelidir."

10 yoksulu giydirmeye gelince, ulema bu konuda ihtilaf etmişler. Hanefilere göre şöyledir:

وَيَنْتَفِعُ بِهِ فَوْقَ ثَلاَثَةِ اَشْهُرٍ الخ

(Fakire giydirilecek elbise en az üç aydan fazla istifade edilebilecek ve gövdenin tamamını veya çoğunu örtebilecek bir elbise olmalıdır. Kadına verilirse buna baş örtüsü de eklenmelidir)(59)

Şafii'ye göre adeten giyilen ve elbise denilebilecek bir parça giydirmek gerekir.

Köle ile ilgili ayrıntılı bilgiye gerek yoktur. Zira bu gün için köle bulunmamaktadır. Bunlardan hiç birisini bulamayan kimse Hanefi'ye göre arka arkaya hiç ara vermeden üç gün oruç tutmalı. Şafii'ye göre ise oruç aralıkla da tutulabilir. Fakat bir kavle göre de aralıksız tutulmalıdır.

Yeminler çoğaldıkça keffaret de çoğalır. Ancak İmam Muhammed'e göre yeminler çoğalıp biriktiğinde tek bir keffaret kafi gelir. Şafii'ye gör her bir yemin için mutlaka bir keffaret gerekir.

(59) Fıkhüssünne c. 3, s. 98 2- İbnu Abidin c. 3, s. 60. Beyrut-Lübnan

BU KİTABI HAZIRLARKEN İSTİFADE ETTİĞİM KAYNAKLAR

1- Fetavay-ı Hindiye, Daru ihyaittürasilarabi 3/M. 1980 H. 1450 Beyrut-Lübnan

2- Fethülkadir, Daru ihyaittürasilarabi, Beyrut-Lübnan (M. 1986. H. 1/406)

3- Bedâiussenâi 3/M. 1982 H. 1402 Beyrut-Lübnan

4- Dürer-Gurer, Dersadet (1308)

5- İbnüabidin Daru ihyaittürasilarabi Elmatbaatülkübra Mısır H. 1323.

6- Şiratü'l-Minhac, (H. 1326)

7- Mecmau'l-Enhur, Mektebu Sanayii (H. 1309)

8- Elfıkhu alelmezâhibilarbaa Darulfikre Beyrut 3. baskı Metbaatülistikame Kahire.

9- Mebsut, Daru'l marife, ikinci baskı, Beyrut-Lübnan

10- Tuhfetülmuhtac, Darusadır-Metbaatülmeymene 1315.

11- Muğnilmuhtac, Mustafa el-Bâbî el-Halebî (M. 1958, H. 1388) Mısır

12- Envar (H. 1306, Mısır)

13- İâne (H. 1320)

14- Fıkhüssünnet, Darulkitabilarabi (M. 1987, H. 1407)

15- El-İslâm, (M. 1979-H. 1399)

16- Bidâyetülmüctehid (M. 1985) İstanbul

17- Elveciz, H. 1393-M. 1983, (Elmektebül İslâmi-İstanbul)

18- İbnü Küdame, Mektebetülkâhire (M. 1970, H. 1390)

19- Elfıkhülislami ve edilletühü 2/M. 1985-H. 1405) -Darul-fikre

20- Fıkhüzzekat, Kardavi

21- Elhediyyetülalâiye, (M. 1384) İstanbul

22- Kurtubi, (M. 1966) Beyrut-Lübnan

23- Ruhulmeânî, Dâru ihyaittürâsilarabî -Beyrut-Lübnan-Türk baskısı.

24- Kazi Beyzâvî (H. 1285)
25- Şeyhzade, Elmektebetülislâmiye İstanbul (M. 1968-H. 1388)
26- İbnü Kesir Mektebetüdda'vetilislâmiye (M. 1980, H. 1391) Beyrut-
27- Fîzilâlilkur'ân, İhyaittürasilarabi (M. 1971, H. 1391) Beyrut-Lübnan
28- Buhari, İsâ el-Bâbî Halebi
29- Müslim, (Nevi Şerhiyle) (2/M. 1972, H. 1392) Beyrut-Lübnan
30- Tac, Dâru ihyaittürasilarabi 3 (M. 1961, H. 1381) Beyrut-Lübnan
31- Avnülmabud, Elmektebetüsselefiye 2 (M. 1968, H. 1388) 32- et-Terğîb ve't-Terhîb Dâruihyaittürasilarabi 2 (M. 1968-H.b 1388) Beyrut-Lübnan
33- Mişkâtülmesâbih 3(M. 1985, H. 1405) Elmektebetülislâmî Beyrut
34- Feyzülkadir, Darulmarife, Beyrut-Lübnan (H. 1357)
35- Delîülfâlihîn, Dârulkitabilarabi, Beyrut-Lübnan
36- Riyazüssâlihîn (M. 1981-H. 1401) Dımışk
37- Sahihu Sünen-i Tirmizi 1/M. 1988-H. 1408) Elmektebetülislâmî Beyrut
38- Keşfül Hafâ, (3/H. 1352) Dâruihyaittürasilarabi, Beyrut
39- Sübülüsselâm, Dâru ihyaittürasilarabi 4/M. 1960. H. 1329
40- İbnu Maceh, (M. 1975-H. 1395) Dâru ihyaittürasilarabi
41- Ezzevacir 3/M. 1978-H. 1376 Kahire
42- Muhtârulahâdis, M. 1957-H. 1376-Kahire
43- Ahkâmülkur'ân, (Cessas), Matbaatü'l-Evkafilislâmî H. 1335
44- Şerhu'l-akâid (Nesefi), Şirketi İrâniyye Matbaası
45- Ramazan Efendi (H. 1292) (Şerhul akaidin haşiyesi)
46- Sevaikulmuhrika, (M. 1384)
47- Külliyât-ı Ebul Baka, Mektebetülâmire (H. 1287)
48- Müncid, (M. 1983) Darulmeşrık
49- Elhâdimî (H. 1257) Bulak-Kahire
50- İstilahat-ı fıkhiyye kamusu
51- Ruhuddinilislâmî 1980 -Beyrut-Lübnan
52- Nihayetüddedrib (1372)